magazin istoric

SERIE NOUĂ — IANUARIE 1994

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 1 (322)
ianuarie 1994

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura : G. Apreotesei, C. Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Al. Constantin; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

SUMAR

Însemnătatea Unirii: Ion I. Nistor, Radu R. Rosetti 2
Sturdzeştii: Ştefan S. Gorovei 7
Colecţia Abou Adal. Reînvierea artei icoanelor...: Virgil Cândea 12
În solie, la Bucureşti şi Iaşi: Gheorghe David 16
Ioan Bianu — un om al ordinei: Gabriel Ştrempel 21
File din istoria exilului românesc: Gh. Buzatu 27
Miracol în timpul Holocaustului: Manase Radnev 30
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
Federaţia Rusă: Vasile Şandru 36
Revelaţiile unor noi documente despre mişcarea legionară: Cristian Troncotă 41
O privire în interiorul Partidului Comunist Român: Grigore Răceanu 47
Un posibil răspuns american la întrebarea: Cum s-a prăbuşit comunismul?: Cristian Popişteanu, Dorin Matei 51
Istoria americană în linia întâi: Cristian Popişteanu 58
„Mă consider şi un elev al istoricilor români": Halil Inalcik 60
1551-1552. Bernardo de Aldana ne povesteşte: Eugen Denize 63
Contesa di Verrua, damă de voluptate şi spioană de alcov: Lucio Lami 67
Afacerea poştalionului de Lyon: Alain Decaux 71
Cicero şi corupţia: Catherine Salles 75
Raid la Son Tay: Richard Harris 80
Cum s-a născut Europa: Eduard Chiricâ 83
În Bucureşti, acum 50 ani 84
O voce de mare autoritate internaţională în apărarea grupului Ilaşcu 94
• Cărţi sosite la redacţie ... 15 • Concurs Magazin istoric, **ediţia 1993-1994. 20 pentru 200 000 ... 39 • Ora şcolii ... 88 • Istoria şi şcoala ... 90 • Rebus istoric ... 93**
• Dialog cu cititorii 95

ION I. NISTOR

Însemnătatea Unirii

Sărbătoarea de astăzi este sărbătoarea Unirii. Ea este un simbol al neamului nostru, pentru că prin unire *poporul nostru s-a întărit şi a ajuns mare, creând un stat mare şi puternic; şi prin* unire *neamul nostru înţelege să apere şi să ridice pe largi baze culturale măreţul său edificiu. Prin urmare, serbarea de astăzi îşi are semnificaţia ei atât cu privire la trecut, cât şi cu privire la viitor. Unirea din trecut ne-a făcut ceea ce suntem astăzi, iar străduinţele unitare în viitor vor face ca pe bazele trecutului să se ridice o mare ţară românească, cultă şi bogată, care să poată rivaliza, cu forţă morală şi culturală, cu toate celelalte naţiuni libere din lume...*

Şi de aceea nu este nici o mirare dacă nu ne dăm seama de greutăţile şi jertfele cu care s-a realizat acest ideal. Din contră, noi uităm uşor de toate şi începem să uităm chiar şi de eroii cari au luptat pentru dărâmarea acestor hotare şi ale căror oseminte odihnesc pentru vecie sub dărâmăturile lor...

Trăim într-o vreme când în ţara românească aproape că nu mai îndrăzneşte nime să vorbească de naţionalism şi de patriotism. Iar tradiţiile noastre politice şi naţionale au ajuns aproape obiecte de dispreţ în ochii multora.

Şi, ca să fiu mai explicit, ajunge să amintesc că istoria se repetă. Când cu câteva decenii în urmă cineva încerca să susţină continuitatea elementului latin în Dacia Traiană şi să apere drepturile imprescriptibile ale românilor asupra pământului strămoşesc, îndată se ridicau mii de voci ca să înăbuşe adevărul şi de aceea aproape că nu mai îndrăznea nimenea să se ridice să apere trecutul nostru contra teoriilor absurde ale unui Rössler sau Hunfalvy. Credeam că cel puţin după unire vor înceta umiliri de acel fel. Când colo ce să

vezi! După unire am ajuns să observăm un fenomen şi mai trist. Astăzi în ţara românească este permis fiecăruia să proslăvească doctrinele comuniste şi să strige chiar: „Jos patria, jos Regele!" Şi nimene nu-i opreşte, ba dimpotrivă el este lăudat şi proslăvit pentru democratica sa îndrăzneală...

Prin unirea de la 1859 a dispărut hotarul de la Milcov. Prin unirea de la 1918 s-a întregit statul nostru cu Basarabia şi Bucovina, Transilvania şi Banatul şi cu mândrul Maramureş, leagănul descălicătorilor Moldovei. Prin actul istoric de la Alba Iulia au dispărut Carpaţii ca munţi de hotar, precum prezicea Delavrancea cu mulţi ani înainte.

Sunt mulţi cari cred că deodată cu înfăptuirea unirii s-a realizat şi idealul naţional, aşa că generaţia tânără nu ar mai găsi nici un ideal spre care să năzuiască. Eroare, mare eroare! Prin spargerea hotarelor nefireşti nu s-a atins încă deplin idealul naţional. Rămâne în seama generaţiei tinere ca unirea să devină o perfectă realitate. Urmele trecutului de umilinţă trebuie să dispară din sufletele tuturor şi cu ele trebuie să piară şi anumite resentimente care rod la inima multora. Ideea înfrăţirii trebuie să stăpânească sufletele tuturor; nu mai este îngăduit ca să existe români, nici ardeleni, nici basarabeni, şi nici bucovineni şi nici bănăţeni, cari să nu fie pătrunşi de sentimentele de recunoştinţă şi admiraţie pentru fraţii din Vechiul Regat, Piemontul revendicator al aspiraţiunilor noastre naţionale, unde prin frământări seculare s-a plămădit idealul naţional şi s-au pregătit sufletele din generaţie în generaţie pentru înfăptuirea lui...

Dacă idealul generaţiilor la 1859 şi 1918 a constat în făurirea unirii politice, idealul generaţiei de mâine trebuie să fie desăvârşirea acestei uniri prin înlăturarea a tot ce ne desparte şi cultivarea a tot ce ne uneşte sufleteşte...

Poporul român este poporul cel mai tolerant din lume şi vecinic doritor de a trăi în armonie şi bună înţelegere cu toţi compatrioţii săi fără deosebire de limbă şi credinţă. De aceea el, din propriul său îndemn şi nesilit de nimeni, va găsi calea de apropiere şi înţelegere cu minoritarii cu care el doreşte să lupte umăr la umăr şi să muncească pentru buna stare economică şi propăşirea culturală a tuturor cetăţenilor deopotrivă...

Trecem, ce e drept, prin timpuri grele. Să le întâmpinăm cu curaj şi hotărâre. Dar oricât, greutăţile nu sunt atât de mari, ca să nu le putem învinge prin munca noastră fără preget şi prin spiritul nostru de jertfă şi de disciplină...

(Conferinţă ţinută la serbarea zilei de 24 ianuarie 1930 la Societatea „Tinerimea română", Bucureşti)

În decembrie 1918, colonelul (ulterior generalul) Radu R. Rosetti (1877-1949) era ofiţer de legătură — desemnat de guvernul român — pe lângă misiunea militară franceză, condusă de generalul Berthelot.

În această calitate el a avut posibilitatea să urmărească îndeaproape evenimentele derulate pe scena politică, diplomatică sau militară din capitala României în zilele imediat următoare înfăptuirii Marii Uniri la 1 Decembrie 1918 şi a reîntoarcerii familiei regale şi a celorlalţi demnitari în Bucureşti din refugiul de la Iaşi.

Radu R. Rosetti l-a însoţit, de asemenea, pe Berthelot în călătoria sa prin Transilvania şi Banat, unde şeful misiunii militare franceze a putut constata el însuşi cu câtă bucurie primiseră românii de aici unirea lor cu fraţii de peste Carpaţi, luând cunoştinţă, totodată de problemele specifice acestor ţinuturi revenite la Patria Mumă, după ce multe secole se aflaseră sub dominaţie străină.

Iată acum alte fragmente inedite din însemnările generalului Radu R. Rosetti din acele zile, care fac parte din volumul III — nepublicat — al scrierii sale memorialistice Mărturisiri, **păstrat la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române şi pe care l-am pregătit pentru tipar.**

Ca şi la episoadele anterioare — apărute în nr. 11,12/1993 ale revistei — pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text, iar intervenţiile explicative şi notele de subsol ne aparţin.

DIN ZILELE MARII UNIRI (III)

RADU R. ROSETTI

1918

27 decembrie. Timişoara — Vârşeţ — Panciova. De acolo cu vaporul la Belgrad. Generalul vede pe prinţul (ulterior regele) Alexandru şi pe voievodul Misici. Cel dintâi se arată moderat şi spune generalului că vrea să se înţeleagă cu românii în chestiunea Banatului, totuşi crede că Torontalul trebuie să fie sârbesc. Cere ca evacuarea de către sârbi a Banatului, care va fi ocupat de Divizia 11-a colonială franceză, să se facă treptat. Misici se arată mai intransigent. Acestuia şi generalului Henrys, la care luăm masa de seară, generalul le dă o listă de acte de samavolnicie sârbească. Ofiţerii francezi prezenţi la masă, cari trăiesc de mai mulţi ani cu sârbii, spun că aceştia sunt minunaţi soldaţi, dar intoleranţi şi nesuferiţi. Generalul Berthelot îmi spune că a căpătat acum convingerea că în Torontal nu sunt români.

28 decembrie. Cu vaporul de la Belgrad la Panciova, apoi cu trenul la Timişoara, unde iau parte la dejun generalii Jouinot-Gambetta şi Georgevici (sârb). Ne urmăm drumul la Seghedin, unde sunt convocaţi locotenentul colonel Vix, agent de legătură al generalului Franchet d'Esperey pe lângă guvernul unguresc, maiorul Mabilais, având aceeaşi misiune din partea generalului Berthelot. Vin, de asemenea, I. Erdelyi, delegatul Comitetului Naţional Român pe lângă acelaşi guvern, şi colonelul Hohenlohe, delegat de guvernul maghiar. Vix şi Mabilais arată că nu mai pot obţine nimic de la guvernul unguresc de când acesta a constatat că

francezii nu vor ocupa Budapesta și de când s-au modificat condițiile armistițiului în favoarea cehoslovacilor. Generalul îmi dă un raport (Nr. 13, din 27 decembrie) al lui Mabilais, în care sunt scrise și următoarele:

„Enfin il est intolérable de voir les Roumains oublier que leur promenade victorieuse en Transylvanie n'est que le fait de notre bon plaisir... J'ai l'honneur de demander que cela leur soit rappelé" [În sfârșit, este intolerabil a constata că românii uită că plimbarea lor victorioasă în Transilvania nu se face decât ca rezultat al bunului nostru plac... Am onoarea să cer ca aceasta să le fie reamintit]. Cum se vede, deși de foarte puține zile în Budapesta, Mabilais ne devine ostil, dacă nu chiar filomaghiar ca Vix. Vix a mai raportat că la Budapesta bolșevismul crește pe zi ce trece.

Colonelul Hohenlohe a venit mai ales pentru a cerceta terenul și a obține ca guvernul unguresc să ieie parte la discuția preliminariilor de pace. Generalul îi răspunde că preliminariile de pace vor fi discutate numai între puterile Înțelegerii și apoi vor fi *impuse* foștilor adversari. Nu admite ca ungurii să vorbească de dragostea lor pentru Franța, când au fost în tabăra opusă și le atrage atenția asupra propagandei bolșevice la care se dedau în Ardeal.

Lui I. Erdelyi, generalul îi recomandă răbdare și-i spune că, până la linia de demarcație „Franchet d'Esperey — Karolyi", administrația ungurească va fi înlocuită cu cea românească (un prim câștig pentru noi); dincolo de această linie, se vor pune ofițeri francezi spre a supraveghea pe unguri, pas cu pas.

Tuturor generalul le cere să aresteze pe Rakowski, care se află în Budapesta. În această privință, după îndemnul generalului, telegrafiez Președinției Consiliului: „Pentru a se putea aresta Rakowski și a se încerca buna credință a guvernului unguresc rog trimiteți colonelului Vix cerere extrădare Rakowski pentru crime drept comun".

Vorbind cu Erdelyi despre problemele de rezolvat în viitoarea Românie Mare, îi spun că cea dintâi și cea mai mare este contopirea întregii românimi într-un singur tot, având un singur suflet.

Generalul îmi spune că, deocamdată și spre a nu exaspera și mai mult pe sârbi, supărați de chipul cum au fost păcăliți de italieni în chestiunea Fiume, ei vor continua să ocupe Torontalul. Tot noi plătim oalele sparte de alții!

29 decembrie. Comunicând Președinției Consiliului cele spuse de Berthelot despre Torontal, arăt părerea mea ca deocamdată să nu protestăm și să căutăm a obține evacuarea totală a Banatului, bucată cu bucată, cum am procedat în Dobrogea.

În București, în neuitata zi de 1 Decembrie 1918: cortegiul regal în curtea Palatului...

Am sosit noaptea la Arad. Dimineața se face generalului o primire entuziastă cu cântece, escortă de călăreți etc. Masă la Hotelul Crucea Albă. Către sfârșit suntem vestiți că bande ungurești au atacat pe ai noștri și au devastat casa lui Ștefan Cicio Pop. Generalul se duce să vadă ce este acolo, iar pe mine mă trimite la oficiul telefonic pentru ca să transmit generalului Jouinot-Gambetta, la Timișoara, ordinul de a trimite imediat cu trenul un escadron de spahii marocani ca să dezarmeze bandele. La ieșirea din hotel, dezarmez un ungur ce

se pregătea să arunce o grenadă, apoi, întovărășit de studentul Iancu (ulterior medic de copii la Cluj și la București), merg la oficiul telefonic unde mi se dă imediat legătura cu generalul Jouinot Gambetta, căruia îi transmit ordinul.

În gară, ungurii aduc un tren blindat alăturea de trenul nostru îndreptând tunul cu care e înarmat asupra cabinei generalului. Credeau poate că vor speria astfel pe general!?

Ne urmăm drumul prin Oradia Mare (unde ni se dau atât manifeste îndemnând la opunere față de boierii români, cât și manifeste contra propagandei maghiare și bolșevice tipărite de un anume Gh. Tulbare și de Sfatul național românesc din Oradia Mare și Bihor), până la Careii Mari unde dormim noaptea în tren.

Comunic Președinției Consiliului de Miniștri următoarele informațiuni raportate azi de maiorul Mabilais:

1) După ce a luat angajamentul de a dezarma și interna armata lui Mackensen, guvernul unguresc s-a declarat neputincios să o facă. Azi ultima divizie germană a părăsit Ungaria.

2) Generalul Franchet d'Esperey a atribuit Serbiei tot materialul de cale ferată predat de unguri conform convenției de armistițiu.

3) Materialul de cale ferată luat de Mackensen din România a trecut tot în Germania.

4) Producția zilnică a minelor de cărbuni de la Petroșani e de 3 500 de tone. Ungurii zic că au nevoie zilnic de 4 443 de tone.

30 decembrie. Prin Satu Mare — Baia Mare — Dej, ajungem seara la Bistrița, unde dormim iarăși în tren. Peste tot ni se cere venirea oastei românești.

31 decembrie. Dimineața plimbare în Bistrița escortați de „juni" călări. Primiri la Dej și Gherla. La Cluj primire îndeosebi de călduroasă.

Apathy, „guvernatorul" unguresc și om de știință, e primit de general. Vine cu o grămadă de proteștări, toate tinzând să arate Înțelegerea ca vinovată și căutând să obțină vreun angajament de la Berthelot, care se ferește, bineînțeles, de așa ceva.

În schimb, generalul dă următoarele îndrumări generalului C. Niculcea (fostul meu coleg din Școala de Război), sosit cu Divizia 7-a:

Ungurii să se retragă la 15 km de trupele românești care se vor opri (deocamdată) pe linia Cluj — Baia Mare.

Dezarmarea celor ce au arme.

Demobilizații pot să umble în uniformă, dar nearmați.

Să se ieie în primire, cu acte în regulă, toate depozitele militare ca și cele de armament.

Să se folosească de ofițerul francez din Cluj ca agent de legătură cu Apathy.

Interzicerea oricărui export spre Ungaria.

... și în fața hotelului Athenée Palace

Circulația trenurilor spre Ungaria îngăduită atâta timp cât numărul de vagoane ieșite și intrate e egal.

1919

1 ianuarie. Cluj — Alba Iulia — Sebeșul săsesc — Sibiu. Seara, la masă în tren, avem pe I. Maniu și pe generalul Moșoiu. Acesta uitând cât de mult se mănâncă oriunde e generalul Berthelot, luase, ca precauție, o masă anterior și e supărat că nu poate face cinste, cum ar dori-o, copioasei și excelentei mese ce ne servește Denamiel.

Maniu arată generalului teza Comitetului Național Român (fac pe interpretul) în privința armistițiului și anume: că el nu are nimic de a face cu linii de demarcație, armistițiu etc., deoarece a decretat independența Ardealului și aceasta a fost recunoscută de unguri. Generalul se apără slab pentru că, de fapt, e de părerea noastră, dar e legat de iscălitura lui Franchet d'Esperey. Consimte însă ca să se facă acte de guvernământ, numiri de prefecți etc.

2 ianuarie. Vizita la Sălișstea. Serbare a cărei strălucire e mărită prin deosebita frumusețe a sălăștenelor, îmbrăcate în portul de le șede așa de bine.

Întoarcerea la Sibiu unde are loc, în perfectă ordine, defilarea a peste 12 000 de săteni și sătence din împrejurimi.

Plecăm prin Copșa, Mediaș (unde sașii declară generalului că se unesc cu românii), Sighișoara la Brașov. Și aici, ca peste tot, poporul se arată cuminte, pricepător și foarte disciplinat.

3 ianuarie. Primire în Brașov. Ungurii protestează că steagul lor nu figurează în cortegiu. Generalul le amintește că sunt încă dușmani și deci steagul lor nu are ce căuta.

De altfel ne întoarcem încărcați cu proteste (ale românilor contra abuzurilor sârbilor în Banat și contra ungurilor peste Olt), cu adrese asupra interpretării termenelor nefastului armistițiu Franchet d'Esperey-Karolyi.

Târziu, după amiază, sosim la București și mă duc imediat la Brătianu spre a-l pune la curent cu cele văzute și auzite.

El îmi spune următoarele, seara, după masă:

1) V. Antonescu a telegrafiat din Paris că Comisia armatei din Camera franceză a cerut lui Pichon să recunoască România ca aliată pe temeiul convenției din august 1916. Pichon n-a vrut. Atunci Kergueżec a amenințat că face o interpelare pe această temă. Antonescu a văzut pe Margerie și pe Berthelot (cel dintâi șef de serviciu, cel de al doilea secretar general la Quai d'Orsay), cari au spus că vor vorbi lui Pichon, dar au cerut lui Antonescu ca el să convingă pe Kerguezec a nu mai face interpelarea cu care a amenințat. Pichon a spus că va vorbi cu Clemenceau. Comisia Afacerilor Străine cu Franklin Bouillon a cerut același lucru.

Sir G. Barclay și Saint-Aulaire au fost la Brătianu și (din ordinul guvernelor lor) au cerut ca România să nu se considere ca aliată pe baza convenției din august 1916, ci ca intrată acum în alianță, adică să i se discute din nou drepturile. Brătianu le-a răspuns: că asta nu corespunde cu ceea ce s-a făcut la Paris, că el nu poate admite această schimbare, că este un act de moralitate a se respecta tratatul, că el l-a iscălit și că părăsește puterea. A telegrafiat (Brătianu) în acest sens la Paris și la Londra.

Barclay și Saint-Aulaire au venit iar la dânsul întrebându-l de nu vrea să consimtă la o largă autonomie a sârbilor din Banat. A rămas că asta este dispus a discuta, dar că crede că e o greșeală a se lăsa ca sârbii să treacă Dunărea.

2) Englezii fraternizează cu bulgarii și au împiedicat instalarea grănicerilor pe granița de sud a Dobrogei, cum fusese convenit.

3) Tache Ionescu a refuzat să intre în minister, dar ar vrea să fie delegat la Congresul de pace, ceea ce evident că nu se poate.

4) În București bolșevismul (ca agitație) se întinde.

După aceea, văd pe Fasciotti, care face un lung rechizitoriu contra iugoslavilor.

4 ianuarie. B. Știrbey îmi spune că situațiunea internă e grea din pricina coaliției ce se alcătuiește contra lui Brătianu și a greutății pentru acesta de a forma ministerul. Ardelenii (lucrați, după informațiile mele ulterioare, de averescani, tachiști și conservatori) refuză să primească portofolii; unele legații favorizează pe sub mână pe Averescu.

Nu știu dacă Brătianu — care are în fond cu totul dreptate — nu a făcut vreo greșeală tactică, așa că azi se găsește în luptă cu toți, atât înăuntru cât și în afară.

Expunând situațiunea generalului Berthelot și colonelului Caput, le arăt cele ce mi-au spus Brătianu și Știrbey și le atrag luarea aminte asupra grelei situațiuni ce se face regelui, care, dacă demisionează Brătianu, nu va putea să formeze un minister.

5 ianuarie. Dimineața, lungă discuție cu E.O. Ballif asupra aplicării legii de expropriere la Brusturoasa și la Mândrești. Principial, Ballif a fost, este (și a rămas și în viitor) contra exproprierii și contra împroprietăririi țărănimii. Tot principial, am fost și sunt pentru exproprierea proprietății latifundiare și pentru împroprietărirea muncitorului de pământ. Dar Ballif este un disciplinat și se închină în fața legii, ceea ce face ca să primească hotărârea mea de a ne supune unei cât mai largi exproprieri și a nu recurge la niciunul din tertipurile, de care se aude vorbindu-se așa de mult acuma în cercurile marilor proprietari, spre a da cât mai puțin și teren din cel mai puțin fertil. Vorbim apoi despre viitoarea administrație a averii copiilor mei, pe care primește a o conduce tot el cât voiu sta la Londra. Ballif s-a arătat și atunci, ca de-a-pururea, același prieten statornic. În afară de felul cum vedeam nevoia de a ne îndeplini datoria, încolo părerile noastre erau de obiceiu cu totul deosebite când nu erau diametral opuse. Și totuși nu numai nu ne-am certat niciodată, deși aveam caractere neînduplecate și unul și celălalt, dar am trăit în cele mai depline și bune relații prietenești și am colaborat în diferite chipuri timp de 37 de ani. Prieteniei lui veșnic grijulie datoresc mult. ■

Prezentare și selecție
Gabriela DUMITRESCU

CRONICI DE FAMILII

STURDZEŞTII

ŞTEFAN S. GOROVEI

● Hrisoave, diplome şi cronici sau arta de-a „citi“ trecutul ● 800 galbeni = preţul unui fals ● Cum se refuză un tron ● Crunta mânie a lui vodă Tomşa ● Câte ceva despre meşteşugul înrudirii ● Cererea generalului şi bunăvoinţa domnitorului

Povesteşte cronicarul Nicolae Costin (+ 1712), în letopiseţul său cuprinzând istoria Moldovei de la 1661 până la 1711, că prin vara anului 1672, în acele „cumplite vremi“ invocate cu durere de propriul său părinte, mazilind sultanul pe Gheorghe vodă Duca, s-a pornit alegere de domn: „de la Cameniţa întorcându-se împărăţia, cât au sosit la Hotin, au chiemat pre boierii Ţărei Moldovei cu ceauş împărătesc la Poarta vezirului, dându-le poruncă pre care vor pofti ei, dintru dânşii, să-l arate, ca să-l pună să le fie domn. Ci boierii, cu toţii, s-au fost sfătuit şi cu toţii au arătat pre Ilie Sturdza. Şi aşa, apucându-l ceauşul numai să-l ducă la vezirul, ci Ilie Sturdza, **măcar că n-au avut feciori, n-au priimit nici domnia. Ci boierii poftiindu-l şi văzând că-l trăgea ceauşul, îndată s-au jurat că de va fi el domn, să ştie bine că pre toţi boerii îi va pune sub sabie. Ci boerii, auzind aşa, au şi contenit, că au fost om aprig. Şi îndată au arătat pre Ştefan Petriceicu, ce au fost medelnicer mare, fecior de boer de ţară, moldovan drept. Şi l-au îmbrăcat în caftan, dându-i steag de domnia Ţărei Moldovei. Ci fiind el om blând şi slab la domnie, că cine cum grăia îndată pre toţi credea, şi toţi erau fără frică de către dânsul“. Şase ani mai târziu, acest boier — caracterizat de cronicar drept „om aprig“ — primea, împreună cu soţia sa (Safta, sora lui Ştefan vodă Petriceicu) şi cu fraţii săi (Chiriac şi Toader), indigenatul ardelean, devenind cu toţii nobili ai principatului Transilvaniei.**

De vreo patru secole, membrii acestei familii — „între care au fost şi buni, au fost şi răi“, cum spune, cu înţelepciune, unul din urmaşii lor de azi — sunt o prezenţă puternică în istoria românească.

„...mai deştept şi mai cu chip...“

La 1672, Sturdzeştii erau deja la a treia generaţie de mari dregători — a treia generaţie în continuitate perfectă, în filiaţiune neîntreruptă (cum se spune, de obicei, în lucrările genealogice). Într-o Moldovă în care spiritul de familie era destul de slab concretizat — episcopul Marco Bandini spunea, în vremea lui Vasile vodă Lupu, că nici un boier moldovean nu-şi cunoaşte genealogia! — Sturdzeştii au constituit o excepţie: ascendenţa şi înrudirile i-au interesat încă din veacul XVII. Tradiţia lor familială cea mai veche a fost consemnată de Ion Neculce, într-unul din faimoasele-i „cuvinte“ aşezate înaintea letopiseţului său; această tradiţie, pe care Neculce a cules-o de la Sturdzeştii cu care a fost contemporan (cu unul din ei a fost şi tovarăş de pribegie în Rusia, în suita lui Dimitrie Cantemir), aşează ridicarea neamului pe la mijlocul veacului XVI. Iată povestioara lui Neculce: „De la a doua domnie a lui Alexandru vodă Lăpuşnianul, au început domnii a să aşeza mai cu temei în scaon în Iaşi. Şi când au purces de la Poartă cu a doua domniie, zic să-l fi învăţat turcii să taie boiarii, să-i slăbască; şi pre cuvântul viziriului au tăiat atâta mulţime de boiari. Şi au triimis şi au ales din curténi de ţară, pre Racoviţăşti şi pre Sturzăşti şi pre Bălşăşti şi pre alţii mulţi“.

Cu ceva detalii suplimentare (incontrolabile, deocamdată), această tradiţie, care leagă începuturile Sturdzeşti-

lor de a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1564-1568), se regăsește într-o altă lucrare celebră, *Arhondologia Moldovei*, scrisă de paharnicul Costandin Sion pe la 1840-1857. Iată și relatarea acestui boier moldovean din veacul trecut, care a cunoscut multă lume și a văzut multe documente: „Moldoveni, răzăși de Bătinești și Ițești, de la ținutul Putnei, unde și astăzi, în spițele și împărțelele răzeșilor, figurează bătrânul Sturza. Un Sturza ce au fost curtean de țară a lui Veveriță postelnicul, după ce pe Veveriță l-au omorât în țara leșească, unde fugisă ca să scape de măcelăria lui Alexandru vodă Lăpușneanu, însurându-l Alexandru vodă cu jupâneasa lui Veveriță, pentru că el era mai deștept și mai cu chip între toți curtenii stăpânului său, apoi l-au rădicat la boierii, făcându-l postelnic; și toate moșiile lui Veveriță, cu ispisoace, le-au dat lui. De atuncea, această familie s-au rădicat la boierii și până astăzi tot între boierii mari figurează, un curs mai mult de trei veacuri".

Ambele relatări despre începuturile neamului boierilor Sturdza conțin câte un strop de realitate. Astfel, „bătrânul Sturza" din spițele răzeșilor putneni de la Batinești și Ițești poate să fie un element real, dar prezența acestui nume într-o spiță răzerească nu implică în chip necesar o legătură genealogică între personajele acelea și neamul boierilor Sturdza. Acest nume era — oricât de curios ar putea să pară azi — un nume mic, nu unul de botez, firește, ci un supranume (poreclă); la 1582, este atestat un *Sturza* ca frate al diaculuí *Ion Babici;* o jumătate de veac mai târziu e cunoscut un *Sturza Badiul,* ascendent direct al lui *Vasile Sturza (Sturze),* copist cu o foarte bogată activitate în Ardeal, în anii 1693-1708, și care își spune uneori „sân Badiul ot Moldova". Folosirea numelui *Sturza* și ca nume de persoană a putut da naștere, astfel, mai multor familii omonime, dar fără legături de rudenie între ele. Așa s-a întâmplat, de pildă, că în ținutul Câmpulungului moldovenesc a existat o familie Sturza, atestată în secolele XVIII-XIX; membrii ei erau oameni liberi, semnau cu titlul de „răzăș" (1753), plăteau dări și ocupau mici dregătorii sătești (Toader Sturza, vornic la Fundu Moldovei, 1811).

Un asemenea personaj, numit (poreclit) *Sturdzea,* este — alături de un grup mai numeros de veri — beneficiar al uricului din 17 ianuarie 1495, prin care Ștefan cel Mare le-a întărit satul Nănești de pe Studeneț (Vaslui). Urmașii săi nu sunt cunoscuți; de el, însă, s-a încercat întotdeauna să se lege începuturile documentare ale familiei Sturdza, venind în „ajutor" și o confuzie, despre care va fi vorba imediat.

Documentele azi cunoscute nu atestă acea căsătorie a unui Sturdza cu văduva unui Veveriță (versiunea Sion) și, mai mult, infirmă teza că acel Sturdza ar fi fost ridicat de vodă Lăpușneanu dintre „curtenii de țară" (Neculce, urmat de Sion). Cele două persoane avute în vedere de aceste tradiții târzii și confuze au fost contemporane, ocupând dregătorii înalte în sfatul domnesc; e adevărat că amândoi au fost mari postelnici, dar Sturdza a deținut acest post *înaintea* lui Veveriță! În plus, se cunosc, din fericire, numele purtate de soțiile acestor doi boieri: jupâneasa lui Veveriță se numea *Salomia,* iar a lui Sturdza — *Neacșa.*

Ce spun, însă, documentele?

Documentele spun că la 1540, când în Moldova încă mai domnea Ștefan vodă Lăcustă (1538-1540), funcția de mare postelnic a fost ocupată de un *Ion Sturza* (sau *Sturzevici,* adică *fiul lui Sturza*). În ultimii ani ai celei de-a doua domnii a lui Petru vodă Rareș (1541-1546), Ion Sturza ajunge pârcălab al Hotinului, dregătorie pe care o păstrează și în primii ani ai domniei lui Iliaș Rareș (1546-1551), care l-a promovat apoi hatman (conducător al oștirii). A fost unul din boierii care, la moartea lui Ștefan vodă Rareș, l-au susținut pe Joldea; coroana Moldovei a fost câștigată, însă, de Alexandru Lăpușneanu. Hatmanul Sturza a mai apucat să fie martor la jurământul pe care noul domn l-a făcut regelui Poloniei și apoi dispare din documente. Soția sa mai trăia, încă, la 1582; neavând copii, vindea atunci jumătate din satul Nănești pe Răcătău (Bacău). Pornind de la numele acestui sat s-a produs confuzia amintită mai sus, socotindu-se că ar fi vorba de același sat în care, la 1495, stăpânea Sturdzea, fiul lui Filip, nepotul lui Baliță. În realitate, sunt două sate diferite, așezate pe râuri diferite, în ținuturi diferite; în plus, actul din 1582 arată clar că Neacșa Sturdza stăpânea la Nănești din moștenirea care-i venea de la tatăl și de la bunicul său (din familia Huhulea), și nu de pe urma soțului său. Această constatare spulberă orice posibilitate a lega pe Sturdzea de la 1495 de hatmanul de la 1552.

În legătură cu acest ultim personaj, mai trebuie spuse două lucruri, interesante pentru cronica familiei. În două acte de omagiu, din 1547 și 1552, el este numit „Sturza Urechevici de la Șomuz", ceea ce înseamnă că descindea, prin femei, din străvechii boieri Ureche, de la începutul veacului XV (din care, un urmaș mai îndepărtat, în linie masculină, va fi celebrul cronicar Grigore Ureche). Aceasta dovedește că hatmanul aparținea unui neam vechi, cu înrudiri vechi — chiar dacă documentele păstrate nu ne mai îngăduie să-i deslușim ascendența.

La 1552, hatmanul Ion Sturza a făcut danii unor mănăstiri din Muntele Athos, anume la Lavra și la Vatoped, detaliu care poate să aibă o anumită semnificație: o sută și ceva de ani mai târziu, boierii Sturdzești vor închina o ctitorie a familiei lor tot mănăstirii athonite de la Vatoped.

Autentificarea genealogiei Sturdzeştilor de către guvernul Moldovei, în 20 noiembrie 1842

În p. 7: blazonul familiei Sturdza, acordat de principele transilvan Mihail Apaffi în 1679 şi reconfirmat de împăratul Leopold II, în 1691

„...prin mijlocirea dovezilor istorice..."

Dispariţia hatmanului Ion Sturza după înscăunarea lui Alexandru vodă Lăpuşneanu, în toamna anului 1552, poate să însemne o eliminare silnică — oricum, el nu pare să fi murit la bătrâneţe, de vreme ce soţia sa îi supravieţuieşte trei decenii. Din documente se vede că nici copii n-a avut. La aceeaşi vreme, un *Dumitru Sturzevici* este menţionat de mai multe ori ca pisar: s-ar putea ca el să fie înaintaşul direct al Sturdzeştilor, a căror genealogie neîntreruptă începe cu hatmanul *Gavril Sturdza*, mort în 1615. Acestea sunt fapte stabilite în chip neîndoielnic, pe baza documentelor. Acum un veac şi jumătate, însă, Sturdzeştii îşi croiau alte începuturi pentru cronica familiei lor. Iar întâmplarea aceasta e aşa de interesantă şi aşa de sugestivă pentru mentalitatea vremii — dar şi pentru străduniile înaintaşilor noştri pe tărâmul cercetărilor istorice şi genealogice — încât ea trebuie povestită şi explicată mai pe larg.

...Domnea în Moldova Mihai vodă Sturdza. Vărul său primar, Alexandru Sturdza, general în armata rusă şi trăitor la Odessa, l-a rugat, în primăvara lui 1840, să alcătuiască o genealogie documentată a neamului lor: îi era necesară în pregătirea căsătoriei unicei sale fiice cu un prinţ rus. Generalul avea în păstrarea sa diploma de indigenat ardelean de la 1679, dar i s-a părut, probabil, insuficientă pentru a proba vechimea şi nobleţea familiei sale.

Între membrii familiei Sturdza circula deja, la vremea aceea, versiunea anecdotică a unei origini ardelene. Pe la 1809, tatăl lui Mihai vodă Sturdza cunoscuse pe contele Alexis Bethlen; nobil de viţă veche dar scăpătat, acesta încerca să-şi facă un venit din procurarea de... genealogii pentru cei care doreau aşa ceva. El a vorbit boierului moldovean despre familia conţilor Thurzó, cu rosturi însemnate în istoria Ungariei în veacurile anterioare, spunându-i, se pare, că ar putea să dovedească identitatea Sturdzeştilor cu conţii Thurzó. Patru ani mai târziu, Bethlen a scris în Moldova logofătului Grigoraş Sturdza, anunţându-l că a găsit câteva urme şi propunându-i să-i finanţeze, în continuare, cercetările. Proiectul acesta n-a avut nici o urmare, dar — cum spune Radu Rosetti — „credinţa că Sturdzeştii se trag din conţii Thurzó a prins rădăcini în mintea mai multor membri ai familiei". Existenţa diplomei din 1679 a alimentat şi ea, se pare, această credinţă, sporind interesul Sturdzeştilor pentru istoria neamului lor. O primă cercetare s-a făcut, după toate aparenţele, pe la 1823-1824, în domnia lui Ioniţă Sandu Sturdza: se men-

ţionează, atunci, o „corespundenţie pentru cercetare documenturilor familiei Sturdzăşti".

Pe acest teren, deja sensibilizat, a sosit, în aprilie 1840, cererea generalului Alexandru Sturdza. Imediat, vodă a convocat o comisie alcătuită din câţiva membri ai familiei (logofătul Dimitrie Sturdza, vistierul Alexandru Sturdza, vornicul Constantin Sturdza şi vornicul Ioan Neculce, urmaş al cronicarului şi a cărui mamă era născută Sturdza), cărora li se alătura Gheorghe Asachi, „arhivistul statului". Nu a fost greu acestei comisii să identifice primele jaloane cronologice pentru genealogia Sturdzeştilor. Întâmplător, logofătul Dimitrie Sturdza poseda uricul lui Ştefan cel Mare din 1495, în care — cum am arătat deja — unul din beneficiari era Sturdzea, nepotul lui Baliţă; prin călugării mănăstirilor închinate, se obţinuse o cópie de pe actul din 1552, care atesta dania făcută de hatmanul Ion Sturza mănăstirii Vatoped; în fine, de la beneficiarii diplomei de indigenat din 1679 şi părintele lor (Matei) mai departe, spiţa era cunoscută. Aşa că, la 17 septembrie 1840, comisia putea să consemneze „că de la Matei Sturza din leat 7160 (1652) spiţa este deplin alcătuită până în zilele noastre, rămânând comisiei a dosluşi legătura între acest Matei şi Dimitrie Sturza din 7060 (1552) precum şi între Ioan Sturza hatman din 7060 (1552) şi Baliţă din anul 7003 (1495)". Cu singura precizare că este cunoscut şi tatăl lui Matei, concluzia de atunci a comisiei este valabilă şi azi: legăturile indicate rămân în continuare a fi „dosluşite"!

Dar, firește, o asemenea concluzie nu putea fi acceptată: vodă şi vărul său aşteptau arborele genealogic. S-a hotărât, atunci, să se pornească cercetări în Transilvania, pe urmele presupusei înrudiri cu familia Thurzó. Mihai vodă s-a adresat împăratului Austriei, cerându-i îngăduinţa pentru cercetări în arhiva Conventului de la Cluj-Mănăştur. Permisiunea nu a fost prea greu de obţinut; actul imperial care o transmitea conventului îl desemna pe beneficiar drept „Serenissimus Princeps Moldaviae, Michael Thurzo alias Sturdza". Cu alte cuvinte, identitatea celor două familii era asumată încă înaintea începerii cercetărilor care ar fi trebuit s-o dovedească!

Cum era de aşteptat, arhiva de la Mănăştur nu a trimis nici o lumină capabilă să desluşească genealogia Sturdzeştilor. Cu toate acestea, datele care au putut fi culese în Transilvania au fost meşteşugit interpretate de comisia genealogică în sensul dorit de ea. Astfel, aflându-se că a existat, pe la 1590, o familie *Struţa* (Struzza), s-a conchis că nu poate fi vorba decât de familia Sturdza, numele modificându-se „după firea mai armonioasă a limbii, prin transpoziţia literii *r* după *u*". După părerea lui Asachi, era o „descoperire care cu temei dovedeşte identitatea familiei Turzo cu cea Sturdzească". Întru sprijinirea acestei concluzii se aducea şi un document. Dar ce fel de document?!

În aceeaşi vreme, în arhiva aceluiaşi convent de la Mănăştur lucrau, tot cu învoire imperială, Anton şi Francisc Boer, nobili unguri de origine română; ei găsiseră acolo un document prin care, la 20 ianuarie 1432, Vlad Dracul, domnul Ţării Româneşti, întărea — în calitatea sa de duce al Amlaşului şi Făgăraşului — nişte proprietăţi unor boieri făgărăşeni; cei doi au copiat actul cu uşoare modificări şi au autentificat la Mănăştur această copie, în care emitentul devenea *Ioan Vlad Turzo voievod*. Era exact piesa care trebuia comisiei genealogice de la Iaşi! „Desăvârşita lipsă de cunoştinţe istorice serioase în vremea când Kogălniceanu de abie îşi tipărea *Letopiseţele* iar în Ţara Românească încă nu se începuse, în *Magazinul istoric pentru Dacia,* publicarea cronicelor muntenești — spune acelaşi Radu Rosetti, a cărui mărturie am mai citat-o — a făcut pe Mihalache Sturdza, barbat mai mult decât chibzuit în cheltuieli, să dee, pe acest act falşificat, suma de 800 de galbeni, sau 9 400 franci, iar comisia însărcinată cu alcătuirea genealogiei sturdzeşti să cuprindă actul în numărul documentelor sale şi să pornească arborele genealogic din Ioan Vlad Sturdza voievod".

La 5 martie 1842, comisia genealogică a înaintat domnului raportul cu concluziile cercetărilor sale de aproape doi ani cu privire la „pogorârea familiei Sturza, a căreia mai învechită origină rămâne a se urmări în viitorime prin mijlocirea dovezilor istorice". Adunarea Obştească a avizat, domnul a promulgat, guvernul a autentificat iar Institutul Albinei, al lui Asachi, a tipărit *Ghenealoghia familiei Sturza sau Turzo cu arborele spiţei şi cu stema ei* (Iaşi, 1842).

Temeiurile ascensiunii

Şi acum, după ce am străbătut primele pagini — una a tradiţiilor şi alta a fabulaţiilor — din cronica familiei Sturdza, e timpul să începem a depăna istoria adevărată a acestui neam, aşa cum se înfăţişează ea din filele izvoarelor autentice. Şi e — trebuie spus de la început — o istorie mai frumoasă şi mai zbuciumată decât aceea care s-ar întemeia pe fantezii.

Cronica strict documentată a Sturdzeştilor începe cu un personaj istoric, atestat de izvoarele vremii: *hatmanul Sturdza.* În ciuda destul de numeroaselor sale atestări documentare (acte, cronică, pomelnic), el este un personaj oarecum misterios. Nici unul din actele până azi cunoscute nu-i dă numele de botez — i-l ştim doar din pomelnicul mănăstirii Sucevița: se numea *Gavril Sturdza.* Cariera sa începe brusc şi se termină la fel de brusc. La 30 martie 1613 era postelnic (al doilea sau al treilea) şi participa la hotărnicirea unui sat al mănăstirii Neamţu. În

cursul aceluiași an, a devenit hatman și portar de Suceava, succedând în această funcție — pe care, șase decenii mai înainte, o ocupase Ion Sturdza! — lui Nechifor Beldiman, avansat mare logofăt. O asemenea ascensiune rapidă, ca și atribuirea uneia dintre cele mai însemnate dregătorii ale țării fără parcurgerea altor trepte din obișnuitul *cursus honorum,* arată că asupra lui Gavril Sturdza se pogorâse favoarea lui Ștefan vodă Tomșa, fie pentru merite deosebite, fie pentru calități deosebite, fie din cauza unei înrudiri. Oricum, înălțarea lui în această funcție n-ar fi fost posibilă de n-ar fi aparținut el însuși unuia din neamurile boierești ale Moldovei.

Cariera hatmanului Gavril Sturdza s-a încheiat brusc și trist, odată cu viața sa. Povestește Miron Costin că Ștefan Tomșa se purta cu atâta tiranie, încât „îl urâse și boierii, carii, măcar că era mai toți de casa lui, anume Beldiman logofătul, Bărboiu vornicul, Sturdzea hatmanul, Boul visternicul, iară nice ei fără grijea morții nu era". În toamna lui 1615, boierii moldoveni, în frunte cu cei menționați de Costin, au încercat să-l alunge pe Tomșa; chemând în ajutor pe târgoveții din Iași și adunând și ceva oaste „cu lefe" (oșteni plătiți), vodă Tomșa a reușit să înfrângă pe boieri; Beldiman, Sturdza și Boul au fugit în Muntenia; Bărboi vornicul și fiul său au căzut, însă, prinși și asupra lor s-a revărsat mânia domnească: tatăl a fost tras în țeapă în marginea Iașilor iar fiul a fost spânzurat „în poarta casei tătâne-său", în Iași. Câteva săptămâni mai târziu, Tomșa însuși a fost alungat din scaun de trupele polone, care au adus ca domn pe Alexandru vodă Movilă. Ieșind din țară, Ștefan Tomșa a avut surpriza să se întâlnească tocmai cu boierii pe care-i scăpase! O ciudată întortochiere a soartei i-i dădea în mână acum, când nu mai era domn: Radu vodă Mihnea, la care ei se refugiaseră, socotise că-i poate folosi bine, trimițându-i la Istanbul, cu pâri împotriva lui Tomșa; la Poartă, însă, un vizir care „era priiatin lui Ștefan vodă", i-a pus în lanțuri și i-a trimis spre Moldova! Fără să mai aibă loc vreo judecată, Ștefan Tomșa a hotărât omorârea boierilor — un abuz, fără îndoială, pentru că, scos din domnie, el nu mai avea nici o putere asupra foștilor săi supuși. „Deci — spune Miron Costin — cât i-au adus ceaușii, îndată le-au tăiat capetele și le-au aruncat trupurile în Siretiu".

Din căsătoria cu Agaftona, fiica pisarului Marco Pepelea, hatmanul Gavril Sturdza a avut mai mulți copii: trei băieți — Matei, Damian și Vasile — și trei fete — Irina, Antemia și Maria, a căror soartă nu e cunoscută. Dintre băieți, documentele ne vorbesc doar despre Matei și despre Vasile. Cel din urmă a fost staroste de Cernăuți și, din căsătoria cu Anița Mirăuță Hraniță, a lăsat două fete (una, căsătorită cu un boier muntean, Dumitrașco Corbeanu) și doi băieți. Ramura lui Vasile Sturdza a viețuit în Bucovina și s-a stins pe la mijlocul veacului XVIII. Destinul lui Matei și al ramurii sale a fost cu totul altul.

Până în 1651, Matei Sturdza a ocupat dregătorii mărunte; puțin timp, în 1651-1652, a fost mare medelnicer. Ce-l va fi îndemnat pe Vasile vodă Lupu să-l promoveze pe fostul jitnicer? Nu avem o explicație sigură; s-ar putea să fie, însă, un fel de recompensă pentru pierderile suferite în 1650, când oștile tătărești și căzăcești au atacat Moldova; atunci, o ceată de năvălitori „au lovit Orheiul și Lăpușna și Fălciul păn în Prut. Atuncea au robit casa Sturdzii jicnicériului, carele apoi au căzut și vistiérnic mare și multe case întemeiate le-au dus în robie" (Miron Costin). E posibil că în această întâmplare Matei Sturdza își va fi pierdut, ca și alți boieri, nu numai multe bunuri materiale, dar și pe unii membri ai familiei sale, poate chiar soția. Dacă e o presupunere corectă, ea poate să explice multe.

Jupâneasa lui Matei Sturdza era Nastasia Mihăilescu; mama ei, Sultana Mogâldea, era soră cu mama lui Gheorghe Ștefan, cel care va ajunge domn în 1653; amândouă erau fetele lui Ionașco Mogâldea și ale Salomiei Jora, care în prima ei căsătorie fusese soția lui Iosif Veveriță (e posibil că aici se află originea tradiției consemnate de paharnicul Costandin Sion, amintită la începutul acestui articol). Căsătoria lui Matei Sturdza fusese binecuvântată cu o mulțime de copii; dacă în adevăr jupâneasa Nastasia a fost robită la 1650, am avea o explicație pentru faptul că una din fetele ei — probabil cea mai mică — a fost adoptată de Gheorghe Ștefan, a cărui căsătorie cu Safta Boul rămăsese stearpă.

Toate acestea, la un loc, explică, în continuare, de ce atunci când Gheorghe Ștefan s-a ridicat împotriva lui Vasile Lupu, în 1653, printre principalii săi sprijinitori s-au aflat Matei Sturdza și Neculai Mogâldea: erau verii săi primari. Pe amândoi i-a răsplătit pentru slujba lor dreaptă și credincioasă: Mogâldea a devenit mare paharnic iar Sturdza — mare vistier. Numai că, în împrejurări necunoscute, cel din urmă și-a pierdut viața chiar în cursul anului 1653 sau la începutul celui următor. Lăsa în urmă patru băieți (din care unul, Alexandru, va muri tânăr și necăsătorit) și patru fete, căsătorite în marile familii ale Moldovei (una din ele a fost soția hatmanului Grigore Hăbășescu, personaj celebru, erou al unui roman al lui Sienkiewicz); dintre fete, Maria, cea adoptată de Gheorghe vodă Ștefan, a fost dată ca soție lui Grigore Ghica, fiul bătrânului Gheorghe Ghica, cel care în 1658 va urma lui Gheorghe Ștefan pe tronul Moldovei. Această politică de alianțe matrimoniale — urzită și condusă cu abilitate — va constitui temeiul ascensiunii și puterii urmașilor hatmanului Sturdza. ■

(Va urma)

COLECŢIA ABOU ADAL

Reînvierea artei icoanelor în lumea creştină de azi

Acad. VIRGIL CÂNDEA

Până în anul 1969, din istoria picturii post-bizantine lipsea orice referire la contribuţia adusă de creştinii din Orientul Apropiat — melkiţii — la arta icoanei. Descoperirea icoanelor melkite o datorăm academicianului Virgil Cândea. A fost primul cercetător care a înţeles că icoanele cu fizionomii, veşminte şi arhitecturi orientale, cu lungi inscripţii în arabă şi reprezentând personaje sacre din cuprinsul Patriarhiilor de Antiochia, Ierusalim şi Alexandria constituie un patrimoniu spiritual şi o formă de exprimare artistică distinctă a creştinilor din Orientul Apropiat. A trebuit să treacă aproape două decenii pentru ca termenul „icoană melkită" să intre în dicţionarul de artă Larousse. **Descoperirile au însă nevoie de timp pentru a fi acceptate şi acreditate.**

Era deci firesc să se apeleze tot la academicianul Virgil Cândea pentru a organiza, în Franţa, cea dintâi expoziţie în care a fost prezentat — la Muzeul Carnavalet din Paris — un ansamblu bogat şi reprezentativ de icoane melkite, alături de piese greceşti, ruseşti şi româneşti. A fost un eveniment de marcă în anul cultural parizian 1993, cu ecouri în presă şi emisiuni la radio şi la televiziunea franceză, preluate în S.U.A. şi Canada. Totodată, Editura Skira din Geneva a publicat un somptuos volum, despre care Jean d'Ormesson, de la Academia Franceză, scria în Le Figaro-Magazine, **din 19 iunie 1993: „Cartea, la care contribuie cele mai mari autorităţi în materie de icoane ruseşti şi bizantine, este publicată sub conducerea ştiinţifică a lui Virgil Cândea. Profesorul Virgil Cândea este un istoric român al ideilor, specializat în icoane... Când examinăm aceste opere, una mai emoţionantă ca alta, provenind din culturi diferite, ajungem la o** Fecioară pe tron, **a lui Radu Zugrav din Răşinari. Răşinari este locul de naştere al unuia dintre cei mai mari scriitori francezi de azi: Cioran. Tatăl lui Cioran era popă la Răşinari şi mi-l închipui pe fiul popii contemplând în anii săi de tinereţe** Fecioara pe tron **a pictorului din Răşinari". Aceste cuvinte constituie un omagiu adus de una dintre personalităţile eminente ale culturii franceze de azi artei române. Întrebarea care se pune, după ce am fost de faţă la succesul acestei expoziţii, care a pus în valoare într-o manieră exemplară o colecţie particulară de icoane ocrotită de proprietarul ei prin multe peripeţii de urgia războiului, este: cum şi când va organiza o instituţie de specialitate din ţara noastră o expoziţie cât de cât comparabilă ca ecouri ca aceea a domnului Abou Adal? O asemenea iniţiativă ar fi foarte bine primită în Occident, judecând după reacţiile entuziaste publicate în** Le Monde, L'Evéniment, Points de vue — Images du Monde, International Herald Tribune **şi alte ziare sau reviste de mare tiraj care au inserat comentarii despre expoziţie şi despre icoanele româneşti prezentate în cadrul ei. Să nu uităm că expoziţia de la Paris oglindeşte concepţia unui mare cărturar român, a unui specialist de talie mondială al artei melkite. Şi să ţinem minte că o expoziţie ca aceasta — la care au participat numai la deschidere peste 2 000 de personalităţi — este generatoare de imagine pentru ţara respectivă.**

Prestigioasa revistă de artă L'Oeil **a publicat în numărul său din luna mai 1993 un interviu cu academicianul Virgil Cândea, semnat de Philippe Piguet şi consacrat icoanelor melkite. Îl reproducem în continuare, într-o versiune românească, cu titlul redacţiei noastre.**

C. P.

O pagină din istoria Mediteranei orientale

Există o neînțelegere în legătură cu icoanele. Atunci când vorbește despre ele, lumea nu se gândește decât la cele rusești. Există totuși mai multe genuri, diferite: cele rusești, cele grecești, cele românești și cele melkite. Așa cum există bulgari, sârbi, copți. Constituită de-a lungul a mai mult de 40 ani, colecția Abou Adal este una dintre cele mai mari ansambluri particulare de icoane. Icoanele melkite sunt, după părerea lui Virgil Cândea, o sursă fundamentală pentru cunoașterea nu numai a istoriei unui gen de artă, ci chiar a istoriei Mediteranei orientale.

— Înainte de a vorbi despre icoanele melkite, puteți să amintiți, domnule Cândea, la ce se referă conceptul de icoană?

— Trebuie mai întâi să îl situăm în raport cu cel de imagine și în special cu *imaginea lui Dumnezeu*, aceea după care a fost creat omul, potrivit doctrinei creștine. Pentru creștinii orientali, icoanele nu sunt de origine umană. Concepută pentru a permite omului să recupereze această asemănare, pe care păcatul originar l-a făcut să o piardă, icoana joacă un rol fundamental și ca vector de concentrare și penetrare a unei lumi de dincolo, în căutarea unei depășiri de sine și a unei transfigurări. Dacă acest rol a fost păstrat până în zilele noastre în creștinismul oriental, el nu a fost mai puțin conservat în Occident: altarele, miniaturile, statuile, textele, chiar bisericile însele, totul este icoană.

— Căutând să identificați aceste icoane pictate de creștinii Orientului Apropiat, ați propus termenul de melkite. Cum v-a venit ideea să îl folosiți? La ce se referă el în fond?

— Nu sunt un istoric al artei, ci un istoric preocupat de evoluția ideilor și a atitudinilor din această regiune a lumii care este Mediterana orientală. Atunci când am ajuns în Liban prima dată, în 1967, am văzut aceste icoane orientale și mi-am dat seama imediat că era vorba de o manieră specifică a civilizației și culturii desemnată cu titlul de post-bizantină. Prima reacție a fost să caut o documentație despre subiect; or, spre marea mea surprindere, n-am găsit practic nimic. În puținele scrieri care le fuseseră consacrate, erau considerate doar la periferia post-bizantinismului, fără ca să li se dea o identitate precisă pe plan istoric, religios sau cultural. Trebuia deci găsit un termen care să le definească și care să provoace asocieri cu fenomenele istoriei spirituale și culturale ale Orientului Apropiat.

— În ce măsură răspunde denumirea de melkit acestor cerințe?

— Trebuie să ne amintim că în anul 451, la Conciliul din Calcedonia, condamnarea doctrinei eretice monofizite antrenase sciziunea comunității creștine din Orientul Apropiat. Cei care rămăseseră fideli cauzei apărate de Constantinopol s-au numit „melkiți" de la cuvântul *melek*.

— Ce înseamnă acesta?

— În siriană și în arabă el desemna pe împăratul Bizanțului. Din acel moment, termenul de melkit a fost folosit pentru a desemna pe creștinii din Orientul Apropiat. Din punct de vedere confesional, ei erau greci ortodocși ca și ceilalți, dar au fost denumiți astfel pentru că au folosit, pentru o perioadă lungă de timp, ca limbă liturgică, siriana și apoi araba.

— Cine erau deci acei oameni?

— Credincioșii aparțineau celor trei Patriarhate: de Alexandria, Ierusalim și Antiohia. Din 1724, când o parte a credincioșilor din ultima dintre Patriarhii s-au unit cu Biserica Romei, coexistau greci melkiți ortodocși și greci melkiți catolici. Pentru a elimina orice posibilă confuzie, grecii ortodocși au renunțat la denumirea de melkiți, astfel încât astăzi, când termenul este folosit, desemnează pe grecii catolici, adică melkiții uniți cu Roma. Am ținut întotdeauna să precizez însă că, din punctul meu de vedere, termenul de melkit nu are conotație confesională, pentru că este sigur că primii pictori ai unor astfel de icoane au fost greci ortodocși. După 1724, aceiași pictori realizau icoane pentru orice sanctuar, fie că era ortodox, catolic sau chiar armean. Deci, eu folosesc termenul în sensul său istoric, pentru a desemna o lume culturală și identitatea sa.

— Cum se explică, după părerea dumneavoastră, că în raport cu picturile religioase din Occident — de exemplu polipticele — icoanele melkite au fost atât de puțin luate în considerație?

— Multă vreme specialiștii care și-au îndreptat atenția asupra creațiilor cele mai nobile ale artei bizantine — frescele, mozaicurile — n-au dat atenție icoanelor, fapt ce nu a favorizat intrarea lor în istorie. Abia la sfârșitul secolului XIX a apărut un interes adevărat pentru icoane. O altă explicație o constituie mecanismul intrării acestor piese în colecții. Icoanele trec, în general, direct din lăcașurile unde erau venerate, în rețeaua comercială, înainte ca ele să fi fost supuse unei cercetări științifice de către un specialist.

— Cărui moment istoric îi corespunde deci înflorirea artei melkite?

— Începând cu sfârșitul

Detaliu dintr-un diptic realizat de Mihail Cretanul, la 1818. Inscripția în caractere arabe indică drept beneficiar pe pelerinul Antonios Mansur. Imaginea înfățișează viziunea pe care a avut-o Moise pe Muntele Sinai, în timpul exodului, când încerca să scape de furia faraonilor. La fel ca în această Teofanie, în care tufișul în flăcări nu este devorat de foc, Sfânta Fecioară îl va aduce pe lume pe Cristos fără a-și pierde virginitatea

secolului XVI, în Orientul Apropiat a avut loc o înnoire religioasă și culturală, un fel de trezire a conștiinței, care trebuie asociată cu decadența Imperiului otoman, ce a dat naștere faimoasei „chestiuni orientale". Din acel moment s-a pus o problemă pentru toate enclavele creștine din imperiu, aceea de a-și impune dreptul lor la diferențiere și de a-și recupera vechea independență.

— Cum concepeți fenomenul: în termenii unei identități naționale sau ai uneia culturale?

— În epocă nu se punea problema naționalității, ci a identității istorice, respectiv politice. Au apărut învățați care au vrut să-și afirme diferența printr-o activitate culturală. Ei au început prin tradu-cerea surselor istorice, a cronicilor, a cărților de doctrină, a literaturii hagiografice, adică tot felul de acțiuni care să le permită să-și înțeleagă mai bine trecutul. Insistau, de exemplu, pe anumite episoade ale Istoriei Sfinte care s-au petrecut în ținuturile lor, precum lupta Sfântului Gheorghe la Beirut, sau pe anumiți sfinți locali (Profetul Ilie, Sfânta Cristina din Tyr, Sfântul Elian din Homs, Sfântul Sava etc.). În același timp, și-au dat seama că trebuia desfășurată o activitate educativă, prin multiplicarea manuscriselor, prin introducerea tiparului. Au hotărât schimbarea limbii liturgice, care era siriaca și care nu mai era înțeleasă nici de credincioși, nici de preoți, și înlocuirea ei cu araba, care era limba vorbită. În sfârșit, și nu este lucrul cel mai puțin important, au creat imagini care le aminteau locurile natale, tradițiile, care se sprijineau pe specificul lor. Dacă iconografia pe care au dezvoltat-o a rămas în pura tradiție bizantină, ea se distinge în fapt prin tot felul de note care le sunt proprii.

— Care sunt deci caracteristicile icoanelor melkite?

— De exemplu, faptul că figurile au un ten mai închis și că forma lor este adesea rotundă. Rotunjimea lor corespunde unui ideal de frumusețe feminină, care este exemplificat și de expresia populară folosită în Liban: „e frumoasă ca o ostie". Pictorii melkiți înfățișau pe icoanele lor persoane cu turbane, specifice lumii din jurul lor. De asemenea, animale surprinzătoare, ca elefanți și cămile. Stofele, arhitectura, tipurile umane determină tipologii foarte precise, una dintre caracteristicile lor fiind grija foarte pronunțată pentru realism. În reprezentarea Ierusalimului se distinge perfect Domul Stâncii, pictat după natură. Acei care văzuseră locul îl recunoșteau imediat și căpătau un sentiment de familiaritate față de subiect.

— Cea mai mare parte a icoanelor melkite par a acorda mare atenție narațiunii. Ele par create, în fond, cu grija povestirii unei istorii. Cărui fapt se datorează această caracteristică?

— Grijei didactice ce-i anima pe pictori de a da exemple de conduită în viață. Spre deosebire de icoanele grecești tradiționale, care se concentrează mai ales pe personaje, icoanele melkite prezintă compoziții încărcate, a căror margine este ocupată de diverse scene narative din viața personajelor reprezentate, martiriul, miracolele lor. Artiștii orientali au întotdeauna tendința de a umple spațiul, au oroare de vid, iată de ce acordă o atenție atât de mare detaliilor decorative și multiplică cu bună știință motivele grafice

— Anumite figuri par mai privilegiate decât altele — cele ale Sfântului Simion Stâlpnicul, Sfântului Tecla, Sfintei Maria Egipteanca, de exemplu. Cum se explică aceasta?

— Istoria Sfântului Simeon Stilitul a fascinat dintotdeauna pe oameni, nu numai pentru alegerea ascezei, dar și pentru că se putea vizita sanctuarul său de la Kalat Simaan, în nordul Siriei. Sfânta Tecla și-a petrecut o parte din viață la Baalbek și în Munții Antiliban, iar Sfânta Maria Egipteanca și-a sfârșit viața în deșertul palestinian. Se regăsesc în regiune tot felul de mănăstiri și de biserici care le sunt dedicate.

— Cine erau comanditarii icoanelor?

— Aceiași ca și în alte zone ale lumii orientale: episcopi, stareți de mănăstiri, credincioși. Aceștia proveneau din burghezia negustorească ce avea mijloacele necesare, precum cea din Alep, adevărată placă turnantă a vieții economice, dar și culturale.

— Se poate vorbi despre Alep ca fiind capitala artei melkite?

— Existau și alte centre importante, dar nu este mai puțin adevărat că în timpul dominației otomane Alepul era un oraș dezvoltat și că el adăpostea mai multe comunități copte. În același timp, el era un oraș foarte frecventat de către misionarii Occidentului, care aveau acolo contoare. Aceasta explică de ce se întâlnesc la Alep patru generații de pictori din aceeași familie, de la mijlocul secolului XVII, până la sfârșitul secolului următor, de la Yusuf la Girgis, trecând pe la Nemeh și Hanania. Aici se opreau și pictorii care veneau din alte părți, precum Hanna al-Kudsi (adică din Ierusalim), ceea ce arată reputația de care se bucura orașul Alep.

— Tripoli era de asemenea un centru foarte activ?

— Tripoli din Liban era o episcopie și un port în același timp, cu tot ceea ce presupune o asemenea situație ca îndestulare economică. Toate regiunile unde condițiile au permis formarea unei burghezii bogate au putut întotdeauna întreține o piață a artei, precum în Creta, Cipru etc.

— Care este valoarea colecției Abou Adal pentru înțelegerea artei melkite?

— Colecția Abou Adal se dovedește a fi cea mai bogată din lume în icoane melkite, iar piesele ce o compun sunt de cea mai bună calitate. Silviei Agemian i-a revenit meritul de a pune ordine în partea aceasta a colecției. Ea a întreprins o muncă de cercetare și analiză cu totul excepțională: inventar al centrelor de activitate, al atelierelor, al artiștilor și stilurilor etc., studii comparate cu alte documente, operă de arhivare etc.

În sfârșit, trebuie subliniat că datorită prevederii și atașamentului colecționarului, acest ansamblu a putut fi apărat de toate necazurile pe care Libanul le-a suferit în cursul acestor ultimi ani.

— Se poate vorbi despre arta melkită ca despre locul de rezistență al unei identități?

— Absolut și faptul de a prezenta aceste icoane melkite în cadrul unei expoziții, alături de alte icoane rusești, grecești și românești subliniază forța singularității unei culturi a cărei istorie își are rădăcinile în timpurile cele mai vechi.

Versiune românească de Florin ȘURCAN

CARȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **TEZAURUL ROMÂNIEI LA MOSCOVA. DOCUMENTE 1916-1977** (selectate, adnotate și comentate de **Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu, Constantin Botoran;** coordonare și studiu introductiv de **Viorica Moisuc).**

Editura Globus, București, 1993, 195 pp., 1 000 lei: volumul, alcătuit cu 18 ani în urmă – ne spun editorii –, reunește documente legate de soarta tezaurului, aflate în arhivele din țară.

● **Stelian Neagoe — ISTORIA UNIRII ROMÂNILOR, VOL. II. DE LA CUZA VODĂ ÎNTEMEIETORUL LA FERDINAND I ÎNTREGITORUL.**

Editura Diogene, București, 1993, 396 pp., 850 lei: o jumătate de secol din istoria noastră, care ne-a adus cele două visuri dintotdeauna: independența și unitatea națională.

● **ROMÂNIA ȘI POLITICA DE ALIANȚE. ISTORIE ȘI ACTUALITATE.** 232 pp.: volumul, apărut sub egida Institutului român de studii internaționale, cuprinde comunicările prezentate la Sesiunea științifică din 27-29 ianuarie 1993, oferind o analiză a trecutului și o imagine a perspectivelor pe care trebuie să se încadreze diplomația românească în continuare.

● **ISTORIA MIȘCĂRII LEGIONARE SCRISĂ DE UN LEGIONAR** (ediție de **Alexandru V. Diță;** cu o prefață de **Dan Zamfirescu).**

Editura Roza vânturilor, București, 1993, 366 pp., 1 350 lei: lucrarea, apărută în colecția **Contribuții la istoria completă și adevărată a românilor,** cuprinde textul preotului Ștefan Palaghiță, **Garda de Fier spre reînvierea României,** o **Cronologie privind istoria mișcării legionare** și Nae Ionescu, **Fenomenul legionar.**

● **Tigran Grigorian — ISTORIA ȘI CULTURA POPORULUI ARMEAN** (cu o prefață de prof. dr. arh. **Gheorghe Curinschi-Vorona).**

Editura științifică, București, 1993, 424 pp.: o carte despre istoria și civilizația unuia dintre cele mai vechi popoare, cu o diasporă întinsă, ai cărui reprezentanți au ocupat un loc important și în trecutul românilor.

● **Vasile Costinescu, Dorin Hociotă — GHID PRACTIC DE RINOPLASTIE.**

Contact internațional, Iași, 1993, 20 pp., 1 000 lei: o carte ce a reușit să vadă lumina tiparului la câțiva ani după redactarea ei și după ce profesorul Dorin Hociotă, creatorul Centrului Medical de Fonoaudiologie și Chirurgie funcțională, a dispărut dintre cei vii.

ÎN SOLIE, LA BUCUREŞTI ŞI IAŞI

GHEORGHE DAVID

„Cheamă din oștire, câțiva oșteni frumoși și plăcuți și trimite-i să cheme pe sol la cinste. Și așează-l la masă cu dregătorii tăi și cinstește-l bine, după cum i se cuvine, după obicei... După aceea petrece-l până la gazda lui iarăși cu cinste. Pregătește încă și dintre ostașii tăi și trimite-i un dar cu cinste și cu mare veselie. Și cheamă-l iarăși și răspunde-i la toate cuvintele pe rând, pe scurt, nu cu mânie. Dacă el vorbește cu mânie, tu vorbește cu blândețe, dacă el vorbește cu dușmănie, tu vorbește cu pace... Însă silește-te să fie cuvântul tău cu înțelepciune și să-l împingă în inimă, pe el și pe domnul său, ca niște săgeți, să-i vorbești numai cum se cuvine.

Și când va voi solul să plece de la tine la domnul său, iarăși cu cinste pune să fie călăuzit, până unde va ieși din țara ta spre domnul său. Precum i-ai trimis înainte în întâmpinare, la venire, așa cinstește-l și la ieșire, ca să se minuneze de unde vine lui atâta cinste, de care nu avea nădejde.

În acest chip, acum ai isprăvit toate cele de nevoie pentru soli. Și dacă Dumnezeu cu mila sa ți-a fost ajutător și vei fi biruit toate cuvintele solului, îți vei fi făcut multă mărire și nume slăvit... Prin solul său, ai trimis mărire pentru tine".

Solie a lui Alexandru Lăpușneanu primită de poloni la Grodno, în 1567 (sus)

Principele Al. Moruzi primește la curtea sa din București pe Sir Robert Ainslie, ambasadorul Angliei la Istanbul (19 iulie 1794)

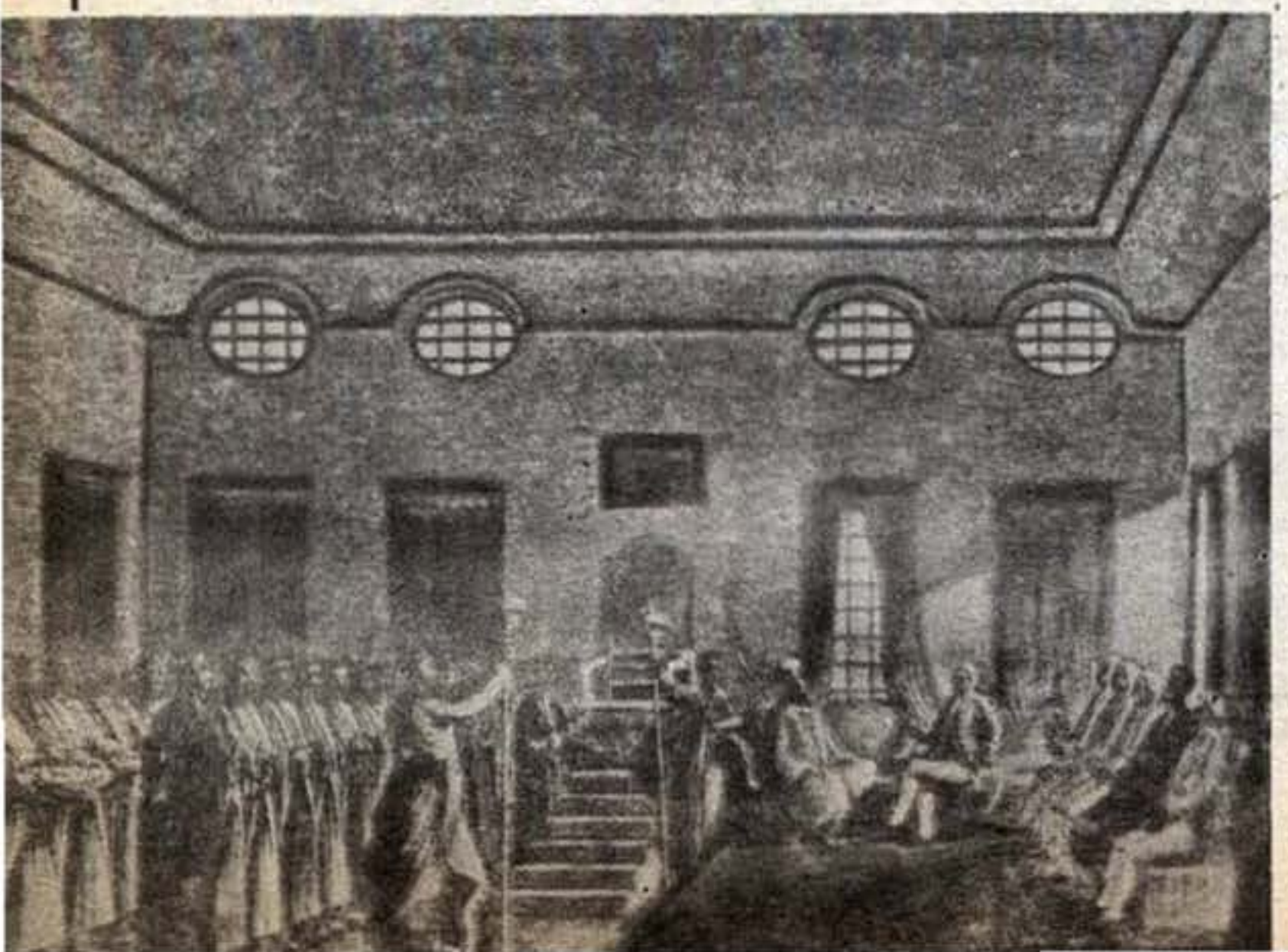

Recunoaștem în capitolul Pentru soli și pentru războaie, **din** învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie Basarab și către alți domni, **câteva din trăsăturile distincte, caracteristice prin care poporul nostru, autoritatea sa administrativă și politică din felurite etape istorice, și-au înțeles raporturile cu popoarele învecinate sau mai depărtate.**

Raporturi întemeiate pe pace și bună conviețuire, pe prietenie și întrajutorare. Relații având la bază omenia și ospitalitatea tradițională a românilor, dar, totodată, demnitatea și grija pentru păstrarea neștirbită a prestigiului țării.

La fel ca în celelalte domenii ale existenței noastre, încă din cele mai vechi tim-

puri se poate vorbi de o şcoală diplomatică românească, alcătuind un capitol distinct al istoriei diplomaţiei. O şcoală a cărei trăsătură esenţială o reprezintă exercitarea neîntreruptă a dreptului de reprezentare **(care, în evul mediu a fost, în principal, solia) şi** de negociere, **precum şi** de a încheia tratate, **drept izvorând din continuitatea de viaţă statală autonomă românească.**

Încă de la constituirea statelor feudale româneşti, factorii politici (în primul rând domnul şi Curtea domnească) au primit numeroase solii, venite din ţări învecinate, ori aflate la mari depărtări. Fiecare dintre acestea, în funcţie de însemnătatea şi misiunea sa, au fost primite cu atenţie cerută de protocol, dar, totodată, cu interesul şi grija pe care domnitorul, sfatul domnesc şi celelalte componente ale vieţii politice a ţării o acordau participării româneşti, în forme şi după principii specifice diferitelor perioade istorice, la viaţa politică internaţională.

Acest articol va prezenta câteva aspecte legate de ceremonialul primirii solilor străine, dar şi unele momente din viaţa diplomatică a principatelor.

Omenie şi ospitalitate

Atenţia cu care erau înconjuraţi reprezentanţii altor ţări şi popoare era, în primul rând, o consecinţă a ospitalităţii tradiţionale a românilor, a omeniei lor profunde, remarcate şi subliniate cu elogii de majoritatea celor care, într-o împrejurare sau alta, într-o perioadă sau alta, au străbătut pământul ţărilor române: „Obişnuiesc oamenii din acest oraş [Huşi] şi din restul ţării – scria în 1639 Niccolo Barsi, călugăr italian, unul dintre însoţitorii doamnei lui Vasile Lupu, Elena Cercheza – să dea de mâncare şi loc de adăpost tuturor străinilor, fără nici o plată... Mai obişnuiesc, de asemenea, ca în timpul sărbătorilor lor, să aşeze mese în jurul bisericii, şi aici să dea de mâncare şi de băut fără plată, oricui, fie străin, fie localnic".

Constatări asemănătoare făcea şi misionarul Marco Bandini: „Moldovenii sunt primitori... Ei dau bucuroşi drumeţilor pâine, brânză, ceapă, lapte şi altele de acest fel ce se găsesc la casa lor", iar negustorul englez Robert Bargrave, care a străbătut principatele în anul 1652, releva atmosfera primitoare a locuinţelor româneşti; acestea erau „tencuite frumos în alb, pe dinăuntru ca şi pe dinafară. Chiar cea mai săracă din aceste case este atât de curată înăuntru, încât odată ce am intrat în casă, deşi şovăisem să o fac, nu-mi mai venea să ies" –, atmosferă remarcată şi de secretarul lui Constantin Brâncoveanu, Anton Maria del Chiaro, când scria despre bucheţelele de busuioc şi alte plante plăcut mirositoare cu care gospodinele din ţările române îşi primeneau locuinţele.

Cu atât mai primitoare se dovedea Curtea domnească. „De la Silistra – nota Iacob Paleologul, un erudit grec, profesor la Universitatea din Cracovia – am venit la Bucureşti, în Ţara Românească şi am fost tratat cu cinste de către domn [Alexandru II Mircea], pe tot timpul cât am fost acolo. Mi-a trimis, dimineaţa şi seara, găini, carne, lumânări, pâine, vin, ovăz, fân, paie, încât m-a îndatorat foarte mult. Are ca soţie o nobilă din Chios, din aceeaşi patrie cu mine, din familia Salvaresso, odinioară strălucită şi foarte bogată; ea m-a cinstit cu daruri. Aşadar, de la Silistra până aici nu am cheltuit aproape nimic". Şi dacă în acest caz s-ar putea crede că ospitalitatea a fost dictată de calitatea de conaţional a călătorului cu aceea a doamnei ţării, iată că şi negustorul englez Henry Cavendish s-a bucurat de aceeaşi primire la curtea lui Petru Şchiopul, în 1589: „Duminică, în a 20-a zi a acestei luni iulie – relata servitorul său Fox, – am ajuns la Iaşi... Stăpânul meu a fost trimis la curte, unde domnul l-a primit cu multă prietenie, l-a luat de mână şi i-a vorbit timp de o jumătate de oră cu ajutorul tălmaciului... Acest domn a dăruit stăpânului meu, în prima noapte, un sac de ovăz pentru caii noştri, un coş cu pâine, patru sticle de vin, o tipsie cu pere şi o oaie grasă şi ceva tain tot timpul cât am stat în Iaşi".

Cu aceeaşi ospitalitate a fost primit la Bucureşti Georg Franz Kreybich, meşter sticlar din Boemia, care, nimerind la Curtea domnească chiar în ziua nunţii domniţei Ilinca, fiica lui Brâncoveanu, cu Scarlat, fiul dragomanului Alexandru Mavrocordat Exaporitul, a fost poftit la ospăţ: „Şi eu, de asemenea, am făcut un mic dar de pahare şi astfel am avut cinstea de a prânzi la masa de nuntă, la care au luat parte domnul, patriarhul şi cei mai de seamă dregători; iar după ce domnul a cumpărat pahare pentru 200 de taleri, mi s-a dăruit postav englezesc pentru o şubă". Generalizând asemenea situaţii, del Chiaro arăta: „Când ajunge apoi străinul în oraş – şi cu atât mai mult dacă e vorba de reşedinţa domnului – e primit cu toată cinstea, potrivit cu rangul lui, chiar dacă nu are scrisori de recomandare, dându-i-se găzduire fără plată, aducându-i-se de [către] vreunul din nobili pâine, vin şi talere cu mâncare, şi aceasta tot timpul cât rămâne acolo. Şi dacă această şedere ar fi un timp mai lung, şi străinul ar dovedi oarecare pricepere, mai ales pentru limba italiană, latină, germană etc., atunci i se dă slujbă la vreun nobil pentru a instrui copiii acestuia. Cu atât mai vârtos atunci când străinul merge în Ţara Românească anume chemat, fie de către domn, fie de către vreun nobil de rangul întâi".

Dovezi neobişnuite de curtenie

Din rândul unor asemenea peregrini, dar şi al diecilor şi grămăticilor pregătiţi anume pentru misiuni diplomatice, şi-a recrutat stolnicul Constantin Cantacuzino mulţimea de secretari şi emisari, care trudind neobosit în tainice încăperi ale palatului domnesc, fă-

Domnitorul Antioh Cantemir a primit numeroase solii

cuseră din Bucureşti cel mai important centru al activităţii diplomatice din sud-estul Europei.

Venirea unei solii ori trecerea ei pe teritoriul ţării era vestită din vreme, în vederea stabilirii rutei, a punctelor de popas, precum şi a modului de încartiruire a suitei solului, pentru asigurarea hranei. La hotar – potrivit rangului şi însemnătăţii misiunii –, solul era întâmpinat de anumiţi dregători, aleşi astfel ca rangul lor să fie pe măsura oaspetelui. Aceştia se îngrijeau, de-a lungul traseului, de crearea tuturor condiţiilor de hrană şi locuit pentru membrii soliei. În apropierea reşedinţei domneşti, solul era întâmpinat – iarăşi potrivit rangului său – fie de domnul ţării, fie de unii dintre membrii familiei sale, ori de către unii dintre dregătorii de frunte ai ţării, care-l conduceau la locuinţa ce îi fusese destinată. După un timp, de regulă a doua zi, avea loc vizita protocolară a solului la Curtea domnească, unde era întâmpinat, potrivit rangului său, în capul pridvorului palatului ori în marea sală a Divanului. După prezentarea scrisorilor de acreditare şi a eventualelor mesaje, urma audienţa particulară (acordată în cazuri excepţionale) şi ospăţul solemn. În ziua următoare, domnul întorcea vizita protocolară. La plecare, cu acelaşi ceremonial, solul era petrecut de domn ori de către cei ce îl întâmpinaseră la o distanţă egală cu aceea de la venire, după care solia îşi continua drumul până la hotar, împreună cu dregătorii însărcinaţi cu acest lucru.

Acest scenariu diferea de la caz la caz, mărturii de epocă oferindu-ne amănunte dintre cele mai savuroase privind modul în care au decurs diferite întrevederi. Astfel, ambasadorul englez la Poartă, sir William Paget – unul dintre cele mai importante personaje ale vieţii politice de la începutul sec. XVIII –, călător în Ţara Românească şi Transilvania, în aprilie-mai 1702 – a fost întâmpinat la debarcarea pe malul românesc al Dunării de Toma Cantacuzino, vărul domnitorului Constantin Brâncoveanu, cu o gardă de 50 de oşteni şi două carete cu câte şase cai. La o depărtare cam de un ceas şi jumătate de Bucureşti i-au ieşit în întâmpinare cei doi fii mai mari ai voievodului cu o caretă bogată, trimisă de Brâncoveanu, şi o escortă de 500 de oameni, cu care Paget şi-a făcut intrarea în Bucureşti, fiind condus la reşedinţa destinată pe timpul şederii: era chiar palatul personal de familie al lui Brâncoveanu, care, ca domn, locuia atunci în palatul domnesc.

În aceeaşi după-amiază „a venit domnul călare prin grădina cea mică [palatul domnesc şi acela al lui Brâncoveanu erau separate de un şir de grădini], în vizită la Ex. S., care l-a întâmpinat la poarta grădinii şi abia l-a putut împiedica să treacă cel dintâi pe scară. [Domnitorul] s-a înapoiat acasă peste o oră" – relatează Edmund Chisthull, secretarul ambasadorului britanic.

A doua zi, Paget a întors vizita domnului, care „l-a primit în capul scării şi l-a întreţinut mai întâi vreo oră şi jumătate, stând de vorbă cu el, după care Excelenţa Sa a fost condusă în sala de mâncare, unde era o masă întinsă lungă şi bogat încărcată, la care s-au aşezat la dreapta lui... Maşa s-a prelungit mai bine de şapte ore, în care timp au urmat multe rânduri de bucate deosebite constând din mâncăruri alese şi scumpe, cu belşug de vinuri minunate şi cu închinarea ceremonioasă a multor sănătăţi [toasturi]... La încheierea recepţiei a îmbrăcat Ex. S. un contăş cu o blană de samur foarte frumoasă, după care Ex. S. şi toată suita s-au întors la locul de găzduire". În dimineaţa următoare, domnul a făcut o nouă vizită ambasadorului britanic, care l-a vizitat şi el, în aceeaşi zi, luându-şi rămas bun şi „rămânând adânc pătruns de generozitatea, curtenia şi prietenia primirii sale la această curte. După ce s-a întors de la domn, a primit în vizită de plecare pe stolnicul Constantin Cantacuzino, care i-a înfăţişat în dar un cal frumos de rasă românească, şi, în acelaşi timp, i s-au mai trimis şi alţi doi [cai] de aceeaşi rasă şi calitate din partea domnului. Iar Exc. Sa a răspuns la darul lui Constantin [vodă] prin dăruirea unui inel cu un diamant preţuit la 300 de lire sterline". Brâncoveanu a acordat lordului o întrevedere personală, în cadrul căreia l-a solicitat să intervină pe lângă împăratul austriac (Paget urma să treacă prin Imperiul habsburgic) în favoarea românilor transilvăneni asupra cărora se făceau presiuni de natură religioasă (*Magazin istoric*, nr. 9/1988).

Asupra modului în care decurgeau asemenea audienţe particulare ne oferă detalii relaţia de călătorie privind solia întreprinsă de Ioan Gninski, sol polon ce a fost oaspetele domnului Moldovei, Antonie Ruset. După primirea oficială – se consemnează în raportul întocmit de secretarul soliei – „a cerut solul o audienţă şi a fost condus într-o altă odaie boltită... Solul i-a dat domnului scrisoarea regelui [Ioan Sobieski] şi a căpătat informaţii politice". Comentând acest episod, Nicolae Iorga sublinia: „Dacă acest Antonie Ruset, fără nici un fel de legătură cu ţara, simplu om turcesc, venit de-a dreptul din Constantinopol şi era dispus a vorbi cu duşmanul de ieri al împărăţiei turceşti, ni putem închipui ce

era cu ceilalți" - Ruset fiind impus ca domn de otomani, tocmai ca o încercare de contracarare a politicii antiotomane a domnilor români.

Desigur, la asemenea întâlniri se discutau atât probleme politice, cât și de interes și cultură generală. „În timp ce ne așezam la masă - consemna, de pildă, solul polon Rafael Leszczynski -, am tratat în termeni generali despre libera exercitare a religiei noastre... După aceea, [domnul, Antioh Cantemir] m-a rugat să ne tragem la o parte într-o consfătuire între noi, la care au fost de față și secretarul soliei și fratele domnului, un bărbat învățat în limba latină și cu școală aleasă". Era tânărul principe cărturar Dimitrie Cantemir, care încă de atunci - 1700 - vădea certe calități diplomatice.

Solii cu peripeții

Nu întotdeauna întrevederea decurgea în deplină armonie. Uneori, subiectul discuției impunea răspunsuri tăioase, alteori, rațiuni de tactică diplomatică, cereau amânări, tergiversări ori atitudini evazive, dictate de anumite evenimente sau motive politice. Marco Bandini, de pildă, suspectat de faptul că întreținea o atmosferă ostilă țării, a trebuit să aștepte 10 zile pentru a pătrunde în audiență la Vasile Lupu. „Când am ajuns la tronul său, a întrebat ce doream; i s-a spus că i-am adus ploconul și că doream să-i fac închinare; iar el a răspuns îndată că nu are nevoie de mine, nici de ploconul meu și că nu vrea să mă recunoască drept episcop și pe deasupra că trebuie să ies din țara sa până îi vor sosi scrisorile de la papă, dar la modul și în forma cuvenită, căci «mă îndoiesc» a spus «să nu fie vreun iscoditor al țării mele». Și acestea sunt cuvintele întocmai ale principelui. Eram gata să cad mort auzind acestea și văzând că toți murmură. Așadar, pe cât am putut și eu, am plecat acasă unde am fost sfătuit... să mă retrag la Bacău (precum am și făcut) până ce vor ajunge la mine acele scrisori binecuvântate sau blestemate".

Cele mai multe controverse în desfășurarea unor solii le isca stabilirea în amănunt a ceremonialului într-un moment sau altul al întrevederii. Comisii alcătuite din reprezentanți ai ambelor părți discutau cu aprindere până la ce distanță de capitală trebuie să se iasă în întâmpinarea unui sol, pe care parte - dreapta sau stânga - să călătorească însoțitorii, cine să salute întâi ș.a.m.d.

Cea mai disputată, sub acest aspect, a fost solia condusă de Rafael Leszczynski, din anul 1700. S-au păstrat trei versiuni polone asupra desfășurării ei și una română, datorată lui Ion Neculce, fără ca totuși să știm cum s-au petrecut într-adevăr lucrurile. La recepția protocolară de la palat, domnul aștepta în capul scării palatului; solul la rândul său nu voia să fie el acela care să urce; după multe tratative, s-a ajuns la o soluție de compromis: Antioh Cantemir a coborât trei trepte, Leszczynski a urcat trei și pe treapta din mijloc, a șaptea, și-au strâns mâinile! În continuare, însă, după depășirea acestor neînțelegeri de protocol, întrevederea a decurs politicos, prietenește, grație și iscusinței diplomatice a lui Dimitrie Cantemir.

Primirea unei solii constituia un moment de deosebită solemnitate, lucru vădit în fastuozitatea ceremonialului și eleganța vestimentară. Când solul polon Bieganowski a fost primit, în 1643, în audiență de către Vasile Lupu, „domnul a trimis după sol, la curtea unde era în gazdă, o caretă foarte frumoasă... trasă de șase cai... Pe lângă caretă mergeau ca la o sută cincizeci de oameni de-ai domnului, unii pedestrași în haine roșii și ceilalți moldoveni de tot felul... Măreția domnului era un lucru în adevăr de privit, întru toate era vrednic de admirație. Între altele, avea pe dânsul o haină împodobită, atât de măreață, încât n-ai putea vedea una ca aceea nici la sultanul turc și nici la vreun alt monarh. Materia din care era croită... era «altembas» [stofă turcească țesută cu aur în relief], pe care erau brodate în aur flori înalte de un deget; avea două perechi de nasturi [paftale] de diamante splendide, se înțelege că erau de foarte mare preț. Haina era căptușită cu blană de samur, foarte potrivită cu restul".

În cinstea solilor se efectuau demonstrații și exerciții militare, cum a făcut Leon vodă (1629-1632), al cărui oaspete, Paul Strassburg, consilier secret al regelui Suediei, nota: „După ce am călătorit noi cale de un ceas, domnul m-a rugat cu tot dinadinsul să poposim puțin într-o vale frumoasă, până ce ne-ar aduce mâncarea de prânz din caretă. În răstimp, domnul a început să-și strunească de zor caii săi aleși la jocul cu lancea și la alergările cele mai iuți, să întindă coarda arcului cu o putere uimitoare, să slobozească pușcile și să tragă la țintă. Dregătorii și boierii imitau această îndemânare a domnului lor și, într-o prea frumoasă întrecere, fiecare își arăta iscusința cu armele. Văzând aceasta, domnul, ca să aducă încă un imbold vitejiei fiecăruia, s-a arătat foarte darnic și a dăruit cu mâna sa o sumă mică de bani

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, capitala Țării Românești a fost unul din cele mai active și importante centre ale diplomației europene

de aur acelor care întreceau pe ceilalți prin iscusința sau agerimea lor. Printre alții, și un nobil din suita noastră a nimerit bine ținta; acestuia, în loc de premiu, domnul i-a dăruit zece coți de țesătură frumoasă de mătase adusă în grabă din București".

Întrevederi la miezul nopții

Nu rare erau ocaziile în care mesajul unui sol, ori convorbirea cu acesta trebuiau să se desfășoare în mare taină. Aflat la curtea lui Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535), Petru Opalinski, castelanul de Lodz, urma să primească anumite informații privind situația politică din Transilvania (unde se desfășurau aprige confruntări între Ioan Zapolya și Ferdinand de Habsburg): „Din Nicopole - scria solul - am mers de-a dreptul la palatinul Țării Românești, Vlad voievodul, cu care am tratat multe lucruri, după săvârșirea cărora a trimis la mine dorind să se poată întâlni noaptea cu mine sau la el, sau la locul meu de găzduire. Eu m-am arătat gata să merg la el și am fost în taină, în ora a treia a nopții... Am venit pe întuneric, fără lumânare".

Tot la miezul nopții a avut loc și întrevederea lui Nicolae Mavrocordat cu regele Poloniei, Stanislav Leszczynski. Acesta intenționa să treacă, deghizat în ofițer suedez, până la Bender, pentru a-l întâlni pe regele Suediei, Carol XII. Prin oamenii săi de încredere, Nicolae Mavrocordat a aflat despre această intenție, trimițând „poruncă pe la toate marginile [hotarele țării] să aibă grijă că de s-ar întâmpla să treacă vreun ofițer șved sau altcineva, să-l trimită la Iași".

Și iată că, la Bacău, Manolachi Rusăt a prins trei ofițeri în uniformă suedeză, care, părându-i-se suspecți, a dispus să fie reținuți, anunțându-l pe domn. Mavrocordat „a înștiințat în grabă pe Manolachi Rusăt să-i aducă la el cât mai iute și în timpul nopții". Acesta, potrivit cu porunca domnească, ajungând la mănăstirea Galata la ceasurile trei din noapte, a luat pe unul dintre ofițeri și l-a dus la vodă. Ofițerul a negat însă că ar fi polonez. „A treia zi - continuă relatarea din *Cronica Ghiculeștilor* -, întâlnindu-se cu regele Stanislav, care s-a prezentat drept colonel, Nicolae vodă îndată l-a recunoscut, căci cunoștea din Constantinopol pe tatăl acestuia, pe [Rafael] Leszczynski. N-a vrut însă să arate că l-a recunoscut, ci numai atâta i-a spus: «Eu te socot acum drept colonel al regelui Suediei, dacă însă îmi vei spune adevărul cine ești, o să-ți dau cinstea cuvenită». Iar el i-a răspuns: «Eu sunt un colonel fără noroc, care am căzut în mâinile Domniei-Tale, dacă însă mă vei ajuta, vei avea un mare prieten și ajutor, pe regele meu, regele Suediei»".

Abia a patra zi, Stanislav a trimis la Nicolae vodă pe secretarul regelui Suediei, prin care i-a destăinuit că el era de fapt regele Stanislav și „deoarece dorește să se sfătuiască cu Nicolae vodă despre cele cuvenite, de aceea s-a dat în vileag", Mavrocordat destăinuindu-i la rândul său împrejurările în care l-a recunoscut.

Tainice solii primea și Constantin Brâncoveanu (pe generalul Rhonne, pe omul său de încredere, Vasile Stegarul, și mulți alții), după cum se desprinde din *Catastihul-jurnal (Magazin istoric*, nr. 9/1984) cuprinzând însemnările de taină ale voievodului. La curte se desfășura, așadar, o bogată activitate diplomatică, pentru împlinirea căreia o cancelarie numeroasă redacta, tălmăcea, scria neîntrerupt, vistieria însoțea acțiunile din țările străine cu pungi de tâleri și ducați, cămara domnească cu zibeline și stofe scumpe, herghelliile cu cai frumoși, moșiile cu buți de vin, stupi, turme de oi și care cu grâne. Nicăieri, între Viena, Moscova și Stambul nu se ducea o mai vie și mai atentă încheg

internaționale ca în capitala Țării Românești.

După obiceiul țărilor

Legăturile cele mai strânse, mai numeroase și mai eficiente erau însă, neîndoielnic, cele stabilite între principatele române. Lucru firesc, de altfel. Nu era eveniment intern de seamă, ori moment de viață politică europeană, vizând însă interesele țărilor române, care să nu fie aduse la cunoștință, pe o cale sau alta, în toate cele trei principate.

Evenimentele oficiale - instalarea unei noi domnii, o nuntă, o căsătorie - constituiau prilejuri de trimitere a unor solii fastuoase, primite cu toată cinstea cuvenită unor oaspeți, cinste sporită de bucuria primirii unor rude apropiate. Căci românii din cele trei principate au avut limpede conștiința unității lor de neam. Evident, asemenea întâlniri prilejuiau o mai bună cunoaștere reciprocă, a tradițiilor, datinilor și nu în ultimă instanță a gândurilor.

Dacă soliile străine erau primite cu mare alai, la acelea venite dintr-un principat într-altul primirea era și mai fastuoasă. În 1700, după urcarea lui Antioh Cantemir în scaunul domnesc al Moldovei, „a treia zi au venit și solul de la Moldova, *după obiceiul țărilor* [subl. ns.] ca să arate dragoste și prieteșug, viind zic, Bogdan hatmanul, cumnatul domnu-său, lui Antioh vodă, pre carele cu cinste priimindu-l Măriia Sa [Constantin Brâncoveanu] și după obicei ospătându-l, luându-și ziua bună s-au dus, zăbovind aicea numai opt zile. Trecând deci câteva zile, au socotit Măriia Sa, după obiceiu, ca să trimită sol și despre partea Mării Sale, ca să arate și să dovedească dragostea și prieteșugul, și așa au gătit pre ginerile Mării

(Continuare în p. 26)

Tradiţii academice româneşti

Dintre toţi ardelenii care au hălăduit dincoace de munţi, de la Lazăr la Goga şi Rebreanu, cel mai tânăr a fost, cu siguranţă, Ioan Bianu. În 1876, la numai 20 de ani, el se prezenta lui August Treboniu Laurian, pe atunci decan al Facultăţii de Litere din Bucureşti, cu o recomandare de la Ioan Micu-Moldovanu (sau Moldovănuţ, cum îi spuneau blăjenii), profesor şi canonic de Blaj, şi cu diploma de bacalaureat, Testimonium maturitatis, **a cărei cerneală abia se uscase. Era slab, ogârjit şi suferind de stomac. Acestui tânăr îi era hărăzit să joace un rol din cele mai mari în procesul de formare şi organizare a unor instituţii fundamentale de cultură şi în acela politic de pregătire a Marii Uniri.**

IOAN BIANU — UN OM AL ORDINEI

GABRIEL ŞTREMPEL

Atracţia marilor biblioteci

Născut, după afirmaţia sa, la 8 septembrie 1856 în satul Făget de pe Târnave, învaţă ultimele clase primare şi liceul la Blaj. Era unul din cei 2-4 copii pe care îi educa şi-i îngrijea în fiecare an profesorul Moldovănuţ, pe cheltuiala sa, în atmosfera austeră şi disciplina aspră a Micii Rome, mărită de hirsutul canonic şi preposit capitular.

Ca student, Bianu a fost remarcat şi încurajat de Odobescu şi Hasdeu, iar, după intrarea în serviciul Academiei la 1 februarie 1879, acestora li s-au adăugat Ion Ghica şi D.A. Sturdza, care au apreciat calităţile tânărului ardelean şi i-au netezit calea spre o meritată ascensiune academică. Fusese numit bibliotecarul Academiei şi această funcţie o va onora vreme de 56 ani şi se va intitula ca atare, chiar şi atunci când va fi ales secretar general sau preşedinte al Academiei. Instituţia aceasta de consacrare, nu numai Biblioteca, va creşte sub ochii săi, de la an la an. După 32 de ani de activitate, prezentând, ca director al administraţiei Academiei o dare de seamă, o mărturiseşte în final, nu fără o undă melancolică: „Altora li se poate părea mică Academia de astăzi; eu o văd însă crescută, mare, căci la 1 fevruarie 1879, când am intrat în serviciul ei, întreg venitul anual era de lei 64 484, şi astăzi este de lei 911 558,13 lei; personalul întreg era atunci compus din 4 persoane, plătite cu 4 580 lei pe an, iar astăzi în toate serviciile sunt 169 persoane, plătite cu 15 855,50 pe lună, sau lei 190 266 pe an".

Activitatea lui Bianu cunoaşte două faze distincte: cea dintâi, extrem de bogată, sub toate aspectele, se opreşte la anul 1914. Cealaltă, de după primul război mondial, va fi umbrită de dispariţia multor prieteni, de o lume nouă cu care Bianu n-a mai putut păstra cadenţa, de o dureroasă singurătate, în care a trăit în ultimii ani şi în care s-a sfârşit. Între cele două segmente de viaţă se situează anii războiului, cu totul aspri, în timpul cărora a putut fi măsurată loialitatea şi patriotismul său, de data aceasta în condiţiile ocupaţiei şi ale ameninţărilor de tot felul.

Ioan Bianu s-a bucurat de atenţia şi afecţiunea unor oameni mari, care au umplut cu personalitatea lor ultimele decenii ale veacului trecut şi pe care i-am amintit în treacăt. Aceasta nu este însă suficient pentru a ne putea explica locul central pe care l-a ocupat în bunul mers al Aca-

demiei și adesea în noianul frământărilor politice din preajma primei mari conflagrații mondiale. Într-adevăr, el a manifestat câteva calități excepționale, pe care le-au observat cei în preajma cărora a trăit și a crescut, calități care l-au impus treptat. Era inteligent, abil, cu o mare putere de adaptare la mediul în care avea să-și desfășoare viața, cu un remarcabil spirit de observație, deosebit de harnic și statornic în vorbă, niciodată flecar, serviabil, fără să fie slugarnic și, deasupra tuturor acestor calități, era de o cinste cu totul ireproșabilă. Acest om care a administrat întreaga avere a Academiei, ani de-a rândul, n-a avut nici măcar casă proprie. Identificat cu Biblioteca și cu Academia, locuia în două încăperi din localul acesteia, paznic acerb al colecțiilor și al bunurilor măreței instituții.

De la început, s-a ocupat de organizarea colecțiilor și a manifestat o pasiune în adunarea lor, pe care n-a egalat-o decât D. A. - Sturdza *(Magazin istoric,* nr. 12/1992, 1/1993). Trimis în Italia pentru specializare în filologie, de către Hasdeu și Ion Ghica, și mai apoi la Paris, el n-a avut ochi decât pentru biblioteci, cataloage și bibliografii. O spunea el însuși într-o evocare de bătrânețe: „Mai mult decât cursurile marilor filologi pe care le urmăream, mă atrăgeau însă marile organizări ale bibliotecilor, arhivelor, muzeelor, care la noi lipseau cu totul sau erau numai în stare de modeste începuturi, improvizate din rămășițele răzlețe scăpate din valurile prăpăditoare ale trecutului. Vizitând aceste așezăminte... vedeam cu jale câte ne lipseau nouă aici acasă". Din aceste constatări și din dorința de a ne alinia și noi țărilor civilizate, ambiție lăudabilă, alimentată de Hasdeu și Ion Ghica, se va naște planul bibliografic aprobat la Academie în februarie 1895. Înainte de aceasta însă, din dorința de a aduna documente pentru istoria încă nescrisă deplin a neamului, a călătorit în Polonia și a depistat în anii 1885-1886 mulțime de știri, pe care, după el, prietenul său nedespărțit, Ioan Bogdan, le va transcrie și publica în tomuri rămase până astăzi fundamentale.

Cel mai mare bibliograf

Elaborarea bibliografiei naționale *(Bibliografia românească veche,* 1508-1830), a descrierii tuturor cărților tipărite pe pământul românesc, de la introducerea tiparului — și nu numai a cărților — era o operațiune extrem de dificilă, printre altele și pentru că nu toate volumele existau în colecțiile Academiei, sau erau incomplete. O vastă corespondență a fost purtată de Bianu cu instituții și personalități de seamă în vederea documentării. De un mare ajutor i-a fost vechiul său protector Ioan Micu-Moldovanu, precum și bogata bibliotecă a Blajului, inclusiv fondurile rămase de la Timotei Cipariu. Nenumărate tratative au fost purtate, în scris, cu Moldovănuț, nu numai prudent, ci și teribil de zgârcit, pentru obținerea exemplarelor necesare bibliografierii. Bianu era membru corespondent la acea dată și fostul său profesor era mândru de fructul trudei și cheltuielilor sale. Nu l-a refuzat niciodată pe Bianu, dar l-a necăjit cu tergiversările și exageratele măsuri de securitate. Elevul nu va uita binele pe care l-a avut de la Moldovănuț; ajuns, alături de Dimitrie Sturdza, stâlpul Academiei Române, va stărui și va obține alegerea sa ca membru titular al supremei instituții de consacrare.

I. Bianu și-a asociat la vasta operă bibliografică pe Nerva Hodoș, intelectual subțire, din neamul marilor luptători ardeleni. După tragica dispariție a acestuia în 1913, într-o casă de sănătate din Sibiu, aceeași unde murise și unchiul său, Al. Papiu-Ilarian, lucrările au stagnat. Abia în 1936 va fi încheiat, prin grija regretatului Dan Simionescu, ultimul volum, al treilea. Întreaga operă descria toate cărțile apărute de la 1508 la 1830. În cadrul aceluiași plan, prin grija lui Bianu, au mai fost înregistrate toate aparițiile de ziare și reviste până la 1906, prin eforturile conjugate ale lui Nerva Hodoș și Al. Sadi-Ionescu. Într-o vastă introducere la volumul care a apărut în anul 1913, Bianu face istoricul presei românești și trece în revistă încercările bibliografice anterioare. În sfârșit — singur de data aceasta — el concepe un cuprinzător catalog al manuscriselor românești, dar numai primul volum *(Catalogul manuscriptelor românești din Biblioteca Academiei),* apărut în 1907, a fost semnat de el (și la acesta a fost ajutat de Axente Petruș și Vasile Pârvan); celelalte două au fost lucrate în colaborare cu Remus Caracaș și Gh. Nicolăiasa, fără să epuizeze, nici pe departe, întreaga colecție. Și nici nu este de mirare. Angajat în atâtea activități: bibliotecar, director al administrației Academiei, supraveghetor al publicațiilor Academiei, profesor la Liceul „Sf. Sava", membru în numeroase comisii academice, mai apoi deputat liberal, este de mirare cum de a putut realiza ceea ce a dat publicității până la primul mare război. Și să nu uităm calitatea deosebită a acestor lucrări, rămase de referință până astăzi.

Am stăruit mai mult, dar nu suficient, asupra acestei laturi din activitatea lui Ioan Bianu, căci ea l-a definit ca pe cel mai mare dintre bibliografi și l-a marcat ca atare pentru posteritate.

Până în toamna anului 1914, când D. A. Sturdza a închis ochii, Bianu a fost umbra lui. Din vasta corespondență rămasă în colecțiile Bibliotecii Academiei observăm că raporturile dintre ei au depășit cu mult cadrul strict profesional. O strânsă colaborare în toate, o prietenie și o intimitate care a îndepărtat diferențele de vârstă și de poziție socială stăruie fără în-

trerupere în toată această lungă perioadă de peste 30 de ani, în care marele om politic a fost și secretar general al Academiei. Nenumărate servicii personale cerute de Sturdza, sfetnic și om de casă, la modul strictei prietenii, vizite reciproce și prânzuri în intimitate, acțiuni politice gândite împreună, toate acestea definesc relațiile țesute între ei de la an la an. Aceste relații au dăinuit pentru că Bianu n-a fost un profiter vulgar, n-a cerut mai mult decât i s-a oferit și ceea ce i s-a oferit ar fi meritat, i s-ar fi cuvenit, în oricare altă conjunctură academică. Sigur că la baza raporturilor dintre ei a stat patima lor comună pentru dezvoltarea Academiei și pentru îmbogățirea Bibliotecii.

Spre politica liberală Bianu a fost atras nu pentru că ideile sale ar fi fost liberale, căci el n-avea, în realitate, înclinații politice, ci pentru că se simțea obligat să-și secondeze protectorul și șeful, inclusiv din punct de vedere politic. Preocupările lui Bianu se îndreptau, firește, spre Ardeal și politica sa — aceea a tuturor ardelenilor — era de a pregăti ziua cea mare a Unirii, care era limpede că nu mai putea întârzia mult. Asupra metodelor de adoptat, orientarea sa n-a ieșit însă din vederile lui D. A. Sturdza.

Între Viena și Budapesta

România — după cum se știe — era legată printr-un tratat secret de Puterile Centrale încă de la finele veacului trecut. Aceasta obliga la multă prudență în activitatea de sprijinire a românilor din Transilvania în lupta lor pentru obținerea de drepturi naționale și politice: acțiuni antimaghiare sub toate formele, dar menajări totale față de Curtea de la Viena și față de împărat. Disocierea aceasta era comandată, ca și cum Habsburgii s-ar fi prăpădit de dragul românilor, ca și cum nu Curtea vieneză era aceea care rămânea surdă la

I. Bianu (x) la Academia Română în 1912..

toate strigătele disperate ale bieților ardeleni. Sigur, Habsburgii nu puteau ierta ungurilor revoluția de la 1848 și nici umilirile care au dus la Dualismul construit de Deák. Dar aceasta nu însemna deloc că toate relele ne veneau numai de la Buda-Pesta și că drăguțul de împărat era gata să se certe cu parlamentarii și guvernul maghiar de dragul nostru. Din păcate așa vedeau lucrurile politicienii noștri din preajma lui D. A. Sturdza, ca și un mare număr de intelectuali ardeleni, cum au fost Slavici, Septimiu Albini, Eugen Brote și, natural, Ioan Bianu. Relele neamului românesc nu de la nemți se trăgeau, ci de la unguri și mai ales de la ruși și, în genere, de la elementul slav.

Bianu a fost ales în Parlament prima dată ca deputat al colegiului III Tecuci în noiembrie 1895 și a fost reales de mai multe ori. Nu s-a remarcat ca orator (recunoștea singur la începutul unei conferințe ținută în 1922 că n-avea talent oratoric) și nici n-a abordat probleme politice de răsunet: a fost unul din deputații care onora adunarea prin meritele sale intelectuale și mai ales prin calitatea sa de membru al Academiei.

A făcut altceva Bianu: și-a exprimat în scris, pe îndelete, opiniile sale politice față de stările de lucruri din Transilvania. Mai întâi scrie, împreună cu Septimiu Albini, unul din semnatarii *Memorandumului* din 1892, broșura *Politica românilor din Ungaria. Trecut, prezent, viitor,* apărută în anul 1909. Era epoca celei mai crunte politici de deznaționalizare și de presiune ungurească, inițiată de Tisza Kálmán și continuată de Andrássy. Bianu face o atentă analiză a opoziției românești și a ideilor parlamentarilor unguri, care predicau împăcarea cu naționalitățile din regatul Sfântului Ștefan și, în special, cu românii și militau pentru o politică de concesii, cum predicase pe timpuri bătrânul Mocsáry. Concesiile pe care le preconizau ungurii erau frământări ale stăpânilor pentru slugi, promisiuni mărunte ce n-aveau nimic de-a face cu aspirațiile legitime ale poporului român privind egalitatea în drepturi și libertatea de acțiune pe multiple planuri ce ar fi derivat din aceste drepturi.

Bianu subliniază intoleranța politică a parlamentarilor unguri față de tot ceea ce este românesc și arată că, de câteva decenii, închisorile sunt pline de luptători români ce au îndrăznit să folosească condeiul sau cuvântul pentru a cere drepturi și a apăra etnia. Bianu se ridică cu vehe-

mentă împotriva celor ce preconizau înființarea unui partid românesc moderat în Ardeal și, în special, împotriva lui Emil Babeș, fiul lui Vincențiu, inițiatorul unui asemenea partid capitulard. S-a văzut repede că românii au ocolit aceste îndemnuri de renunțare la luptă și că, de fapt, ungurii erau aceia care doreàu înființarea unui asemenea partid. Condeiul său alunecă spre vehemență făcând rechizitoriul tuturor relelor la care au fost supuși românii de-a lungul istoriei: acest neam n-a învățat nimica în o mie de ani de când trăiește în Europa, dar acuma, spune Bianu, vor fi obligați să-și schimbe obiceiurile, sub presiunea intereselor europene. Oligarhia stăpânitoare din Ungaria nu mai are mult de trăit, conchide Ioan Bianu.

Toate bune și drepte până aci, și de admirat patriotismúl fierbinte al blăjanului. Unde se poticnește însă el este în încercarea de a-i împăca și apropia pe ardeleni de dinastia habsburgică.

Românii de peste tot formează, sub raport cultural, o unitate de nedespărțit, al căror centru este Regatul României. Sub raportul loialității românii din Ardeal rămân atașați Casei de Habsburg. Ei sunt „eminamente dinastici" și au încredere în bunăvoința împăratului. Drept este — zice Bianu — că de multe ori românii au fost decepționați în credințele lor, că au fost tratați cu ingratitudine de către Habsburgi, că aceștia au preferat mai ales pe vrăjmașii românilor, care erau și vrăjmașii tronului. Dar românii, având în grije salvarea neamului, au trecut cu vederea aceste rele trădări și cam prea dese trădări. Și ca să nu fie bănuit cumva că ar vrea să întunece buna prietenie și vecinătate între cele două case domnitoare (Franz Ferdinand, moștenitorul tronului, tocmai fusese în vizită la Sinaia), declară sus și tare, ceea ce nu putea crede nici un ardelean, că românii nu se gândesc — Doamne ferește! — la unire, că această idee este respinsă cu hotărâre, că dacă totuși este vehiculată, aceasta nu-i decât „o născocire a adversarilor", ca să-și poată justifica persecuțiile față de români.

El trebuie să recunoască însă că românii intelectuali ce conduceau poporul nu prea îmbrățișau amorul față de Habsburgi, că sătui de politica duplicitară a împăratului deputații din camera de la Pesta au ieșit demonstrativ din sală, cu un an în urmă, când Franz Iosif a fost omagiat pentru 60 ani de domnie. Franz Iosif, cel care a aprobat proiectul de reformă electorală al lui Iuliu Andrássy, o batjocură la adresa românilor din Ardeal.

Așa scria Bianu în 1909. Așa va scrie, sau aproape așa, și în anul 1914. Dar purtarea lui în timpul ocupației germane, la care ne vom referi mai târziu, dovedește că el a realizat pe deplin ceasul istoriei și că a înțeles să se orienteze după el.

„Ion Frunză, fost deputat..."

Cea de-a doua broșură, intitulată *Pentru lămurirea situației. Cuvinte către români,* este datată 15 august 1914 și este semnată Ion Frunză. Este o pledoarie, din primele zile ale războiului, de menținere a neutralității. Dar dacă totuși va fi să intrăm în război, orientarea noastră trebuie să ne alinieze Puterilor Centrale. Nici într-un caz nu putem lupta alături de rușii care ne-au cauzat atâtea rele de-a lungul vremii și care sunt dușmanii noștri cei mai periculoși. Franța, da, ne-a ajutat adesea și suntem legați de ea prin același sânge latin, dar ea nu ne poate scăpa de ruși. Numai Germania se poate opune cu succes tendințelor expansioniste ale rușilor care ne amenință în permanență; alături de ea va trebui să mergem, dacă vom părăsi neutralitatea. Vorbește, prin condeiul lui Bianu, Dimitrie A. Sturdza, care va închide ochii în toamna aceluiași an.

Care a fost ecoul spuselor sale reiese cel mai bine din următorul bilețel pe care i-l scrie N. Iorga la 20 august 1914: „Prietene Bianu, Ion Frunză, fost deputat, care tipărește anonim o broșură la anonimul Göbl, cu ortografia anonimă a Academiei Române, e rugat să primească toate complimentele pentru redactare, dar *pentru tendințe,* nu.

Eu rămân ireductibil, colege Frunză. *Nu* cu Austria. Și dacă vrei, nici cu Rusia. Dar să începem cu cea d-întâi. Multe salutări, N. Iorga". După dispariția lui D. A. Sturdza și odată cu entuziasmul care a cuprins întreaga opinie românească de a ne orienta spre eliberarea fraților de peste Carpați, Ioan Bianu nu s-a manifestat în scris și vederile sale au cunoscut modificările firești ale unui om înțelept și autentic patriot, cum a fost totuși.

Anul 1914 marchează și sfârșitul activității sale politice. Doi ani mai târziu, după intrarea României în război, prins de teamă pentru paginile scrise, i se adresează lui Ioan Bogdan printr-o scrisoare în care îl roagă să intervină pentru el, împreună cu alți membri ai Academiei, dacă va fi arestat. N-a fost nevoie de nici o intervenție, pentru că nu l-a urmărit nimeni. În schimb a intervenit el pentru eliberarea lui Gh. Bogdan-Duică, frate cu Ioan Bogdan, arestat de trupele de ocupație pentru manifestări nechibzuite. Mai multe scrisori ale marelui slavist către Bianu pe această temă s-au păstrat la Academie. Prima intervenție a lui Bianu a fost eficace și Bogdan-Duică a fost eliberat. Arestat din nou, n-a mai putut fi salvat și a fost internat într-un lagăr din Bulgaria.

În august 1916, România a intrat în război. Soarta armelor nu ne-a fost favorabilă și, în noiembrie, autoritățile au părăsit Capitala, retrăgându-se la Iași. Mai multe personalități designate de gu-

vern au rămas pe loc, ca să păzească instituții și averi ce n-au putut fi evacuate și apoi duse la Moscova, odată cu tezaurul țării, de unde nu s-au înapoiat decât în 1936, evident fără tezaur. Cea mai mare parte a bibliotecii a rămas pe loc. Cu ce îngrijire a păzit Bianu acest patrimoniu reiese dintr-o scrisoare a lui Al. T. Dumitrescu din 25 decembrie 1918, fost bibliotecar de prestigiu al Academiei, ce avea să moară câteva luni mai târziu, în care îi amintește lui Bianu zilele întunecate din toamna lui 1916: „Când v-am întrebat, în vreme cumplită, ce facem noi funcționarii Academiei, mi-ați răspuns: Faceți ce voiți; plecați în Moldova, ori rămâneți aici. Nu vă rețin. Dar în ceea ce mă privește pe mine, chiar dacă aș muri spânzurat de zidurile Academiei, după aproape 40 de ani, n-am s-o părăsesc. Și ați rămas pe loc ca să faceți și un gest...: când autoritățile germano-bulgare v-au cerut să semnați protocolul pentru răpirea manuscriselor slave de bulgări, ați răspuns: nu"..

Și într-adevăr lucrurile așa s-au petrecut. Într-o noapte din ianuarie 1917, Bianu s-a pomenit cu câțiva ofițeri și ostași bulgari, cari sub amenințare i-au impus să le cedeze toate manuscrisele slave păstrate în Bibliotecă și să semneze un act de cedare a lor de bună voie. Orice opunere fiind inutilă, Bianu a refuzat să semneze procesul verbal de cedare și cum s-a făcut ziuă s-a prezentat la Mackensen cu un memoriu despre cele petrecute. Totul a fost degeaba, căci bulgarii le-au trecut peste Dunăre în aceeași noapte. Abia după un an de îndelungate stăruințe a putut Bianu să recupereze prețioasele tomuri, unele dintre ele coborând în timp până în sec. XIV.

În tot timpul ocupației a avut o atitudine demnă, rezervată, fără urmă de cooperare cu armatele vrăjmașe, fără să fi scris un rând măcar la ziarele și revistele care au compromis atâtea condee în acei cumpliți ani. Rămas aproape singur, căci colaboratorii Bibliotecii s-au împrăștiat care încotro, a catalogat singur mii de volume, cu scrisul său colțuros și greu de confundat. Se păstrează și astăzi cele mai multe din fișele redactate în acele zile de mânie, martore ale tensiunii sub care a trăit sexagenarul bibliotecar.

În colecțiile cabinetului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române se păstrează, de asemenea, câteva pagini cu însemnări ale lui I. Bianu din anii ocupației germane, din care *Magazin istoric* a publicat, pentru prima dată, în nr. 1/1986 (inclusiv relatarea sa privind ridicarea manuscriselor slavone de către ostașii bulgari).

56 ani în slujba Academiei

Când, în 1919, s-au întors din refugiu instituțiile și guvernul, Bianu a prezentat în fața plenului academic un vast raport cu privire la viața Academiei sub ocupație și a primit mulțumirile și aprobarea tuturor, inclusiv a lui N. Iorga, atât de atent în urmărirea celor compromiși în vreun fel cu dușmanul. Sufletul și mâinile sale erau curate și s-a bucurat împreună cu întregul neam de realizarea Unirii celei Mari, la care au visat toți, dar în care mulți n-au putut crede. Printre aceștia a fost și Ioan Bianu.

Activitatea sa de după război s-a rezumat la gospodărirea Academiei și la cursul de istoria literaturii de la Universitate. Rămăsese cel mai vârstnic din slujitorii Academiei și prin el se înodau firele cu cei mai tineri, dar relativ puțini din provinciile alipite cu atâtea dureri. Prin el continua să respire Academia, prin el care n-avea alte preocupări decât să o slujească. După pensionarea de la catedră, în 1928, rămase numai al Bibliotecii și al Marii Instituții. Ceilalți, mai tineri, erau prinși în diverse obligații, sau făceau politică. Pe bună dreptate un Ludovic Mrazec, sau un Emil Racoviță, sau Grigore Antipa, printre cei mai apropiați ai lui, îi scriau în ultimii ani, ca să-i ridice moralul: „Academia ești tu, tu și numai tu". Avea nevoie de încurajări și mângâieri, căci era asaltat de multiple și variate necazuri. Personalul Bibliotecii, foarte redus și fluctuant după Unire, împiedica procesul de prelucrare al im-

...și într-un grup de prieteni și colaboratori, între care și Vasile Pârvan (xx)

primatelor, de două, trei ori mai numeroase decât în 1914. Cu mari eforturi a putut fi stabilizat personalul, prin 1927-1928, care va deveni echipa de aur din istoria instituției.

Bibliotecà n-avea local propriu. Ani de zile de străduințe au fost necesari din partea lui Bianu, până când, în 1929, a putut fi deschis primul din corpurile care au format mai apoi clădirea reprezentativă de astăzi. În 1926, la 70 de ani, este ales secretar general; președinte era Emil Racoviță. După trei ani este ales președinte, cu Gh. Țițeica secretar general. Erau mai mult omagii aduse, în pragul apusului, bătrâneților și singurătății sale. În 1929 îi murise doamna, după o îndelungată boală de nervi. Se căsătorise în 1894; se numea Alexandra Băicoianu. La doi ani a venit pe lume un băiat, căruia i-au dat — nici nu se putea altfel — numele de Alexandru, pe care îl purta și fiul lui D. A. Sturdza. Acest fiu, crescut cu nespusă grijă, îi va scurta zilele lui Bianu, cu viața nedemnă pe care a dus-o. A și murit, sinucigaș, la Londra, unde lucra la Legația noastră la puțină vreme după sfârșitul tatălui său.

În 1932, când și-a încheiat mandatul de președinte, s-a retras și mai mult în singurătatea sa. Era atins și de surzenie și comunicarea cu el devenise dificilă. S-a stins din viață la 25 februarie 1935. Academia s-a îngrijit de înmormântarea lui. I-a așezat sicriul în aulă, unde nu mai fusese nimeni depus și la funerariile sale au vorbit oameni de seamă, elogiindu-i viața și faptele.

Cincizeci și șase de ani a slujit Academia și, prin ea, neamul întreg. Cu el dispărea ultimul dintre marii ctitori ai Academiei, cel mai credincios și statornic dintre ei, simbolul cinstei și al ordinei. ■

ÎN SOLIE, LA BUCUREȘTI ȘI IAȘI

(Urmare din p. 20)

Sale, pre Șerban vel stolnic, și l-au trimis de aici, de la Târgoviștea, la iulie 25 dzi, și la avgost în 16 dzi, iar au fostu aici la Târgoviște" - scria Radu Greceanu.

Nu mai puțin prietenoase erau primirile solilor transilvăneni: „Cum am sosit în Moldova [în anul 1648] - scrie Ioan Kemeny, reprezentant al principelui Gheorghe Rakoczy I, ulterior el însuși principe al Transilvaniei -, voievodul [Vasile Lupu] mi-a făcut o primire frumoasă, trimițând în întâmpinarea mea, chiar la ieșirea din trecătoarea de la Trotuș, drept comisar pe boierul său de frunte, împreună cu alți boieri care să mă însoțească până la Iași. Și voievodul a trimis înaintea carelor mele chiar și caii săi de trăsură și căruță; marele vistier m-a însoțit până la locuința mea, niște case împodobite cu mare lux; aici slujeau la bucătărie și la masă oamenii săi care întrebuințau vase, pahare, farfurii de argint, cești și alte lucruri de ale sale. Primirea în audiență, în mai multe rânduri, și ospățul s-au petrecut cu multă strălucire. Voievodul n-a primit să fie de față - la discuțiile pe care le-am avut - nici tâlmaciul de românește al principelui, pe care-l adusesem cu mine, nici pe al său", Kemeny discutând cu domnul Moldovei în limba română.

Firește, șirul exemplelor ar putea continua, el ilustrând bogata activitate diplomatică desfășurată de principatele române încă din zorii evului mediu; o activitate bazată pe bună înțelegere și conlucrare cu vecinii, cu toate statele cu care, în diferite împrejurări, se ajunsese la contacte. O activitate ce a rămas ca o constantă prezență în istoria românească. ■

CLIO ANUNȚĂ

MUZEUL TOLERANȚEI DE LA LOS ANGELES

La începutul lui februarie 1993, la Los Angeles s-a deschis Beit Hashoah („Casa Holocaustului"), deopotrivă „Museum of Tolerance" (Muzeul toleranței). Proiectul, în valoare de 50 milioane dolari, se bazează pe cea mai modernă tehnologie a mass-mediei: ecrane video, păpuși vorbitoare și efecte sonore trebuie să-i captiveze pe tinerii care circulă prin decoruri de carton întunecate, reprezentând Berlin 1932, Auschwitz 1941 și Varșovia 1944. „Utilizăm tehnica pentru a face ca istoria să fie retrăită personal", spune coordonatorul muzeului, Abraham Cooper.

Cu toate acestea, Muzeul toleranței amintește mai curând de Disney World decât de o tratare serioasă a temei. Dramatism în loc de documentare. *New York Times*, de pildă, a numit expoziția o „vulgarizare" a Holocaustului, iar un deținut de la Dachau, Karl Rosenberg, a fost și mai concis: „kitsch". Directorul muzeului, Gerald Margolis, este însă de altă părere. „Punem în discuție cele mai importante teme ale epocii noastre: prejudecăți, agresiune, ură", iar Pete Wilson, guvernatorul Californiei, recomandă tuturor liceenilor statului său o vizită la muzeu.

A. SPIEGLER

File din istoria exilului românesc

MAGNETUL AMERICAN

Dr. GH. BUZATU

Cercetările noastre în arhivele de peste Ocean din cursul anilor '80 ne-au oferit numeroase surprize şi o extrem de bogată bază documentară pentru studiul unor probleme interesând istoria contemporană a României, îndeosebi situaţia ei internă şi relaţiile internaţionale în epoca celui de al doilea război mondial. O serie dintre documentele descoperite privind problema petrolului în evoluţia raporturilor româno-americane, activitatea diplomatică a lui Nicolae Titulescu, actul de la 23 august 1944 în context internaţional, România în faţa conferinţelor păcii de la Paris din 1919-1920 şi 1946 au fost deja valorificate în monografii, culegeri de studii şi documente, iar, cu totul recent, sub titlul Românii în arhivele Americii, **am încredinţat tiparului cele mai semnificative mărturii aflate în depozitele din S.U.A. relative la anii 1944-1947, aşadar din perioada când s-a desfăşurat — după cum prea bine se ştie — asaltul comuniştilor români la putere, din îndemnul şi cu protecţia decisivă a Kremlinului. Respectiva lucrare reprezintă doar primul volum dintr-o serie pe care o dorim cât mai cuprinzătoare:** Românii în arhivele... **Este suficient să precizăm că actualmente se află sub tipar** Românii în arhivele Kremlinului, **cu trimiteri la fondurile Kominternului, ale C.C. al P.C.U.S. (anii 1952-1965) şi ale Ministerului afacerilor externe al U.R.S.S. (1917-1940), dar îndeosebi ale Cabinetului militar al mareşalului Ion Antonescu (1940-1944), capturate la Bucureşti în iulie 1945 de către autorităţile sovietice de ocupaţie şi transportate la Moscova, unde n-au fost „deschise" pentru specialişti decât în mai 1992.**

Cu prilejul investigaţiilor în arhivele americane ne-au interesat, cu gândul la „vremuri mai bune", care n-au întârziat să vină, şi problemele emigraţiei române anticomuniste de după cel de al doilea război mondial. Aşa se face că astăzi suntem în măsură să oferim cititorului în avanpremieră, în perspectiva unui al doilea volum pe tema Românii în arhivele Americii, **un document deosebit de semnificativ: listele personalităţilor şi persoanelor evadate din România până la data de 10 iunie 1949 şi care prezentau interes pentru oficialităţile de la Washington în vederea constituirii unui front de luptă al naţiunilor captive europene.**

După loviturile de forţă comuniste de la Bucureşti (decembrie 1947) şi Praga (februarie 1948), ţările ocupate de armata roşie în 1944-1945 în Europa est-centrală au intrat efectiv, **dincolo de faimoasa** cortină de fier, **în sfera şi în epoca** dominaţiei totale **a Moscovei. Pentru membrii emigraţiei din aceste ţări, mulţi scăpaţi miraculos în Occident, anii 1948-1950 au fost, în consecinţă, o perioadă de intense preocupări, de contacte diverse şi organizare a luptei efective ori pe plan propagandistic contra „transformărilor revoluţionare" efectuate prin forţă de către Kremlin în spatele** cortinei de fier. **Nu au făcut excepţie, se înţelege, nici reprezentanţii emigraţiei române, fie ei aflaţi în Europa occidentală, fie în S.U.A. şi Canada, fie în ţările Americii Latine. Nu este cazul să-i amintim pe cei proeminenţi, dat fiind faptul că documentul pe care îl reproducem în continuare (provenind din** Colecţia Sabin Manuilă, **depozitată la** Hoover Institution Archives, **Stanford-Palo Alto, California, Box No. 16) ni-i face cunoscuţi** (pe cele trei categorii special menţionate: A — persoane importante; B — persoane secundare; C — persoane de dorit să ajungă în S.U.A.), **mai puţin pe regele Mihai I.**

Documentul datează din 10 iunie 1949, deci dintr-un moment în care reprezentanţii

C. Vişoianu, noul ministru al României la Varşovia

emigrației române trecuseră deja la acțiuni și contacte în vederea pregătirii eliberării țării — într-un termen scurt sau într-unul lung, dar cine putea s-o prezică atunci? — **de sub dominația comunistă. În acest sens putem aminti:**

— **Constituirea, la 31 martie 1948, a** Consiliului Partidelor Politice **(reunind reprezentanți din străinătate ai Partidului Național-Țărănesc, Partidului Național Liberal și Partidului Social-Democrat) și care, de la 1 august 1948, a editat publicația** La Nation Roumaine.

— **În 1948-1949, negocieri intense între Consiliul Partidelor Politice (Grigore Niculescu-Buzești și Mihai Fărcășanu) și generalul Nicolae Rădescu, prin intermediul regelui Mihai I, au condus la formarea unui** Comitet Național Român, **la 6 aprilie 1949, având într-o mare măsură rostul unui** guvern de emigrație.

— **La 23 aprilie același an, regele Mihai I a sancționat respectivul Comitet, iar la 5 mai generalul N. Rădescu, cel dintâi președinte al Organismului făurit (1949-1950), putea să-l informeze oficial pe secretarul de stat american Dean Acheson despre consumarea evenimentului. Americanii nu au întârziat să ofere asistență, prin H. Nickels — șeful „secției române" din cadrul Departamentului de stat —, ori prin cunoscutul** National Comittee for a Free Europe, **care a susținut asiduu mai cu seamă gruparea Rădescu.**

În ciuda disensiunilor ce nu au întârziat să apară și care s-au manifestat pregnant chiar în anul 1950, prin desprinderea grupării generalului Rădescu, care a pus bazele Ligii Românilor Liberi, **și prin organizarea** Comitetului Național Român **(președinte, din 1950 și până la autodizolvarea din 1975, Constantin Vișoianu), activitatea de ansamblu a emigrației române de după 1944-1945 se constituie într-un capitol ce va trebui examinat cu atenție și integrat la justa-i valoare în istoria luptei anticomuniste a poporului nostru triumfătoare în decembrie 1989 și care — vrem ori nu vrem s-o admitem — încă își așteaptă realizatorii.**

ROMÂNIA*

LISTA A

1. Brătianu, V. Vintilă: Inginer, reprezentând Partidul Național Liberal; 34 West 69 th St., N.Y.C.; 2. Caranfil, Nicolae: Inginer, ministru al aviației, director general al lui „Gas & Electric Co." din București; 75 Central Park West, N.Y.C.; 3. Ciuntu, Edmond: Ministru plenipotențiar la Moscova; Wardman Park Hotel, Washington, D.C.; 4. Cretzianu, Alexandru: Ministru în Turcia, subsecretar de stat al afacerilor străine; 3 307 Woodley Rd., Washington, D.C.; 5. Fărcășanu, Mihai: Șef al secției tineret a P.N.L. Editor al organului său oficial *Viitorul;* 34 West 69 th St., N.Y.C.; 6. Gafencu, Grigore: Ministru al afacerilor străine; N.Y.; 7. Georgescu, Roegen, Nic., Dr.: Director general al comerțului exterior, acum profesor de economie politică, Harvard Unversity; Leicester Road, Belmont, 78 Massachusetts; 8. Georgescu, Roegen, Ottilia: Profesor de matematică; Aceeași adresă; 9. Georgescu, Valeriu: Subsecretar de stat, director general la „Româno-Americană" (Standard Oil); 11 Parway Larchmont, N.Y.; 10. Ioanițiu, Mircea: Secretar al Maiestății Sale regele Mihai I; Washington, D.C.; 11. Ghilezan, Emil, Dr.: Subsecretar de stat; Little Farm, Barclay, Md.; 12. Manuilă, Sabin, Dr.: Subsecretar de stat, director general al Institutului de statistică și recensământ, membru al Academiei Române, profesor universitar; Hotel Standish Hall, 45 West 81st. St., N.Y.C.; 13. Manuilă, Veturia: Profesor de științe sociale, director al școlii de științe sociale; Aceeași adresă; 14. Marinescu, Mihai: Industriaș în domeniul aviației; 1 155 Park Avenue, N.Y.C.; 15. Niculescu-Buzești, Grigore: Ministru al afacerilor străine. Reprezentant al Partidului Național-Țărănesc; 3 307 Woodley Rd., Washington, D.C.; 16. Rădescu, Nicolae, general: Prim-ministru; 164 East 72ndSt., N.Y.; 17. Vișoianu, Constantin: Ministru al afacerilor străine; 2 905 28th St., N.W., Washington, D.C,

LISTA B

1. Alimănișteanu, Constantin: Inginer-agronom; Little Farm, Barclay, Md.; 2. Bianu, Eugen, Dr.: Director general al Serviciului securității statului; 14 East 28th St., Prince George Hotel, N.Y.C.; 3. Coste, Brutus: Secretar de legație; Hotel Wyndham 42 West 58th St., N.Y.C.; 4. Ghilezan, Rodica: Licențiată în litere; Barclay, Md.; 5. Niculescu, Barbu: Jurist; 164 East 72nd St.; N.Y.C.; 6. Pandele, Dr.; 7. Pauker; 8. Pella, Vespasian: Profesor de drept, ministru plenipotențiar; Great Neck, R.I.; 9. Ripoșanu, Pamfil: Secretar general al Președinției Consiliului de Miniștri; Barclay, Md.; 10. Roșu, George: Diplomat; Washington, D.C.; 11. Stănescu, Ion: Director Ministerul afacerilor străine; 18 East 80th St. N.Y.C.; 12. Trancu.

---

* Lista A, ca și următoarele B și C, au trei rubrici: numele, poziția ocupată și adresa de la acea dată — *n.r.*

LISTA C

Persoane de adus în Statele Unite
1. Anastasiu, George: Însărcinat cu afaceri; 20 Rue Senebier, Geneva, Elveţia; 2. Bianu, Cornel: Parlamentar, reprezentând P.N.Ţ.; 72 Walace Court, Marylobone Rd., London N.W.1; 3. Boilă, Romulus: Inginer, reprezentând P.N.Ţ.; 33 Rue Luebeck, Paris 16; 4. Boilă, Pia: Cântăreaţă de operă; Aceeaşi adresă.

IMPORTANT

5. Bunescu, Alexandru: Inginer, subsecretar de stat, reprezentând P.N.Ţ.; deţinut în Iugoslavia în lagăr de muncă; 6. Butariu, Miron, Dr.: Avocat, parlamentar; Paris; 7. Cicio-Pop, Livius: Consilier de presă; 16 Anker Str., Bernam Elveţia; 8. Ciorănescu, N., Dr.: Şef al secţiei tineret a P.N.Ţ.; 7 Rue Malebranche, Paris 5-e, Franţa; 9. Comaniciu, Horaţiu, Dr.: Prefect; 28 Rue St. André des Arts, Paris 6-e; 10. Decei, Aurel: Consul general, profesor; Yeni Yol 2, Oya Apt. Nisante [Nişanci], Istanbul, Turcia; 11. Filderman, Dr.: Preşedinte al Federaţiei Evreilor din România; Paris; 12. Gherman, Eftimie: Parlamentar, reprezentând Partidul Social-Democrat; Paris; 13. Galdau, Florian, Dr.: Preot; c/o Mme J.B. Atkinson WCC Residence Pl.No.1, Salzburg, Austria; 14. Hodoş, C., Dr.: Chirurg; Hotel Lutetia, Lausanne, Queley, Elveţia; 15. Manuilă, Camil, Dr.: Secretar general Ministerul comerţului şi industriei; 28 Rue St. André des Arts, Hotel Anglo-Latin, Paris 6-e; 16. Mitescu; 17. Neferu, D.: Colonel; Hotel du Brazil, 10 Rue de Golf, Paris 5-e; 18. Petrescu, C.: General, ataşat militar la Washington; Corizi, Italia. Scăpat dintr-un lagăr de prizonieri din Iugoslavia; 19. Petala, Vintilă: Ministru plenipotenţiar; 20. Plessia, Radu: 174 Rue de l'Université, Paris, 7-e; 21. Popa, Augustin, Dr.: Profesor, parlamentar, reprezentând P.N.Ţ.; Rue Boissy d'Anglass, Paris; 22. Răutu, Mihai: Subsecretar de stat, reprezentând P.N.Ţ.; Deţinut în Iugoslavia într-un lagăr; 23. Sonea, Sorin, Dr.: Preşedinte al Asociaţiei Studenţilor Români din Paris; 6 Rue d'Assas, Paris 6-e; 24. Venetu, G. Liviu: Secretar particular al dr. Iuliu Maniu; Triest (fugit dintr-un lagăr iugoslav); 25. Veniamin, V.: Profesor, secretar general al P.N.Ţ.; Rue Boissy d'Anglass, Paris; 26. Vlad, Petru: Fizician; 6 Rue d'Assas, Paris 6-e; 27. Zissu, Iancu: Reprezentant al P.S.D.; Paris.

COSMETICĂ LA BURSA DIN HAMBURG

Îi întâlnim în toate pieţele din lume care au monumente: la Roma, Londra, Hamburg sau Köln. Ocupă băncile parcurilor, portaluri, scări şi lasă în urma lor un mesaj cu totul personal: porumbeii. Despre ei este vorba.

Un coşmar — cel puţin pentru restauratori, căci excrementele porumbeilor deteriorează atât de puternic stratul acoperitor al pietrei, încât posibilitatea ei naturală de rezistenţă este limitată. În acest caz, substanţa pietrei suferă chiar la condiţii atmosferice normale. Oficiul pentru protecţia monumentelor de la Köln încearcă să le ofere parole porumbeilor, cu ajutorul unui sistem de apărare cu ultrasunete: unde acustice de înaltă frecvenţă, percepute numai de porumbei. Un restaurator afirmă că pe domul din Köln ajung „numai porumbei surzi".

Poluarea aerului este al doilea pericol, în creştere, care produce descompunerea înainte de vreme a multor materiale de construcţie. De exemplu, bioxidul de sulf, eliberat la arderea cărbunelui, ţiţeiului şi gazului, se combină cu apa de ploaie, rezultând acid sulfuric. Acesta din nou transformă componenta de calcar a pietrelor de construcţie în gips. Acesta se dizolvă la ploaie şi rămân doar câteva granule de nisip. Au fost preparate mijloace de protecţie a pietrei, care fac piatra hidrofobă. Ploaia se scurge pe piatra astfel tratată, ca pe o manta de ploaie impregnată.

O altă cale de a proteja monumente periclitate este completa impregnare cu masă plastică, care umple toate spaţiile cu pori şi apoi se întăreşte. Pietre astfel tratate nu mai transportă apă şi, în consecinţă, nu se pot dezagrega.

De curând, Bursa din Hamburg a căpătat un nou aspect. Impozanta faţadă de gresie era acoperită de jur-împrejur de o crustă periculoasă din săruri dăunătoare construcţiei, praf şi funingine. În spatele acestei cruste, care împiedică compensarea naturală a apei, gresia începea să se fărâmiţeze. Ea a absorbit tot mai multă apă, de fapt, a fost spălată din interior. Şi la exterior piatra a crăpat curând, din cauza gerului. Pentru a împiedica alte avarii, a fost curăţată întreaga faţadă. Excesiva impregnare cu sarea zidăriei a fost îndepărtată printr-un lucru migălos. Înlăturarea avariilor mediului pare să fi meritat, căci, prin piatra curăţată, faţada bursei şi-a recăpătat aspectul ei iniţial, hanseatic.

A. SPIEGLER

MIRACOL ÎN TIMPUL HOLOCAUSTULUI

MANASE RADNEV

În mai 1992, apărea în influentul cotidian The New-York Times, **la rubrica „decese", un amplu articol consacrat lui George Mandel-Mantello, stins din viață la Roma, la venerabila vârstă de 91 de ani.**

Cine era acest personaj, până atunci necunoscut, care nu locuise în Statele Unite și stârnise totuși atenția presei americane?

Se născuse la 11 decembrie 1901, într-un târg din Transilvania, la Lechința (Bistrița-Năsăud), într-o familie de evrei. După ce și-a terminat studiile comerciale, a intrat în lumea afacerilor din România, izbutind, grație inteligenței sale și cunoașterii a șase limbi, să devină un prosper întreprinzător, care călătorea foarte des în Europa, având însă domiciliul permanent în Transilvania. Sionist convins, a făcut, împreună cu alți prieteni români de origine evreiască, un voiaj lung în Palestina. Până aici, nimic senzațional. Cariera ascendentă a unui tânăr capabil, care s-a desfășurat în condiții normale, în perioada interbelică a țării noastre.

Biografia lui George Mandel-Mantello va cunoaște însă o întorsătură dramatică în anii celui de al doilea război mondial; faptele sale îi vor asigura un loc de onoare în istoria încă puțin cunoscută a luptei eroice pentru salvarea unor vieți omenești. Alături de el, îndeplinind misiuni nobile și temerare, se va afla un concetățean, diplomatul Florin Manoliu, atașatul comercial român la Berna.

Această pagină luminoasă, excepțională, din timpul de coșmar al urgiei naziste, am cunoscut-o grație cercetărilor și studiilor profesorului David Kranzler[1] de la Universitatea orașului New York. Lucrările domniei sale ne-au parvenit prin amabilitatea d-lui Marian Dinu, atașat la Ambasada României din Washington D.C.

Rândurile de mai jos, inspirate din lucrările amintite, se vor a fi nu numai o evocare, ci și un omagiu adus memoriei celor doi compatrioți.

„Întreaga etnie evreiască este condamnată la moarte. Evreii unguri n-au decât două posibilități: să se sinucidă sau să-și accepte soarta. Legația elvețiană de la Budapesta a făcut tot ce i-a stat în putință, dar din nefericire, fără nici un rezultat", scria Moshe Krausz, reprezentantul Agenției evreiești pentru Palestina din capitala Ungariei.

În primăvara anului 1944, cu sprijinul autorităților ungurești, Adolf Eichmann a trecut la aplicarea „soluției finale". Conform estimărilor profesorului american Raul Hilberg, autorul lucrării de referință *Distrugerea evreilor din Europa*, în Ungaria trăiau în acel an 750 000 de evrei.

Primul val al arestărilor și concentrărilor în ghetouri s-a produs în aprilie; apoi, în luna mai, porneau zilnic spre lagărele morții mii de evrei. La începutul lunii iulie a acelui tragic an, majoritatea populației evreiești a Ungariei din hotarele de atunci[2] fusese deportată și va pieri în cuptoarele de gazare de la Auschwitz și Dachau. Un număr greu de precizat de evrei, aproximativ 200 000 de oameni, rămăseseră în viață la Budapesta și în împrejurimile ei. Și atunci s-a produs „miracolul" — o extraordinară campanie de presă care a atras atenția întregii lumi asupra ororilor comise de naziști cu complicitatea aliaților lor unguri.

Inițiatorul acestei intense și tenace campanii de presă a fost George Mandel-Mantello, primul secretar al

[1] Dr. David Kranzler, istoric, este autorul a cinci cărți dedicate Holocaustului, dintre care o amintim pe cea mai recentă — *Japonezi, naziști, și evrei: comunitatea evreiască din Shanghai 1938-1944*. În prezent lucrează la volumul *A salva o lume*, consacrat acțiunii lui George Mandel-Mantello.

În imagine: evrei din Sighet deportați de autoritățile horthyste.

[2] Numai în Nord-Vestul Ardealului, încorporat între anii 1940-1944 în Regatul Ungariei, în urma dictatului de la Viena, au luat drumul morții aproximativ 120 000 de evrei.

Consulatului statului El Salvador de la Geneva[1].

Istoria „miracolului" începe cu doi tineri evrei slovaci, deținuți la Auschwitz: Alfred Wetzler (Josef-Lanik) și Walter Rosenberg (Rudolph Vrba), care au reușit să evadeze cu scopul de a face cunoscută lumii realitatea sinistră a acestui lagăr. Ei doreau de asemenea să informeze opinia publică asupra măririi capacității Auschwitz-ului în vederea exterminării sutelor de mii de evrei din Ungaria și din teritoriile anexate de Horthy.

Ajunși în Slovacia, ei au redactat, cu ajutorul rabinului Michael Ber Weissmandl și al lui Gisi Fleischmann, un raport de 30 de pagini intitulat *Protocolul de la Auschwitz*, în care, sobru și detaliat, erau oferite date precise despre moartea a aproape două milioane de evrei în acest lagăr, în intervalul aprilie 1942-aprilie 1944.

După înăsprirea regimului fascist din Ungaria, în martie 1944, rabinul Weissmandl a trimis *Protocolul* liderilor evrei din Budapesta pentru a-i preveni asupra intențiilor lui Eichmann de a pune și acolo în practică „soluția finală".

Dar și până la cunoașterea Teribilului *Protocol*, Mantello izbutise să scape din ghearele morții sute de oameni prin distribuirea unor acte de cetățenie salvadoriană. Constatând că eforturile sale în direcția asigurării unității de acțiune a organizațiilor evreiești și a oficiilor diplomatice din Elveția n-au dat rezultatele scontate, Mantello a organizat două comitete de sprijin, două lobby-uri am spune astăzi: primul îi cuprindea pe rabinii din Elveția, condus de Zvi Taubes și Tuvia Lewenstein, fostul rabin șef al Olandei; sarcina lui consta în a atrage atenția clerului creștin asupra tragediei evreilor unguri. Al doilea era alcătuit din evreii elvețieni de origine maghiară; scopul lui era să țină la curent clasa politică elvețiană și lumea diplomatică de la Geneva, inclusiv reprezentanții comitetelor de refugiați din numeroase țări aflați în acest oraș, cu evenimentele petrecute în Ungaria.

Un rol major în acțiunea de salvare l-a avut diplomatul român Florin Manoliu[2], atașat comercial al țării noastre la Berna, coleg cu Mantello și bun prieten cu fratele acestuia, Joseph Mandel. La solicitarea celor doi, Manoliu a plecat la Budapesta într-o dublă misiune: să obțină informații de la sursă despre ceea ce se întâmplă acolo și să înmâneze organizațiilor evreiești 1 000 documente conferind cetățenia salvadoriană. Diplomatul român a fost rugat să viziteze și familia celor doi frați Mandel, căreia îi ducea medicamente și bani.

Ultima misiune n-a reușit s-o îndeplinească. Câteva zile mai înainte, întreaga populație evreiască din județul Bistrița, ocupat atunci, după cum se știe, de Ungaria horthystă, fusese deportată. Un sinistru steag cu inscripția „Juden nein" („Fără evrei") flutura în toate localitățile bistrițene. Familia Mandel n-a mai putut fi salvată.

Înainte de a relata desfășurarea temerarei călătorii a diplomatului român în Ungaria, trebuie spus că el a obținut cu dificultăți viza germană. Florin Manoliu era cunoscut ca un om cu opinii democratice, apropiat de fostul ministru de externe Grigore Gafencu și de președintele partidului Național-Țărănesc — Iuliu Maniu —, ambii antinaziști, adversari ai regimului mareșalului Ion Antonescu. Din această cauză, după ce a ajuns la Viena, el a fost reținut de germani și transportat la Berlin. De abia în urma protestului Ministerului afacerilor externe din România, Manoliu a fost eliberat și a obținut o viză de tranzit pentru Ungaria, în drum spre București. În loc să-și continue călătoria spre capitala României, cum era specificat în documentele acordate de autoritățile germane, atașatul de la Berna, înfruntând mari riscuri, s-a întors de la Bistrița la Budapesta, unde a sosit la 18 iunie. Cu ajutorul lui Charles Lutz, ambasadorul Elveției care reprezenta în același timp și interesele mai multor state în Ungaria, el s-a întâlnit cu Miklesz (Moshe) Krausz, sus-amintitul fruntaș al evreimii ungurești.

Ascuns la Legația elvețiană, conducătorul sionist și-a învins neîncrederea și scepticismul de-abia după ce Florin Manoliu i-a arătat scrisoarea de recomandare redactată în ebraică și cele 1 000 de pașapoarte salvadoriene. Și, astfel, diplomatul român a fost *primul* reprezentant al unui stat străin, care a intrat în posesia a două documente fundamentale: *Protocolul de la Auschwitz*, despre care am pomenit, și așa-numitul *Raport maghiar*, descriind, oraș cu oraș, procesul ghetoizării și deportării a sute de mii de evrei unguri. Florin Manoliu s-a întâlnit la Budapesta și cu socrul lui Mantello, Ignaz Berger. „Citind rapoartele — îi scria ginerelui său — îți poți da seama cât suferim. Te implor, fă tot ce poți. Nu întârzia!"

În loc să plece la București, diplomatul român, convis de urgența mesajului și înfiorat de gravitatea situației, s-a întors imediat la Geneva și a predat fraților Mandel tragicele documente. Florin Manoliu și-a încheiat astfel misiunea periculoasă și crucială de încercare de salvare a vieții a zeci de mii de evrei unguri.

---

[1] Din păcate, după cum arată prof. David Kranzler, luminoasa personalitate a evreului de origine română, Mantello, continuă să fie ignorată de istoricii Holocaustului. În cele două volume consacrate exterminării evreilor unguri ca și în recenta *Enciclopedie a Holocaustului*, numele lui este menționat incidental.

[2] Din datele deținute de prof. David Kranzler, rezultă că după încetarea războiului, dr. Florin Manoliu a trăit în Argentina, unde a ajuns profesor universitar de științe economice; a decedat în urmă cu 10 ani.

Aflat în posesia rapoartelor, Mantello a început formidabila sa campanie de alertare a opiniei publice. Texte prescurtate, traduse în engleză, ale documentelor au fost trimise tuturor oficiilor diplomatice din Elveţia. Allen Dulles, şeful Agenţiei de spionaj a Statelor Unite şi Freddie West, ataşatul militar britanic din Elveţia, erau de partea sa. Cu ajutorul lui Walter Garett, directorul Agenţiei engleze de ştiri din Zürich, care nu ezita să-şi utilizeze propria-i bicicletă pentru a răspândi cele două rapoarte, Mantello a izbutit ca strigătul de durere al evreilor să fie, în sfârşit, auzit. Prima reacţie a venit din partea Vaticanului; miniştrii de externe ai Statelor Unite şi Marii Britanii, respectiv Cordel Hull şi Anthony Eden i-au cerut imperios amiralului Horthy să pună capăt deportărilor. Au urmat protestele Elveţiei şi ale Crucii Roşii Internaţionale adresate conducerii Ungariei. Datorită aceleiaşi campanii, a ajuns la Budapesta, trimis de către regele Suediei Raoul Wallenberg, salvatorul a mii de evrei unguri, care va sfârşi în chip tragic în gulagul sovietic.

În mai puţin de două săptămâni au apărut peste 400 de articole în presa elveţiană şi internaţională: *Vinovăţia tăcerii, Pentru astfel de crime nu există neutralitate, Un strigăt de suferinţă adresat întregii lumi* — sunt câteva dintre titluri. Mantello a avut satisfacţia de a trimite, personal, ambasadelor Germaniei şi Ungariei extrase din aceste articole.

Criticile acerbe şi protestele ferme venite din toate colţurile lumii libere au silit căpeteniile fasciste ale Ungariei să ordone în iulie 1944 oprirea trimiterii în masă spre uzinele morţii a evreilor rămaşi la Budapesta şi în împrejurimile ei[1].

Graţie aceluiaşi curajos diplomat, Florin Manoliu, avem o ultimă confirmare a decisivei acţiuni întreprinse în Elveţia. În august 1944, el l-a întâlnit la Bucureşti pe dr. W. Filderman, binecunoscutul fruntaş al comunităţii evreieşti din România. „Manoliu ne-a informat — va scrie acesta — asupra campaniei de presă pentru salvarea evreilor unguri. Ne-a dat un pachet cu extrase din ziare şi a adăugat — nu eu, ci George Mandel-Mantello, cetăţean român originar din Transilvania, a fost iniţiatorul acestei campanii". ■

[1] Până la 13 februarie 1945, când garnizoana germano-ungară din Budapesta se va preda, din nefericire alte zeci de mii de evrei din acest oraş vor muri de foame, de frig, împuşcaţi sau aruncaţi în apele îngheţate ale Dunării de către comandourile lui Szalasi, primul ministru al Ungariei.

COPERTELE

① **Liturghia divină,** Şcoala cretană, sec. XVII, una dintre icoanele aparţinând colecţiei Georges Abou Adal. În centru, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh binecuvântează îngerii care oficiază liturghia **(Colecţia Abou Adal, p. 12)**

② Iubitori de frumos şi rafinaţi cunoscători în materie, locuitorii Romei şi-au cultivat necontenit spiritul artistic, oraşul de pe Tibru adăpostind astăzi milioane de opere de artă. Iată trei capodopere din colecţiile muzeului Vaticanului, expuse pentru prima oară în vara anului 1993 **(Cicero zguduie Roma...,** p. 75)

④ Originea mitologică a Europei constituie subiectul acestui tablou al pictorului italian Francesco Albani — sec. XVII **(Cum s-a născut Europa,** p. 83)

PLANSELE

① ② ③ ④ Instantanee fotografice din timpul călătoriei generalului Berthelot prin Banat şi Transilvania în decembrie 1918-ianuarie 1919; fotografii din colecţia R.R. Rosetti, donate Bibliotecii Academiei Române. **Planşa ①** într-o gară bănăţeană (sus) şi la Arad (jos); **Planşa ②** la Alba Iulia (sus) cu R. R. Rosetti (x) şi la Sibiu (jos); **Planşa ③** la Sălişte (sus) cu I. Lupaş (x) şi la Copşa Mică (jos); **Planşa ④** la Bistriţa (sus) cu generalul Neculce şi la Braşov (jos) **(Din zilele Marii Uniri,** p. 3...)

Album istoric

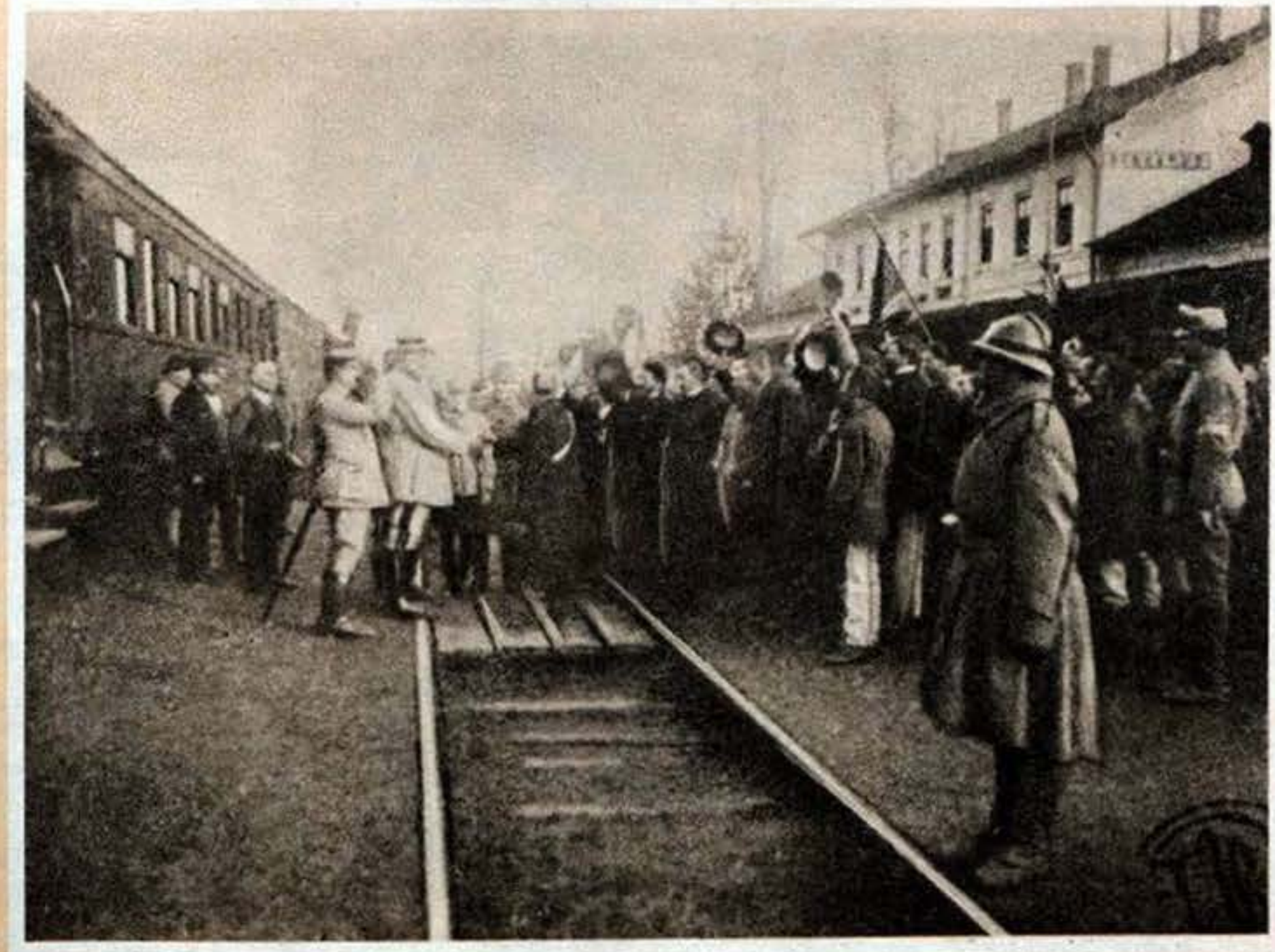

RHÔNE

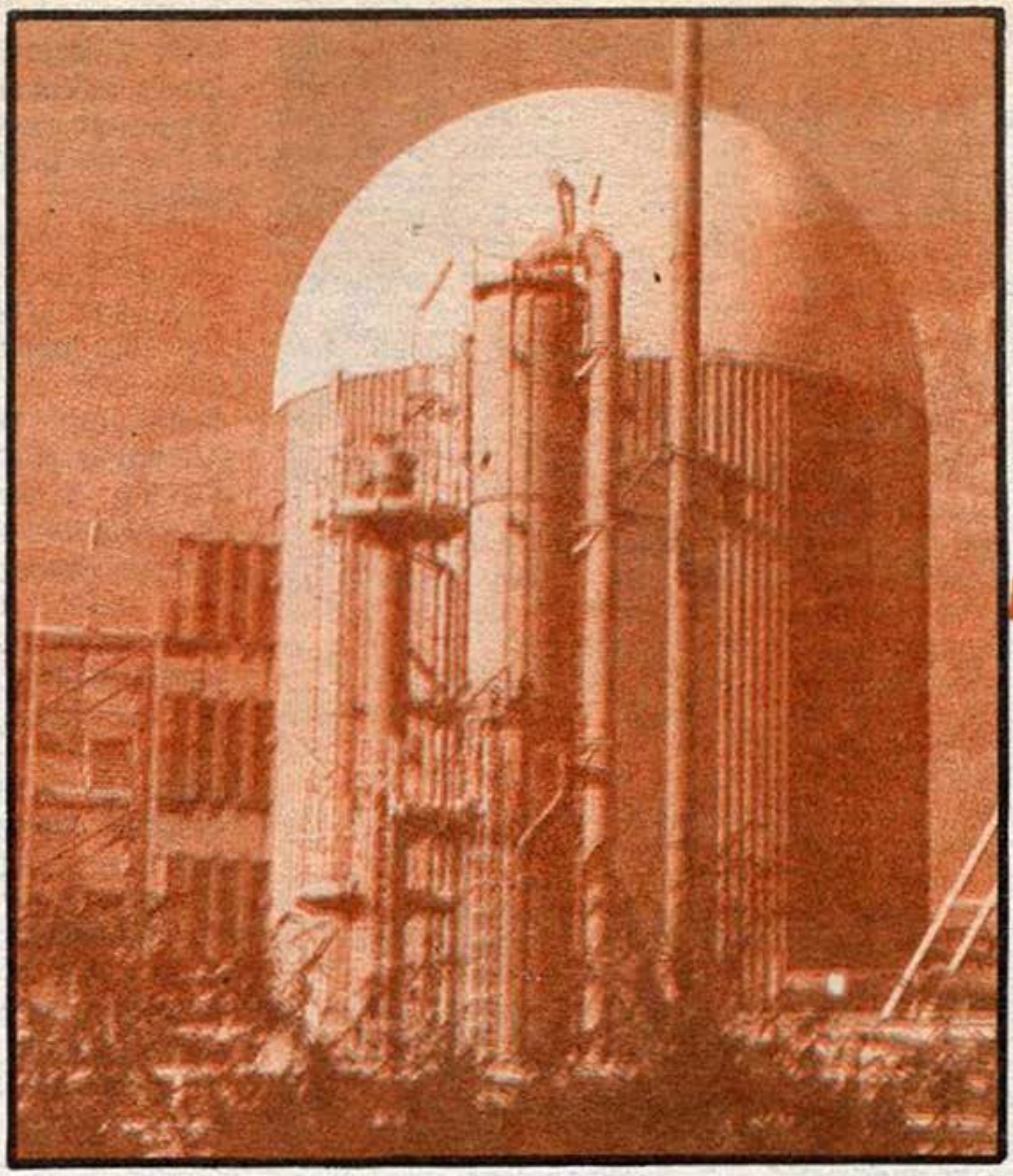

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

„Orice activitate umană — a respira, a mânca, a se îmbrăca, a se încălzi — chiar şi atunci când are loc cu mijloace zise naturale, afectează ecosistemul. Omul este prima uzină chimică.

Progresul civilizaţiei a condus la fabricarea unor medicamente şi produse dintre care multe au prin definiţie o finalitate toxică. Pentru a înfrânge boala, un medicament trebuie să fie agresiv faţă de microbi. Pentru a proteja culturile, un insecticid trebuie să distrugă speciile dăunătoare. Pentru a proteja pădurile trebuie atacaţi germenii care distrug lemnul. Omul are datoria să răspundă acestor provocări, dar trebuie să o facă fără a compromite natura, viaţa în general.

Iată finalitatea etică pe care Rhône-Poulenc **şi-a propus-o: să utilizeze toate mijloacele pentru a concilia solicitările industriei şi exigenţele de neocolit ale protecţiei mediului înconjurător. Este modul de a gândi al unei întreprinderi responsabile, care ne conduce la respectarea unei reguli imperative: să nu lansăm niciodată pe piaţă un produs al cărui risc pentru mediul ambiant nu ar fi justificat prin necesitatea sa absolută pentru viaţa omului. Iar din clipa în care fabricarea sau folosirea acestui produs prezintă un risc, să încercăm tot ce este posibil pentru a-l reduce — eventual, a-l elimina".**

O comunicare totală

Ar fi bine dacă am avea și noi cât mai mulți manageri și responsabili economici care să gândească la fel ca domnul Jean René Fourtou, președinte-le-director general al Grupului *Rhône-Poulenc*, căruia îi aparțin cuvintele de mai sus. De altfel, Grupul are o frumoasă tradiție în protejarea mediului înconjurător. Încă înainte de a se produce marile catastrofe ecologice care au sensibilizat opinia publică mondială, înainte chiar ca mișcarea ecologistă să atingă amploarea pe care o cunoaște astăzi, s-a creat, în 1969, la Decines, lângă Lyon, un centru de cercetări. Iar din 1983, a apărut în cadrul Grupului *Rhône-Poulenc* o Direcție calitate, securitate, mediu ambiant, care se ocupă de punerea în aplicare a politicii Grupului de protejare a mediului și este subordonată direct președintelui-director general. Fiecare dintre cele cinci mari sectoare de activitate ale Grupului – binecunoscute, de acum cititorilor noștri – dispune de un Departament pentru securitate și protecția mediului, care adaptează programul general la specificul sectorului respectiv. Iar la nivelul fiecărei unități de producție există un compartiment securitate și mediu ambiant. O structură organizatorică impresionantă, să o recunoaștem. Creată, desigur, și datorită legislației existente în Europa Occidentală (și inexistentă încă la noi), dar și din dorința Grupului *Rhône-Poulenc* de a evita să își compromită imaginea sa de întreprindere în slujba oamenilor printr-o catastrofă ecologică ce afectează tocmai sănătatea populației. Și lucrul este dovedit de faptul că Grupul aplică *aceleași principii* în domeniul politicii de protejare a mediului *în toate țările* unde are capacități de producție.

Pentru a le pune în aplicare, este nevoie de un mare număr de oameni, care, evident, nu sunt direct productivi. Dar nici o grupare industrială care se respectă nu-și mai poate permite astăzi să neglijeze acest domeniu. Astfel, angajații din toate categoriile de personal urmează un curs de bază privind problemele de protejare a mediului. Peste 35 000 oameni au trecut prin acest seminar și alți 30 000 urmează să o facă până în 1995. Peste 2 000 oameni se ocupă, în cadrul Grupului, numai de probleme legate de protecția mediului. Evident, eforturile au un preț: 2 miliarde de franci în anul 1992, dintre care 1,2 miliarde în investiții cu această destinație, adică peste 33% din totalul investițiilor industriale ale Grupului. Din 1984 până acum, cheltuielile legate de politica de protejare a mediului au crescut cu 75%. Practica a demonstrat însă că un produs ecologic curat consumă mai puține materii prime, mai puțină energie și are șanse mai mari să se impună. Or, într-o economie într-adevăr de piață, este un atu economic, a cărui valoare o egalează pe cea etică.

Politica de protejare a mediului elaborată de Grupul *Rhône-Poulenç* pornește de la cinci principii generale.

1. *Încorporarea unei preocupări speciale pentru protecția mediului în întreg ciclul unui produs*, începând cu stadiul de cercetare și proiectare, trecând prin cel de producere, transportare și desfacere, terminând cu faza finală, a distrugerii sau reciclării lui.

2. *Dezvoltarea unor tehnologii curate*, care consumă mai puțină materie primă și energie, degajă mai puține emanații toxice și deșeuri, îmbinând astfel avantajele ecologice cu cele ale competitivității.

3. *Rezolvarea eficientă a problemei emanațiilor toxice și a deșeurilor*. Multe deșeuri pot fi eliminate chiar la sursă, în procesul de producție. Dacă nu, vor fi distruse sau tratate în condiții de siguranță sporită.

4. *Controlarea riscurilor tehnologice și a poluării accidentale*. Accidentele pot fi evitate prin măsuri preventive (precum analize sistematice privind factorii de risc, ce au loc în cadrul Grupului), printr-o pregătire continuă și adoptarea unor proceduri corespunzătoare.

5. *O comunicare totală*. *Rhône-Poulenc* este deschis unei comunicări depline cu autoritățile guvernamentale, consumatorii și mass-media în toate problemele care privesc protejarea mediului. Comunitățile din vecinătatea capacităților de producție ale Grupului *Rhône-Poulenc* sunt informate în mod regulat despre activitatea pe care o desfășoară, care sunt riscurile posibile și procedurile de urmat, în cazul unui accident. Orice întâmplare nedorită, survenită în procesul de producție sau în timpul unui transport sunt imediat aduse la cunoștința opiniei publice, cu toate detaliile. De asemenea, în fiecare an se dă publicității un raport privind rezultatele obținute în aplicarea Planului privind protecția mediului.

Preocupări ecologice majore

În anul 1992, Grupul *Rhône-Poulenc* a lansat un program pe trei ani, până în 1995, care, plecând de la datele anului 1990, își propune să reducă emisiunile toxice și deșeurile cu 50% până în 1995 și cu 65% până în anul 2 000. Principalele sale priorități sunt în număr de trei. Prima o constituie prevenirea accidentelor tehnologice și a poluării ce ar putea rezulta în urma lor. În urma accidentului de la Seveso, din Italia, survenit în anul 1982, Comunitatea europeană a elaborat o directivă extrem de riguroasă. Drept urmare, 99 de unități de producție ale Grupului *Rhône-Poulenc* au beneficiat de „studii privind periculozitatea", care au stabilit riscurile și investițiile ce trebuie făcute pentru a le preveni. Astfel, unitatea de hexametilenă-diisocianat a uzinei de la Pont-de-Claix, de lângă Lyon, este construită pe o dală

antiseismică și protejată de o cupolă dublă din oțel (foto din p. 33). Pentru a determina evoluția posibilă a unui nor de gaz poluant în cazul unor curenți de aer, a fost pus la punct programul „Phoenics". Iar pentru a evita poluarea pânzei freatice provocată de apa utilizată la stingerea unui incendiu, s-au construit bazine de retenție.

A doua prioritate o constituie reducerea nivelului de emisiuni poluante și de deșeuri. Industria chimică este, prin definiție, o mare consumatoare de apă industrială. Pentru a devora elementele poluante cu care se „îmbogățește" apa în timpul proceselor tehnologice, se folosesc în primul rând bacterii. Ele sunt cel mai vechi agent depoluant al apei. Fiecare microorganism îndeplinește o funcție anume, distrugând molecula chimică pe care o preferă și eliberând în schimb oxigen și hidrogen. Omul a produs însă și o serie de agenți poluanți care le rezistă. A fost necesară crearea stațiilor de epurare a apelor, unde, prin procedee specifice, se poate realiza în 48 ore ceea ce natura nu ar reuși decât în câteva luni de zile. La Elbeuf, în Normandia, uzina *Rhône-Poulenc* ce fabrică antibiotice este situată pe malul Senei. Ea a fost dotată cu un dispozitiv de epurare a apei sofisticat care împiedică scurgerea unor substanțe toxice în fluviu. Apele reziduale trec mai întâi printr-un filtru fizico-chimic. Apoi, câteva sute de miliarde de bacterii atent selecționate desăvârșesc procesul. Este tratat astfel un volum de 350 m³ apă pe oră. Tehnologiile de epurare biologică rămân în continuare o problemă complexă și complicată. Microorganismele trebuie să fie întotdeauna prezente într-un număr suficient și natura lor să fie adaptată produselor pe care urmează să le neutralizeze. Pentru a face față oricăror accidente, *Rhône-Poulenc* a pus la punct un program-expert.

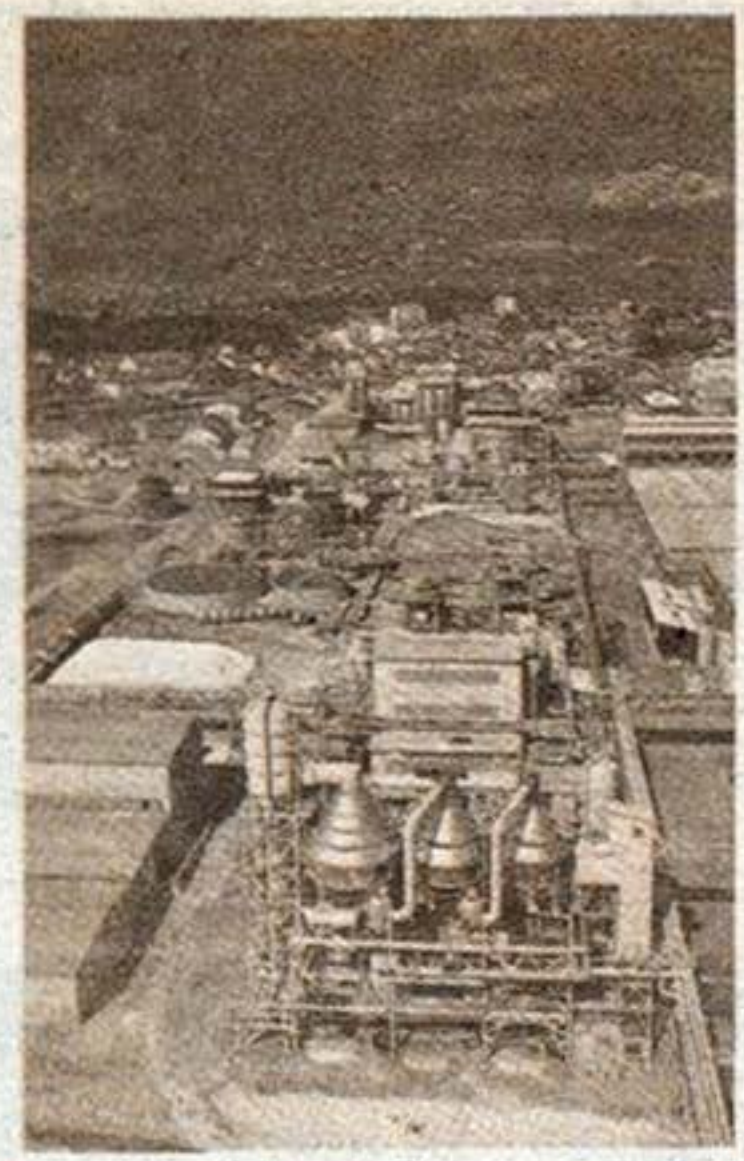

Uzina pentru reciclarea deșeurilor de la Pont-de-Claix, Franța

Regrupând competențele a cinci specialiști, noul utilaj informatic permite personalului din stațiile de epurare a apei să cunoască cu precizie comportamentul pe care trebuie să îl adopte în orice situație de avarie intervenită.

Reducerea poluării aerului se face prin mai multe procedee: îmbunătățirea tehnicilor de măsurare a emisiunilor poluante; dirijarea solvenților și altor produse toxice în sisteme de reciclare sau de depozitare sigură; distrugerea pe cale biologică a gazelor; reducerea emisiunilor de bioxid de carbon prin utilizarea unor tehnologii care economisesc consumul de energie. Grupul a obținut până acum o reducere cu 90% a eliminării în natură a gazelor urât mirositoare.

În sfârșit, o atenție sporită se acordă reducerii cantității de deșeuri solide. În Europa, anual, deșeurile industriale și domestice însumează opt miliarde tone. La această cifră, *Rhône-Poulenc* contribuie cu 800 000 tone deșeuri lichide și solide. Dintre acestea, 100 000 tone sunt reutilizate anual. Restul trebuie distruse prin diverse procedee și în condiții de maximă securitate. Politica Grupului este să o facă la fața locului, pentru a evita pericolele pe care le prezintă manipularea lor pe timpul transportului. Astfel, la Cubatao, în Brazilia, s-a construit un centru de distrugere a deșeurilor prin incinerare, care a necesitat o investiție de 15 milioane dolari. Tehnologia aplicată permite trecerea de la temperatura ambiantă la 1100°C în câteva secunde.

A treia prioritate o constituie încorporarea unei preocupări ecologice majore în ciclul de producție și urmărirea produselor pe toată durata vieții lor. Grupul *Rhône-Poulenc* a alocat mari sume de bani cercetării consacrate studierii impactului produselor sale asupra mediului. Cercetarea actuală dezvoltă metode predictive, folosind modele de toxicitate realizate pe celule in-vitro sau pe modele de mediu ambiant. De asemenea, se studiază metodele prin care Grupul să obțină maximum de informații privind comportamentul ecologic al produselor sale de la toți utilizatorii lor. De ce o mobilizare atât de importantă? Pentru că s-a dovedit că și produsele biodegradabile pot influența mediul ambiant.

Măsurile concrete pentru următorii ani prevăd: o uzină de tratare biologică a deșeurilor, la Roussillou, în Franța; realizarea unor facilități pentru tratarea emisiunilor de dioxid de titan, la Le Havre; demararea unui program pentru decontaminarea solului la Palo Alto, în California și la Cubatao, în Brazilia.

Iată deci un program de protejare a mediului și o structură menită să îl pună în aplicare ce pot constitui o bună sursă de inspirație și pentru întreprinderile din țara noastră. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Dicţionar istoric

FEDERAŢIA RUSĂ

„Ciudată concluzia la care ajungi la amurgul vieţii: ai trăit o viaţă întreagă în Rusia, dar ce fel de ţară este aceasta şi ce fel de popor o populează noi nu ştim cu precizie; mai exact spus, ştim, dar cumva fragmentar şi mai degrabă anapoda".

(Viaceslav Pieţuh, Literaturnaia gazeta, **nr. 4/1993)**

VASILE ŞANDRU

În numărul 2/1992, revista noastră a inaugurat un Dicţionar istoric **al fostelor republici din spaţiul ex-sovietic, actualmente state suverane, independente, dintre care 12 au constituit Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.). Am publicat până acum fişe istorice ale Letoniei, Lituaniei, Estoniei şi Ucrainei, iar în paginile de faţă prezentăm cea mai mare dintre republicile ex-sovietice: Rusia.**

„Situaţia actuală a cunoaşterii şi învăţământului istoriei în societatea noastră nu poate satisface pe nimeni. Nu degeaba în Occident s-a răspândit această glumă răutăcioasă şi amară pentru noi: Rusia este singura ţară cu un trecut imprevizibil". Cu aceste fraze se adresează cititorului autorii culegerii de studii *Patria noastră,* editată de Universitatea umanistă de stat a Rusiei, în 1991. Într-un alt studiu intitulat *Istoria noastră şi noi,* prof. dr. Iuri Afanassiev scria: „Nu există în lume o ţară cu o istorie atât de falsificată ca ţara noastră. Aceasta se referă, în primul rând, la istoria perioadei sovietice. Dar nu numai. Falsificând istoria sovietică, istoricii au fost constrânşi să o falsifice şi pe cea dinaintea lui Octombrie".

În ultimii ani în Rusia se desfăşoară o dezbatere în care sunt angrenate toate categoriile intelectualităţii — nu numai istorici, ci şi scriitori, sociologi, politologi, jurişti, economişti şi chiar matematicieni, fizicieni ş.a. — în jurul problemelor istoriei ţării şi poporului rus.

Procesul de dezvăluire a „paginilor albe" (care de fapt acopereau momentele negre ale trecutului), început odată cu „perestroika" şi politica de „glasnost"; a dobândit treptat forţă şi amploare după raportul prezentat de M.S. Gorbaciov la cea de a 70-a aniversare a revoluţiei bolşevice din Octombrie 1917, apoi cu prilejul altor aniversări istorice (împlinirea a 45 de ani de la încheierea celui de-al doilea război mondial ş.a.). Au fost întredeschise treptat uşile multor arhive, s-a liberalizat accesul la fondurile de cărţi şi publicaţii străine şi autohtone, interzise timp de decenii, iar după puciul din august 1991 — în baza unor decrete ale preşedintelui Boris Elţîn — când toate arhivele fostei U.R.S.S. au fost trecute sub jurisdicţia Federaţiei Ruse, s-a purces la reglementarea accesului la arhive după criteriile general acceptate în ţările civilizate. Aceasta creează posibilitatea ca în viitor să poată apărea studii cu adevărat ştiinţifice asupra istoriei Rusiei, precum şi noi date şi documente de interes major pentru multe alte ţări, inclusiv România.

Plătind bir la varegi

Istoricul rus N.M. Karamzin scria în opera sa *Istoria statului rus,* apărută la Skt. Petersburg în 1842: „Dacă slavii şi venedii constituiau un singur popor, atunci strămoşii noştri au fost cunoscuţi de greci şi romani ca locuind la sud de Marea Baltică. Dacă vor fi venit aici din Asia nu ştim". Mai departe, el arată că, după împrăştierea hunilor, care a urmat morţii lui Attila (anul 454 d.Cr.), „Rusia de sud putea reprezenta un amplu pustiu în care rătăceau numai nişte biete rămăşiţe de popoare".

În general, se consideră că etapa finală a separării slavilor de răsărit de masa slavă trăitoare în „cel mai vechi centru cunoscut al slavilor — Vistula superioară în regiunea subcarpatică" — poate fi localizată în secolele VI-VII. Potrivit cronicilor ruse, în acea perioadă se distingeau mai multe triburi slave de răsărit: poliani, crivici, uglici, drevleni, viatici ş.a., care au creat unele formaţiuni politice despre care amintesc surse bizantine sau vestigiile arheologice.

Aproximativ între anii 770 şi 830, exploratori comerciali, în special grupuri comercial-militare germanice, au început penetrarea intensivă a regiunii Volgăi, populate de triburi finice şi slave, în căutarea de noi căi spre est, pentru procurarea de lemn,

„Aici începe pământul rusesc", scrie pe această piatră din Kiev

blănuri, miere, ceară, produse din lemn etc. În zonele de vest acționau varegii. Slaba rezistență a triburilor locale facilita jaful și impunerea de biruri. Dinspre sud deveneau active în zona Volgăi inferioare și a Donului grupuri de negustători sosiți din baze situate în Iranul de nord și în nordul Africii, în căutarea de mărfuri similare și de sclavi; acest comerț a decăzut spre sfârșitul perioadei menționate. A sporit însă activitatea negustorilor scandinavi, care și-au stabilit un centru în apropierea Riazanului de azi.

Potrivit cronicilor ruse, slavii din Novgorod și crivicii s-au aflat vreme îndelungată sub stăpânirea varegilor, cărora le plăteau biruri grele. Răsculându-se, ei i-au izgonit pe varegi, dar nu au reușit, din cauza discordiei dintre conducătorii lor, să se autoguverneze. Atunci, la sfatul lui Gostomîsl, starostele orașului, au hotărât să trimită solie la tribul vareg denumit „rus", pentru a cere să le dea conducători. Solii novgorodeni ar fi rostit aceste cuvinte: „Pământul nostru este mare și îmbelșugat, dar nu există ordine: veniți să domniți peste noi și să ne guvernați". Ca urmare a acestui demers, în anul 862 au venit trei prinți (cneji) varegi, frații Ruric, Sineus și Truvor. Ruric s-a înscăunat la Novgorod, Sineus în Beloozero și Truvor în Izborsk. Acesta a fost începutul statului ce a căpătat denumirea de Rusia, de la denumirea tribului vareg „rus".

După moartea celor doi frați ai săi, Ruric și-a extins stăpânirea asupra întregii regiuni a Novgorodului. El a întemeiat dinastia care avea să guverneze Rusia până la finele sec. XVI. Un detașament militar novgorodean, condus de doi comandanți disidenți, a părăsit Novgorodul și, coborând pe Nipru, a pus stăpânire pe Kiev, care până atunci plătea bir statului hazar.

Ruric a murit în anul 879; cum fiul său era minor, conducerea statului a fost preluată de o rudă a sa, cneazul Oleg, care a dus o serie de războaie, în urma cărora a anexat Smolenskul, Liubeci (pe Nipru) și Kievul. Atras de frumusețea și de poziția favorabilă a Kievului, el l-a declarat capitala Rusiei (anul 882) și l-a denumit „mama orașelor rusești". În lunga sa domnie (879-912), Oleg a întreprins o campanie asupra Constantinopolului, reușind să obțină un acord comercial avantajos, a inițiat și sprijinit construirea de noi așezări și, datorită activității sale, a fost supranumit „cel înțelept".

Succesorul lui Oleg a fost fiul lui Ruric, Igor (912-945). A supus noi triburi slave (uglici și drevleni) și a întreprins două campanii împotriva Constantinopolului. Înfrânt în prima, cea de a doua s-a încheiat prin semnarea unui acord comercial mai puțin avantajos decât cel obținut de Oleg. A fost ucis de drevleni, asupra cărora încercase să impună noi biruri înrobitoare. În timpul domniei lui, la granițele țării au apărut pecenegii (anul 915), care aveau să devină o amenințare permanentă, inclusiv pentru capitala statului.

Neînțelegeri între cneji

A fost urmat la tron de soția sa Olga (945-957), care a guvernat pe durata minoratului fiului său Sviatoslav. Olga s-a creștinat probabil, cu prilejul unei călătorii la Constantinopol, în anul 957, fiind prima persoană din dinastie care a trecut la religia creștină, de aceea ea este consi-

derată precursoarea creștinării Rusiei. În același an a predat puterea fiului său Sviatoslav, cunoscut pentru asprimea caracterului și viața austeră. După moartea mamei sale, Sviatoslav a împărțit teritoriul statului între cei trei fii ai săi: Iaropolk (Kievul), Oleg (ținuturile drevlenilor) și Vladimir (Novgorod). În anul 972, Sviatoslav a fost ucis într-o luptă cu pecenegii, la pragurile Niprului. Lupta pentru supremație între cei trei frați nu a întârziat să se dezlănțuie. Iaropolk a atacat ținuturile drevlene și a înfrânt oastea fratelui său Oleg, care a și murit în retragere; încercarea de a supune și Novgorodul, după un succes inițial, a eșuat. Vladimir a reușit, cu ajutorul varegilor, să-l înfrângă pe Iaropolk, care a fost ucis (anul 980).

Devenit stăpân al întregii Rusii kievene, Vladimir a avut o domnie îndelungată (980-1015), marcată de noi războaie și cuceriri (îndeosebi Galiția). Principalul eveniment l-a constituit însă creștinarea Rusiei, în anul 988. Vladimir a intrat în istoria Rusiei cu titulatura de „cel mare sau sfânt", fiind canonizat de biserica rusă.

După moartea lui Vladimir (1015), fiul său Sviatopolk s-a autoproclamat mare cneaz al Kievului și, pentru a-și consolida puterea, a hotărât să-și ucidă cei patru frați: Boris, Gleb, Sviatoslav și Iaroslav. Primii trei au fost uciși de ucigași plătiți, dar Iaroslav a reușit să adune forțe și să-l înfrângă pe Sviatopolk, în ciuda ajutorului primit de acesta din partea regelui Poloniei.

Domnia lui Iaroslav I, supranumit „cel Înțelept" (1019-1054), a marcat perioada cea mai înfloritoare din istoria Rusiei kievene. El a reușit să unească pământurile din dreapta și stânga Niprului, i-a înfrânt definitiv pe pecenegi, a întreprins ultima încercare de a asalta Bizanțul de pe mare, care s-a soldat însă cu eșec. A organizat colonizarea noilor pământuri nepopulate, a construit noi orașe, a sprijinit activ răspândirea creștinismului și a înființat prima școală la Novgorod. A început construirea frumoasei mănăstiri Lavra Peciorska din Kiev, în anul 1051, a emis primul cod de legi într-o limbă slavă, așa-numita *Russkaia Pravda* (Dreptatea rusă), a întreținut legături active cu monarhii contemporani din Europa.

Înaintea morții sale, la vârsta de 76 ani, în 1054, Iaroslav a împărțit pământurile statului între cei cinci fii ai săi: Iziaslav a primit Kievul și Novgorodul, Sviatoslav — Cernigovul, Vsevolod — Pereiaslavl, Viaceslav — Smolensk și Igor — Vladimir-Volânski. Era începutul sistemului cnezatelor separate, de fapt, al declinului Rusiei kievene.

Primul intelectual rus autentic

În timpul domniei lui Iziaslav I (1054-1078) au început războaiele dintre cnezate, care au marcat timp îndelungat raporturile dintre ele. O scurtă perioadă de liniște a fost realizată în vremea domniei lui Vladimir II Monomah (1113-1125), numit astfel după împăratul Bizanțului Constantin Monomah, care îi era unchi după mamă. Posedând o bogată cultură (vorbea cinci limbi străine), diplomat iscusit și ostaș curajos, el s-a bucurat de autoritate și a reușit să impună pacea între cneji, precum și cu cumanii. A emis noi legi și a redactat *Învățătura* pentru cneji. Acad. Dmitri Lihaciov aprecia că Vladimir Monomah ar fi putut fi considerat „primul intelectual rus autentic", dar „comportarea lui nu a corespuns întotdeauna normelor veșnice și generale ale moralei".

Declinul Kievului a dus la dezintegrarea statului în cnezatele componente. S-au conturat patru regiuni principale, ce au urmat în secolele următoare căi distincte de dezvoltare:

În Nord *Novgorodul*, ce a cunoscut încă din sec. IX o creștere rapidă ca centru timpuriu de exploatare a hinterlandului forestier și de intense schimburi comerciale, beneficiind atât de activitatea Ligii Hanseatice, cât și de resursele Volgăi superioare. El a rămas totodată punctul de legătură dintre Kiev și varegi, cnejii kieveni venind aici adeseori pentru a recruta luptători varegi.

Regiunea de *Sud-Vest*, cuprinzând ținuturile Galiției și Volâniei, s-a deosebit întotdeauna din punct de vedere etnic și economic de regiunea Kievului. Cnezat aproape separat de pe la 1100, Galiția s-a dezvoltat, în timp ce Kievul decădea. La începutul sec. XIII s-a unit cu Volânia, iar în 1240 a căzut sub stăpânirea mongolo-tătară.

Regiunea de *Nord-Vest*, cuprinzând cnezatele Smolensk, Poloțk, Turov și Minsk, a fost încorporată în marele principat al Lituaniei, care după unirea cu Polonia (1385) și-a extins, la începutul sec. XV, controlul asupra întregii zone de apus a fostului stat kievean.

Regiunea de *Nord-Est*, mărginită de fluviul Volga și afluentul său Oka, locuită anterior de triburi finice, cu care s-au amestecat slavii veniți din Novgorod, a devenit leagănul viitorului Mare Cnezat al Moscovei. La începutul sec. XII (1108), marele cneaz Vladimir Monomah a creat aici un centru princiar — Vladimir —, care a cunoscut o rapidă dezvoltare economică și culturală, îndeosebi sub domnia lui Iuri Dolgoruki (1125-1157), fiul lui Monomah, și a lui Andrei Bogoliubski (1157-1174). La începutul sec. XIII, în cadrul marelui cnezat al Vladimirului, în jurul tânărului oraș Moscova (întemeiat de Iuri Dol-

goruki în 1147), a fost creat cnezatul Moscovei.

În timpul domniei marelui cneaz Iuri II (1219-1238), au loc primele atacuri ale tătarilor asupra cnezatului Vladimir. Marele cneaz Iuri este ucis în lupta cu tătarii. Fratele său Iaroslav II, care i-a urmat la tron, a hotărât să se supună Hoardei de Aur. El a murit în 1246, în drum spre Asia, unde se îndrepta din ordinul hanului Batâi, pentru a se închina în fața marelui Han.

Au urmat șase ani de lupte pentru succesiune, până când titlul de mare cneaz a fost dobândit de Alexandr, fiul lui Iaroslav, care domnise până atunci în Nogvorod, unde se dovedise iscusit comandant de oști în bătăliile de pe Neva împotriva suedezilor (1240) — de aici supranumele „Nevski" — și de pe lacul Ciud („bătălia de pe gheață", din 1242) împotriva teutonilor. Față de tătari, Alexandr Nevski a adoptat o atitudine de „deplină supușenie în fața hanului", pe care îl copleșea cu daruri bogate, considerând că acesta era „singurul mijloc de a salva patria" atât de tătari, cât și de „stăpânirea germană și de catolicism". Mort în 1263, Alexandr Nevski a fost ulterior canonizat de biserica rusă. Fiul său Daniel a consolidat Marele Cnezat al Moscovei (1276-1303), ce nu depășea însă ca teritoriu ceea ce este astăzi Regiunea Moscovei. ■

(Va urma)

---

20 PENTRU 200 000

Seria a doua de întrebări

Răspunzând celor 20 de întrebări ale noului nostru concurs, început în nr. 12/1993 și care va continua și în nr. 2,3/1994, puteți fi câștigătorul unuia dintre următoarele premii:

- **Premiul I — 200 000 lei**
- **Premiul II — 150 000 lei**
- **Premiul III — 100 000 lei**
- **Premiul IV — 75 000 lei**
- **Premiul V — 50 000 lei**

- **Regulamentul concursului a fost publicat în nr. 12/1993.**
- **Fiecărei serii de întrebări îi corespunde un talon, nr. 1,2,3,4, publicate în nr. 12/1993, 1,2,3/1994, odată cu întrebările.**
- **Expediind, odată cu răspunsurile la toate cele 20 de întrebări mai multe seturi de taloane, 1,2,3,4 vă sporiți șansele de a fi câștigătorii unuia dintre premiile concursului.**

Și acum, iată cele 5 întrebări din a doua serie a concursului.

1. În această scenă de la Curtea Regelui Soare (26 august 1660) s-a strecurat, un intrus venit de pe alt continent și din alt veac.

Din care secol și din care țară?

20 PENTRU 200 000

2. „Acei dintre noi care se simt chemați să studieze și să povestească altora opera trecutului — arăta, în 1905, Ioan Bogdan — au tot dreptul să fie mândri de predecesorii lor, pe care pot să-i continue astăzi, în împrejurări mai prielnice. Ei găsesc, înainte, de toate, un îndemn și un sprijin în..., care caută să unească silințele tuturor spre un ideal comun de cultură națională".

Completați cuvintele lipsă.

3. La 16/28 mai, la București, a fost semnată pacea ruso-turcă, în urma căreia Moldova dintre Prut și Nistru a fost cedată Imperiului țarist.

În sălile cărui edificiu bucureștean a avut loc semnarea?

a) Palatul Cotroceni
b) Hanul lui Manuc
c) Palatul Șuțu

4. Nu lipsește nimic din această imagine de interior de la Castelul Peleș?

5. Cel mai atroce atac aerian pe care l-a cunoscut Germania în timpul celui de-al doilea război mondial s-a desfășurat asupra orașului...

Care?

FONDATORUL

(scart: xxxxxxxoo)

Un împărat cu-ambiții ostășești
porni cândva din Roma lui maternă
cu gândul de-a veni la București –
dar cum trecu de Dunărea eternă,

pierdu, din mândrul nume ce-l purta,
o pricăjită notă muzicală,
și-atunci, ne mai voind a-nainta,
fondă o urbe-n țara lui Păcală.

Andrei CIURUNGA

TALON DE PARTICIPARE 2
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE

„ÎNTRE 20-25 IANUARIE VA IZBUCNI O REVOLUŢIE ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ“

CRISTIAN TRONCOTĂ

„Toate jertfele voastre, tot avântul și puterea de sacrificiu ce ați pus-o în luptele voastre, au fost încă odată izbite de cisma prusacă.

Cu concursul Germaniei a fost ucis căpitanul vostru, numai la 2 zile după ce Regele Carol a fost la Hitler.

Cu concursul Germaniei ați fost împușcați, numai la 2 zile după întoarcerea lui Antonescu din Germania.

Credem că vă ajunge!

Ați avut, până acum, parte destulă de «onoarea și cuvântul Germaniei».

Ați mai văzut că de câte ori vrea cineva să facă dreptate, este numit comunist. Dreptatea s-a identificat cu programul nostru, pentru că numai comunismul duce la dreptate!

Apropiați-vă rândurile de rândurile noastre!

Germania v-a lovit ca să pună mâna pe bogățiile României. Ea nu are nevoie de prieteni, ea are nevoie de robi. Voi ați luptat contra capitalismului liberal și ați căzut robi capitalismului german.

Statornicia și avântul cu care v-ați obișnuit să apărați o idee, nu vă poate duce la nici o fericire alături de Germania dar vă poate face cei mai fericiți alături de noi. A început să se apropie timpul pentru aceasta! Tocmai când Germania va crede că pe laurii victoriei va așeza noua Europă, atunci va țâșni dreptatea, reacțiunea popoarelor și indivizilor oprimați.

Legionari veniți alături de noi și pregătiți-vă pentru ziua aceea!

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN“

Se vorbește mult în ultima vreme — și este firesc să fie așa — despre o reconsiderare a istoriei mișcării legionare. Reconsiderare nu înseamnă, evident, reabilitare, **ci tratarea acestui fenomen istoric pornind de la o bază documentară cât mai largă, substanțială, și fără prejudecăți, fără concluzii dinainte stabilite. Mișcarea legionară nu a avut, până acum, parte de un examen istoric obiectiv nici în vremea domniei lui Carol II, nici în timpul cât la conducerea statului s-a aflat Ion Antonescu și nici în vremea regimului comunist. Fiecare în parte avea câte ceva de ascuns.**

Un lucru este sigur: un fenomen de amploarea mișcării legionare de la noi trebuie cercetat cu atenție și bine înțeles. Pentru aceasta, este nevoie de cât mai multe documente semnificative, și, evident de cât mai multă luciditate și obiectivitate din partea celui care întreprinde analiza. În cele ce urmează nu ne-am propus o analiză, ci o primă contribuție documentară, dintr-un unghi mai puțin abordat: cel al serviciilor însărcinate cu siguranța statului. Iar ca moment cronologic am ales rebeliunea legionară din ianuarie 1941. Documentele pe care le punem acum în circulație pentru prima oară, reflectă punctul de vedere — bazat pe cunoștințele din acel moment — al serviciilor de siguranță. Chiar dacă ele aduc o serie de aspecte noi și mai puțin cunoscute, documentele nu modifică esențial — credem noi — sensul principal al confruntării din ianuarie 1941, dintre Ion Antonescu și Mișcarea legionară.

„Omul nou“

Încă de la primele sale manifestări politice, Corneliu Zelea Codreanu a intrat în atenția Siguranței. Într-un studiu realizat de Corpul Detectivilor, la 30 iulie 1941, intitulat *Legionarismul*, se arăta: „Corneliu Zelea Codreanu, întemeietorul legionarismului, apare pentru prima oară în viața politico-socială în anul 1919, ca simplu membru în mișcarea «Garda Conștiinței Naționale» din Iași, a muncitorului C. Pancu... Întemeietorul legionarismului caută să introducă în această mișcare, pentru ajungerea scopului imediat, acțiunea directă revoluționară violentă contra ordinei juridice și politice din stat“. Caracterizând aportul adus ulterior de C.Z. Codreanu la Liga Apărării Național-Creștine, partid creat de A.C. Cuza, studiul menționa: „Ceea ce aduce nou Corneliu Zelea Codreanu sunt numai metodele violente de luptă experimentate alături de C. Pancu“.

Într-adevăr, legionarii au intrat în istorie — cum bine s-a spus — cu crucea într-o mână și cu pistolul în cea-

laltă. Ceea ce a și făcut ca organele de siguranță să le acorde — ca și comuniștilor, adepți și ei ai răsturnării prin violență a ordinii de drept — o atenție deosebită. Spre deosebire de comuniști însă, legionarii au găsit mult mai mulți adepți în rândul poporului român. Acest fapt se explică prin caracterul mistic imprimat mișcării, prin legătura ei cu satul românesc tradițional ca și prin faptul că au avut mesaje specifice destinate fiecărei categorii sociale în parte. Au avut și o foarte mare capacitate de regenerare și adaptare la situații diferite și dificile. Însăși structura lor organizatorică — schimbată în mai multe rânduri — le permitea să supraviețuiască în ciuda celor mai grele lovituri primite.

Studiul menționat pune însă în evidență și un alt element care le-a permis supraviețuirea. Este vorba, pe de o parte, de disciplina dusă până la fanatism și, pe de altă parte, de faptul că „orice încercare făcută de oricine nu este legionar ca să-l îndrepte pe căile bune, să-l reeduce, vor da greș pentru că legionarul devine ireductibil, nereeducabil, continuă acțiunea în orice timp, chiar dacă șeful îi este arestat sau nu primește ordine de la el; nu crede nici o știre venită de la alții, rezistă tuturor ademenirilor, nu-și părăsește camarazii, așa că pe mărturisirile lui la anchetă nu se poate conta prea mult".

Doctrina legionară a cunoscut evoluții în timp, în funcție de schimbările concrete din viața politică și socială. Trecându-i în revistă toate aceste sinuozități, studiul amintit stabilește și câteva constante. Astfel, punctul nodal al doctrinei legionare era crearea „omului nou" printr-o educație adecvată. Un „om nou" putea deveni oricine devenea legionar, indiferent de originea și naționalitatea sa. Acest „internaționalism" legionar era pus în antiteză de autorii studiului cu „teoria națională pe care o propagă legionarismul".

„Istoria neamului începe cu Legiunea. Neamul românesc nu a avut glorie ci numai frânturi de glorie", se scria într-un articol apărut în *Lumea legionară*. Tot trecutul nu fusese decât o luptă pentru a se ajunge la legionarism, iar eroii neamului erau „mobilizați" în interesul Legiunii. Căpitanul era omul providențial, trimis pentru salvarea neamului, omul care nu greșea, „cel mai capabil om pe care l-a cunoscut Istoria noastră". Iar atunci când Legiunea avea să învingă, urma să se instituie Tribunalul Excepțional care să judece pe toți cei ce i-au prigonit pe legionari. N-au mai apucat să îl instituie ei. Oricum, prigoana trebuia să fie totală, căci — o spuneau și legionarii — „cine nu este cu noi, este contra noastră". Traian Brăileanu, în *Însemnări sociologice*, scria că poporul a greșit și trebuie pedepsit. Legiunea trebuia să învingă cu orice preț, chiar dacă ar dispare prin aceasta ultimul român. Toți cei care se opuneau la biruința legionară urmau să fie exterminați.

O altă trăsătură remarcată în studiul elaborat de Corpul Detectivilor: „soldații trebuie să își aleagă ofițerii". Aici însă, autorii se înșelau când spuneau că „nici o armată din lume n-a cunoscut acest principiu; putem afirma mai mult încă, faptul că nici un sistem politico-social nu a cunoscut o astfel de teorie cu privire la armată". Anul revoluționar 1917 nu era chiar atât de îndepărtat de ei și ar fi trebuit să știe că așa ceva se întâmplase în Rusia bolșevică. Știau însă că teoria legionară care cerea ca studenții să își aleagă profesorii și să își dea agrementul pentru numirea lor era „o copie fidelă a doctrinei «școlarului roșu» a lui Lenin".

Dacă mai adăugăm și ideea că Legiunea se ridica împotriva burgheziei și a capitalismului, înțelegem de ce autorii vorbeau de „nuanța comunistă, anarhistă și nihilistă care brăzdează această mișcare".

Asemănare până la identificare

Probabil că mulți vor fi șocați de afirmația făcută de autorii raportului. Ea se baza însă atât pe studierea doctrinei legionare, cât și pe date concrete culese de organele de poliție și de Serviciul Special de Informații care dovedeau clar infiltrarea elementelor comuniste în mișcarea legionară. Potrivit informațiilor pe care le dețineau organele de siguranță ale statului, comitetul central al partidului comunist dăduse dispoziții confidențiale membrilor de încredere să se infiltreze în mișcarea legionară. Studii elaborate de S.S.I. — ulterior rebeliunii legionare și unele dintre ele intrării României în război împotriva U.R.S.S. — arătau: „Statul sovietic, încă de la constituirea sa, a urmărit consecvent ca, exploatând și încurajând mișcările politice sau sociale cu tendințe radicale, chiar acelea bazate pe o doctrină naționalistă, ca de pildă mișcarea chineză Kuomintang, bulgară D.R.O. etc., să accentueze manifestările acestora, în scopul de a provoca în țările respective frământări cât mai adânci, cari să ducă la răsturnarea ordinei stabilite, la revoluții și la crearea condițiunilor favorabile pentru extinderea regimului comunist". Astfel, se arăta în alt studiu, „partidul comunist are în directivele sale permanente de propagandă ca o axiomă îndemnul de a profita de orice mișcare cu caracter social spre a produce confuzie în credința maselor și de a-și introduce în cadrele acestor grupări personal de încredere al partidului comunist, care să militeze foarte activ și care să creeze fracțiuni extreme. De altfel, trebuie să vă reamintim că interzicerea funcționării ca partid politic în țara noastră a comuniștilor nu i-a desființat". Același studiu arăta că „între Horia Sima și conducătorii partidului comunist au fost relații mult mai vechi. Din acest contact au ieșit

convingeri care corespundeau ambițiilor și legături care-i ofereau mijloace. Cea mai importantă legătură, cu D[umitru] Grozea, militant comunist, căruia îi ia apărarea în fața multor încercări și căruia îi dă importanta misiune de a fi conducătorul Corpului Muncitoresc Legionar [creat în vara anului 1937]... D. Grozea a avut multe opoziții în partid; H. Sima le-a stins pe toate".

În cartea sa apărută la Madrid, în 1990, și intitulată *Prizonieri ai puterilor Axei*, Horia Sima încerca să acrediteze ideea că ar fi fost vorba, de fapt, de o confuzie între Dumitru Grozea și Petru Groza, „cunoscutul lider comunist". Documentele îl contrazic însă. Iată ce se spunea despre Dumitru Grozea într-un studiu al S.S.I.: „comandantul Corpului Muncitoresc Legionar, formațiune care a avut rolul cel mai important în transformarea manifestațiilor de stradă din luna ianuarie a.c. [1941] în rebeliune, a fost în anul 1933 unul din ajutorii comunistului Bogățoiu Panait, conducătorul acțiunei greviste și de rebeliune de la Atelierele Grivița C.F.R. Cu ocazia dezordinelor de la aceste ateliere, Grozea a fost remarcat de ing. Gh. Clime, care constatând că are unele însușiri de animator al maselor, l-a recrutat pentru Mișcarea Legionară, sperând că va renunța la ideile sale comuniste. Grozea a intrat în Mișcarea Legionară, păstrând însă atitudinea comunistă protestatară, gata oricând de a se revolta și a acționa pentru răsturnarea ordinei stabilite". În același document se arăta că „în cursul lunei octombrie 1940... tinerii comuniști învață cântece legionare, potrivit instrucțiunilor primite ca membrii Tineretului Comunist să ia parte la manifestațiile legionare spre a provoca dezordini, care să fie atribuite legionarilor". În noiembrie, se cerea intensificarea infiltrării în rândurile mișcării legionare și atragerea „pe linia de orientare a partidului [a] copii[lor] sub 18 ani ai cunoscuților lor care activează în Frățiile de Cruce legionare sau de a trimite în aceste organizații copii de ale căror sentimente comuniste sunt convinși". La jumătatea lunii noiembrie 1940, organizațiile comuniste au primit instrucțiuni de a încerca să organizeze demonstrații prin piețe și târguri, pe cât posibil sub uniforme legionare. Într-un raport S.S.I. se prezenta o listă de 24 nume de comuniști identificați. Între ei și Constantin-Lucrețiu Vâlceanu, gazetar, fost colaborator la *Adevărul*, *Dimineața* și *Cuvântul liber*, fost apărător în procesul Anei Pauker și luptător în brigăzile roșii din Spania, încadrat din noiembrie 1940 în mișcarea legionară ca secretar de redacție la ziarul *Biruința*. El a fost cel care a lansat, în timpul rebeliunii, știrea că generalul Dragalina (fiul eroului din 1916-1918) trecuse de partea legionarilor. Despre faptul că în preajma rebeliunii „Corpul Muncitoresc Legionar era plin de elemente comuniste din atelierele Grivița, Arsenal, Malaxa și marile fabrici din București" vorbea și un raport al Prefecturii Poliției Capitalei din 7 iulie 1941. Iar un document ulterior, din februarie 1944, elaborat de Brigada specială, din cadrul Prefecturii Poliției Capitalei, nota: „Dat fiind și asemănarea până la identificare, în unele direcții, a metodelor de manifestare a celor două extreme ideologice, judecata concret-realistă a spiritelor simple a dat ocazia unei confuzii totale... Datorită acestui proces psihologic și după dovezi concrete chiar a unui plan tactic de luptă al organizațiilor comuniste, se explică faptul cum totalitatea muncitorilor dintr-o fabrică, în care înainte de regimul legionar, era legionar numai portarul, s-a înscris în Mișcarea Legionară în decurs de două săptămâni, la îndemnul comisarului de românizare din timpul regimului..."

Trebuie precizat că nu numai comuniștii i-au căutat pe legionari, ci și aceștia pe ei. Se pare că un rol important a jucat în acest sens Horia Sima, el însuși un personaj controversat, despre ale cărui legături cu Moruzov, fostul șef al S.S.I., până în septembrie 1940, s-au spus multe. De altfel, Moruzov a fost cel care a aranjat încadrarea lui Horia Sima și a încă 11 legionari la S.S.I., în vara anului 1940. Oficial, ea s-a făcut „pentru aranjarea situației militare; Ministerul apărării naționale a ordonat detașarea acestor elemente la Cabinet și, apoi — în mod secret — repartizați la Serviciul S[ecret]".

O mișcare de tip trotkist

O tentativă de abordare dinspre legionari spre comuniști s-a produs la 16 decembrie 1940, când prefectul județului Romanați, însoțit de directorul presei și propagandei legionare, cu aprobarea Ministerului de interne, au vizitat lagărul de la Caracal, cerând să le fie prezentați „șefii comuniști Constantinescu-Iași, Mihail Gh. Bujor și Ilie Cristea". Au discutat despre ideologia legionară și cea comunistă „arătându-se că amândouă se aseamănă, cu o singură deosebire că mișcarea comunistă se bazează pe ateism. Ar fi momentul ca mișcarea comunistă să-și revizuiască vederile, căci legionarii înțeleg să mobilizeze toate capacitățile intelectuale și să se unească, mai ales că peste 20 000 muncitori de la atelierele Grivița, STB și Malaxa au trecut de partea lor". I s-a propus lui Constantinescu-Iași să țină o conferință la Caracal, dar acesta a răspuns că atunci când va fi liber va reflecta asupra propunerii. Mihai Gh. Bujor a adăugat, în legătură cu cei 20 000 muncitori, că sunt „produsul comunismului, educați și formați de comuniști, iar dacă poartă cămașa verde, o fac de formă, căci în suflet sunt tot roșii".

Iată deci care erau raporturile între cele două mișcări — considerate extremiste de către organele de siguranță ale

epocii — în preajma izbucnirii rebeliunii legionare. O rebeliune pregătită, am putea spune aproape dorită, ca moment de rezolvare a unui conflict de putere, și de Mișcare și de Ion Antonescu. Astfel, începând cu data de 1 decembrie 1940 era desființată oficial, datorită exceselor continui, poliția legionară, instalată, din 14 noiembrie 1940, în strada Victor Emmanuel nr. 6, în fosta casă a lui Schapiro, fugit în Anglia, printr-un ordin semnat de generalúl Petrovicescu. Dar deși la 9 decembrie 1940 Radu Mironovici, prefectul Poliției Capitalei, raporta că nu mai exista poliție legionară în București, ea fusese, practic „topită" în poliția de stat. La 12 decembrie 1940, Horia Sima dădea o circulară prin care cerea legionarilor din armată să fie cei mai disciplinați ostași. La 18 decembrie, generalul Ion Antonescu, în calitate de ministru al apărării, și generalul Ilie Șteflea, ca secretar general al ministerului, semnau un Ordin general, prin care stabileau, printre altele, că legionarii „odată intrați în armată, ei devin ostași ai Țării și sunt datori să abdice de la orice fel de activitate politică, supunându-se integral și necondiționat legilor și obligațiunilor militare". Nu erau decât simptome ale luptei pentru putere. O dovadă a acutizării ei o constituie episodul Al. Ghica și C. Maimuca (*Magazin istoric,* nr. 1, 6/1991). Se pare că inițiativa i-a aparținut în acest caz lui Eugen Cristescu (*Magazin istoric,* nr. 6-9/1992), care a constatat, brusc, după o lună de la telefonul primit din partea lui Maimuca — prin care acesta îi solicita date despre mișcarea trupelor germane, absolut necesare pentru ca Siguranța să ia măsurile de protejare a lor — că în felul acesta se punea în pericol siguranța statului. Maimuca — director în Siguranța statului — și Ghica — directorul general al Poliției — desconspirau date secrete, care erau apoi transmise de radio Londra. Nu știm ce știa în plus Eugen Cristescu despre Maimuca, dar rezoluția pusă de generalul Ion Antonescu, la 5 ianuarie 1941 — „pentru că dl. Ghica are o mentalitate care mi-a provocat zilnic conflicte cu străinii, va fi schimbat; propun pe colonelul Cornea; schimbarea să se facă în 48 ore" — ne arată scopul manevrei. Încercările lui Petrovicescu de a demonstra lui Ion Antonescu și Eugen Cristescu că informațiile despre mișcările trupelor germane erau transmise de corespondenți de presă prin liniile telefonice internaționale n-a avut succes. Schimbarea efectivă s-a produs marți, 20 ianuarie 1941.

Rebeliunea legionară, pentru a cărei izbucnire s-a folosit drept pretext asasinarea la 19 ianuarie a maiorului german Döring, șeful serviciului german de informații din Balcani, de către cetățeanul grec Demetrios Sarantopoulos, intrat în țară cu șase luni înainte, cu un pașaport fals — era caracterizată de rapoartele organelor de siguranță drept o mișcare de tip trotkist. Se vorbea chiar de o pregătire a grupelor de asalt după manuale venite de la Moscova. O idee pe care Horia Sima o nega cu vehemență în cartea mai sus citată. Totuși, și în documentele elaborate de Marele Stat Major de analiză a evenimentelor din ianuarie 1941 și de stabilire a măsurilor care se impun pe viitor, se spunea: „Pregătirea intelectuală și materială a rebeliunii, organizarea forțelor și mijloacelor și tactica folosită de rebeli au fost inspirate din doctrina insurecțională (comunistă)". Documentele Marelui Stat Major fac — pe baza rapoartelor primite de la toate marile unități din teritoriu — o analiză a modului de desfășurare a rebeliunii, vorbind în câteva cazuri (Brăila; cei 11 morți au fost toți identificați ca fiind comuniști; la Mehedinți; „la orașe, foarte mulți cunoscuți ca unii ce activează în organizația comunistă"; la Botoșani) de amestecul direct al comuniștilor în acțiune. Dar pe specialiștii militari îi interesa mai puțin problema politică și mai mult cea militară. Din acest punct de vedere, reieșeau câteva deficiențe grave: soldați prost instruiți, care nu știau să tragă, care s-au lăsat dezarmați fiind în postul de santinelă. Unitățile militare au fost atacate mai ales la Caransebeș, în județul Severin. De asemenea, la Timișoara au fost folosite femei și copii, puși înaintea grupelor de legionari, pentru a împiedica armata să tragă. Dezarmările soldaților izolați, a gărzilor, chiar a unui pluton, la Timișoara, au fost atât de numeroase, încât se insista asupra faptului că „disciplina și onoarea ostășească interzice unui soldat, chiar izolat, să se lase a fi dezarmat fără rezistență; când ostașul este atacat sau când se încearcă dezarmarea lui, o datorie de onoare cere să riposteze cu toată energia și să facă uz de armamentul său, sau luptând la nevoie până la sfârșit, indiferent de numărul și calitatea agresorului".

Legionarii au încercat să distrugă disciplina și coeziunea armatei și prin alte mijloace: s-au lansat manifeste în care se spunea „Armata e cu noi"; au căutat să îi convingă pe soldați să nu mai execute ordinele ofițerilor. Mai mult, un raport S.S.I. din 9 februarie 1941 consemna faptul că la Suceava ofițerii care au comandat trupa au fost fotografiați, pentru a fi identificați și lichidați ulterior de către legionari.

Luptele cele mai grele s-au dat, în afară de București, la Ploiești, în județele Severin, Alba, Hunedoara, Câmpulung, Timișoara, Suceava, Rădăuți și Brăila. Puternice manifestații legionare au mai avut loc și la Sibiu, în Târnava Mare, Făgăraș. Cel mai bine a reacționat armata la Constanța, unde exista experiența rebeliunii din 3-4 septembrie 1940. Cele mai timorate s-au dovedit efectivele de poliție și mai ales de jandarmerie, care avuseseră de suferit anterior din cauza unor acțiuni desfășurate contra unor elemente legionare.

Ce s-a putut și ce nu s-a putut stabili

Dacă documentele armatei fac menţiuni sporadice despre participarea comuniştilor la rebeliune, cele ale organelor de siguranţă sunt mai elocvente. Atât pentru că specificul muncii lor o cerea, dar şi pentru că, imediat după rebeliune, au primit sarcina să cerceteze amestecul Uniunii Sovietice în pregătirea şi declanşarea ei. Iată ce spunea un raport S.S.I. din 14 martie 1941: „majoritatea muncitorilor C.F.R.-işti, care în anul 1933 au luat parte activă la grevele de la atelierele Griviţa şi care au fost transferaţi la diferite ateliere din ţară, mai târziu s-au înscris în mişcarea legionară, pentru a putea activa mai nestingheriţi pe linia comunistă. Cu ocazia manifestaţiunilor din ziua de 21 ianuarie la care au luat parte şi un grup de muncitori ceferişti, s-a auzit strigând printre aceştia cuvintele «Trăiască Rusia Sovietică». Adevăraţii legionari, când au auzit că se strigă asemenea cuvinte, au părăsit pe manifestanţi, văzând singuri greşeala ce au făcut-o când au primit pe aceşti muncitori în sânul mişcării legionare. Persoanele care au strigat şi manifestat pentru U.R.S.S., nu s-au putut identifica, pentru că în acele timpuri organele de poliţie nu s-au putut amesteca în asemenea manifestaţiuni, majoritatea dintre ei fiind înarmaţi cu revolvere, cu care desigur interveneau la cel mai mic semn de protest ce s-ar fi încercat din partea cuiva". Un alt raport S.S.I. vorbea despre faptul că „Centrul de informaţii Suceava a fost obiectul unei atenţiuni speciale din partea unor legionari-comunişti, care au mers până acolo încât au «vizitat», percheziţionat atât sediul, cât şi casele conspirative ale Centrului. Acţiunea a fost condusă de Hotinceanu, şeful poliţiei Suceava, în înţelegere cu fostul prefect legionar Gavrilă Ionescu, alias Kiş (de origine ungară). Executanţii «vizitei» au fost legionarii Krenviski, Cervinski, Viskerna Alois — care supraveghea personal pe şeful Centrului Marelui Stat Major. Unii din agenţii legionari au încercat a pătrunde între agenţii informatori ai Centrului... pentru a le furniza informaţii asupra activităţii desfăşurate de Centrul Suceava".

În ceea ce priveşte amestecul U.R.S.S. în rebeliunea legionară, documentele oferă concluzii diferite, dar toate vorbesc despre faptul că „Sovietele — cărora orice complicaţii de ordin politic intern din România le folosea — au căutat şi reuşit prin elementele ce se infiltraseră în rândurile mişcării legionare, pe de o parte, să fie informate asupra activităţii interioare a mişcării legionare, iar pe de altă parte de a provoca tot prin aceleaşi elemente mişcări şi acţiuni anarhice conforme cu interesele sovietice". Acelaşi document amintea „cazul lui Nicov Boris din Basarabia, trimis de Soviete cu misiunea de a se introduce la legionari". Dacă într-o notă a Inspectoratului regional de Poliţie Timişoara se spunea: „nu s-a putut stabili că ruşii au trimis mari sume de bani pentru propaganda legionară", într-un alt document S.S.I. se arăta: „La începutul lunii decembrie 1940 un funcţionar al legaţiei sovietice din Bucureşti a încredinţat unei persoane faţă de care a apreciat că nu trebuia să aibe rezerve, că după cele întâmplate la închisoarea Jilava, fracţiunea col. Zăvoianu, ale cărui raporturi cu Horia Sima sunt cunoscute... a trimis un emisar să ia contact cu cercurile reprezentanţei diplomatice sovietice, pentru a stabili cum ar privi acestea o orientare a Mişcării Legionare spre U.R.S.S., ba-

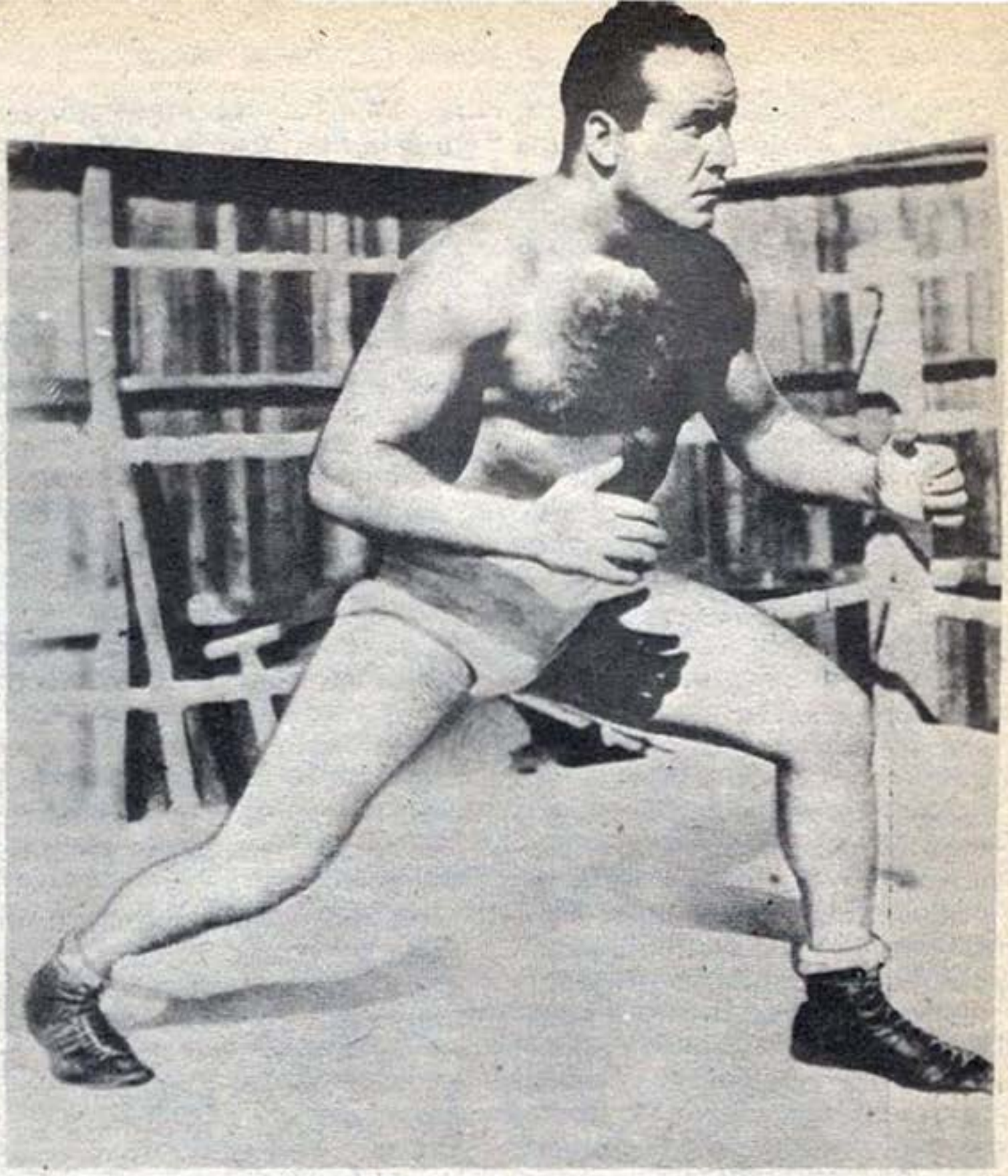

Demetrios Sarantopoulos, cetăţean grec, luptător sportiv şi agent al Intelligence Service, intrase în ţară cu paşaport fals

zată pe legăturile presupuse ca firești dintre toate tendințele extremiste. Legația U.R.S.S. nu a respins propunerile făcute, însă ministrul Lavrentiev a recomandat prudență în această chestiune". Și se adăuga, în continuare: „în ziua de 12 ianuarie a.c., la Cernăuți funcționarii sovietici răspundeau celor ce voiau să vie în România să nu mai insiste, căci în curând vor putea trece fără autorizație, deoarece între 20-25 ianuarie va izbucni o revoluție în țara românească, iar U.R.S.S. va ocupa o mare parte din teritoriul românesc. De altfel, înșiși militarii sovietici răspândeau știrea că U.R.S.S. va ocupa România, motiv pentru care ținea atâtea trupe în Bucovina. În tot cursul lunii ianuarie această propagandă a continuat, cu detaliul suplimentar că în interiorul guvernului român sunt grave neînțelegeri și că în curând se așteaptă o revoluție". Același lucru se aștepta și la Budapesta. „În ziua de 5 decembrie 1940 se discuta în biroul militar al Legației [ungare din București] că «în curând vor surveni în România evenimente sângeroase care vor aduce țara pe pragul unui război civil». La data de 30 decembrie 1940, Serviciul Auto-Apărării maghiare din Legație dă ordin tuturor formațiunilor din țară să perfecteze organizarea «deoarece evenimentele pot schimba situația de la o zi la alta»". Afirmația din raportul precedent al S.S.I., că „situația creată în România era urmărită atent de Uniunea Sovietică, care aștepta momentul propice să intervină pentru transformarea revoluției legionare într-una comunistă" și că „în ce privește guvernul sovietic sunt unele fapte care denotă că acesta era în măsură să știe nu numai că în România va izbucni o revoluție, dar chiar și data aproximativă la care urma să izbucnească", era susținută cu o voluminoasă sinteză a urmăririi concentrărilor de trupe sovietice (în special aviație, trupe de desant și asalt și care de luptă) în Bucovina și pe malul Prutului, în intervalul ianuarie-martie 1941. Au fost chiar și atacuri izolate asupra unor pichete grănicerești. Din 19 ianuarie 1941, s-au intensificat observațiile asupra teritoriului românesc, s-au curățat drumurile, trupele au fost puse în stare de alarmă. Punctul culminant al activității militare sovietice s-a situat în zilele de 22 și 23 ianuarie: „pe timpul nopții au trecut prin oraș [Chișinău] camioane cu trupă echipată de război, îndreptându-se spre Prut. În aceste zile, cercurile militarilor sovietici afirmau că armata roșie va trece Prutul în România, unde este revoluție". Abia la 26 ianuarie trupele fixate pe Prut au fost retrase, dar nu foarte departe de graniță.

Să mai amintim doar două aspecte citate în raport: „În afara acestor măsuri militare, mai este de remarcat faptul că în timpul desordinilor ce au avut loc în Capitală, unul din membrii Legației U.R.S.S., Mihail Șarov, care în mod oficial deținea calitatea de reprezentant al agenției de presă TASS, în realitate fiind unul din rezidenții spionajului sovietic, a luat parte personal, în ziua de 20 ianuarie a.c., la manifestațiile rebelilor, încolonându-se de la Palatul Regal până în Piața Victoriei. Totodată, în ziua de 24 ianuarie a.c., membri ai Legației sovietice au vizitat în automobil cartierele evreiești devastate, în scopul culegerii materialului documentar pentru guvernul din Moscova".

Contactele dintre mișcarea legionară și cea comunistă nu au luat sfârșit odată cu înăbușirea rebeliunii. Tot un document S.S.I. consemna: „se constată că astăzi propaganda împotriva regimului, îndeosebi în ce privește lipsa sau scumpirea articolelor alimentare, se face utilizând aceleași procedee atât de către legionari, cât și de către comuniști, iar adversitatea față de Conducătorul statului este aceeași la legionarii extremiști ca și la comuniști". În lunile ce au urmat, „partidul comunist a dat organelor subordonate o serie de instrucțiuni, potrivit cărora comuniștii vor lua imediat contact cu membrii familiilor legionarilor arestați, în special muncitori, și le vor arăta că «în timp ce coducătorii legionari de ieri stau ascunși sau se plimbă liberi, muncitorii au fost înșelați și aruncați în închisori»". La fel trebuia procedat și cu legionarii aflați în închisori. Iar „organizația centrală comunistă din Cernăuți a transmis organelor subordonate din Ardeal o serie de instrucțiuni prin care se arată că «momentul actual este potrivit pentru înmulțirea nucleelor comuniste, prin atragerea în mișcare a tuturor legionarilor prigoniți, cărora urmează a li se da tot concursul posibil, înlesnindu-le fuga sau ascunderea de urmărirea autorităților»". Mai mult chiar, știau organele de siguranță, se formaseră „echipe mixte de legionari și comuniști [care] să colecteze fonduri pentru ajutorarea celor din închisori și a familiilor acestora". Iar raportul din februarie 1944 al Brigăzii Speciale al Prefecturii Poliției Capitalei nota: „Această activitate [comunistă] a câștigat în intensitate, în raport cu mersul evenimentelor de pe front, prezentând fenomenul reversibilității, al reîntoarcerii la matcă a elementelor comuniste metamorfozate temporar, care au tras în mod abil după ele pe unii din foștii lor camarazi — tovarăși. Astfel s-a ajuns ca la sfârșitul anului 1943, raportul de forțe și de poziții să se inverseze în favoarea curentelor de stânga". Și fenomenul a continuat și după 23 august 1944.

În septembrie 1945, un document al Direcției generale a Poliției consemna opinia care circula în cercurile maniste că „dl. ministru de interne, Teohari Georgescu, eliberează din lagărele de concentrare numai pe legionarii care își iau obligația prealabilă de a se înscrie în partidul comunist". Problema colaborării dintre comuniști și legionari după 23 august 1944 merită însă o tratare aparte. ■

O PRIVIRE ÎN INTERIORUL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

GRIGORE RĂCEANU

De mulți, foarte mulți ani, chiar de la începuturile revistei Magazin istoric, ne-am bucurat de o rară încredere din partea oamenilor ce posedă documente sau o experiență de viață necunoscută. Datorită încrederii cu care ei au venit și vin la redacție, noi am putut ca pe lângă documentele revelatoare din arhivele române și străine să putem publica de-a lungul anilor multe mărturii inedite. Din 1990 numărul colaboratorilor noștri din această categorie a crescut simțitor. Lor le datorăm peste 100 de contribuții publicate in acești patru ani.

Anul trecut ne-a vizitat la redacție domnul Grigore Răceanu, un domn în vârstă, dar ținându-se foarte drept la trup și la vorbă. Domnia Sa, vechi membru și militant comunist exclus pentru prima oară din P.C.R. în 1942 și având deseori puncte de vedere opuse față de linia partidului și de modul de a acționa al diferiților lui conducători, este unul dintre semnatarii Scrisorii celor 6 (Magazin istoric, nr. 1/1990), unul dintre documentele cu o mare reverberație internă și internațională în perioada dinainte de decembrie 1989.

Domnul Grigore Răceanu ne-a lăsat spre publicare un text despre un moment din biografia sa, pe care reproducându-l il socotim semnificativ pentru atmosfera ce domnea în conducerea partidului comunist, bântuită de necontenite intrigi, minciuni, suspiciuni, reprimări, răfuieli. Dacă așa se petreceau lucrurile în interiorul partidului unde legea centralismului democratic era egală cu numita disciplină de fier, cu incompatibilitatea existenței fracțiunilor și a altor puncte de vedere, ne putem explica mai ușor stilul terorist în care înflorea cultul personalității, stil creat și perfecționat de partidul lui Lenin și Stalin și preluat apoi pe contul lor de liderii partidelor comuniste din diferite țări. Revista Magazin istoric va continua să publice mărturii și documente care să reconstituie nu numai chipul epocilor trecute, ci și viața lor.

Înainte însă de a-i da cuvântul domnului Grigore Răceanu, o scurtă lămurire despre semnificația momentului 1958, căci cazul Ileana și Grigore Răceanu se integrează într-o serie mai amplă. Cuvântarea secretă a lui Hrușciov la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S., în care se punea la zid cultul personalității lui I.V. Stalin — chiar dacă n-a fost publicată integral nici în U.R.S.S. — și revoluția din Ungaria, din octombrie-noiembrie 1956, au creat sentimentul unui moment de oscilare al lagărului socialist. Se adăuga și poziția comuniștilor iugoslavi, care se opuneau din 1945 existenței unui centru unic de conducere a mișcării comuniste. Reacția nu a întârziat. În 1957 a avut loc la Moscova o primă Consfătuire a partidelor comuniste și muncitorești, la care Mao Tze Dun a subliniat în mod neașteptat, surprinzându-i chiar pe sovietici, imposibilitatea dezvoltării comunismului în absența existenței unui centru conducător. În iunie 1958, s-au desfășurat un congres și două plenare ale unor partide comuniste. Mai întâi, congresul comuniștilor bulgari. La Sofia, atât Jivkov, cât și Hrușciov și Ceaușescu (conducătorul delegației române) au condamnat pe revizioniștii și împăciuitoriștii care puneau în pericol soarta comunismului mondial. A urmat plenara din 9-13 iunie 1958 a Partidului Muncitoresc Român, iar la 10 iunie cea a celui comunist cehoslovac. La ambele, problema revizioniștilor și a împăciuitoriștilor a ocupat locul central. La 27 iunie 1958, în ziarul Scânteia apărea articolul cu titlul Pentru întărirea continuă a partidului, pentru aplicarea consecventă a normelor leniniste ale vieții de partid, în care erau demascați printre alții (amintim doar pe Constantin Doncea și Pavel Ștefan), Ileana Răceanu — exclusă din rândul membrilor supleanți ai C.C. „pentru atitudine împăciuitoristă și neluare de poziție față de manifestările dăunătoare ale unor elemente antipartinice" — și Grigore Răceanu — un vechi oportunist, exclus din partid și în ilegalitate și reprimit în urma angajamentului solemn că nu va mai continua activitatea antipartinică, cum se preciza în articol. Așadar, anatema era aruncată.

În toamna anului 1957 i-am transmis lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (prin I. Panait, pensionar, fost participant la greva de la Griviţa din 1933, omul de încredere al lui Gheorghiu-Dej) că în ţară există nemulţumiri în rândul populaţiei faţă de politica partidului şi că după părerea mea a fost scăpat momentul Ungariei, aluzie la evenimentele din 1956, pentru a ne debarasa de controlul Moscovei, cu alte cuvinte, cum am afirmat eu atunci, „s-a dus baba cu colacii".

Ca răspuns la cele transmise, Gheorghe Gheorghiu-Dej m-a pus sub ancheta Colegiului de Partid timp de câteva luni de zile. Ancheta condusă în principal de Constantin Pîrvulescu, Gheorghe Stoica, Arsenie şi alţii, a coincis şi cu ancheta-rea unui grup de foşti cefe-rişti.

Pe lângă cele referitoare la evenimentele din Ungaria, s-au mai ridicat următoarele probleme: formarea aristocraţiei muncitoreşti şi ruperea acesteia de popor; trimiterea la Canal a unei părţi a intelectualităţii, ţărănimii, a reprezentanţilor partidelor de opoziţie, în general a tuturor celor care erau consideraţi, într-o formă sau alta, duşmani ai partidului, ai noului sistem; aplicarea metodelor sovietice în agricultură. În context, am arătat că aplicarea metodelor sovietice în general şi în agricultură în particular, va duce la aceleaşi rezultate ca şi în U.R.S.S. şi anume: falimentul producţiei, arestări şi execuţii în masă a celor care se vor împotrivi.

Întrucât Constantin Pîrvulescu şi Gheorghe Stoica au insistat să dau în scris declaraţii în problemele respective, am întocmit un *Memoriu*, pe care l-am înaintat, în primăvara anului 1958, conducerii P.M.R., cu sublinierea că îmi asum toată răspunderea pentru cele scrise în documentul respectiv.

Bineînţeles că susţinând aceste probleme nu am putut împiedica aplicarea liniei partidului, care era stabilită în cadrul plenarelor, congreselor şi prin alte hotărâri ale conducerii partidului. Eu însă, în discuţiile avute la Colegiu de partid nu am renunţat la poziţiile mele. Era o chestiune de conştiinţă, fiind convins că am dreptate.

În consecinţă, am fost îndepărtat din serviciu, verificat de diferite comisii ale partidului după care am fost acuzat ca „duşman de clasă", „duşman al poporului", „agent al unor oficine occidentale de spionaj" (în cadrul dezbaterilor Plenarei C.C. al P.M.R. din iunie 1958 mi s-au adus 14 capete de acuzare), exclus din partid şi ameninţat cu distrugerea mea totală şi a familiei mele.

În această situaţie, am luat hotărârea să mă retrag în comuna mea natală Cojocna din judeţul Cluj, hotărâre pe care am făcut-o cunoscută şi celor care m-au anchetat pe linie de partid. Mi-am zis că retrăgându-mă la ţară şi fiind departe de centrul puterii, voi fi lăsat în pace. Am fost un naiv.

La câteva zile după ce am ajuns la Cojocna, în timp ce mă aflam pe pridvor ascuţindu-mi o toporişcă, am observat câţiva indivizi care mi-au înconjurat casa. Unul din ei s-a apropiat şi a intrat în vorbă cu mine, lăudându-mi grădina care se afla în coasta de deal, vis-à-vis de Băile Cojocna şi afirmând că şi ei ar sta într-o astfel de „gură de rai". În timp ce vorbea, am observat că avea mâna în buzunar unde tot mişca un obiect. Mi-am dat seama că era un revolver. Între timp, s-a apropiat al doilea individ şi cu ochii aţintiţi asupra mea, care rămăsesem cu mâna pe toporişcă, mi-a spus sec:

— Haide!

Fără să las toporişca din mână, deşi ştiam că eroismele sunt de prisos când casa era înconjurată de mai mulţi indivizi, toţi înarmaţi, l-am întrebat:

— Sunteţi de la partid sau de la securitate?

Nu a răspuns, ci doar mi-a făcut semn cu arma să-l urmez. Nu am avut încotro. Încadrat de doi indivizi şi fără să fiu lăsat să-mi iau măcar câteva lucruri sau măcar să închid uşile de la casă, am fost dus până la capătul comunei, unde în dreptul moarei se aflau două maşini, una cu număr de Bucureşti iar cealaltă de Cluj. Înainte de a fi împins în maşină, am întrebat din nou:

— Sunteţi de la partid sau de la securitate?

— De la partid — a venit răspunsul, încercând prin aceasta să mi se dea de înţeles că era vorba de o chestiune politică şi că securitatea acţiona în numele partidului.

— Aveţi o bază pentru arestarea mea? — am continuat eu.

Atunci unul din ei, care părea a fi şeful grupului, a scos din buzunar o hârtie pe care mi-a arătat-o. Era un mandat de arestare emis de Ministerul de interne, condus în acea vreme de Alexandru Drăghici, în subordinea căruia se afla şi aparatul de securitate. După ce m-a lăsat să privesc câteva clipe mandatul de arestare, a dat ordin să fiu urcat în una din maşini care în viteză mare s-a îndreptat spre Cluj şi a continuat apoi să gonească spre Bucureşti. Când am ajuns la Predeal, unul din agenţi, care m-a ţinut strâns de braţ majoritatea drumului, a scos din buzunar nişte ochelari negri cu care m-a legat la ochi. Din momentul acela nu am mai ştiut în ce direcţie au apucat maşinile şi nici unde m-am aflat când acestea au ajuns la destinaţie. Abia după şase luni am reuşit să aflu că eram încarcerat în celulele securităţii, nu departe de vechea cazarmă Malmezon, unde fusesem închis pentru o scurtă perioadă, cu foarte mulţi ani în urmă.

Coborât din maşină şi legat în continuare la ochi, am fost dus într-o clădire, urcat cu ascensorul la unul din etajele acesteia şi după ce am parcurs un coridor lung, am fost oprit în faţa unei uşi, care s-a deschis scârţâind. Am fost împins brutal în interiorul unei încă-

peri. Era liniște. Unul din însoțitori mi-a scos ochelarii și lumina mi-a orbit vederea. Mi-au trebuit 2-3 minute pentru a desluși ce era în jurul meu. Deodată, am văzut în fața mea o masă acoperită cu postav roșu la care stătea un cerbere în uniformă de securist și cu chipiu à la Stalin pe cap. Am aflat ulterior că îl chema Jack Simon.

— Mă! De ce ai venit la noi?

Am dat din cap dezaprobator, răspunzând:

— Nu eu am venit! Dvs. m-ați adus!

— Noi? — s-a mirat el și bătând cu pumnul în masă a adăugat: Păi de când vrei tu să vii la noi să ne spui de crimele pe care le-ai săvârșit împotriva statului și partidului!

Întrucât eu nu am reacționat, el a continuat țipând, arătându-mi un dosar care se afla pe biroul lui:

— Aici sunt crimele tale și a sosit timpul să le recunoști ca să nu-ți rămână osișoarele pe la noi. După aceea a apăsat pe un buton și în încăpere au intrat încă doi indivizi (haidăii) de ai lui, care m-au legat la ochi și m-au dus undeva jos la subsol, aruncându-mă într-o celulă. Când ușa celulei s-a închis după mine, m-am ridicat și m-am trântit pe un pat de beton care la capăt avea un fel de măsuță. Întins, am început să recapitulez evenimentele și mai ales să mă gândesc cum să reacționez față de ancheta care mă aștepta. Gândurile mi-au fost întrerupte brusc de ușa celulei care s-a deschis și unul din cei care a intrat mi-a pus din nou ochelari la ochi, după care, luat mai mult pe sus, am fost readus în fața celuia care mă amenințase anterior. Acesta nu a făcut altceva decât să reia amenințările, afirmând că dacă nu voi recunoaște faptele criminale, nu voi scăpa niciodată de acolo și că nimeni nu va ști despre dispariția mea. Apoi a făcut semn că audiența se terminase. Am fost dus înapoi în celulă. Aceasta avea o înălțime de trei metri, toată vopsită în negru. În tavan se afla o ciupercă murdară, un fel de duș, care se deschidea apăsând pe un buton instalat în perete. Ca să apăs butonul, trebuia să țin cu o mână pantalonii ca să nu cadă de pe mine, iar cu cealaltă să mă spăl.

Într-o parte a celulei se afla o latrină. Pe gaura de scurgere a acesteia se urcau șobolanii, care din obișnuință se repezeau direct pe măsuța cu alimente. Încercam să-i alung. Ei dispăreau pentru câteva clipe, după care reveneau din nou pentru a se înfrupta din ce se găsea pe măsuța respectivă. În felul acesta, chiar din prima zi, m-a apucat o scârbă așa de mare încât nu mai știam ce să fac. Stomacul refuza să primească pâinea și așa-zisa mâncare ce se aducea. În câteva săptămâni, am slăbit în așa hal încât anchetatorii mă acuzau că încercam să le sabotez ancheta. Ei mă urmăreau prin vizor pentru a vedea ce făceam cu mâncarea. Întrucât îmi era greață, aceasta rămânea pe măsuță. Nu o puteam nici mânca, dar nici arunca în gura de scurgere a latrinei. În felul acesta, în timp de cinci săptămâni, am scăzut foarte mult din greutate. În aceste condiții, anchetatorii nu mai știau ce să facă cu mine, deoarece datorită slăbirii fizice nu mai puteam răspunde coerent la întrebările acestora. Bătaia în general se limita la pumnii pe care îi încasam zilnic din partea celor care mă duceau la anchetă. Așa am petrecut luni de zile, anchetat ziua și noaptea, iar restul timpului îl petreceam în celulă în tovărășia șobolanilor. Dar nu doresc să mă opresc asupra anchetei și metodelor criminale folosite în timpul acesteia. Subliniez doar că cei care nu au trecut prin mâinile securității nu-și pot imagina procedeele folosite de aceasta pentru distrugerea adversarilor.

Totuși voi evoca câteva episoade din închisoare.

Într-o zi, după aproximativ șase luni de anchetă, am fost dus într-o celulă, în care se aflau două paturi, iar pe unul din ele am recunoscut lucrurile mele. Marea mea mirare a fost că la câteva clipe după ce am intrat în celulă, ușa acesteia s-a deschis și m-am pomenit față în față cu un necunoscut împins în cadrul acesteia. Am rămas impresionat și contrariat. Nu știam ce să înțeleg. Mă întrebam de ce am fost introdus în celulă cu altcineva. În ultimele zile, în cadrul anchetei am fost acuzat de faptul că în timpul războiului am avut legături cu un agent anglo-american pe nume Orban, cu care — potrivit celor care mă anchetau — mă întâlneam cu regularitate pe calea Griviței, în cârciuma lui Bortosu, unde ceferiști de la Grivița obișnuiau să se oprească pentru o țuică, cum se spune la „botul calului". Când m-am trezit în celulă cu acel necunoscut, m-am gândit imediat că probabil acesta este Orban, ceea ce până la urmă s-a dovedit a nu corespunde adevărului. Era un om de statura mea, ars de soare și îmbrăcat cu o scurtă de postav cenușiu. Nu am vorbit zile întregi cu el. Doar îl supravegheam. Eram hotărât dacă m-ar fi provocat la discuții pentru a face jocul anchetatorilor, să recurg la un act deosebit de dur împotriva lui. Mi-au trecut prin cap fel de fel de idei în această privință. Ca și mine, el era anchetat zilnic. Când revenea în celulă, cădea pe patul lui și plângea. Într-o zi m-a întrebat:

— D-le Răceanu, de ce nu vrei să vorbești cu mine?

— De unde mă cunoști? — am întrebat eu surprins.

— Am lucrat împreună — a venit încet răspunsul.

— Unde?

După un moment de tăcere, a continuat:

— Nu vă aduceți aminte când veneați la ministru, eu eram șeful lui de cabinet. Apoi a adăugat: Sunt ing. Trifănescu. Mă uitam la el; îmi venea să-l cred și să nu-l cred. Până la urmă mi-am adus aminte de el și mi-am dat seama că nu este spionul Orban, cum am crezut inițial. Mi-a povestit de ce a fost arestat. Și-a făcut o căsuță la marginea Sibiului cu materiale aprobate de organele competente, însă unii dintre colaboratorii lui l-au acuzat la partid că materialele respective ar fi fost obținute ilegal. Pentru acest motiv a fost judecat și dus în Delta Dunării unde a lucrat timp de 5 ani. Revenirea la București se datora recursului pe care l-a făcut. În săptămânile care au urmat, am discutat mult cu el. Într-o zi, după ce m-am întors de la anchetă, am constatat că tovarășul meu de celulă nu mai era acolo. Și celula se schimbase din nou. De fapt, am revenit la vechea celulă unde stătusem la început.

După șase luni de la arestare am reușit să aflu și locul unde mă aflam. Astfel, în timpul unei anchete Jack Simon m-a pus să deschid o fereastră. Am văzut o biserică care mi s-a părut foarte cunoscută. Nu știam însă unde o văzusem. Mai târziu în celulă mi-am adus aminte că văzusem aceeași biserică cu 20 de ani în urmă când am fost arestat, adus în București și reținut la Malmezon. Atunci am știut și m-am convins că eram deținut într-o clădire a securității care se afla lângă fosta cazarmă Malmezon.

De asemenea, abia după șase luni de la arestare am fost scos la aer. Într-o noapte, ușa celulei s-a deschis și doi indivizi m-au sculat, mi-au legat ochii și luându-mă de braț, deoarece eram așa de slăbit încât nu mă mai puteam ține singur pe picioare, m-au scos în curte și m-au dus într-un colț al acesteia. Când mi-au scos ochelarii, am constatat că deasupra mea se afla o plasă din sârmă ghimpată prin care se vedea cerul înstelat. Dintr-o ramură de copac s-a desprins o frunză, care mișcată de vânt s-a strecurat prin plasa de sârmă ghimpată și a căzut la picioarele mele. Am luat-o și am sărutat-o. Eram fericit că după atâta amar de vreme am luat din nou legătura cu natura. Fericirea a durat aproximativ o jumătate de oră, după care gardienii m-au readus în celulă.

Nu am fost judecat și nici nu mi s-a făcut vreun proces, iar eliberarea s-a produs pe neașteptate ca și arestarea.

Pe toată durata anchetei, am insistat să stau de vorbă cu cineva din conducerea Ministerului de interne, inclusiv cu Alexandru Drăghici. Într-o zi, am fost adus în altă cameră, nu în cea în care eram obișnuit să fiu anchetat. După ce mi-au fost scoși ochelarii, am recunoscut în fața mea pe tovarășul Negrea, o veche cunoștință de la C.F.R., care între timp ajunsese la rangul de ministru adjunct la Ministerul de interne. M-am uitat la el.

— Parcă ne cunoaștem? — i-am auzit vocea.

— Parcă — am replicat eu.

La început a zâmbit, apoi s-a încruntat și bătând cu mâna pe dosarul pe care îl avea în față a spus:

— Știi tu ce se află aici în dosar? Sunt toate faptele tale criminale pe care le-ai făcut împotriva partidului! Vezi ce faci și cum te comporți la anchetă dacă vrei să scapi de aici, că noi nu îți vrem decât binele! Și cu asta, întrevederea cu vechea mea cunoștință, ceferistul Negrea, s-a terminat.

După o anumită perioadă de timp, pe când așteptam să fiu adus la anchetă, în celulă a apărut Jack Simon, însoțit de doi gardieni. Mi-a spus că urmează să fiu primit la conducerea ministerului. Am presimțit imediat că se întâmplă ceva important. Am fost legat la ochi, scos din clădire și dus în altă parte. Când în sfârșit am ajuns la destinație și introdus într-o încăpere, după scoaterea ochelarilor, l-am recunoscut imediat pe Alexandru Drăghici, care stătea în picioare lângă biroul lui. Până să-mi adun gândurile, i-am auzit vocea amenințătoare:

— Dacă nu te cuminți și continui să te abați de la linia partidului, atunci am eu ac de cojocul tău! După o scurtă tăcere, a adăugat pe același ton:

— Dacă nu îți bagi mințile în cap, vei ajunge iar aici și atunci nu vei mai scăpa niciodată!

M-am întrebat imediat ce a vrut să spună prin „vei ajunge iar aici" și un gând nebun m-a străfulgerat că s-ar putea să-mi dea drumul. Stăpânit de emoția gândului care mi-a trecut prin cap, i-am răspuns:

— D-le ministru, în locul în care ne aflăm acum se poate veni pe două căi: cea pe care am venit eu și cea pe care ați venit dvs. Și nu se știe niciodată în viață pe ce cale, dvs. sau eu, vom mai veni în locul acesta.

Alexandru Drăghici, enervat, a făcut câțiva pași spre mine apostrofându-mă că sunt obraznic, făcând totodată semn cu mâna să fiu scos din birou. Astfel s-a încheiat întâlnirea mea cu el.

Presimțirea mea a fost însă corectă, pentru că peste câteva zile am fost eliberat, bineînțeles fără explicații și cu amenințarea să-mi văd de treabă dacă nu vreau din nou să am de-a face cu el.

Martie-aprilie 1992

• Ce văd spionii când se uită în oglindă • Va exista o nouă ordine mondială • Alexander Haig: „Informațiile Vaticanului erau mai bune" • O discuție în drum spre aeroport • Ordinul de marș este clar: stați pe loc! • Mandatul lui Kissinger • Gorbaciov îl sprijinea pe Șevardnadze, dar până la un punct.

Cum de s-a prăbușit comunismul atât de rapid, înainte chiar să facă plopul pere și răchita micșunele? Surpriza pare să fi fost generală, sentimentul acesta dominând analizele publicate în marile reviste occidentale în anul 1990. Așa de exemplu, într-un supliment consacrat perestroikăi editat de revista *The Economist*, la sfârșitul lunii aprilie, Clive Crook scria: „Revoluția politică și economică din Europa de Est a fost un eveniment atât de brusc și de neașteptat, încât singurul răspuns firesc nu este să o analizezi, ci să stai și să privești cu uluire". Câteva luni mai târziu, la începutul lunii septembrie, Brian Beedham scria, în aceeași publicație: „Istoricii anului 2090 vor spune probabil că Vechile Democrații au făcut față relativ bine marii victorii pe care au câștigat-o la sfârșitul secolului XX, ținând cont în ce măsură i-a luat ea prin surprindere". De aceeași surpriză vorbea și autorul unui foarte critic articol despre serviciile de informații americane, publicat în revista *Newsweek*: „Criticii mormăie că pentru 30 miliarde dolari pe an, ar trebui să avem răspunsuri. Ar fi trebuit să știm că Uniunea Sovietică se prăbușește, dar viteza și profunzimea procesului de dezintegrare a zgâlțâit C.I.A. din rădăcini... C.I.A. și Pentagonul au o lungă tradiție în crearea de sperietori în străinătate. În anii '50 și '60 au adus arsenalul nuclear al națiunii la nivele absurde, inventând o amenințare sovietică mult mai puternică decât exista în realitate. «Presupunerile noastre au fost foarte departe de adevăr», a spus mai târziu președintele Lyndon Johnson. «Am făcut lucruri pe care nu era nevoie să le facem. Am construit ceea ce nu trebuie să construim. Ne-am temut de ceea ce nu trebuia». Și povestea s-a repetat în anii '80: spiridușii s-au uitat în oglinda lor de bărbierit și au văzut țâșnind un moloh economic și militar sovietic. Statele Unite au reacționat cu o orgie a cheltuielilor militare – triliarde de dolari – în vreme ce, sovieticii, spre surpriza C.I.A., au dat ortul popii. Zaiafetul s-a terminat. Trebuie să fim atenți ca propriile noastre cheltuieli militare să nu ne plonjeze într-un abis economic asemenea celui care i-a înghițit pe ruși".

Surpriza dispariției adversarului – cel puțin așa au receptionat analiștii occidentali prăbușirea Tratatului de la Varșovia, ceea ce ni se pare o viziune puțin prea optimistă, Rusia rămânând încă o forță politică și militară pe scena internațională – a creat o stare de confuzie în cancelariile occidentale. „Sfârșitul comunismului (și este într-adevăr sfârșitul, cu toată supraviețuirea lui în China) este un fapt pe care nu am fost încă în stare să îl asimilăm. Este ca și cum, brusc, te trezești fără o durere care ți-a devenit familiară, ca vidul lăsat de un membru amputat", scria Henry Grunwald, în revista *Time* din 30 martie 1992. Iar Valery Giscard D'Estaign, într-un articol intitulat *S.U.A., stăpânele lumii*, apărut în revista *Paris-Match*, din 15 august 1991, reproducea o discuție avută cu Brent Scowcroft, consilierul pentru probleme de securitate națională al președintelui George Bush: „La întrebarea: «Ce vreți să spuneți printr-o nouă ordine mondială?», Brent Scowcroft a răspuns, cu un surâs: «Va exista o nouă ordine mondială. Problema este să știm cum va arăta, nu dacă va exista! Căci va veni cu necesitate, pentru

că cea veche a dispărut".

Cu timpul, surpriza s-a mai estompat şi au început analizele. S-au căutat răspunsuri la întrebarea de ce s-a prăbuşit comunismul. Aici lucrurile sunt relativ clare. A fost un colaps economic şi un eşec politic şi ideologic. Semnele declinului economic erau evidente şi le-am simţit şi noi. Pentru analiştii occidentali, totul a depins de evoluţia din U.R.S.S. şi desigur că au dreptate. Trebuie să recunoaştem că în ciuda crizei economice, regimul comunist avea încă resursele politice şi militare pentru a se mai menţine o vreme. A existat însă la Moscova, cel puţin în rândul unei părţi a conducerii politice, intenţia de a reforma sistemul în profunzime. S-a vorbit de un plan pus la punct sub conducerea şefului K.G.B.-ului Andropov - de unde şi afirmaţia că revoluţia s-a făcut cu voie de la poliţie - pe care acesta a început să îl pună în aplicare când a ajuns la conducerea U.R.S.S. Înainte de a muri - subit - i-ar fi transmis planul delfinului său, Gorbaciov, despre care a circulat la un moment dat ştirea că nu ar fi fost complet străin de şcoala K.G.B.-ului.

Deci, ca să revenim, motorul economiei socialiste se gripase. „Catalizatorul perestroikăi lui Mihail Gorbaciov şi implicit al revoluţiei care a măturat Europa de Est în anul trecut, a fost criza economică tot mai accentuată a Uniunii Sovietice. Măsurarea gradului de prăbuşire al acesteia este dificil de făcut", afirma Clive Crook, în *The Economist*. Folosindu-se de analizele unor autori sovietici, ziaristul britanic arăta că la mijlocul anilor '70, creşterea economică a devenit zero, în vreme ce cheltuielile militare au căpătat o pondere tot mai mare. Este citat şi Abel Aganbeghian, unul dintre consilierii economici ai lui Gorbaciov, cu un exemplu devenit, de acum, clasic: „Calitatea producţiei este, în cele mai multe cazuri, îngrozitoare. Amintiţi-vă anii '50. Da, atunci lucrurile produse de noi nu erau atât de frumoase şi moderne precum cele străine, dar ca o compensare, multe erau mai rezistente. Şi acum? Situaţia este de-a dreptul îngrozitoare: într-un an peste 2 000 televizoare color iau foc doar în Moscova. Şi ard şi casele odată cu ele". Cauza era explicată de un muncitor lituanian dintr-o fabrică de televizoare unui alt ziarist britanic: „În ultima săptămână a lunii nu mai folosim şurubelniţa. Batem şuruburile cu ciocanul. Trântim cositor peste conexiuni, furăm piesele care ne lipsesc de la alte aparate, folosim cleiul sau ciocanul pentru a îmbina părţi care trebuiau montate altfel. Şi tot timpul conducerea ne presează să ne grăbim, astfel încât să realizăm planul şi să căpătăm primele aferente".

Dificultăţile economiei socialiste fuseseră sesizate mai dinainte - de aici şi tentativele lui Hruşciov, Kadar sau Gierek de reformă - dar ele au atins punctul maxim în anii '80 şi ca urmare a cheltuielilor exorbitante determinate de cursa pentru înarmare.

Gorbaciov (în p. 51) şi Bush preţuiau diplomaţia personală. În final, accentul prea mare pe care l-au pus pe o astfel de manieră de abordare a problemelor internaţionale avea să îi coste pe amândoi

S-au încercat deja câteva răspunsuri la întrebarea din titlul articolului. Unul dintre cele care au produs senzaţie - pe moment - a fost oferit de revista *Time*, din 24 februarie 1992. Sub titlul *Sfânta Alianţă*, Carl Bernstein dezvăluia acordul secret realizat între preşedintele american Ronald Reagan şi papa Ioan Paul II, la 7 iunie 1982. Atunci cei doi au rămas între patru ochi, timp de 50 minute, în biblioteca Vaticanului. Richard Allen, consilierul pentru probleme de securitate naţională al preşedintelui american, considera că „aceasta a fost una dintre cele mai mari alianţe secrete din toate timpurile". Scopul imediat era sprijinirea sindicatului Solidaritatea din Polonia, interzis după proclamarea legii marţiale în Polonia, în decembrie 1981. Solidaritatea era considerată pârghia prin care putea fi răsturnat comunismul, pe termen mai lung, în tot estul Europei. În urma acordului încheiat între suveranul pontif şi preşedintele american, mari sume de bani au fost virate din conturile C.I.A., prin Fundaţia naţională pentru democraţie şi marile sindicate americane ori cele din Europa Occidentală. Alte sume de bani au fost transferate, prin Vatican, Bisericii polone. Invers s-a pornit un flux de informaţii, culese de preoţi şi de spionii infiltraţi la cele mai înalte nivele ale guvernului polonez, între care şi un ministru adjunct al apărării. De la acesta au aflat americanii că sovieticii erau hotărâţi să invadeze Polonia dacă Jaruzelski nu impunea legea marţială. Alexander Haig, pe atunci secretarul Departamentului de stat, recunoştea totuşi că „informaţiile Vaticanului erau în mod cert mai bune şi soseau cu mai mare rapiditate decât cele pe care le primeam noi". Omul de legătură între Washington şi Vatican a fost generalul Vernon Walters, fost director adjunct al C.I.A., iar cel care a dirijat acţiunile americane la faţa locului, ambasadorul S.U.A. la Varşovia. Potrivit lui Carl Bernstein, „Ambasada americană din Varşovia a devenit staţia pivot a C.I.A. din lumea comunistă şi, după toate datele, cea mai eficientă". Nici papa, nici preşedintele american nu mai acceptau împărţirea lumii făcută la Ialta. În prima jumătate a anului 1982, americanii au elaborat o strategie în cinci puncte, menită să aducă economia U.R.S.S. în pragul colapsului şi să fragilizeze legăturile ce legau ţările-satelit din Estul Europei de Moscova. Printre pre-

vederile respectivei strategii se numărau: realizarea Inițiativei de Apărare Strategică a S.U.A. („războiul stelelor"), care presupunea cheltuieli militare cu care sovieticii nu ar fi putut ține pasul; desfășurarea de operațiuni secrete pentru susținerea mișcărilor reformiste din Polonia, Ungaria și Cehoslovacia; ajutor financiar pentru țările din Tratatul de la Varșovia urma să fie acordat conform cu disponibilitatea lor de a respecta drepturile omului și de a aplica reforme menite să introducă o economie de piață; izolarea economică a U.R.S.S. și împiedicarea transferului de tehnologie occidentală și în acest sens americanii s-au concentrat pentru a împiedica realizarea proiectului sovieto-occidental de construire a unei conducte ce urma să aprovizioneze Europa de Vest cu gaz metan din Siberia; intensificarea emisiunilor posturilor de radio Libertatea, Vocea Americii și Europa Liberă. Dar, așa cum recunoaște și Carl Bernstein, „în 1982 nici Reagan, nici papa nu puteau anticipa venirea unui lider sovietic precum Mihail Gorbaciov". Și tot ziaristul american citează o oficialitate americană, al cărui nume nu îl indică și care recunoștea că alianța dintre Vatican și Washington „nu a provocat căderea comunismului. Asemenea oricăror conducători mari și cu noroc, papa și președintele au exploatat în beneficiul lor forțele istoriei".

Atunci când comunismul s-a prăbușit, doar unul dintre cei doi aliați își mai păstra poziția politică: papa Ioan Paul II. Locul celuilalt fusese luat de președintele George Bush. Contactele lui cu Mihail Gorbaciov – între care cel mai celebru rămâne cel din Malta –, ca și discuțiile dintre cei doi miniștri de externe ai lor, James Baker și Eduard Șevardnadze, au jucat un rol major în grăbirea proceselor care au dus la prăbușirea comunismului, mai ales în stabilirea formelor concrete în care s-a produs fenomenul. Cum a început dialogul dintre Bush și Gorbaciov, cum s-au înțeles Baker și Șevardnadze, cum s-a conturat politica americană față de U.R.S.S. în timpul guvernării lui Bush, a fost depășit Gorbaciov, până la urmă, de mersul evenimentelor, fiind obligat să cedeze mai mult decât ar fi vrut? Iată câteva dintre întrebările la care și-au propus să răspundă doi ziariști americani, Michael R. Beschloss și Strobe Talbott, într-o carte de 500 pagini, apărută la Little, Brown and Company, cu titlul *At the Highest Levels. The Inside Story of the End of the Cold War* (La cele mai înalte niveluri. Povestea sfârșitului războiului rece, văzută din interior)[1]. Primul dintre autori este istoric de meserie, cel de al doilea este un consacrat ziarist comentator de politică externă cu serioase state de serviciu la revista *Time*. Expe-

În ciuda aprehensiunilor sale inițiale, Șevardnadze avea să petreacă momente plăcute la pescuit cu omologul său american, James Baker *(în p. 55)*

rienta celor doi autori a fost decisivă în realizarea cărții. Michael R. Beschloss este autorul a încă trei lucrări despre criza sovieto-americană de la începutul anilor '60. El a fost analistul care a comentat pentru celebra rețea C.N.N. toate evenimentele majore descrise și în carte. Strobe Talbott s-a ocupat ani de zile, în cadrul revistei *Time*, de Departamentul de Stat, Casa Albă și ansamblul serviciilor de informații ale Statelor Unite. A tradus și editat două volume din memoriile lui Hrușciov, a scris trei cărți despre problemele controlului înarmărilor nucleare și alte două despre relațiile sovieto-americane. De la sfârșitul anului trecut este adjunct al secretarului de stat. Cei doi autori s-au bucurat, încă de la începutul anului 1989, de un acces fără precedent la documente secrete americane și sovietice cu condiția să nu le facă publice până la sfârșitul anului 1992.

Ne-am gândit ca, pornind de la această carte și folosind și extrase din presa vremii la care am avut acces, să realizăm o suită de articole despre istoria trăită.

Încă din prima pagină autorii mărturisesc faptul că atunci când au început să scrie cartea, în 1989, nu-și închipuiau că ea avea să aibă ca subiect sfârșitul războiului rece, al comunismului și al Uniunii Sovietice.

Prima discuție serioasă între Bush și Gorbaciov a avut loc într-o joi, 10 decembrie 1987. Președintele sovietic tocmai încheia prima sa vizită în Statele Unite. După ce și-a luat la revedere de la Ronald Reagan, s-a urcat în limuzina sa ZIL, care îl însoțea chiar și în deplasările în străinătate. I s-a alăturat și vice-președintele Bush. Pe drumul către baza forțelor aeriene de la Andrews, Bush i-a spus lui Gorbaciov că ar vrea să îi împărtășească ceva, dar îl roagă să nu facă publice lucrurile pe care o să i le spună. Gorbaciov a fost de acord. Vice-președintele a continuat, arătând că speră să obțină nominalizarea partidului său pentru alegerile prezidențiale și apoi să le câștige. Iar după ce va deveni președinte al Statelor Unite, dorește să continue procesul de normalizare a relațiilor cu Uniunea Sovietică. I-a mărturisit lui Gorbaciov că în timpul celor șapte ani cât a lucrat în echipa lui Reagan a fost obligat să-și ascundă vederile sale moderate de teama „durilor". Și în timpul campaniei electorale din anul următor el va trebui să spună multe lucruri în care nu credea și care nu aveau să îi placă lui Gorbaciov, pentru a reuși să fie ales. Ca să înțelegem mai bine cuvintele lui Bush, să ne readucem aminte că scena

[1] Revista *Lumea* a publicat, anul trecut, câteva pasaje din carte preluate după revista germană *Der Spiegel*

avea loc la câțiva ani după ce Ronald Reagan caracterizase Uniunea Sovietică drept „Imperiul răului". Ceea ce putuse să facă apoi Reagan, să ducă tratative cu stăpânul acelui imperiu, nu-și putea permite, cu aceeași ușurință Bush. Ronald Reagan avea o reputație de anticomunist feroce, care îl punea la adăpost de orice bănuială că s-ar putea lăsa păcălit de sovietici.

Pe durata campaniei electorale, Bush s-a străduit să-și creeze un statut de om politic circumspect, care se ferește să se lase fermecat de Gorbaciov. Acesta s-a întrebat în mai multe rânduri ce a mai rămas valabil din acordul încheiat cu vice-președintele american în limuzina ce îi ducea spre baza forțelor aeriene de la Andrews. În decembrie 1988, cei doi au avut ocazia să discute din nou. Era ultima întâlnire dintre Ronald Reagan încă președinte al S.U.A. și Gorbaciov. Marlin Fitzwater a rămas surprins, cum avea să mărturisească mai târziu, de faptul că președintele sovietic l-a tratat pe Reagan ca pe o mobilă. El era interesat doar de președintele ales. Acesta l-a întrebat: „Ce asigurări îmi puteți da și pe care să le transmit oamenilor de afaceri americani care vor să investească în U.R.S.S. că perestroika și glasnost-ul vor reuși?". Gorbaciov s-a uitat la el și i-a răspuns: „Nici măcar Isus Cristos nu ar putea răspunde la o asemenea întrebare".

După instalare, George Bush și-a format echipa de lucru. În domeniul politicii externe, figurile principale erau James Baker, secretarul Departamentului de stat, Brent Scowcroft, consilierul președintelui pentru probleme de securitate națională, secretarul Departamentului apărării, Dick Cheney, șeful personalului Casei Albe, John Sununu. Cu ajutorul lor, dar și al directorului C.I.A., William Webster, George Bush trebuia să pună la punct strategia abordării relațiilor cu U.R.S.S. O sarcină nu tocmai ușoară, cum se va dovedi. De altfel, una dintre primele acuze aduse administrației Bush a fost tocmai imobilismul nepermis de lung în politica externă ce a urmat instalării la conducerea Statelor Unite. Nu era vorba, în realitate, de imobilism, dar membrii echipei abordau problema relațiilor cu Moscova din unghiuri diferite. Pentru Scowcroft, Gorbaciov reprezenta doar o nouă versiune, mai eficientă, a „sindromului ursului deștept", vechea practică a lui Brejnev de a-și urmări scopurile expansioniste, în vreme ce păcălea vestul, făcându-l să coboare garda. Ca să nu se mai întâmple așa ceva, Occidentul trebuia să fie speriat de moarte din cauza amenințării sovietice. Un conducător înțelept trebuie să urmărească posibilitățile pe care le are adversarul său, nu intențiile pe care le afișează. În luna februarie, 1989, când Bush i-a cerut să redacteze un document prin care se solicita Departamentului de stat să realizeze o analiză a politicii pe care Statele Unite trebuie să o ducă față de U.R.S.S. în următorii ani, până în anul 2000, Scowcroft le-a spus celor din Consiliul securității naționale: „Amenințarea marxist-leninistă a luat sfârșit, sub aspectele ei economice și ideologice. Aici am câștigat. Există încă o amenințare militară considerabilă, dar și aceasta se modifică. Așa încât nu este suficient să examinăm doar următorii patru ani, schimbând abordarea de bază pe care am moștenit-o. Avem în față o lume nouă. Trebuie să ne punem problema unde ne-ar place să ne aflăm la sfârșitul acestui secol și care este politica prin care putem ajunge acolo".

La Departamentul de stat, Rozanne Ridgway, asistenta secretarului de stat pentru problemele Europei, considera analiza cerută de președinte opera lui Scowcroft, care dorea să consolideze poziția Consiliului securității naționale în dauna Departamentului de stat, distrugând astfel opera lui George Shultz. Ea îl blama pentru aceasta și pe James Baker. Nici ea nu era adepta unor concesii în favoarea sovieticilor, mai ales că istoria părea pe punctul de a le da americanilor pe gratis ceea ce guvernul încerca să cumpere. Nici ambasadorul S.U.A. la Moscova, Jack Matlock, nu considera că Washingtonul trebuia să își modifice esențial politica față de U.R.S.S., tocmai acum, când începuseră să apară rezultatele. Matlock era pesimist în privința șanselor de succes ale lui Gorbaciov și mai ales în supraviețuirea lui prea mult la conducere. Programul de austeritate, reforma prețurilor și inflația ce avea să îi urmeze, posibilitatea ca presa să prezinte pe larg mizeria vieții de zi cu zi și valul crescând de nemulțumiri i se păreau amenințări greu de depășit. Pe de altă parte, ca martor direct, Matlock era conștient că indiferent care avea să fie soarta lui Gorbaciov, sistemul sovietic începuse să se modifice fundamental și că procesul va continua, indiferent cine avea să se afle la Kremlin. De aceea, a trimis un mesaj la Washington în care cerea ca Statele Unite să nu creeze dificultăți suplimentare pe plan economic lui Gorbaciov. Președintele Bush l-a primit personal pe Matlock, la 3 martie 1989. Timp de 20 minute, el a insistat ca președintele să facă ceva, să accepte o întâlnire la nivel înalt cu Gorbaciov. A revenit la Departamentul de stat profund nemulțumit, spunându-le colegilor: „Ordinul de marș este clar: «să nu faceți nimic, stați pe loc!»".

La 4 aprilie, Dick Cheney, secretarul Departamentului apărării, le-a declarat reporterilor că el credea că Gorbaciov dorea să facă schimbări în economia sovietică și în viața politică. Reducerile în bugetul militar erau efective. Dar tot la începutul lunii aprilie, chiar când Gorbaciov se pregătea să-și înceapă vizita în Marea Britanie, Pentagonul a făcut public un raport din care rezulta că sovieticii trimiteau noi bombardiere cu rază lungă de acțiune în Libia. Iar în ziua în care Gorbaciov urma să-și țină discursul la Guildhall, dinspre Departamentul de stat s-a scurs informația că K.G.B.-ul fusese prins, cu două luni în urmă, pe când încerca să introducă microfoane

în consulatul american din Leningrad. Asemenea ştiri – menite să întărească neîncrederea în hotărârea lui Gorbaciov de a reforma sistemul sovietic – erau o dovadă clară că cei doi miniştri nu controlau încă complet departamentele lor.

De altfel, însuşi Dick Cheney nu se hotărâse care era poziţia cea mai bună pe care trebuia să o adopte. La sfârşitul lui aprilie, el făcea o declaraţie total opusă celei de la începutul lunii, într-un interviu acordat reţelei C.N.N. Speriat de criticile venite dinspre dreapta spectrului politic american după afirmaţiile din 4 aprilie, Cheney declara că dacă ar fi să facă o apreciere în acel moment, ar spune că Gorbaciov va eşua în final, moment în care va fi înlocuit de o altă persoană, mult mai ostilă Occidentului. Ziarele de a doua zi s-au grăbit să publice în prima pagină declaraţiile lui. Baker le-a citit furios. Conflictul dintre secretarul de stat, dornic să exploateze noul climat din relaţiile sovieto-americane, şi secretarul Departamentului apărării, care dorea ca Pentagonul să obţină aceleaşi fonduri din partea Congresului, se născuse. Luni, 1 mai, Marlin Fitzwater, purtătorul de cuvânt al Casei Albe, a spus reporterilor că „observaţiile personale" ale lui Cheney nu reflectau punctul de vedere al administraţiei.

Evident că asemenea „oscilaţii" ale responsabililor politicii externe americane sporeau neliniştea şi neîncrederea Moscovei. Imediat după declaraţia lui Dick Cheney, generalul Mihail Moiseev, şeful Marelui Stat Major al armatei sovietice, a lansat întrebarea retorică: „Suntem siguri că ştim ce vrem să facem cu aceşti oameni? Suntem siguri că nu am făcut o greşeală crezând că putem trata cu ei pe o bază de încredere reciprocă"? Deja, Gorbaciov – a cărui poziţie se îngreuna pe zi ce trecea, faţă de aripa dură din partid şi mai ales faţă de generalii din armată şi din K.G.B. – era nemulţumit de faptul că Bush nu-şi respecta promisiunea făcută în acea zi de 10 decembrie 1987. Gorbaciov avea evidente dificultăţi în a înţelege cum se făcea politica la Washington şi de ce Bush rămânea atât de mult în expectativă. Îşi împărtăşise nemulţumirile şi doamnei Thatcher, primul ministru al Marii Britanii, în timpul vizitei pe care i-o făcuse în aprilie, la Londra. Cu alt prilej, Şevardnadze s-a adresat colaboratorilor săi, furios de-a dreptul: „Chiar americanii nu vor să facă ceva să ne ajute? Numai noi trebuie să facem totul? Am făcut paşi atât de mari în direcţia lor şi tot ce auzim de la Washington este: «Mai mult! Mai mult! Trebuie să faceţi mai mult!»".

Adevărul este că americanii nu stătuseră chiar degeaba. La 18 decembrie 1988, Henry Kissinger, fostul

secretar de stat al preşedintelui Richard Nixon şi unul dintre artizanii păcii încheiate între Vietnamul de Nord şi S.U.A., intra în biroul – pe atunci încă – vice-preşedintelui George Bush. Mai erau de faţă Baker şi Scowcroft. Kissinger l-a anunţat pe Bush că era pe punctul de a deveni „primul preşedinte care să aibă o posibilitate reală de a pune capăt războiului rece". Şi i-a sugerat să negocieze un târg discret cu Gorbaciov, evident oferindu-se să fie el emisarul. Gorbaciov trebuia să se angajeze să nu folosească forţa pentru a suprima mişcarea reformatoare şi liberalizarea Europei de Est, iar Occidentul îi promitea să nu exploateze schimbările economice sau politice care vor surveni, în detrimentul intereselor de securitate „legitime" ale sovieticilor. Fraza aceasta, de un machiavelism ce nu mai trebuie subliniat, ne poate ajuta să înţelegem mai bine ce s-a întâmplat de atunci încolo şi se mai întâmplă şi azi în Europa de Est. Kissinger – ne spun Michael Beschloss şi Strobe Talbott – a dat şi un exemplu concret: Occidentul să promită să nu folosească Europa de Est ca bază pentru desfăşurarea unor acţiuni de spionaj contra U.R.S.S. Bush l-a autorizat pe Kissinger să zboare la Moscova, ceea ce el a şi făcut în luna ianuarie 1989, cu o săptămână înainte ca Bush să devină efectiv preşedintele S.U.A. La 16 ianuarie Kissinger se întâlneşte cu Alexandr Iakovlev, la Kremlin. Iakovlev era unul dintre consilierii lui Gorbaciov şi un avocat convins al perestroikăi şi glasnostului. Iakovlev i-a împărtăşit lui Kissinger teama existentă la Moscova că administraţia Bush nu va continua linia politică începută de Reagan. L-a avertizat, totodată, că Gorbaciov are de înfruntat opoziţia aripii dure din conducerea P.C.U.S. Orice pas înapoi pe care l-ar face Bush faţă de Reagan ar fi în beneficiul conservatorilor. Kissinger i-a replicat că îmbunătăţirile survenite în relaţiile sovieto-americane în perioada administraţiei Reagan au fost mai curând cosmetice şi că este timpul pentru a se trece la lucruri de substanţă. Situaţia din Europa devenise periculos de fluidă, a spus Kissinger. Se putea lesne ajunge la o revoluţie, care să provoace o confruntare internaţională. I-a prezentat lui Iakovlev un tablou care ştia că avea să îl pună în mod sigur pe gânduri: cuplarea eforturilor ţărilor din Estul Europei de a slăbi legăturile lor cu Moscova cu resurecţia naţionalismului german, care făcea din R.F. Germania statul cel mai interesat să profite de tensiunile dintre R.D.G. şi Kremlin. Kissinger atrăgea atenţia că în cazul în care Moscova opta pentru soluţia de forţă ca să înlăture pericolul de a pierde Europa de Est – şi în special R.D.G. – Statele Unite aveau să reacţioneze cu toată forţa. El a reamintit că la începutul secolului XX,

marile puteri nu avuseseră iniţial intenţia să se ajungă la o conflagraţie mondială, dar lanţul de crize şi reacţiile pe care le-au provocat au dus la declanşarea primului război mondial (vezi *Magazin istoric*, nr. 11-12/1988, 1/1989). Pentru a evita un pericol similar, Kissinger a propus negocieri la nivel înalt între cele două superputeri nucleare, care să fixeze limitele peste care nici U.R.S.S., dar nici S.U.A. nu admiteau să se treacă. Nu puteau opri cursul istoriei, dar puteau preveni o explozie incontrolabilă a evenimentelor. Washingtonul era dispus la un dialog bazat pe bună-credinţă. Care era răspunsul Moscovei?

Iakovlev i-a confirmat că şi Moscova era dispusă să poarte negocieri amănunţite cu administraţia Bush pentru a se putea păstra controlul asupra schimbărilor din Europa şi a limita efectele nedorite. Iakovlev împărtăşea punctul de vedere expus de Kissinger în multe dintre lucrările sale privind necesitatea păstrării echilibrului de putere pe arena internaţională, ceea ce însemna şi păstrarea unui statu-quo în relaţiile internaţionale. Kissinger i-a spus că este de acord cu el, dar a adăugat că era greu să pui problema de o asemenea manieră în Statele Unite, unde opinia publică n-ar fi admis niciodată ca guvernul S.U.A. să accepte în mod explicit că era nevoie ca Europa de Est să rămână sub dominaţia sovietică.

Peste două zile, la 18 ianuarie, Gorbaciov l-a întâlnit şi el pe Kissinger. Erau de faţă doar un interpret şi Anatoli Dobrînin, fost timp de 23 ani ambasador la Washington, devenit consilier al preşedintelui sovietic. Gorbaciov a bănuit că folosindu-l pe Kissinger, Bush dorea să îl testeze cât de mult accepta să cedeze din Europa de Est. Dar Kissinger l-a asigurat că mandatul lui se limita la exact ceea ce îi transmisese şi lui Iakovlev. La plecare, Kissinger spera că planul său putea avea şanse de reuşită.

La 12 februarie, într-o zi de duminică, George Bush primea la reşedinţa sa din Kennebunkport, Maine, pe cei mai buni specialişti americani în problemele sovietice. Ei l-au asigurat că Gorbaciov era hotărât să întreprindă reforme drastice, care aveau să transforme U.R.S.S. într-un membru mult mai uman al comunităţii mondiale. Bush s-a declarat foarte satisfăcut de rezultatele seminarului. Gorbaciov a fost însă mai puţin încântat când i s-a arătat lista invitaţilor - publicată în presa americană - pe care apărea şi numele lui Marshall Goldman, cunoscut pentru previziunile prin care avertiza că zilele lui Gorbaciov la putere erau numărate.

Motive de îngrijorare avea şi Şevardnadze. I se raporta tot mai des despre campania de discreditare pornită la Washington contra lui George Shultz. Pe Şevardnadze îl legau frumoase amintiri de fostul secretar de stat, cu care reuşise să stabilească o foarte bună relaţie de înţelegere, bazată pe încredere reciprocă. Se vizitaseră reciproc acasă şi îşi prezentaseră nepoţii. Informat că omul care dirija campania era noul secretar de stat, Şevardnadze îşi punea problema dacă era vorba doar de o invidie personală, sau de o schimbare efectivă în politica externă americană. Şevardnadze ceruse să i se pregătească un dosar despre James Baker: era un om disciplinat, eficient, organizat, un pragmatic, nu un anti-comunist feroce. Dar lui Şevardnadze nu-i plăcea. I-a şi spus lui Gorbaciov că îi făcea impresia unui om rece, lipsit de latura umană pe care o preţuise atât la Shultz.

Cei doi miniştri de externe s-au întâlnit la Viena, în martie 1989. Participau la una dintre conferinţele privind dezarmarea. Şevardnadze l-a vizitat pe Baker la reşedinţa ambasadorului american şi i-a cerut asigurări că noua administraţie era hotărâtă să continue politica de normalizare a relaţiilor cu U.R.S.S. Ulterior, Şevardnadze avea să comenteze, maliţios, că pe toată durata întâlnirii, Baker nu se putuse detaşa de vraful de documente şi notiţe, marcate cu diverse culori, din faţa sa. Când i se punea o întrebare care depăşea ceea ce avea în fişele sale, secretarul de stat devenea nesigur. Răsfoia teancul de hârtii şi dacă nu găsea răspunsul acolo, improviza cu stângăcie. În concluzie, era un om inteligent şi muncitor, dar lipsit de experienţă în probleme de politică externă. Totuşi, lui Gorbaciov i-a spus: „cred că o să mă descurc cu tipul ăsta... Este o persoană cu care pot să fac treabă". Vladimir Kriucikov, şeful K.G.B.-ului, şi Dmitri Iazov, ministrul apărării, nu erau la fel de încântaţi. Se plângeau că Şevardnadze devenise apologetul şef al americanilor; folosindu-se de relaţiile sale de intimitate cu preşedintele sovietic, Şevardnadze submina sfaturile privind politica externă ce veneau dinspre partid, serviciile secrete şi armată. Gorbaciov îi lua apărarea, dar până la un punct. Uneori, Şevardnadze se întorcea în biroul său epuizat după lungi ore de luptă cu militarii şi cei de la K.G.B., întrebându-se câtă vreme o să îl mai aibă alături pe Gorbaciov, dacă americanii vor mai prelungi mult pauza.

La Washington, Baker i-a servit lui Bush propria versiune despre întâlnirea de la Viena: se duseseră zilele când Şevardnadze avea în faţa lui un secretar de stat care se mărginea să aprobe din cap cele spuse de ministrul de externe sovietic. Cu Baker, Şevardnadze nu putuse depăşi postura unui petiţionar. Totuşi, Baker a trebuit să recunoască faptul că la conferinţa de la Viena, iniţiativa aparţinuse lui Şevardnadze, care culesese aplauze la scenă deschisă pentru noile propuneri privind reducerea efectivelor militare. Baker l-a rugat pe preşedinte să renunţe la expectativă şi să preia iniţiativa. Era clar că Gorbaciov avea nevoie de rezultate concrete pe plan extern, pentru a rezista presiunii din interior.

La 14 martie 1989, George Bush a primit mult aşteptata trecere în revistă a politicii externe americane, care trebuia

să fixeze și direcțiile de urmat. Documentul, intitulat NSR-3, avea 31 de pagini, bătute la un rând. Toată lumea a fost de acord că raportul era o „mare dezamăgire". Documentul nu oferea nici o propunere nouă, mărginindu-se să repete lucruri arhicunoscute. În plus, Baker se temea ca nu cumva aliații occidentali ai Statelor Unite să capete impresia că sovieticii și americanii erau pe punctul să pună la cale o nouă Ialtă, la care să redeseneze singuri granițele Europei. Ca să fie și mai sigur, a acordat un interviu revistei *Time*, în care a reluat ideea. Reacțiile nu au întârziat, ambasadorul Marii Britanii prezentându-se chiar personal la Departamentul de stat pentru a informa că guvernul său se opunea oricărui acord secret între Moscova și Washington. Furios, Kissinger a rămas convins că gestul lui Baker urmărea doar să-i torpileze inițiativa lui și să îl scoată din scenă.

La 10 mai, în sfârșit, James Baker începea prima vizită la Moscova. Agenda discuțiilor celor doi miniștri de externe era foarte încărcată. James Baker a precizat de la început că dorea să creeze „o bază pentru o cooperare reală" cu sovieticii în toate regiunile de conflict de pe glob.

A doua zi, Gorbaciov l-a primit singur pe Baker la Kremlin, doar în prezența interpreților. Președintele sovietic i-a împărtășit teama că o reformă a prețurilor și mai ales consecința sa, inflația, avea să supună la grele eforturi o populație și așa greu încercată. Au trecut apoi la problemele de politică externă. Baker a cerut ca sovieticii să renunțe la sprijinul lor pentru regimul sandinist, iar Gorbaciov l-a sfătuit să trateze direct cu Fidel Castro. După o oră de discuții, au fost introduși în cameră și ceilalți membri ai delegațiilor. Președintele sovietic a anunțat intenția de a se retrage încă 500 rachete cu rază medie de acțiune. Baker s-a gândit ce impresie puternică avea să facă vestea, încât nimeni nu se va mai gândi că ele reprezentau doar 5% din totalul rachetelor sovietice deja amplasate. În plus, președintele sovietic l-a asigurat că anunțul era deocamdată doar pentru el și l-a rugat să nu îl divulge, căci trebuia să se mai consulte încă cu aliații din Europa de Est. Dar imediat după ce întâlnirea a luat sfârșit, Șevardnadze a ținut o conferință de presă la care a anunțat principalele puncte ale poziției Moscovei.

În avionul care îl readucea acasă, Baker scrâșnea din dinți, vorbindu-le colaboratorilor despre „ambuscada" în care îl prinseseră sovieticii. Apoi, când și-a mai revenit, a apărut în fața reporterilor și, cu zâmbetul pe buze, le-a declarat: „Este extraordinar [se referea la Gorbaciov]. Noi așteptam ceva de la el, dar trebuie să mărturisesc că nu ne așteptam chiar la așa ceva". Avea să descopere foarte repede ce greșeală gravă făcuse să se adreseze astfel reporterilor. Se aștepta ca presa să prezinte misiunea sa la Moscova drept un succes înregistrat în încercarea de a muta punctul de greutate de pe problema dezarmării pe cea a conflictelor regionale. A constatat că toate ziarele au comparat „flexibilitatea" sovieticilor în problema dezarmării cu „încăpățânarea" americanilor.

Dincolo de iritarea Washingtonului, important era faptul că se stabilise un prim contact la nivel înalt. Procesul de destindere inițiat în timpul Administrației Reagan putea continua. ■

(Va urma)

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

FILOSOFICĂ

(Monoverb reflexiv: 5—7)

ME FF

Radu STOIANOV

Roma 6-9 octombrie 1993: ISTORIA AMERICANĂ ÎN LINIA ÎNTÂI

Vineri 8 octombrie, seara târziu, înfruntând o tornadă ce părea să anunțe un diluviu (stopată ca prin miracol într-o oră) un mare grup de istorici se îndrepta spre Vila Aurelia (fostul cartier general al lui Giuseppe Garibaldi, iar acum sediul Academiei Americane de la Roma) pentru ultima ședință a seminarului internațional *Istoria americană și științele sociale în Europa și S.U.A.* Profesorii Bernard Bailyn (Harvard University) și Raimondo Luraghi (Universitatea din Genova) expuneau opiniile finale. Prof. Luraghi sublinia că în zilele seminarului au fost luate în discuție o mare cantitate de idei, de o mare valoare, noutate și varietate intelectuală: „am ascultat comunicări despre raporturile istoriei cu antropologia ca și cu alte științe sociale, pentru a sfârși cu situația celei mai dificile dintre disciplinele istorice — istoria comparată. Ascultând comunicările iluștrilor mei prieteni și colegi nu m-am putut sustrage senzației că în aula Institutului Enciclopediei italiene [palatul unde s-au ținut dezbaterile — *C.P.*] a pătruns o fantomă, venită să mă obsedeze, dacă nu și pe noi toți. Voi spune direct că era spectrul Filosofiei, sau mai precis al Filosofiei Istoriei". După ce a evocat influențele lui Goethe, Karl și Grucho Marx, Malraux, Engels, Vico, Freud, Norman, Brown, Socrate, prof. Laroghi ne-a spus: „În încheiere pot să declar că acest seminar nu a furnizat în mod cert nici o soluție definitivă pentru metodele cercetării istorice și sociale, el nu a descoperit nici un adevăr absolut și nu a găsit nici o rețetă infailibilă. Și aceasta e bine. Seminarul ne-a stimulat în schimb pe toți să aprofundăm cercetările noastre, să continuăm să lucrăm împreună în istorie și științe sociale, pentru a încerca să cunoaștem mereu mai bine imensul continent necunoscut care se află în fața omenirii".

Nu cred că se putea o mai adecvată încheiere a acestui excelent seminar internațional în care 84 de cercetători, veniți din 24 de țări au lucrat împreună pentru a-și comunica rezultatele cercetărilor lor. Organizat cu deosebită

competență de USIS, Ambasada S.U.A. la Roma, Institutul Enciclopediei Italiene, Comisia Fulbright pentru schimburi culturale americano-italiene, seminarul s-a dovedit un bun prilej de a face un bilanț științific în câteva domenii înrudite ale științelor istorice (nu putem omite contribuția efectivă dată la organizarea și reușita seminarului de domnul Warren Obluck, consilierul cultural american la Roma, și de Gianni Eugenio Viola, director al Institutului Enciclopediei Italiene). Cantonate îndeosebi în direcția Teoriei Istoriei, comunicările, ca și discuțiile au dezvăluit mulțimea de idei generată de istorie astăzi și au ilustrat totodată rădăcinile europene ale gândirii multor istorici americani, ca și preocuparea lor de a fi mai bine înțeleși pe bătrânul continent. Bazându-se pe rezultatele din centrele de studiere a trecutului american din Italia, istoricii americani și europeni au dorit — prin acest seminar — stabilirea unei mai strânse cooperări pentru o mai bună internaționalizare a istoriei americane. În acest sens, există multe puncte de vedere care ar putea fi evocate într-un spațiu tipografic mai mare.

Surpriza seminarului a constituit-o ziua de sâmbătă 9 octombrie rezervată discuțiilor profesionale dintre revistele de istorie. De dimineață până seara cele 24 de reviste de istorie prezente (de la *Journal of American History* — S.U.A., la *Annales* — Franța și de la *Magazin istoric* la *Storia e Dossier* — Florența, de la *Tarih ve Toplum* la *Heritage* — Malta) am discutat, deseori cu amănunte, despre viața acestor reviste și modul lor de existență. Desigur, prin prisma tematicii generale a seminarului. Redactorul șef al revistei americane, domnul David Thelm, a expus pe larg conceptul de istorie americană.

A fost după știința mea prima și singura întâlnire a revistelor de istorie din Europa, cele două Americi, Asia, Africa, indiferent dacă erau reviste academice sau de cultură istorică de felul *Magazinului istoric*. Oricum, după 26 de ani de existență, revista noastră a fost cunoscută într-un prim conclav al presei istorice internaționale. Și mulțumim organizatorilor pentru eforturile depuse pentru a fi alături de ei la Roma.

Într-o Italie bulversată nu doar de inundații (cu adevărat teribile și întreaga mea admirație celor ce le făceau față) și recesiune (Giovanni Agnelli, conducătorul grupului FIAT a trebuit să revină asupra deciziei de a se pensiona, într-atât este de gravă situația industriei de automobile și mai ales a pieței) presa din această țară a găsit spațiu, ca și radioul și canalele TV, pentru a scrie mult (și bine) despre acest seminar internațional de istorie.

Cristian POPIȘTEANU

TRIUNGHI ISTORIC

ORIZONTAL ȘI VERTICAL LA FEL:

1) Răzvrătire spontană și neorganizată. 2) Una dintre formele principale de luptă, care urmărește oprirea ofensivei inamicului: 3) Locuitorii satelor, care au jucat un rol important în viața economică a evului mediu. 4) Insulă grecească pe teritoriul căreia s-a dezvoltat strălucita civilizație minoică (sec. 26-15 î.e.n.). 5) Fiica lui Ștefan cel Mare și a Mariei Rareș, din trilogia lui Barbu Ștefănescu Delavrancea. 6) În fața ariergărzii! 7) În fruntea legiunii! 8) Vârf de atac!

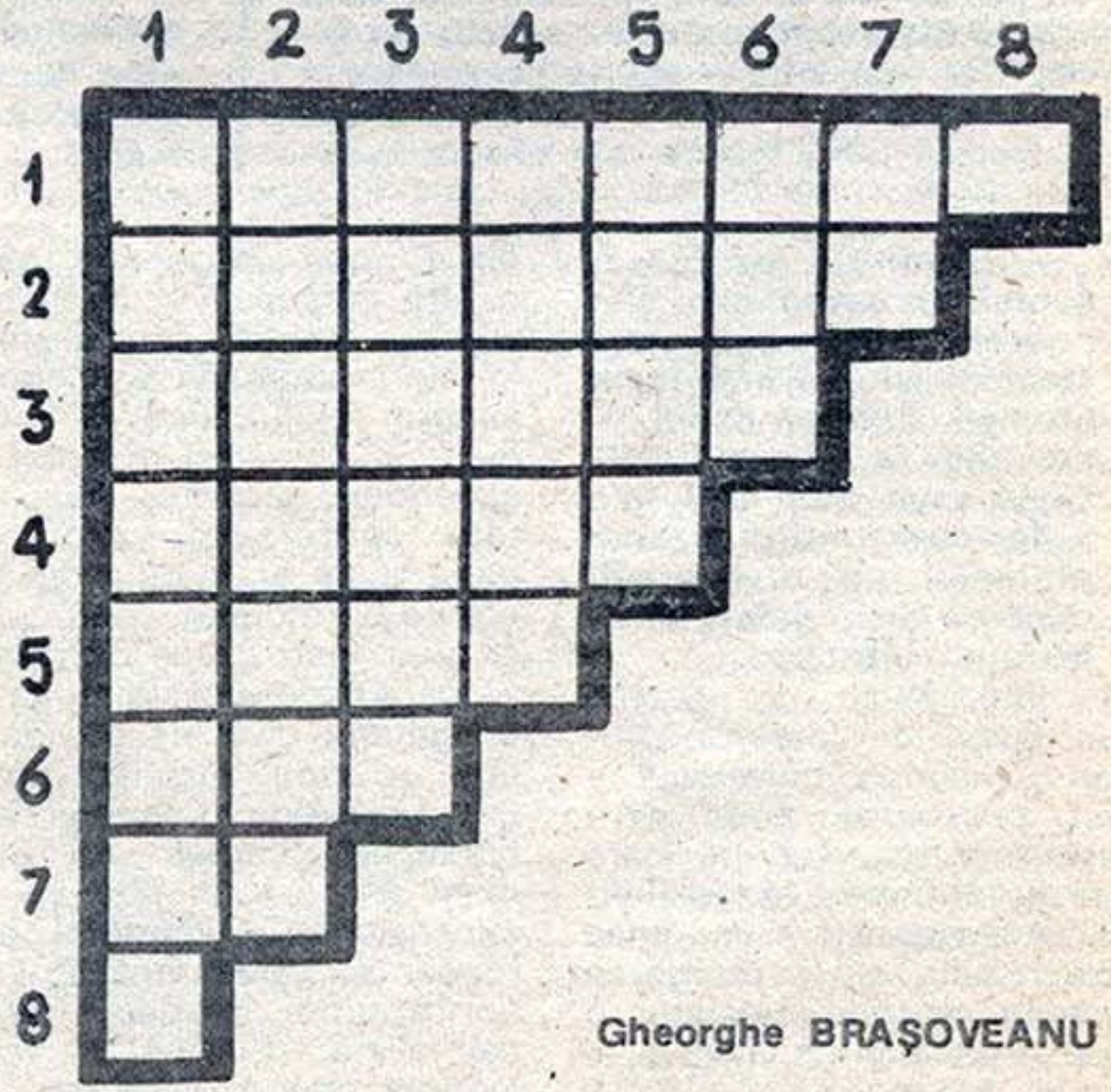

Gheorghe BRAȘOVEANU

HALIL INALCIK:

„Mă consider şi un elev al istoricilor români“

„Oamenii de ştiinţă trebuie să ne arate calea pentru a nu ne pierde în întunericul subiectivităţii“. Aceste frumoase cuvinte au fost rostite de excelenţa sa, domnul ambasador al Republicii Turcia în România, Yaman Başkut. Şi tot domnia sa aprecia că în acest moment, relaţiile dintre ţările noastre au atins perfecţiunea. Se întâmplau toate în prima zi a lunii noiembrie din anul trecut, într-un moment festiv care ilustra şi el bunele raporturi existente între cele două ţări. Era vorba, de fapt, de o dublă ceremonie. Prima s-a desfăşurat la Universitatea din Bucureşti, unde profesorul Halil Inalcik a primit titlul de Doctor Honoris Causa. Cea de a doua a avut loc la Facultatea de istorie, în aceeaşi zi, când în prezenţa domnului ambasador şi a profesorului Inalcik a fost inaugurat Centrul de studii otomane.

Am profitat de prezenţa profesorului Halil Inalcik la Bucureşti pentru a-i solicita un interviu. Dar mai întâi o scurtă prezentare a domniei sale.

Profesorul Halil Inalcik, s-a născut la Istanbul, în anul 1916. Şi-a luat licenţa, în 1940, şi doctoratul, în 1942, la Universitatea din Ankara. În 1952 a fost numit profesor la Facultatea de filologie şi istorie-geografie a aceleiaşi universităţi. A fost visiting-profesor **la Universităţile Columbia, Harvard şi Princeton, din S.U.A. Din 1972 a lucrat la Universitatea din Chicago, de unde a ieşit la pensie în 1986. A revenit la Ankara, pentru a prelua conducerea departamentului de istorie al noii Universităţi Bilkent. Opera sa numără peste 250 lucrări, ce reprezintă aproape tot atâtea contribuţii fundamentale la cunoaşterea istoriei Imperiului otoman. Două trăsături îl individualizează pe profesorul Inalcik în peisajul istoriografiei turce contemporane: deplina asimilare şi permanenta aplicare în cercetările sale a principiilor şcolii de la** Annales (Magazin istoric, **nr. 6/1993) şi excelenta cunoaştere a istoriei ţărilor europene care au intrat în contact, într-un moment sau altul, cu lumea otomană.**

— Domnule profesor, sunteţi un savant care şi-a consacrat întreaga viaţă studierii istoriei Imperiului otoman. Cum aţi defini locul său în istoria lumii? După cum bine ştiţi, din nefericire, multă vreme otomanii au fost priviţi doar ca distrugători ai civilizaţiei bizantine.

— Într-adevăr, din păcate rolul jucat de Imperiul otoman în istoria universală a fost perceput doar prin prisma războaielor pe care le-a purtat împotriva creştinătăţii. Aceasta este şi imaginea care rezultă din parcurgerea surselor istorice creştine: o viziune ostilă şi negativă a istoriei otomane. Dacă te apleci însă asupra relaţiilor nemilitare ale otomanilor cu popoarele din Balcani sau din Europa, în general, obţii o altă perspectivă. În ultima vreme, atenţia specialiştilor în istoria otomană s-a centrat asupra rolului jucat de otomani în comerţul mondial şi a condiţiei ţăranilor. Rezultatele cercetărilor obţinute până acum arată că protecţia oferită de otomani comerţului şi unor mari grupe de ţărani — garantându-le siguranţa şi un anumit nivel de prosperitate — a dat rezultate pozitive. Un exemplu concret: capitulaţiile acordate de otomani au fost un răspuns la expansiunea comerţului european în Mediterana de Est, contribuind la dezvoltarea capitalistă a Europei de Vest. Dorinţa mea ar fi ca istoricii să se aplece mai cu seamă asupra acestor aspecte ale istoriei otomane, pentru care, din fericire, există o cantitate imensă de documente — mai ales pentru studierea evoluţiei comerţului sau a condiţiei ţăranilor — în arhivele din Turcia. S-au scris deja o serie de articole pe aceste teme. De asemenea, urmează să apară la Cambridge o lucrare de aproximativ 1 000 pagini, cu titlul *An Economic and Social History of the Ottoman Empire* (O istorie economică şi socială a Imperiului otoman). Eu sunt coordonatorul ei şi, împreună cu alţi patru istorici, încercăm să creăm o breşă în maniera tradiţională de abordare a istoriei Imperiului otoman.

— În 1977, istorici din România şi Turcia au sărbătorit, împreună, 100 ani de când ţara noastră şi-a

proclamat independența. A fost un caz aproape unic acesta — mai ales în Balcani — când foștii inamici pe câmpul de luptă s-au așezat la aceeași masă pentru a comemora evenimentul. Cum ați caracteriza, în general, relațiile istorice dintre Principatele române și Imperiul otoman?

— Principatele române au jucat rolul unor state-tampon între regatele creștine din nord și Imperiul otoman. Ele s-au luptat pentru a-și menține independența, apoi autonomia, încercând să facă față acestei duble presiuni. Până la urmă, una dintre ele — cea otomană — s-a dovedit mai puternică. Voievozii români au căutat sprijin din partea regatelor creștine. Dar mai ales după prăbușirea Ungariei, la începutul secolului XVI, Transilvania, Moldova și Țara Românească au intrat sub un control strâns al Imperiului otoman, nu numai din punct de vedere politic, ci și economic. Istanbulul avea nevoie de grânele, oile, lemnul și alte resurse ale lor. Eu cred că ambele părți au profitat din această integrare economică. Prosperitatea țărilor române este dovedită și de numeroasele monumente ridicate în acea vreme. Cred că istoricii români accentuează prea insistent pe exploatarea țărilor române exercitată de otomani. Există și cealaltă fațetă și anume modul cum aceste țări au profitat de pe urma relațiilor economice cu lumea otomană. Este adevărat că de la sfârșitul secolului XVI lucrurile s-au schimbat. Echilibrul a fost rupt. Economia europeană a luat-o înainte și Europa a început să ofere prețuri mai bune pentru materiile prime pe care le puteați vinde. Iar în vremea lui Mihai Viteazul, puterea militară a românilor a devenit o amenințare pentru otomani. Mobilizând resursele financiare ale țării, angajând și mercenari, Mihai Viteazul a amenințat serios armata Imperiului otoman. A fost un moment de cotitură în relațiile româno-otomane. Apoi, Poarta a găsit metodele pentru a-și reimpune controlul, căci Țara Românească și Moldova erau prea importante pentru supraviețuirea capitalei Imperiului, Istanbul. Iată de ce cred că este foarte important să studiem relațiile economice pentru a pricepe mai bine trecutul raporturilor celor două popoare și solidaritatea lor.

— Există o tendință destul de evidentă a istoriografiei contemporane din Turcia de a se concentra mai ales asupra trecutului părților asiatice ale Imperiului otoman. După părerea dumneavoastră, care poate fi explicația unui asemenea fenomen?

— Nu știu, poate că în general aveți dreptate. Studiile mele s-au axat însă mai ales pe problematica zonei Balcanilor. A fost natural ca după crearea statului național, a Republicii Turcia, istoricii să-și îndrepte atenția mai ales asupra ținuturilor de origine a poporului turc. Dar este de dorit ca astăzi noi să colaborăm cu cercetătorii din țările balcanice. În fond, centrul Imperiului, ținuturile sale cele mai prospere s-au aflat aici, în Balcani, în Rumelia. De aceea, istoricii turci ar trebui să acorde mai multă atenție acestei zone, Europei în general. Eu țin să subliniez că simt nevoia, în cercetările mele, să colaborez mai strâns cu istoricii români, sârbi sau bulgari. Am început chiar, mai demult, să învăț românește și sârbește, dar din păcate nu mi-am dus la capăt intenția. Regret foarte mult. S-au publicat numeroase cercetări în România, Serbia sau Bulgaria, care sunt esențiale pentru înțelegerea istoriei Imperiului otoman. Istoricii turci trebuie, în mod sigur, să își propună să învețe limbile acestor popoare pentru a putea citi contribuțiile realizate de cercetătorii de aici.

— Proiectul zonei Mării Negre a fost lansat de regretatul președinte al Republicii Turcia Turgut Özal, care a fost un mare prieten al poporului român. Sunteți un cunoscut specialist în istoria Mării Negre; care credeți că trebuie să fie contribuția specifică a istoricilor la realizarea acestui important proiect?

— Este o întrebare foarte bună. Lucrez de mai mulți ani la pregătirea în vederea editării a două importante izvoare privind orașele-porturi Caffa, Cetatea Albă și Chilia. Sunt două registre de taxe vamale, de la sfârșitul secolului XV. Cel privind Caffa se află în plin proces de tipărire, la Institutul Ucrainean de la Cambridge. Veți vedea, atunci, când va fi gata, cât de importante sunt asemenea izvoare pentru studiul istoriei Mării Negre. Cel privind Chilia și Cetatea Albă îl pregătesc împreună cu Mihnea Berindei și Gilles Veinstein. Aceste porturi — ca și cele dunărene — erau centre importante ale comerțului ce lega zona sudică, prelungindu-se până în Egeea, cu cea nordică a Mării Negre. Prosperitatea lor se datora acestui comerț, iar acțiunile militare întreprinse de Imperiul otoman erau determinate de dorința de a le controla. Același lucru l-a încercat și Polonia, invadând Moldova în mai multe rânduri. Din sud se aduceau mai ales produse de lux (mătase de la Brusa, foarte cerută în Moldova, Polonia, Rusia, mirodenii, vin) ce erau apoi reexportate către Kiev, Liov, țările baltice și până în zona Hansei germane. Din nord veneau produsele țărilor române, de care avea atâta nevoie Istanbulul, apoi blănuri, mari cantități de țesături din lână. Moldova a profitat foarte mult din acest comerț; numai așa se poate explica prosperitatea extraordinară pe care a cunoscut-o în vremea lui Ștefan cel Mare. Și tot acest comerț ne explică rivalitatea polono-otomană. Structura acestui comerț Nord-Sud se păstrează și astăzi, în sensul că cele două zone sunt complementare, chiar dacă, evident, produsele schimbate

sunt altele. Istoricului îi revine menirea de a sublinia deci că această structură a schimburilor comerciale — ce este neschimbată din vremea bizantinilor sau chiar dinaintea lor — trebuie păstrată, că trebuie acordată atenție organizării unei piețe comune a Mării Negre, prin integrarea economiilor participanților, prin dezvoltarea complementară a industriei țărilor lor. Iată deci cum pot da studiile istorice un suport logic existenței unei organizații economice regionale.

— Domnule profesor, cunoașteți — din câte știu — bine contribuțiile școlii românești de turcologie. Ea are o veche tradiție, ce începe cu Dimitrie Cantemir. Cum apreciați contribuția istoricilor români la studierea Imperiului otoman?

— Este un lucru bine cunoscut că unul dintre cei trei mari istorici ai Imperiului otoman a fost un român, Nicolae Iorga. Din păcate, el nu a putut utiliza documentele otomane, bazându-și lucrarea doar pe cele occidentale, care puneau accentul — cum v-am mai spus — pe confruntarea dintre cele două lumi, pe cruciată. În fond, lucrarea de debut a lui Nicolae Iorga a fost legată tocmai de cruciate. Dar numele lui nu poate fi ignorat. La fel, cine vrea să studieze perioada selgukidă în Anatolia, trebuie să facă apel la studiile lui Gheorghe Brătianu. Pentru perioada istoriei otomane, nu se poate trece peste contribuțiile lui Decei, Panaitescu sau Giurescu. Chiar dacă au scris despre istoria românilor, ultimii doi au atins și aspecte ale istoriei otomane. Astăzi, istoriografia română — și am să dau doar două nume, pe cel al profesorului Mihail Guboglu și al profesorului Mihai Maxim — întregește în chip fericit contribuțiile anterioare prin investigarea documentelor otomane. Este un foarte bun început, care sper să continue; mai mult chiar, să extindem cooperarea, să facem schimburi de studenți, de specialiști, care să parcurgă stagii de documentare în cele două țări. Într-un cuvânt, să nu mai fie cruciată!

Dorin MATEI

ABONAMENTE DE SUSȚINERE

Continuă să ne sosească noi contribuții speciale din partea cititorilor noștri pentru susținerea revistei prin abonament.

Până la data când am închis acest număr, am mai primit următoarele abonamente de susținere Magazin istoric, **din partea cititorilor:**

1. **CASANDRA LUPESCU, din Constanța — 15 000 lei**
2. **SORIN PARASTIE, din Cluj Napoca — 15 000 lei**
3. **CLASELE A VI-A C, A VI-A G, A VII-A B, A VIII-A A, A VIII-A C (Prof. Gh. Săvescu), Școala nr. 14 din Drobeta-Turnu Severin — 12 000 lei.**
4. **ACHIM CRĂZNIC, din com. Jupa, jud. Caraș-Severin — 3 000 lei**
5. **ION CHIRILIUC, din București — 12 000 lei**
6. **CORNELIU TODASCĂ, din com. Coșna, jud. Suceava — 15 000 lei**
7. **EMILIA A. HAG, din București — 12 500 lei**
8. **GHEORGHE NICA, din Baia Mare — 12 000 lei**
9. **DUMITRU PĂCURARU, din Constanța — 12 000 lei**
10. **ANTON NIMIGEAN, din Siret, jud. Suceava — 12 000 lei**
11. **IOAN MALANCĂ, din Făgăraș — 12 000 lei**
12. **VALERIU MANOLACHE, din București — 12 000 lei**
13. **ION V. RUSNAC, din satul Dochia, com. Girov, jud. Neamț — 12 000 lei**

Tuturor abonaților susținători ai revistei noastre le mulțumim că au răspuns apelului nostru, asigurându-i că am și luat măsurile necesare pentru a putea primi abonamentele începând cu luna ianuarie 1994.

Un abonament de susținere începe de la:

- **un an** (12 numere) — cel puțin **18 000 lei**
- **6 luni** (6 numere) — cel puțin **9 000 lei**
- **3 luni** (3 numere) — cel puțin **5 000 lei**

Pentru a deveni abonat susținător Magazin istoric **1994 nu trebuie decât să expediați contravaloarea abonamentului pe 1 an, sau pe 6 luni, sau pe 3 luni pe adresa: d-na Doina Pascu, redacția** Magazin istoric, **CP 1-702, București, menționând pe cuponul mandatului poștal ABONAMENT DE SUSȚINERE.**

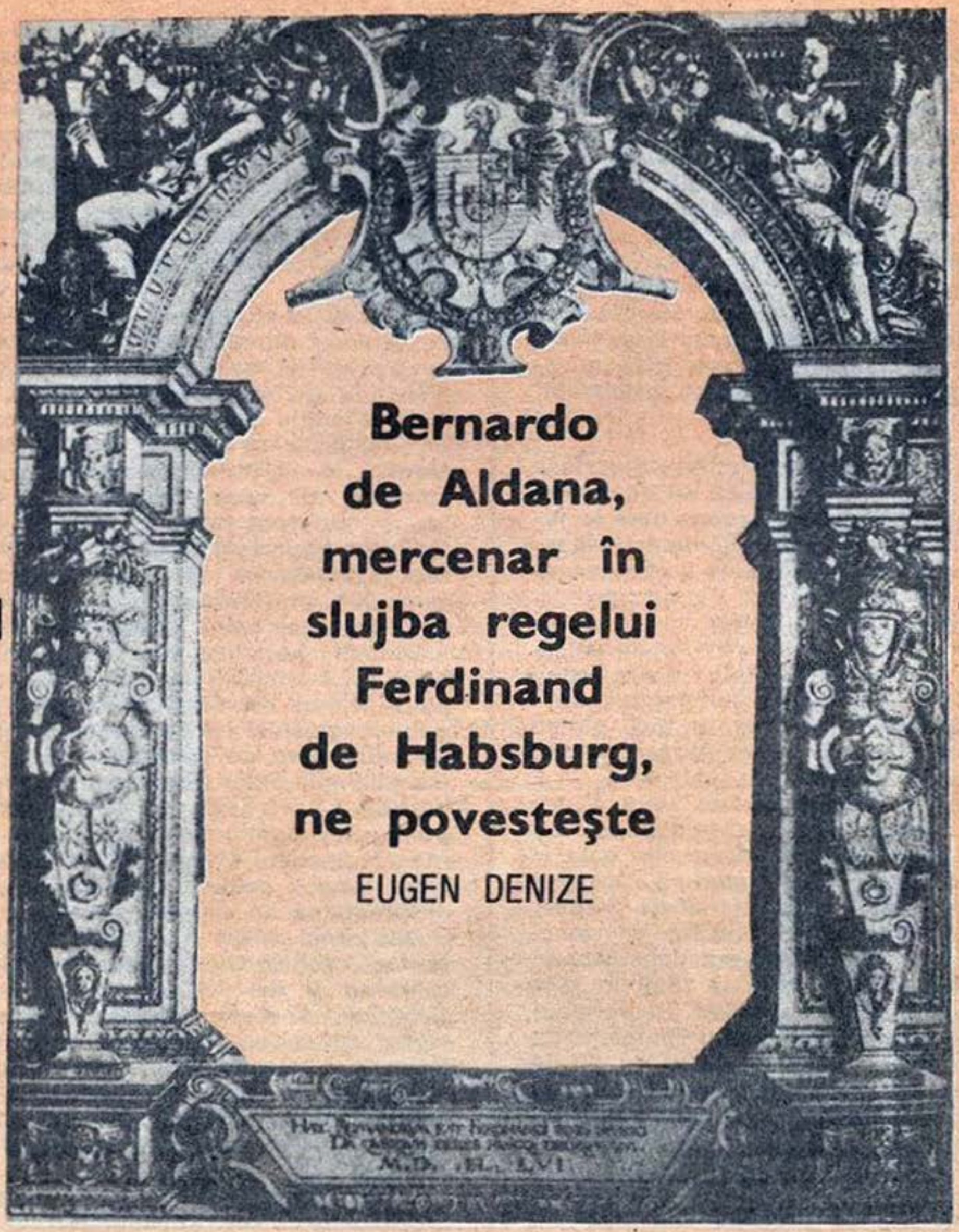

1551

1552

Bernardo de Aldana, mercenar în slujba regelui Ferdinand de Habsburg, ne povesteşte

EUGEN DENIZE

La 29 august 1526, în urma dezastrului de la Mohacs, regatul dispărea de pe harta Europei. La 10 noiembrie acelaşi an, Ioan Zapolya, voievodul de până atunci al Transilvaniei, era încoronat ca rege al Ungariei. La 17 decembrie, Ferdinand de Habsburg, fratele lui Carol Quintul, îşi lua şi el acelaşi titlu. Între cei doi pretendenţi a izbucnit un lung conflict pentru moştenirea a ceea ce mai rămăsese neocupat de otomani din fostul regat. Ioan Zapolya s-a alăturat alianţei otomano-franceze, care dorea stoparea expansiunii spre vest şi spre est a imperiului lui Carol Quintul (Magazin istoric, nr. 4/1992). **Zapolya avea să obţină şi sprijinul domnului Moldovei, Petru Rareş. Un moment de respiro a survenit în 1538, când s-a încheiat tratatul de pace de la Oradea, care prevedea că la moartea lui Ioan Zapolya, stăpânirea sa avea să îi revină lui Ferdinand de Habsburg. Numai că, în iulie 1540, la moartea lui Zapolya, Poarta s-a considerat îndreptăţită să îl numească urmaş pe Ioan II Sigismund, fiul minor al celui decedat, care avea să domnească sub tutela mamei lui şi a călugărului Martinuzzi. În 1541 Ungaria centrală a fost transformată în paşalâc, iar Transilvania a devenit un principat autonom, sub suzeranitatea sultanului otoman. Peste 10 ani, Martinuzzi avea să convingă pe Isabella, şi prin ea pe fiul ei nevârstnic, să cedeze Transilvania — coroana regală i-o cedase încă din 1541 — lui Ferdinand, primind în schimb domeniile Oppeln**

și Ratibor. Împăratul a desemnat doi comisari imperiali pentru Transilvania, pe Toma Nadasdy și Giannbatista Castaldo. Evident, Poarta nu putea accepta cu ușurință asemenea pierderi și a reacționat imediat. Martinuzzi a încercat să opună rezistență, după care a intrat în tratative cu otomanii. Desele sale schimbări de atitudine ca și dorința imperialilor de a-l elimina din preajma Isabellei și a lui Ioan Sigismund l-au costat viața pe prelat. În anul următor, 1552, Banatul, cu Timișoara și o parte din Crișana, au fost ocupate de otomani și transformate în pașalâc. Habsburgii aveau să mai aștepte încă un secol și jumătate pentru a-și putea instala stăpânirea în Transilvania.

În timpul unei documentări întreprinse în Spania am descoperit un document necunoscut istoriografiei române care se referă la confruntarea dintre otomani și Habsburgi, din anii 1551-1552. Este vorba despre un jurnal, ce poartă titlul Expedición del maestre de campo Bernardo de Aldana a Hungria en 1548 escrita por frey Juan Villela de Aldana, su hermano, clérigo de la Orden de Alcantara (**Expediția generalului Bernardo de Aldana în Ungaria, în 1548, scrisă de călugărul Juan Villela de Aldana, fratele său, cleric al ordinului de Alcantara**).

Bernardo de Aldana a fost unul dintre mercenarii care au participat la expediția lui Castaldo. Nu cunoaștem exact nici data și nici locul nașterii sale, dar știm că a fost fiul lui Francisco Villela și al Mariei de Ovideo, originari din Alcantara. Primele informații despre Aldana ni-l înfățișează deja căpitan al unor infanteriști, în Italia, în 1539. În 1546 îl întâlnim în Germania, căpitan de archebuzieri călare. Aici el conducea o companie de 140 de archebuzieri și era plătit cu 70 de scuzi pe lună. În 1548, așa cum rezultă chiar din titlul juranalului său, a fost trimis, în fruntea unor trupe spaniole, pe frontul antiotoman din Ungaria, unde a rămas până la sfârșitul lui mai 1551 de când, sub comanda lui Castaldo, a luat parte la expediția din Transilvania. După retragerea precipitată de la Lipova, din august 1552, fiind acuzat de lașitate și trădare, a fost arestat, averea i-a fost confiscată și timp de trei ani și jumătate, până la începutul lui 1556, era purtat din închisoare în închisoare și din proces în proces, până când Ferdinand de Austria s-a îndurat de el și l-a grațiat. În același an, împăratul Carol Quintul l-a numit căpitan general al artileriei din Piemont și Lombardia, calitate în care a participat la expediția din nordul Africii, din 1560, atunci când a fost cucerită insula Gelves (Djerba). În timpul acțiunii a fost capturat de otomani și a murit pe galeră, în drumul spre Istanbul.

Bernardo de Aldana nu a mai găsit timpul necesar pentru a așterne pe hârtie jurnalul expediției sale din Ungaria și Transilvania din anii 1548-1552. În schimb, i-a trimis fratelui său, Juan Villela de Aldana, care participase alături de el la această campanie, toate informațiile de care dispunea, precum și toate copiile scrisorilor adresate împăratului Carol Quintul, lui Ferdinand de Austria sau altor personaje importante ale vremii. Fratele său, devenit călugăr la Alcántara, a făcut ceea ce Bernardo nu a reușit, adică a scris jurnalul expediției din Ungaria și Transilvania din 1548-1552, chiar dacă titlul se referă doar la Ungaria și la anul 1548.

Jurnalul s-a păstrat într-un manuscris miscelaneu din Biblioteca mănăstirii regale de la Escurial, datând din secolul XVI, între filele 177 și 234 și având cota V.II.3. Prima și singura ediție spaniolă a lui, prescurtată, a fost realizată de Antonio Rodriguez Villa, la Madrid, în 1878. În istoriografia română — cum am mai spus — jurnalul lui Aldana a fost necunoscut până în prezent, deși este un izvor important pentru istoria Transilvaniei. Considerăm de datoria noastră să îl semnalăm prin extrasele ce vor urma, în așteptarea unei ediții românești integrale.

Evident, jurnalul, cuprinde numai acele fapte și întâmplări la care Aldana a luat parte în mod nemijlocit. Este vorba de începutul campaniei lui Castaldo din mai 1551, de înlăturarea de pe tronul principatului a Isabellei și a fiului său Ioan II Sigismund, de bătăliile pentru cucerirea Timișoarei și a Lipovei, de pregătirea asasinării și de asasinarea cardinalului Martinuzzi, de cucerirea de către turci a celor două orașe menționate, de arestarea lui Aldana, acuzat de trădare.

Din jurnal reiese foarte clar și faptul, important credem noi, al permanentei stări de tensiune și de rivalitate dintre Aldana și Castaldo. Această rivalitate manifestată la vârful conducerii militare a armatei imperiale de mercenari ce invadase Transilvania nu a fost un caz izolat, fiind unul din elementele importante care au dus în final la eșecul întregii politici a împăratului Carol Quintul.

În fine, fiind vorba de un jurnal, este destul de ușor de sesizat elementul de subiectivitate pe care-l conține, fapt care nu trebuie să ne mire. Toate acțiunile lui Aldana sunt bune, bine cumpănite, justificabile cu ușurință. El este un militar cinstit și drept, refuză să devină părtaș la orice fel de ticăloșie, se opune asasinării lui Martinuzzi, avertizează asupra pericolului otoman, se luptă cu vitejie împotriva turcilor, dar, în cele din urmă, cade victimă invidiei și dușmăniei lui Castaldo. Bineînțeles, pentru istoric nu este greu să discearnă ceea ce este adevărat și ceea ce este fals din toate aceste informații.

Vom aduce în atenția cititorilor revistei Magazin istoric numai acele pasaje din jurnal care se referă la luptele date pentru Lipova, poziție strategică deosebit de importantă pentru întreaga Transilvanie, lupte în care Aldana a avut un rol de cea mai mare importanță. Intervențiile noastre le-am marcat prin paranteze drepte.

Altercaţii între Frate şi Giannbatista

La 6 zile după plecarea de la Timişoara [16 noiembrie 1551] a beilerbeiului [Mehmet Sokollu, beilerbei al Rumeliei] şi a armatei sale, au ajuns la Lipova Fratele [Gheorghe Martinuzzi] şi Giannbatista [Castaldo] cu trupele lor, care veneau din direcţia Aşchileul Mare. În aceeaşi zi a venit la Lipova şi căpitanul Rodrigo de Villandrano cu o scrisoare de acreditare din partea lui Aldana pentru Giannbatista, cerându-i acestuia să acorde permisiunea [lui Aldana] de a veni acolo, la Lipova, şi ca înainte de venirea lui să nu se instaleze artileria şi nici să nu fie atacată Lipova, pentru că nici unul din cei care se aflau lângă el nu puteau să-l îndrume şi să-i arate pe unde şi cum trebuia să se atace, aşa cum ar fi făcut-o el, deoarece cu puţin timp în urmă, trecând pe acolo, a întreprins o minuţioasă recunoaştere a locului. Giannbatista a răspuns că el s-ar bucura de venirea sa, dar că Fratele nu o dorea, ceea ce părea exact contrariul realităţii. După ce au ajuns la Lipova, Fratele a trimis să-l cheme; dar Aldana nu a dorit să meargă fără permisiunea generalului său, ceea ce a provocat un mare neajuns în privinţa folosirii artileriei, deoarece nimeni nu era capabil să-i dirijeze tirul în lipsa unei recunoaşteri corespunzătoare a terenului, şi, deşi existau unguri care fuseseră înăuntrul cetăţii, aceştia nu sunt curioşi să privească la astfel de lucruri şi nici să le ia în considerare. Luptându-se cu foarte puţin folos datorită felului defectuos în care Giannbatista aşezase armata, s-a urcat acesta pe un deal care domina Lipova, unde se afla instalată tabăra noastră, şi intrând în cortul său s-a aşezat să mănânce. Şi cum nu rămăsese nimeni alături de spanioli care să le impună respect aşa cum ar fi trebuit, cu mult înainte de

Ferdinand I de Habsburg

timpul potrivit şi în ciuda ineficienţei artileriei, spaniolii au trecut la atac, aşa cum au procedat de multe ori în ocazii asemănătoare. Iar persoanele importante care se aflau în faţă, cum ar fi căpitanul Francisco de Aldana, nepotul lui Aldana, şi don Antonio de Encenillas, deşi au încercat să-i oprească pe soldaţi, le-a fost imposibil. Văzând că nu mai este nimic de făcut, au trecut dincolo de artilerie şi au sărit în tranşeea făcută de turci, aceştia lăsându-i să pătrundă fără împotrivire deoarece rămâneau acolo ca şi închişi şi astfel puteau să-i ucidă fără nici un risc. Şi astfel căpitanului Aldana şi lui Encenillas şi altor soldaţi spanioli care au intrat după ei în tranşee le-au tăiat capetele după ce i-au omorât cu salve de muschetă şi aceeaşi soartă au avut-o şi mulţi alţii care, datorită locului îngust, veneau pe rând, căci pe acolo nu se putea ataca în alt fel.

Lipova a fost cucerită cu ocazia unui alt atac, dar guvernatorul său s-a retras în fortăreaţă împreună cu 1 500 de turci. Atunci Giannbatista şi Fratele au trimis să-l cheme pe Aldana pentru a o cuceri. Acesta a venit, dar a văzut că fortăreaţa, pe lângă faptul că era foarte puternică şi bine apărată de la natură, era întărită cu multă pricepere şi de mâna omului, iar el nu dispunea de artileria necesară şi nici de muniţii. În afară de aceasta, Giannbatista îl încurca pe Aldana în fiecare zi, instalând artileria după bunul său plac şi susţinând că fortăreaţa se va preda datorită foamei. Între timp, au avut loc şi multe altercaţii între Frate şi Giannbatista asupra felului în care trebuia atacată fortăreaţa, primul susţinând că paşa de la Buda şi beilerbeiul Rumeliei veneau cu o mare armată pentru a elibera Lipova, dar totuşi, înainte de sosirea acestora, au cucerit fortăreaţa acordând apărătorilor ei bune condiţii de predare. Aceştia, răzbiţi de foame, s-au predat, mai ales că şi Aldana era pregătit să lanseze un nou atac [...]

Credea că nu va mai trăi

O dată plecaţi turcii, au fost licenţiate toate trupele de strânsură care se mai aflau acolo, rămânându-i Fratelui numai garda sa personală, iar lui Giannbatista germanii şi ungurii din solda regelui [Ferdinand de Austria], precum şi spaniolii, cu excepţia companiei lui don Gaspar de Castelvi, care rămânea în Timişoara, şi a celei a lui Aldana, care rămânea cu el la Lipova, pentru că nici un alt comandant spaniol nu a vrut să rămână acolo şi să-şi asume sarcina de a repara ceea ce fusese distrus de artilerie. Giannbatista s-a îndreptat cu forţele sale spre Transilvania, după ce a acordat importante puteri lui Aldana pentru a fi ascultat în acele părţi şi i-a lăsat instrucţiuni în legătură cu ce trebuia să facă şi, printre alte lucruri, îi spunea că dacă ar fi venit turcii, iar el nu ar fi putut să le facă faţă, să se retragă spre Transilvania. Dar Lipova şi castelul său rămăseseră distruse şi ruinate în multe părţi datorită asediului, oraşul era pustiu, aproape toţi locuitorii plecaseră, cea mai mare parte a caselor erau distruse sau ruinate; castelul nu avea ziduri sau acoperişuri care să nu fi fost găurite. Toate acestea au fost arătate

de Giannbatista şi de Frate lui Salazar pentru ca să i le aducă la cunoştinţă regelui, precum şi faptul că nimeni nu dorea să rămână acolo şi, din aceste cauze, fiind imposibilă repararea şi fortificarea oraşului, trebuia să se aibă în vedere fortificarea Timişoarei, deoarece aceasta era un oraş de mai mare importanţă şi cheia Transilvaniei [...]

Aflându-se acolo [la Cluj] şi circulând zvonul că turcii se adunau la Belgrad, Giannbatista a trimis la Lipova un inginer italian numit Alessandre de Urbino, pentru ca să construiască o fortificaţie nouă, complet diferită însă de planul propus de Aldana, care nu puţin s-a mirat datorită acestui lucru, dar nu s-a opus cu nimic. În afară de aceasta, mulţi soldaţi spanioli care nu mai fuseseră plătiţi de multă vreme ameninţau că vor pleca, iar unii dintre ei chiar începuseră să plece. Toate acestea, la care se adăugau şi greşelile comise de miniştrii regelui, îl întristau pe Aldana, dar el a încercat să le remedieze cât mai bine cu putinţă [...]

Aldana, fiind informat că turcii construiseră deja poduri pe Dunăre pentru a trece fluviul, a renunţat la ideea de a mai merge la Oradea, unde se aflau nişte băi foarte bune pentru vechile sale suferinţe, şi văzând că Giannbatista nu trimitea nici un fel de rezerve pentru a rezista la o armată atât de mare, mai mult mort decât viu, s-a dus la Lipova, deşi credea că nu va mai trăi mai mult de zece zile. Şi ar fi fost mai bine dacă nu s-ar fi dus acolo, căci nu avea nici o obligaţie şi nici un ordin din partea regelui sau a locţiitorului său. Dar două au fost cauzele care l-au făcut să se ducă la Lipova: prima, scrisorile regelui prin care-l însărcina să nu plece şi a doua, datorită puţinei griji de care dădea dovadă Giannbatista pentru ajutorarea lui Losonczi aflat la Timişoara într-o situaţie atât de gravă.

Chiar viaţa fiindu-i în pericol

Ajuns la Lipova şi văzând cât de puţină siguranţă prezentau fortificaţiile, cât de întârziate erau ajutoarele din Transilvania şi cât de necesar era ca toate eforturile să fie îndreptate spre Timişoara, i-a scris în acest sens lui Giannbatista, spunându-i că, în starea în care se aflau lucrurile, ar fi fost mai bine să abandoneze Lipova, dacă nu avea de gând să o sprijine aşa cum trebuie, şi să nu mai epuizeze inutil forţe care puteau fi întrebuinţate cu mai mult folos în altă parte. Citind această scrisoare, Giannbatista s-a arătat indignat şi l-a insultat pe Aldana de faţă cu mai multe persoane. Văzând Aldana această situaţie, şi-a amanetat o parte din hainele lui şi ale prietenilor săi, pentru a face rost de bani şi a reîncepe lucrările de fortificaţii. Este greu de spus cât a suferit Aldana în această perioadă văzându-se în imposibilitatea de a acţiona, cu turcii apropiindu-se de Timişoara, fără bani pentru a continua lucrările de fortificaţii şi pentru a-şi plăti soldaţii, mulţi dintre ei fugind sau refuzând să-şi îndeplinească obligaţiile.

Ahmet paşa, beilerbeiul [Rumeliei], şi Uzun paşa au ajuns la Timişoara, la 26 iunie 1552, cu întreaga lor armată şi Aldana, văzându-se fără provizii şi lipsit de oameni şi că Giannbatista nu-i trimitea nimic, i-a scris regelui Maximilian despre situaţia în care se afla şi între timp nu înceta să-i hărţuiască pe soldaţii turci care se aflau în apropiere de Lipova. În acest timp, cei din Timişoara se apărau cu vitejie, dar după un anumit timp s-au văzut la mare strâmtoare şi au trimis la Lipova un soldat spaniol, numit Antonio de Represa, îmbrăcat ca un sârb, care i-a povestit lui Aldana situaţia dezastruoasă în care se aflau. Acesta, fără să-l oprească, l-a trimis în Transilvania, pentru ca să-l informeze pe Giannbatista, care nu a trimis însă nici un fel de ajutor. Aldana nu mai ştia ce să creadă despre cineva care-şi abandona în acest fel serviciul datorat suveranului său. În cele din urmă, Timişoara s-a predat turcilor la 26 iulie. Pe măsură ce această ştire s-a răspândit, ţăranii, civilii şi chiar şi soldaţii germani au început să-şi facă bagajele pentru a fugi din Lipova, cu care scop au răspândit zvonul că 10 000 de turci se apropiau de oraş. Aldana mergea de la unii la alţii încercând să-i îmbărbăteze dar totul era în zadar, astfel încât s-a văzut obligat să pună o gardă spaniolă la poartă cu ordinul de a ucide pe oricine ar dori să iasă. Dar cei care doreau să plece s-au folosit de râu, pe care l-au traversat prin val, rămânând spaniolii şi chiar însuşi Aldana tulburaţi, la această stare contribuind şi prăbuşirea, nu se ştie cum, a unui turn, cel mai puternic, al castelului. Luând în considerare toate acestea, precum şi dezertarea în masă a soldaţilor, Aldana s-a văzut obligat să abandoneze Lipova şi să plece spre Transilvania cu puţinii soldaţi care-i mai rămăseseră. Puţin după aceea au ocupat-o turcii, împreună cu alte cetăţi din apropiere, printre care şi fortăreaţa Solnoc.

Datorită acestei plecări din Lipova, Aldana s-a văzut într-o situaţie foarte grea, chiar viaţa fiindu-i în pericol, deoarece înainte să ajungă el unde se afla Giannbatista, acesta l-a informat pe rege care a ordonat arestarea sa. De asemenea, i-au fost sechestrate toate bunurile, toate scrisorile şi celelalte hârtii, a fost supus la un tratament foarte rău, Giannbatista trimiţând multe scrisori foarte necinstite şi urâte despre Aldana [...] ■

CONTESA DI VERRUA, DAMĂ DE VOLUPTATE ŞI SPIOANĂ DE ALCOV

LUCIO LAMI

Practicarea spionajului de alcov în timpul Regelui Soare nu era la îndemâna oricui. Trebuia să fii frumoasă, de viţă nobilă şi să ai şi simţ politic. Contesa di Verrua, tocmai pentru că a combinat cu artă toate aceste trăsături, a reuşit să evite a cădea în disgraţie.

În dimineaţa de 4 octombrie 1700, o femeie purtând haine de cavaler galopa în direcţia Parisului. Îşi căuta acolo refugiu. La nici 30 de ani ai ei, nu-şi putea reprima gândul că, în urmă cu 17 ani, parcursese acelaşi drum, în direcţie inversă, la braţul unui om ce îi devenise soţ cu puţin timp înainte.

Practicând jocul dublu faţă de francezi, pentru a obţine coroana de rege, ducele Vittorio-Amedeo (în p. 67, în vizită la regele Franţei)...

Decepţionată de această căsătorie, Jeanne-Baptiste de Luynes, contesă di Verrua, şi-a pus în joc alte atu-uri. Remarcată de ducele de Savoia, Vittorio-Amedeo, a devenit „damă de voluptate", titlu efemer, dar de invidiat, provocând un scandal la curţile Franţei şi Casei de Savoia. Di Verrua şi-a găsit totodată un aliat neaşteptat în persoana lui Ludovic XIV, care privea această intrigă cu un ochi eminamente politic, în vreme ce ambasadorul său îl asigura „că ea ştie totul despre duce, că el nu-i poate ascunde nimic". Astfel di Verrua a devenit „muza celor două curţi", adăugând spionajul virtuţilor sale naturale.

Povestea acestei femei reprezintă o cronică cotidiană a climatului politic dintre Franţa şi Casa de Savoia în secolul XVII, o frescă a Curţii din Torino, cu mândrul ei duce, viitorul rege Vittorio-Amedeo II (1720-1730), şi, nu în ultimul rând, un tablou al condiţiei precare a unei favorite în societatea timpului. Femeie de gust şi de spirit, un spirit „înclinat spre a guverna", cum spune Saint-Simon, Jeanne-Baptiste de Luynes s-a slujit de frumuseţe pentru „a-şi face din lumea ei un mic paradis".

Lucio Lami, autórul articolului de faţă (reprodus din revista franceză Historama, **cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre) şi al unei cărţi consacrate contesei, apărută în traducere la Paris în 1991, aparţine unei vechi familii toscane şi s-a născut la Milano, în 1936. De tânăr a parcurs toate treptele carierei jurnalistice, de la simplu redactor, la director, reporter şi corespondent de război la** Il Giornale, **fără a pierde nici un conflict, din Afganistan în Nicaragua, din Cambodgia în Liban sau Irak. Recompensat cu cunoscute premii profesionale (Hemingway, David, Estense), Lami a scris zece cărţi (Istorie şi eseistică), între care** Giorni di guerra **(Zile de război),** Morire per Kabul **(A muri pentru Kabul), de curând apărându-i în celebra editură Mondadori o lucrare despre Garibaldi.**

O metresă mai importantă decât tot guvernul

Ludovic XIV a ridicat „damele de voluptate" la un rang mult mai important decât cel la care se aflau concubinele tradiţionale. Despre aceste metrese de familii înalte, pe care orice prinţ european sfârşea prin a le întreţine şi a se afişa cu ele ostentativ, după exemplul Regelui Soare, se găsesc informaţii în corespondenţele politice ale epocii: ele au jucat nu o dată un rol determinant, atât ca inspiratoare politice, cât şi ca spioane.

O metresă „en titre" era mai importantă decât un ministru, ba chiar decât tot guvernul. Dar, din momentul când ea cădea în disgraţie, nu avea altă ieşire decât să dispară la periferia societăţii şi să suporte atât ura familiei sale dezonorate, cât şi răzbunările celor pe care îi umilise de-a lungul anilor. Bineînţeles, toate acestea la cote suportabile, dacă, atunci, când încă nu-i căzuse steaua, făcuse tot ce trebuise pentru a-şi asigura — de o manieră sau alta — bani din belşug şi noi protecţii.

În orice caz, era foarte greu să-şi reia locul în mediul aristocratic pe care îl părăsise; lumea, obişnuită să îngenuncheze în faţa prea puternicei metrese a suveranului, era la fel de obişnuită să o distrugă, odată căzută de pe piedestal.

Cele care reuşeau, totuşi, erau femei de mare inteligenţă, ce nu se lăsaseră orbite de splendoarea lor şi ştiuseră să-şi cultive prietenii şi relaţii politice, pentru a-şi automenaja viitorul, făcând uz de toate armele la dispoziţie, inclusiv spionajul.

Fiica ducelui de Luynes şi a prinţesei de Soubise, nepoata lui Colbert (de la care luase şi numele, Jeanne-Baptiste) nu putea trece neobservată între curtezanele şi spioanele inteligente ale epocii Regelui Soare. A treisprezecea între cei paisprezece copii, Jeanne-Baptiste s-a născut în 1670. Pe atunci, tatăl său îşi cheltuise cea mai mare parte a averii, motiv pentru care Jeanne-Baptiste fusese „oportun" logodită, încă din leagăn, cu micul conte Joseph Ignace di Verrua, nepotul ambasadorului Piemontului la Paris, abatele Scaglia. Cât despre logodnic, care nu se clintise niciodată din Torino, i se cunoşteau mai degrabă veniturile decât antica sa ascendenţă.

Nunta, foarte simplă, a avut loc la 25 august 1683; Jeanne-Baptiste avea 13 ani,

Joseph Ignace — 17. Cei doi soţi au plecat imediat în Piemont, unde s-au instalat la Palatul Verrua, din Torino. Stăpână acolo era mama lui Joseph Ignace, Marie-Angélique Desmieux, numită „marea văduvă", personalitate a clanului francez din ducat şi doamnă de onoare a regentei Jeanne-Baptiste de Savoie-Nemours, care guverna în numele tânărului ei fiu Vittorio-Amedeo.

Trecerea de la splendorile Versaillesului la disciplina de mănăstire a Palatului Verrua a fost traumatizantă pentru tânăra căsătorită. Viaţa familială, dominată de soacră şi îngreunată de două sarcini precoce, a devenit pentru Jeanne-Baptiste foarte neplăcută, cu atât mai mult cu cât soţul era adesea absent, fiind trimis cu regimentul său să lupte cu hughenoţii.

După trei ani de căsnicie, timp în care adolescenta contesă di Verrua a fost obiectul unei curţi asidue din partea lui Vittorio-Amedeo de Savoia, care atinsese vârsta guvernării în locul mamei sale, tragedia s-a profilat clar.

„Marea văduvă" nu a îndrăznit să se interpună între suveran şi nora sa; tânărul conte şi-a ascultat mama şi a lăsat locul liber, angajându-se ca voluntar într-o nouă expediţie militară; cât despre abatele Scaglia, îndrăgostit de nepoata sa prin alianţă, el a încercat să o seducă, dar, respins, i-a devenit duşman de moarte. Abandonând acoperişul casei soţului ei, tânăra femeia s-a refugiat la mănăstire. Dar, numită curând de Vittorio-Amedeo doamnă de companie a ducesei, ea s-a mutat la Curte, după obiceiul inaugurat în Franţa de Regele Soare.

La Torino, clanul francez a fost umilit. Familia Verrua a făcut apel la Ludovic XIV. Ambasadorul Parisului în Piemont, D'Arcy, a încercat să înlesnească o fugă a familiei Verrua în Franţa, dar Ludovic XIV în persoană a intervenit în sens contrar, scriind ambasadorului său: „Continuaţi să mă informaţi

...a fost spionat de metresa sa, contesa di Verrua...

despre conduita contesei di Verrua; este inutil să mă amestecaţi în intrigile pe care ea sau părinţii ei le pot întreţine".

Monarhul a fost primul care a înţeles că o franţuzoaică de un asemenea rang în patul ducelui de Savoia poate fi foarte utilă. Timpul trebuia lăsat să acţioneze. Cea mai mare parte a diplomaţilor epocii nu au înţeles motivul pentru care regele Franţei considera că este atât de important să aibă o spioană de mare clasă pe lângă ducele de Savoia. Şi totuşi, ideea era extrem de ingenioasă. Pentru Franţa, Vittorio-Amedeo nu mai era docilul vasal piemontez. Coaliţia împotriva expansionismului Regelui Soare, formată din germani şi englezi, îl făcuse omul-cheie al situaţiei. În 1690, ducele intrase în război de partea acestei coaliţii, cu scopul expres de a se elibera de hegemonia franceză; ieşise rău din această luptă cu forţe inegale, dar în final regele Franţei i-a oferit un acord avantajos, prin care îi restituia toate teritoriile cucerite de trupele sale.

Vittorio-Amedeo acceptase, mascându-şi cu greu cotitura de atitudine faţă de aliaţii săi, William II al Angliei şi Leopold I al Germaniei. Totuşi, era hotărât să continue partida, practicând jocul dublu, pentru a obţine ceea ce voia: o coroană de rege şi o sporire de teritorii.

Vittorio-Amedeo nu e ranchiunos

În acea epocă, Torino se afla la răspântia întâlnirilor dintre ambasadorii secreţi, mesageri ai unor propuneri politice, între care unele extrem de fanteziste. Ludovic XIV vroia să ştie tot ce se petrecea la curtea adversarului său. Deci, deloc din întâmplare, a început activitatea de spioană a contesei di Verrua tocmai în acel moment.

Războiul cu Franţa se terminase când contesa, aflată la apogeul puterii sale, a obţinut permisiunea să-şi petreacă vacanţa la Saint-Moritz, însoţită de contele Robbio, deopotrivă trezorier şi informator al ducelui. Robbio a fost cel ce a dat alarma. „Când merge la izvoare, doamna se întâlneşte cu un ofiţer francez din garda regelui, cu care poartă conciliabule misterioase". Cine este acest colonel Salice, sosit de la Paris, ce se dă drept prieten al contelui di Verrua, de care, de fapt, contesa se despărţise de multă vreme?

Contesa a înţeles că veritabila sa rivală, ce o va face să piardă favoarea ducelui, era pasiunea pentru politică a lui Vittorio-Amedeo. Cu abilitatea celui mai fin diplomat, ea şi-a ţesut o reţea de relaţii ce îi va permite să-şi asigure o situaţie la curtea Regelui Soare.

Noul ambasador francez la Torino, Briord, a fost primul care şi-a dat seama de acest lucru, scriindu-i în acest sens suveranului său: „Considerând de cea mai mare importanţă faptul că Majestatea Voastră trebuie să fie informată despre ce se petrece aici, mi-am permis, fără să o implic direct pe Majestatea Voastră, să o asigur de protecţia Dumneavoastră pe o doamnă la care am găsit cele mai bune disponibilităţi pentru a vă servi..." Regele a aprobat.

Între timp, Vittorio-Amedeo a jurat credinţă Parisului, dar, mai mult decât oricând şi în secret, el complota cu germanii... Înalta spioană s-a do-

vedit extrem de eficientă. Războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701-1714) nu era decât în stadiul de proiect când contesa di Verrua a făcut cunoscută Franței atitudinea ducelui de Savoia față de acest eveniment. Parisul nu contenea să o încurajeze și să îi acorde garanții. „Sunt copleșită de recunoștință pentru că mă asigurați că regele nu mă socotește o nefericită, ce trebuie să se căiască", scrie ea unui mesager al gratitudinii regale.

Momentul era extrem de propice intrigilor. Vittorio-Amedeo, care moștenise dreptul de succesiune la tronul Spaniei prin infanta Caterina, străbunica lui pe linie maternă, avea o idee fixă: să cucerească teritoriile milaneze vecine, ocupate atunci de spanioli, când imperiul lui Carol II se va dezmembra. În Europa, toată lumea era la curent cu această ambiție, dar puțini reușiseră să înțeleagă jocul dublu, mai bine zis triplu, pe care îl practica vicleanul duce piemontez, ce dădea din coate abil pe lângă toate puterile europene, pentru a-și atinge scopurile.

În 1698, cu ocazia unei prime împărțiri a teritoriilor spaniole, William II a refuzat să recunoască cererile Piemontului, „care îl trădase". Vittorio-Amedeo a luat act și a trecut la aplicarea unei alte tehnici subterane, despre care contesa di Verrua a informat imediat Parisul.

Un an mai târziu, în timpul celei de-a doua împărțiri de teritorii, se pot constata rezultatele manevrelor diplomatice de la Torino: Ludovic XIV și William II s-au aflat, în mod ciudat, de aceeași parte a baricadei: l-au menajat pe ducele de Savoia. Luarea în posesie a teritoriului milanez nu i-a reușit însă ducelui. Acordurile ce au urmat, privind succesiunea, nu au slujit decât amânării — pentru puțină vreme — a războiului iminent.

...aflată în serviciul lui Ludovic XIV

Contesa di Verrua, la curent cu totul, și-a dat seama că apăruseră nori grei la orizont și că venise momentul să profite de sprijinul oferit de Paris. În octombrie 1700, travestită în bărbat, a părăsit în grabă Torino, în absența ducelui. Însoțită de unul dintre frații săi, ce se găsea în Piemont sub un nume fals, a călătorit în galop până la hotare. Cu puțin timp în urmă, își expediase în Franța o adevărată comoară în monede și bijuterii.

În capitala franceză, soțul ei, cel trădat, abia o aștepta. El a obligat-o să se claustreze într-o mănăstire. Totuși, exilul i-a fost de scurtă durată. Puțin timp mai târziu, devenită văduvă, contesa di Verrua, cu protecția curții, a fost în curând reabilitată, devenind una dintre doamnele cele mai bine văzute în perioada Regenței.

Luptând continuu, a reușit să obțină tot ceea ce viața părea a-i fi refuzat până atunci. Era bogată. Copiii bastarzi pe care îi avusese de la Vittorio-Amedeo au fost recunoscuți, titlurile nobilare conferite lor, de asemenea. Copiii pe care îi avea de la soțul ei se bucurau de puternice protecții. Fiicele ei erau deja starețe, după obiceiul epocii. Vittorio-Amedeo, devenit rege din 1720, a acoperit-o cu daruri, păstrându-i toată stima. Dacă beneficia de tot acel „patrimoniu", acumulat treptat, el știa că asta se datora serviciilor de spionaj, care îi ținuseră ochii permanent deschiși.

Contesa nu și-a etalat niciodată acest segment al vieții ei, cum o dovedește piosul epitaf ce și l-a pus pe mormânt. Dar nici nu i-a fost rușine cu el. Ea nu s-a bucurat niciodată de o judecată istorică echitabilă. Alexandre Dumas a făcut din di Verrua o regină a sexului; Paul de Musset o eroină de operetă; Saint-Simon i-a iertat totul, în afară de a se fi oferit unui mic monarh italian. Cinematograful a făcut din ea „Târfa regelui".

În realitate, contesa di Verrua a fost mai degrabă *contra* epocii sale, decât *a* epocii sale; mai degrabă spioană decât doamnă de salon, mai degrabă feministă „avant la lettre", decât femeie, mai degrabă stăpână a sexului decât victimă a lui.

Noaptea îi plăcea să se travestească în femeie din popor și să se plimbe incognito în zonele rău famate din Torino, frecventate de prostituate; și asta nu atât pentru a cunoaște degradarea femeii, ci, mai curând, fragilitatea condiției umane.

Di Verrua a fost atât de puternică, încât a supraviețuit unui mariaj de convenință, amantului ei, soțului ei, slab și răzbunător, părinților ei protectori-seducători, persecutorilor ei de la cele două curți.

După întoarcerea în patrie, s-a retras din viața publică, pentru a se consacra unor plăceri intelectuale: teatrul, pictura, comerțul de antichități, preocupări care, în epocă, erau rezervate bărbaților. ■

În românește de Florentina DOLGHIN

AFACEREA POŞTALIONULUI DE LYON

ALAIN DECAUX,
membru al Academiei Franceze

În ziua de 8 florar anul IV (27 aprilie 1796), către ora cinci după-amiază, în curtea poştei din str. Saint-Martin nr. 326 din Paris, poştalionul de Lyon se pregătea de plecare. Era un vehicul lung şi solid, cu coviltir de piele, cu două roţi, tras de trei cai. În afară de locul rezervat sacilor şi lăzilor, mai erau şi două banchete susţinute de curele groase[1].

O imagine înfiorătoare

Încărcarea poştalionului este pe terminate. Sosește în curte un furgon al Trezoreriei naţionale, escortat de patru jandarmi. Slujbaşii poştei scot din el şase lăzi de lemn, pe care le transportă în căruţa de poştă. Lăzile conţin şapte milioane în asignate (hârtie monedă).

De câtva timp, un individ, străin de personalul poştei şi al hotelului, se plimbă prin curte. Bărbatul se apropie de curierul Excoffon şi-l întrebă dacă el este cel care va însoţi poştalionul de Lyon. Primind un răspuns afirmativ din partea curierului, îi arătă acestuia o foaie de drum până la Lyon.

Aşa cum era prevăzut, la Villeneuve - Saint - Georges, Nanteau cedă locul surugiului Etienne Audebert, care va mâna echipajul până la Melun. Poştalionul îşi continuă drumul. Este văzut trecând pe la Montgeron, apoi pe la Lieusaint, unde Audebert schimbă caii, la ora opt şi jumătate seara. Schimbul următor trebuie să aibă loc la Melun, adică la o distanţă de vreo 12 kilometri.

Poştalionul de Lyon nu a ajuns niciodată la Melun.

Abia în cursul nopţii, la ora două, şeful poştei din Melun, mirat de această mare întârziere, trimite un curier călare, pe nume Caron, după veşti. La micul pod de la Pouilly Caron dă cu ochii de poştalionul oprit în apropiere, cu caii legaţi de un copac. Se apropie. Se opreşte îngrozit: în dreapta lui, la marginea unui câmp, zăcea un cadavru. Într-o stare de agitaţie lesne de înţeles, face cale întoarsă şi goneşte până la cel mai apropiat releu de poştă, cel din Lieussint. La ora şase dimineaţa, anchetatorii sosesc la rândul lor, lângă podul de la Pouilly.

Trebuie să recunoaştem că

[1] Reproducem acest articol, cu subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză *Historia*.

Un poştalion similar (imaginea de sus) condusese şi surugiul al cărui cadavru a fost descoperit în noaptea de 8 spre 9 florar, anul IV

ancheta întreprinsă imediat din inițiativa judecătorului Beau este un model al genului. În scurt timp, se găsesc martori importanți și se culeg informații valoroase. Judecătorul Beau redactează următorul raport: „Până în prezent, notează el, este de presupus că unul din autorii crimei este călătorul care se afla în poștalion și care nu a fost regăsit; se poate bănui că acel călător, în înțelegere cu patru indivizi călări care ne-au fost indicați pentru că frecventau drumul în mod suspect, l-a asasinat pe curier cu trei lovituri de cuțit pe când cei patru indivizi îl atacau deschis pe surugiu, care poate să se fi apărat cu îndârjire... În fine, furtul odată comis, călătorul a luat calul surugiului ucis pentru a se deplasa tot atât de iute ca și complicii săi".

În continuare, poliția desfășoară o activitate laborioasă. Astfel — descoperire capitală — se află că la 9 florar, prima zi după atentat, cetățeanul Morin, din Rue des Fossèe, Saint - Germain-l'Auxerrois, primise spre păstrare, pe la ora patru dimineața, patru cai aduși de un anume Etienne Couriol, care venise să-i ia înapoi pe la ora 7 dimineața. Patru cai, la 9 florar: o coincidență semnificativă. Poliția se duce la Couriol, în Rue du Petit-Reposoir, nr. 200. Nimeni. Află doar că acest Couriol locuiește cu amanta lui, Madeleine Bréban. Dar aceasta o ștersese în tovărășia lui Couriol. Încă din 10 florar — a doua zi după atentat — ei se refugiaseră în Rue de la Bûcherie nr. 27, la un anume Richard. Poliția se duce la Richard. Nimeni. Couriol părăsise Parisul împreună cu amanta lui. Plecaseră la Château-Thierry. În mod logic, poliția urmă aceeași cale.

La 19 florar, ora 11 seara, inspectorul de poliție Heudon găsește pe Couriol și pe Madeleine Bréban la Château-Thierry. Surprinși în pat, bărbatul și femeia nu schițează nici un gest de apărare. Couriol pretinde că este negustor engrosist de bijuterii, mercerie și vinuri. Răspunde la toate întrebările foarte calm, perfect senin. Inspectorul Heudon percheziționează și descoperă îndată un portofel de marochin roșu. Acesta conține mai multe monede de aur și argint și 1 170 460 livre în asignate și ordine de plată.

— Cum se face că posedați o asemenea sumă? întrebă inspectorul Heudon.

— Cetățene, răspunse Couriol liniștit, este întreaga mea avere.

Heudon îl arestează pe loc.

Dar în casa în care fuseseră descoperiți Couriol și amanta lui, mai locuiește un personaj. Se numește Guénot și este însărcinat cu transporturile militare de la Cambrai și Douai. Părea străin de afacere. Totuși, inspectorul Heudon îi confiscă actele. După care, pornește spre Paris, împreună cu Madeleine Bréban și Couriol.

Arestat pe loc

Biletele de bancă găsite la Couriol sunt arătate funcționarilor de la Trezoreria națională. Aceștia recunosc numerele. Nu mai există nici o îndoială: Couriol este unul dintre asasinii curierului de Lyon. Iar numitul Richard, care-l găzduise în Rue de la Bûcherie după crimă, pare suspect. Poliția îl arestează împreună cu un bărbat care locuia la el, un anume Bruer.

Într-adevăr, o frumoasă captură! Alți doi inculpați vor fi arestați în urma unei întâmplări de necrezut.

Cetățeanul Guénot — cel de la Château-Thierry — ținea mult să-și recupereze actele care-i fuseseră confiscate cu ocazia arestării lui Couriol. Se duce în acest scop, peste două zile, la biroul central al Palatului de Justiție din Paris, însoțit de un prieten al cărui nume va deveni celebru: Joseph Lesurques. Guénot va explica ulterior că îl întâlnise pe Lesurques pe Pont-Neuf și că, prevăzând o lungă așteptare în anticamera judecătorului de instrucție, îl rugase pe Lesurques să îl însoțească.

În anticamera judecătorului Daubenton se mai află și două femei, două țărănci, care, văzându-i intrând pe Guénot și Lesurques, au tresărit. Una din ele se apropie de aprod și-i spune câteva cuvinte cu voce scăzută. Omul face ochii mari și introduce imediat femeile în biroul judecătorului. Uimit, cetățeanul Daubenton aude pe cele două femei jurându-i că în anticameră au recunoscut doi din călăreții pe care-i văzuseră la Montgeron în seara crimei. După ce le concediază pe femei, Daubenton ordonă ca Guénot și Lesurques să fie introduși pe rând în cabinetul său. Ceea ce rezultă din interogatoriul lor este foarte curios. Guénot locuiește la Douai și când vine la Paris, trage la Richard — omul care l-a găzduit pe Couriol după atacul împotriva poștalionului de Lyon bijutier, în Rue de la Bûcherie.

— Îl cunoașteți pe Couriol? întreabă Daubenton.

— L-am văzut pentru prima oară la 10 florar seara, la cetățeanul Richard, răspunde Guénot.

Și mărturisește că la 11 florar a luat masa cu același Couriol. Bineînțeles neagă că s-ar fi aflat la Montgeron în ziua de 8 florar.

Și Lesurques îl cunoaște bine pe cetățeanul Richard pentru că e din Douai. Recunoaște că Guénot l-a dus la masă la Richard în cursul lunii trecute; că a mai fost apoi la masă la el; că și cetățeana Richard a fost la masă la el, Lesurques, împreună cu Guénot. Lesurques declară că l-a cunoscut pe Couriol la Richard.

Peste câteva zile este arestat și un evreu, David Bernard, acuzat de a-i fi închiriat caii lui Couriol la 8 florar. Instrucția era terminată. Asasinul lui Excoffon, misteriosul călător din poștalion, nu fusese însă găsit.

Procesul începe la Palatul de Justiție din Paris, în ziua de 15 termidor anul IV (2 august 1796), la ora 10 dimineața.

Președintele Gohier ordonă

să fie aduși martorii. Toți aceștia erau din Montgeron și din Lieusaint. Toți întâlniseră călăreții lângă locul crimei.

Această primă audiere s-a dovedit zdrobitoare pentru Lesurques. Totuși, el nu disperă. Cel mai bun mod de a dovedi că nu era la Montgeron la 8 florar nu este oare de a demonstra că în ziua respectivă se afla în altă parte? Or, Lesurques poate aduce martori care afirmă, toți, că s-au întâlnit cu el la Paris în ziua de 8, la diverse ore. Dintre acești martori, principalul este un anume Legrand, bijutier, negustor cu magazin în Palais-Egalité, un om serios. Alibiul ideal.

În fapt, când este chemat să depună mărturie ziua următoare, Legrand produce o impresie excelentă.

— La 8 florar, spune el, Lesurques a venit să mă vadă în magazinul meu. Am petrecut dimineața împreună. El a sosit pe la 9 și jumătate - 10 și nu ne-am despărțit decât pe la 1 și jumătate - 2 după masă.

În sală se produce agitație. Președintele intervine. Se adresează martorului:

— Dar cum puteți afirma atât de categoric, după ce a trecut atâta timp, că l-ați văzut pe Lesurques în ziua de 8 florar?

Martorul: — Totuși afirm aceasta și dacă pot s-o afirm, este pentru că există un fapt care-mi fixează amintirile. În ziua în care se afla la mine Lesurques, i-am cerut cetățeanului Aldenhoff, bijutier, să-mi livreze o comandă de cercei și i-am vândut un polonic. Și această dublă operație a avut loc la 8 florar, după cum se poate constata de altfel din registrul meu.

Președintele: — Unde e acest registru?

Martorul: — La avocatul lui Lesurques.

Președintele: — Vă rog să mi-l arătați.

I se aduce registrul, pe care-l examinează din ce în ce mai grav.

Președintele: — Martor Legrand, mențiunea despre care vorbeați și cu care vroiați să dovediți afirmația dv., a fost modificată! Data de 8 florar, înscrisă în registrul dv. este o supraadăugare și înlocuiește data de 9 sau o alta care nu se poate descifra. Printr-un fals s-a încercat să se vină în ajutorul unui vinovat. Nu numai că ați mințit, Lesurques, dar folosiți asemenea mijloace pentru a înșela justiția!

La cererea acuzatorului public, Legrand este arestat pe loc. Jurații sunt lămuriți. În ziua de 5 august 1796, tribunalul dădu sentința: achitarea lui Guénot și a lui Bruer; 24 de ani de galere pentru Richard; Couriol, Lesurques și Bernard condamnați la moarte.

Despărțirea lui Lesurques de familie, în viziunea unui artist contemporan

Afacerea poștalionului de Lyon era încheiată. Începea afacerea Lesurques.

Niciodată reabilitat

Opinia publică, destul de indiferentă la început, ajunge să se pasioneze. Ziarele comentează cazul Lesurques. Lucrurile iau o altă întorsătură când se află noile declarații ale lui Couriol. Audiat în închisoare, el spunea următoarele:

— Adevărații vinovați sunt: Dubosq, care locuiește în Rue Croix-des-Petite-Champs. Zice că este bijutier; Lafleur, care locuiește lângă Palais-Egalité, Rue de Valois, în fața cafenelei; și el trece drept bijutier, din Lyon; Roussi, un italian, care locuiește în Rue Saint-Martin, presupus negustor, având relații în administrația poștelor; Jean-Baptiste, zis Laborde, comis voiajor, locuiește în Rue des Fontaines, în fața Mănăstirii templierilor, la nr. 8. Bréban, prietena mea, îi cunoaște foarte bine, i-a văzut deseori la mine. Am luat masa și cafeaua împreună la Montgeron, a doua zi ne-am întors la Paris la ora 5, am dus caii în Rue des Fossés-Saint-Germain. Ceilalți au mers la Dubosq, unde s-a făcut împărțeala. Acolo le-am vândut cei patru cai. Cred că Roussi a plecat la Bruxelles. El și cu Laborde erau șefi.

Lesurques, Couriol și Bernard fac recurs la Casație. La 17 vendemiar anul V, recursurile lor sunt respinse. Totuși, opinia publică se arată din ce în ce mai mișcată. Consiliul celor Cinci Sute preia afacerea. Trei din membrii săi sunt însărcinați cu examinarea cazului. Ei confirmă judecata.

Totul s-a terminat. În Place de Grève — actuala Place de l'Hôtel-de-Ville s-a înălțat eșafodul. Pe tot parcursul de la închisoare la eșafod, Couriol nu a încetat să strige: „Eu sunt vinovat! Lesurques e nevinovat!" Bernard, Couriol și Lesurques au murit în mod curajos.

Au trecut luni. Poliția pune mâna pe asasinul lui Excoffon, călătorul din poștalion, un anume Durochat, zis Jean-Baptiste, zis Laborde. El recunoaște că autorii atentatului erau, împreună cu el, Couriol, apoi Lafleur, Dubosq și Roussi. Bernard împrumutase caii. Burochat nu cunoștea nici măcar numele lui Lesurques. Așadar, el confirmă întru totul declarațiile lui Couriol. A fost ghilotinat la 22 termidor anul V.

În continuare, poliția are noroc: îi găsește pe Lafleur și pe Dubosq. Lafleur a fost ghilotinat la 12 frimar anul VII. Interesul se concentrează acum în jurul lui Dubosq.

Iarăși se întrunește un tribunal. Iarăși sunt convocați martorii din Montgeron și din Lieusaint. Le este înfățișat Dubosq: dacă îl recunoșteau, nevinovăția lui Lesurques avea să iasă, în fine, la lumină. Nu l-au recunoscut!

Cu toate acestea, Dubosq a fost condamnat la moarte. De fapt era un bandit din cei mai răi. Dar jurații ținuseră neapărat să specifice: „Jean-Guillaume Dubosq nu este dovedit a fi autorul omuciderii curierului și a surugiului poștalionului de Lyon, nici al furtului care a urmat, ci numai de a fi ajutat și asistat, în mod voit și cu premeditare, pe autorii acestei omucideri și acestui furt".

Prin această judecată, jurații refuzau să-l confunde pe Lesurques cu Duosq și, prin aceasta, făceau imposibilă orice reabilitare a lui Lesurques.

Roussi a fost și el găsit. Condamnat, a fost executat la 11 mesidor anul XII. După moartea lui, duhovnicul său a venit să declare că Roussi îl autorizase să spună că fusese condamnat pe drept. Și, după șase luni, preotul prezentă următorul bilet: „Declar că numitul Lesurques este nevinovat, dar această declarație pe care o dau duhovnicului meu, acesta nu o va comunica justiției decât șase luni după moartea mea".

Nevinovat? Nu-i chiar atât de simplu. Căci nu putem șterge cu o trăsătură de condei toate recunoașterile categorice, atât de precise, ale martorilor din Montgeron și Lieusaint. Nu putem uita manevra neîndemânatică pe care nu s-a sfiit s-o facă prietenii lui Lesurques, falsificând registrul bijutierului Legrand pentru a-i fabrica un alibi.

În fine și mai cu seamă există această cârdășie, atât de bizară, atât de evidentă, între Lesurques și adevărații asasini. Dacă ar fi putut să dovedească că este complet străin de cercul pe care-l frecventau criminalii, bărbatul pe care l-au recunoscut martorii și-ar fi salvat cu siguranță viața. Tragic pentru el este faptul că unii martori l-au recunoscut fără ezitare drept unul din asasini și că apoi s-a dovedit a avea legături strânse cu adevărații asasini. Să încerce cititorul să-și închipuie care putea fi atmosfera la acel dejun din 10 florar, la Richard, doar o zi după crimă, în chiar momentul în care se împărțea prada! În ziua aceea, pe cine primesc asasinii la masă? pe Lesurques și pe Guénot.

Aici intervin apărătorii lui Lesurques: dar Guénot? Martorii l-au recunoscut și pe el. Și, mai mult încă decât Lesurques, acesta îi frecventa pe asasini cu regularitate. Consider că, în orice caz, Guénot ar fi trebuit să împărtășească soarta lui Lesurques.

Rămân afirmațiile lui Couriol, Durochat și Roussi: toți au jurat că Lesurques este nevinovat. Dar, pe lângă Lesurques, Couriol a vrut să scoată din cauză pe Richard și pe Bernard. Și aceștia erau vinovați — cel puțin de complicitate. Atunci?

Fără îndoială, nu vom cunoaște niciodată adevărul despre afacerea poștalionului de Lyon. Cert este că Lesurques nu ar fi trebuit să fie condamnat, căci persistau îndoieli cu privire la vinovăția lui.

În anii secolului XIX, moștenitorii condamnatului au solicitat tribunalelor sau organelor puterii de stat reabilitarea lui Lesurques, în 1806, 1808, 1811, 1814, 1821, 1825, 1826, 1831, 1832, 1833, 1846, 1848, 1851, 1854, 1868.

Lesurques nu a fost niciodată reabilitat. ■

Traducere de
Georgeta BOLOMEI

IMPORTANT

De la punctul de difuzare de la sediul redacției noastre, str. Ministerului, nr. 2, parter, Sectorul 1, București, puteți procura:

- **exemplare din** Magazin istoric: **2-8, 11, 12/1991; 1-12/1992; 4-7, 11-12/1993.**
- Caietul Magazin istoric **nr. 1,** Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu.
- **Armand Călinescu — Discursuri parlamentare, 2 vol.**

De asemenea, la sediul redacției noastre puteți contracta abonamente la Magazin istoric **pentru anul 1994.**

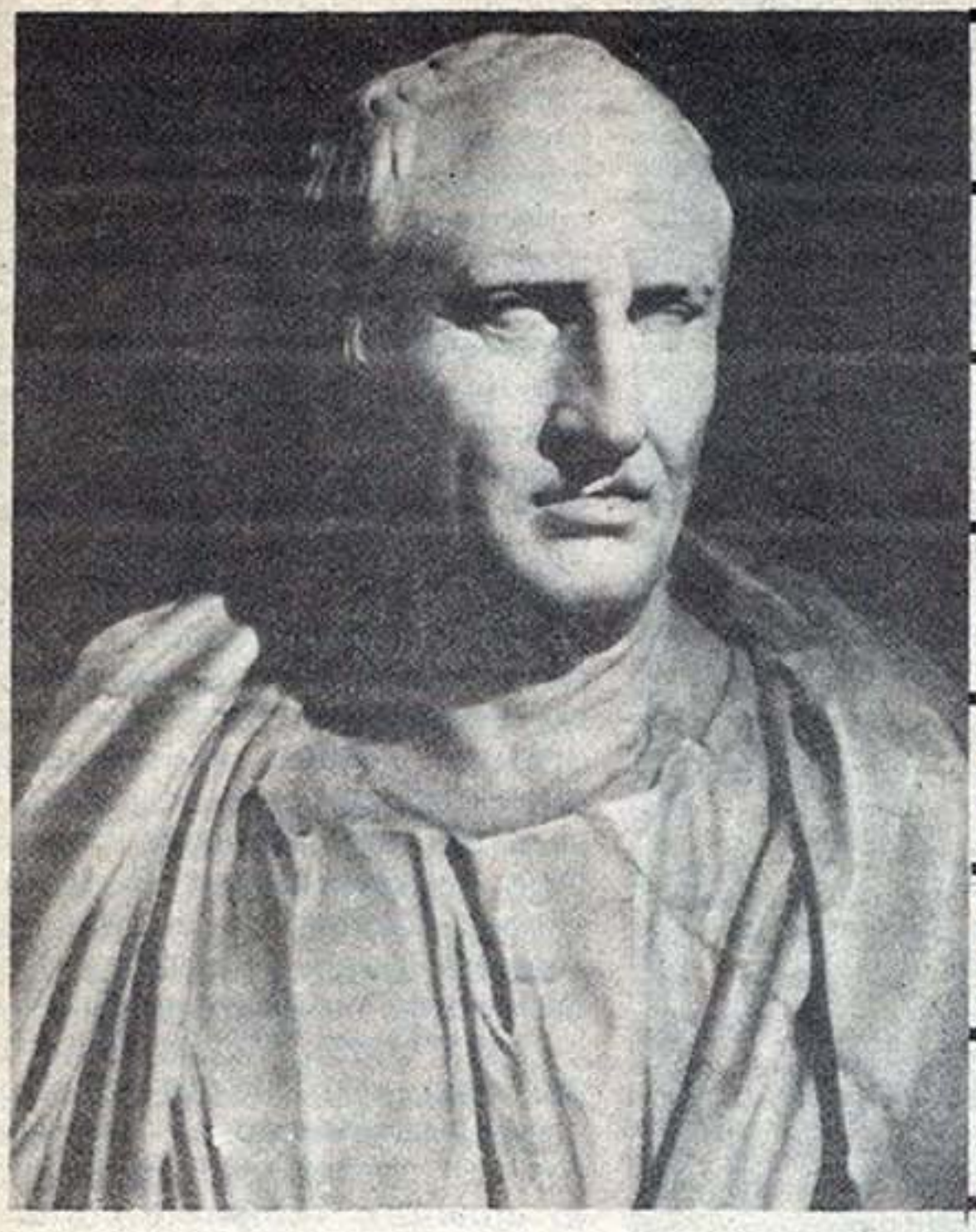

Anul 70 î.e.n.

CICERO ZGUDUIE ROMA, CONDAMNÂND CEL MAI CELEBRU CAZ DE CORUPȚIE

CATHERINE SALLES

Corupția a existat de când lumea. Truism demonstrabil și pe eșantionul oferit de articolul reprodus în rezumat din revista franceză L'histoire, **cu titlul și subtitlurile noastre: respectiv, în Roma antică. După ce, în nr. 7/1991, academicianul E. Condurachi ne prezenta delațiunea drept unul dintre cele mai teribile păcate morale ce au zguduit Roma imperială, aflăm de la cunoscuta cercetătoare franceză Catherine Salles (prezentă și în numerele noastre 4/1991 și 2/1992) că încă dinaintea erei noastre splendida cetate eternă răsuna de istorice procese de corupție.**

În anul 70 î.e.n., puternicul și influentul magistrat roman Verres este acuzat de abuz de putere, deturnare de fonduri și furt de opere de artă. Nimic neobișnuit pentru acea vreme, ne demonstrează istoria. Dar Verres a avut ghinion. Mai întâi, a avut parte de un acuzator de excepție, Cicero, ale cărui pledoarii au rămas celebre, apoi — lucrul cel mai important — în cazul său dreptul și justiția au triumfat.

Avocatul ezită

„Provincia Sicilia a fost timp de trei ani pustiită de Verres; el a devastat cetățile sicilienilor, a golit casele și a jefuit locurile închinate zeilor: așa spun reclamanții. Prin mine ei vă cer ajutor, vouă și legilor poporului roman; pe mine au dorit să mă aibă pentru înlăturarea calamităților, pentru răzbunarea nedreptăților pe care le-au suferit, să fiu mandatarul dreptului lor, să acționez în justiție pentru cauza lor". Un guvernator necinstit și depravat și, în fața lui, un tânăr avocat, folosindu-și întregul talent pentru apărarea unei provincii spoliate, iată rezumatul unuia dintre exemplarele procese din istoria romană, proces devenit celebru, prin nu mai puțin celebrele discursuri ale lui Cicero, *Verrinele*.

Punctul de plecare al acestei afaceri a fost relativ banal. În anul 70 î.e.n., Verres, pretor al Siciliei din 73 î.e.n., a fost acuzat de delapidare, la sfârșitul mandatului său, de către toate cetățile siciliene, cu excepția Messinei și Siracuzei. Plângerile sicilienilor erau numeroase și diverse: abuzuri în exercitarea funcției, jefuirea organizată a provinciei, violențe inadmisibile. Acest gen de proces constituia ceva obișnuit la Roma. Când treceau printr-o provincie, mulți guvernatori găseau o cale comodă de a se îmbogăți și a-și reface finanțele, adesea precare, în urma cheltuielilor din timpul campaniilor electorale ce le permiseseră să ajungă în înaltele funcții. Dar Verres a încăput pe mâna lui Cicero, care l-a transformat, pentru posteritate, în arhetipul „răului dregător".

Dar care era contextul politic al momentului?

Pompeius și Crassus, cei

doi consuli, fuseseră aleşi cu sprijinul partidului popular şi al clasei cavalerilor, prin nesocotirea condiţiilor legale: Pompeius, care îl învinsese în Spania pe generalul rebel Sertorius, în anul 72 î.e.n., nu exercitase magistraturile ce o precedau pe cea de consul (în particular, cea de pretor); cât despre Crassus, învingătorul lui Spartacus în 71 î.e.n., el ar mai fi trebuit să aştepte doi ani înainte de a candida pentru magistratura de consul. Evident, cei doi, ajunşi la putere în condiţii atât de speciale, trebuiau să se revanşeze, respectiv să influenţeze votarea unei serii de măsuri în favoarea partidului popular şi al cavalerilor, care îi ajutaseră, şi să abroge legile lui Sylla, aflate încă în vigoare şi contravenind intereselor celor două grupări.

În anul 80 î.e.n., Sylla îi privase pe cavaleri de dreptul de a face parte din instanţele de judecată, compuse exclusiv din senatori. Cavalerii urmăreau să recâştige acest avantaj şi să poată interveni în procesele de delapidare intentate guvernatorilor de provincii.

De aceea, cele două mari partide politice din Roma, aristocraţii şi popularii aveau să se confrunte în instrucţia procesului lui Verres. Aparţinând unei bogate familii senatoriale, acesta era susţinut de o mare parte din aristocraţie (cum ar fi familiile Scipio, Metellus). El şi-a ales drept apărător pe cel mai bun orator al partidului, Hortensius. La rândul lor, cetăţile din Sicilia au cerut unui tânăr avocat, Marcus Tullius Cicero, să preia sarcina acuzării. Cicero avea mulţi prieteni în Sicilia, o reputaţie de bun orator şi simpatii pentru Pompeius. În plus, originea sa (se născuse într-o familie din ordinul ecvestru al cavalerilor) îl determina să favorizeze revendicările cavalerilor, în vederea unei reforme judiciare. Se pare că Cicero a ezitat înainte de a accepta rolul de acuzator: la Roma, unde nu exista ministerul public, această funcţie era exercitată numai de foarte tinerii avocaţi, începători, sau de mult dispreţuiţii denunţători de profesie. În ciuda vârstei sale (se apropia de 40 ani) şi a carierei sale politice (candida la funcţia de edil al Romei), Cicero a acceptat rugămintea sicilienilor.

Preotesele zeiţei secerişului plâng...

Mai rămânea să fie însărcinat oficial cu acuzarea de către judecători. Partizanii lui Verres au prezentat drept acuzator un om câştigat de partea lor, Caecilius, care fusese chestorul lui Verres în Sicilia. Într-un discurs strălucit, lui Cicero nu i-a fost deloc greu să demonstreze duplicitatea lui Caecilius şi să obţină dreptul de a apăra interesele sicilienilor.

Eşuând în maşinaţia lor, aristocraţii au încercat, prin toate mijloacele, să întârzie cât mai mult posibil data procesului. Se temeau de pretorul care trebuia să prezideze instanţa, Manius Acilius Glabrion, şi credeau că ar fi mult mai uşor de apărat cauza lui Verres în anul următor, când se prevedea a fi aleşi oameni favorabili partidului lor. Pentru început, voiau să amâne procesul după luna iulie 70 î.e.n., adică după alegeri. Cicero ceruse un termen de 110 zile pentru a se putea duce în Sicilia să strângă dovezi la dosar. Aristocraţia a profitat de acest lucru, pentru a lansa o acuzaţie de delapidare contra unui fost guvernator din Achaia şi a obţine astfel o amânare de 108 zile, în vederea anchetei dinaintea procesului. Scopul lor era clar: aducerea acestui proces în prim-plan şi amânarea, în consecinţă, a procesului lui Verres.

În ciuda acestei lupte contra cronometru, Cicero nu şi-a cruţat forţele. Încă de la sfârşitul lunii ianuarie 70 î.e.n., înfruntând rigorile iernii, s-a îmbarcat pentru Sicilia, unde a făcut investigaţii minuţioase, întâlnind orăşeni şi lucrători ai câmpurilor. Tânărul avocat a fost foarte impresionat de amploarea revendicărilor prezentate de sicilieni. La Heracleea, a fost primit de un cortegiu de doamne, dintre care una, plângând, i-a cerut răzbunarea fiului ei, executat de Verres. O scenă similară s-a petrecut la Henna, unde locuitorii, conduşi de preotesele lui Ceres (zeiţa secerişului), au venit să i se plângă de furturile pângăritoare comise de pretor în sanctuarul venerat de zeitatea protectoare a oraşului. Chiar şi locuitorii din Siracuza, care se abţinuseră să facă plângere împotriva lui Verres, i-au oferit lui Cicero ospitalitate publică şi Senatul local i-a furnizat documentele necesare anchetei.

După numai 50 zile, Cicero adunase suficiente probe pentru condamnarea lui Verres. El controlase, de altfel, în amănunt, registrele contabile ale fostului pretor, precum şi rapoartele companiilor vamale din Sicilia. Ceea ce i-a permis să constate că nu exista nici o dovadă privind cumpărarea multor opere de artă pe care Verres le adusese din provincia pe care o guvernase şi că el nu achitase nici un fel de taxă vamală pentru tot ceea ce scosese din Sicilia.

Revenit la Roma mult mai devreme decât prevăzuse, Cicero a trebuit totuşi să aştepte terminarea procesului intentat fostului guvernator din Achaia, care a ocupat lunile mai, iunie şi iulie. Alegerile au avut loc în luna iulie şi rezultatele lor au fost conforme cu speranţele aristocraţiei: fuseseră desemnaţi consuli, pentru anul 69 î.e.n., Hortensius, avocatul lui Verres, şi Quintus Caecilius Metellus, prieten al acuzatului. Marcus Caecilius Metellus, alt prieten al lui Verres, ales pretor, trebuia să prezideze juriile însărcinate cu procesele de delapidare. Achitarea lui Verres părea obţinută, singura condiţie fiind amânarea procesului până la instalarea în funcţii a noilor aleşi, la începutul anului 69 î.e.n. Şi

motive s-au găsit.

Procesul urma să înceapă la 5 august, dar o lungă serie de sărbători religioase întrerupea, la timp, dezbaterile: începând din 15 august, Pompeius trebuia să celebreze, timp de 15 zile, Jocurile votive, drept mulţumire pentru victoria sa asupra lui Sertorius. Cea mai mare parte din luna septembrie era ocupată cu Jocurile romane. La 25 octombrie, începeau Jocurile victoriei, continuate în luna noiembrie de Jocurile plebeiene. Se profila un interval între 22 septembrie şi 25 octombrie, în care putea fi reluată audierea, dar apărătorii lui Verres căutau alte manevre de tergiversare. În aceste condiţii, părea imposibilă rezolvarea cazului înainte de sfârşitul anului. Or, acest lucru ar fi avut loc în faţa unui nou juriu, prezidat de prietenul lui Verres, Marcus Caecilius Metellus.

Statuie reprezentându-l pe Verres, cu busturile strămoşilor săi

Un tiran libidinos

Contrar tuturor aşteptărilor, Cicero a câştigat cursa cu timpul. La 5 august, în prima zi a procesului, el a pronunţat un scurt discurs de acuzare („Prima Acţiune"), limitându-se să anunţe că va da cuvântul martorilor. Era o tactică bună, fiindcă, timp de opt zile, s-au succedat la bară oameni veniţi din Asia şi din Sicilia, ale căror plângeri contra lui Verres erau atât de copleşitoare, încât condamnarea acuzatului devenea din zi în zi mai sigură. Încă din a treia zi, Verres s-a prefăcut bolnav, pentru a nu mai fi obligat să asiste la şedinţe. Cât despre apărătorul său, Hortensius, neputând să combată cu argumente temeinice acuzaţiile, a refuzat să intervină în timpul depoziţiilor martorilor. Atunci când, după nouă zile, procesul a trebuit să fie întrerupt pentru Jocurile votive ale lui Pompeius, cauza sicilienilor era câştigată. Fără să aştepte verdictul, Verres a părăsit Roma şi s-a refugiat la Marsilia, unde a continuat să ducă o viaţă agreabilă, în mijlocul îndrăgitelor sale opere de artă. În absenţa acuzatului, juriul l-a condamnat la exil, a ordonat restituirea obiectelor furate şi plata unei amenzi de 40 milioane de sesterţi.

Cu măiestrie, Cicero reuşise să răstoarne situaţia. Triumful său a adus şi rezultatul politic scontat: legea Aurelia, care modifica procedura de constituire a instanţelor, adoptată la sfârşitul anului 70 î.e.n. Ea fixa noua compoziţie a tribunalelor: o treime senatori, o treime cavaleri şi o treime tribuni ai Tezaurului (apropiaţi de cavaleri). Totuşi, în perspectiva celei de-a „Doua Acţiuni", Cicero îşi pregătise substanţa discursurilor pe care trebuia să le pronunţe şi s-a hotărât să facă publice aceste rechizitorii, ceea ce i-a permis să convingă publicul de necesitatea modificării structurii completelor de judecată.

El şi-a împărţit în cinci părţi discursurile şi astfel au fost publicate sub genericul *Verrinele*, consacrate fiecare unui subiect aparte: Pretura urbană, Pretura din Sicilia, Grâul, Operele de artă, Torturile. Cicero le-a compus pornind de la presupunerea că aceste discursuri fuseseră efectiv pronunţate în public, ceea ce i-a permis să dea un ton polemic, încercând dialoguri fictive pentru acuzat, apărare şi martori.

Verrinele au făcut din Cicero maestrul necontestat al marii elocinţe judiciare şi politice. Ele rămân unul dintre cele mai importante documente ale literaturii latine pentru înţelegerea administraţiei romane în teritoriile cucerite. Incorectitudini de toate felurile în judecăţi şi în ridicarea impozitelor, complicităţi cu piraţii şi tâlharii, condamnări nedrepte la tortură ale cetăţenilor romani, violenţe faţă de femei şi copii, jefuirea tezaurelor Siciliei, acesta era uluitorul catalog al abuzurilor de putere ale lui Verres. Necinstit, laş, nelegiuit, crud, desfrânat, guvernatorul cel rău nesocotise legile umane şi divine, şi prin aceasta, reprezenta un pericol pentru misiunea pacificatoare a Romei faţă de popoarele pe care le guverna.

În *Verrine*, Cicero a demonstrat că viciul era un caracter înnăscut la Verres. El a pus astfel accentul pe slăbiciunea fundamentală a instituţiilor de la sfârşitul Republicii (către anul 42 î.e.n.), în care puterea revenea celui din familii ilustre, nu celui cu merite reale. Încă un tânăr, Verres risipise averea tatălui său cu proxeneţi, jucători de zaruri şi alţi indivizi dubioşi. De la prima sa magistratură, exercitată în anul 84 î.e.n., el dovedise că firea îl împingea către ilegalităţi: numit chestor al consulului Cneius Papirius Carbon, deturnase fondurile armatei consulare, înainte de a dezerta şi a trece în partidul lui Sylla.

În anul 80, Verres ajunsese, prin relaţii şi intervenţii, să însoţească, în calitate de legat în Cilicia (Asia Mică), pe propretorul Cornelius Dolabella. De-a lungul întregii că-

lătorii și tot timpul cât rămăsese în provincie, Verres manifestase un gust exagerat pentru operele de artă, punând mâna pe tot ce-i plăcea. Aurul din Parthenonul Atenei, statuile din templul lui Apollo din Delos, tablourile templului Junonei-Hera (sau Heraion) din Samos figurau în prada lui Verres, alături de multe alte tezaure, aduse la Roma, unde în grădinile casei sale, vizitatorii le puteau admira. La Sicyone (în Peloponez), un magistrat care refuzase să-i dea o sumă de bani fusese închis într-o încăpere îngustă, apoi afumat. În localitatea Lampasque (din nordul Asiei Mici), sedus de frumusețea fiicei gazdei sale, Philodamus, Verres încercase să o răpească pe fată, dar, alungat de fratele tinerei și de sclavii săi, nu ezitase să-l execute pe Philodamus și pe fiul său. Verres se comportase deci nu ca un reprezentant al poporului roman, respectuos față de legi, ci ca un tiran libidinos și crud.

Invitație la pradă

Întors la Roma, Verres, în ciuda proastei sale reputații, a fost ales pretor urban, pentru anul 74 î.e.n. I s-a oferit astfel o nouă ocazie de a-și arăta „talentele". Falsificând probele proceselor civile care erau de competența sa, el aranjase să obțină mulți bani, pronunțând hotărâri denumite de concetățenii săi, cu un joc de cuvinte, *jus verrinum*, ceea ce însemna, în același timp, „dreptatea lui Verres" și „zeamă de porc". El își consulta în public metresa, pe frumoasa Chelidon, o curtezană cu o considerabilă influență asupra pretorului. Verres a făcut dovada incompetenței și necinstei sale în domeniul lucrărilor publice, primind bacșișuri grase de la întreprinderile însărcinate cu recondiționarea monumentelor din Roma și fiind incapabil să constate proasta execuție a lucrărilor. La terminarea mandatului său, i s-a acordat totuși provincia Sicilia, pentru a o guverna în calitate de propretor.

Putea oare Verres să spere la o regiune mai frumoasă pentru a se îmbogăți ușor și pentru a-și da frâu liber pasiunilor? Sicilia era atunci perla provinciilor romane, cea mai veche dintre provinciile trecute sub dominația Romei, în anul 241 î.e.n. Insula păstrase multe bogății, nivelul de trai al locuitorilor era foarte ridicat. Economia sa era înfloritoare, datorită cultivării intensive a grâului. Funcționa un sistem aparte de impozitare, dijma, care însemna pentru Roma perceperea unei zecimi din producția de cereale, prin intermediul fermierilor de impozite sau decimatorilor. Roma era reprezentată în Sicilia de agenții fiscului, doi chestori instalați la Siracuza și Lilybeea, și mai ales prin guvernator. Puterile acestuia din urmă se exercitau în esență în trei domenii: judiciar (el îi judeca pe cetățenii romani rezidenți în provincie și controla justiția locală), administrativ (supraveghea ridicarea impozitelor) și militar (cu trupele repartizate de Senat, el veghea la menținerea ordinei și, eventual, organiza și desfășura campanii de pacificare).

Din momentul în care a aflat că provincia Sicilia îi revenea — ne spune Cicero —, Verres s-a informat încă de la Roma în legătură cu ceea ce putea prăda în insulă. El nu a plecat singur: în afara legaților și a funcționarilor desemnați de Senat, era însoțit de „cohorta sa pretoriană", adică o trupă privată, compusă din prietenii, liberții și sclavii săi. Colaboratorii selecționați de Verres erau din toate punctele de vedere demni de protectorul lor: un recidivist, un cavaler cu rol deloc neglijabil în delapidările lui Verres, un sclav, un fel de agent secret care îl informa pe propretor despre toate afacerile interesante, și doi frați, unul pictor, celălalt modelator, care făceau inventarul bogățiilor din casele și templele siciliene. Erau „copoii lui Verres" (expresia îi aparținea chiar lui), pe care propretorul „îi invitase să vină în provincie, ca și cum i-ar fi invitat să prade", spune Cicero.

În cei trei ani petrecuți în Sicilia, Verres a dat cea mai proastă imagine a ceea ce putea fi un roman. Dornic de plăceri, el dusese o existență voluptuoasă la Siracuza, reședința sa principală, iar plajele siciliene răsunaseră de zgomotul serbărilor date de el. Când frumoasa Chelidon murise, în 72 î.e.n., Verres îi găsise repede înlocuitoare, alegându-și metresele din familiile nobile ale Siracuzei, și nu numai. El o răpise de la un flautist din Rhodos pe fiica unui actor de pantomimă.

Funciarmente necinstit, așa cum dovedise deja în Asia și la Roma, Verres aranjase foarte repede ca, în provincie, totul să poată fi transformat în sursă de bani. Hotărârile pe care le pronunța în tribunalul său, scutirile și concediile militare, numirile în funcții onorifice, totul era un pretext pentru obținerea de beneficii. Truca judecățile, lăsându-se mituit de ambele părți aflate în dispută. La numirea anuală a preotului lui Zeus din Siracuza, Verres a notat pe toate cele trei tăblițe, ce trebuiau trase la sorți pentru desemnarea acelui preot, numele prietenului său Theomnaste. Controlul său asupra perceperii impozitelor se făcea în complicitate cu directorii societăților perceptorilor și, ne spune Cicero, „decimatorii erau asociații săi". Oricare ar fi fost situația, Verres avea întotdeauna partea sa și, pentru a onora buna sa administrație, el nu a ezitat să oblige cetățile siciliene să-i ridice statui.

Mai greu de evaluat este activitatea lui Verres în calitate de general, dispunând de puterea militară. Cicero nu are decât cuvinte de dispreț pentru activitatea de militar a lui Verres. El și-a instalat în mod confortabil cartierul general de iarnă la Siracuza și nu a plecat în campania împotriva lui Spartacus decât la sfârșitul primăverii. Călătoria nu a făcut-o călare, așa cum era obiceiul, ci într-o litieră purtată de opt

oameni, stând tolănit pe perne de muselină, umplute cu petale de trandafiri. Singurele lupte pe care le-a dus s-au desfășurat în timpul serbărilor din orașele prin care trecuse, afirmă ironic Cicero. Vara, când activitatea sa ar fi trebuit să fie în toi, pretorul Verres avea câmpul de luptă pe cea mai frumoasă plajă din Siracuza. În corturile lui, făcute din pânză fină de in, îmbrăcat într-o tunică lungă și într-o togă de purpură, primea societatea înaltă a Siracuzei, oferind concerte și banchete.

Cicero neagă faptul că ar fi existat atunci în Sicilia pericolul unei revolte a sclavilor și insinuează că Verres s-a servit de această amenințare latentă pentru a-și rotunji averea. În două rânduri, la Triocala și la Palermo, au fost arestați sclavi, bănuiți de conspirație și, chiar înainte de a fi torturați, au fost eliberați și înapoiați stăpânilor lor care, supunându-se șantajului lui Verres, au înmânat pretorului o sumă substanțială drept răscumpărare.

Se caută țapi ispășitori

Discutabil a fost și comportamentul lui Verres în lupta contra piraților. Doi dintre locotenenții săi au capturat o navă de corsari plină cu mărfuri, pe care au adus-o în triumf la Siracuza. După ce a luat toată încărcătura, Verres a căzut la o înțelegere secretă cu șeful piraților, care au dispărut fără probleme. În locul lor, în cartierele Siracuzei, ce serveau drept închisoare, au fost trimiși cetățeni romani. A doua confruntare cu piratii s-a terminat în dezavantajul romanilor. Flota siciliană era foarte frumoasă în aparență, dar în realitate ducea lipsă de soldați și de marinari, pentru că Verres primise bacșișuri grase din partea anumitor cetăți, pentru a acorda concedii militarilor.

Astfel că fără a întâmpina nici un fel de rezistență, pira-

Venus din Aries, replică antică a unui bust executat de Praxiteles, celebru sculptor grec, al cărui talent era foarte „apreciat" de Verres

ții au pătruns în portul Siracuza, în timp ce Verres benchetuia cu femeile. Dar au trebuit să fie găsiți vinovații. Drept țapi ispășitori au servit căpitanii navelor. Închiși în condiții înspăimântătoare, ei au fost executați cu lovituri de secure, în mijlocul cetățenilor Siracuzei, indignați și revoltați de această pedeapsă crudă și nedreaptă.

Ultimul cap de acuzare contra lui Verres a fost furtul operelor de artă aflate în proprietatea particularilor și cetăților din Sicilia. Pentru contemporanii lui Cicero, furtul operelor de artă era mai condamnabil decât celelalte abuzuri și delapidări imputate lui Verres, pentru că această crimă de excepție era semnul unui viciu exclusiv aristocratic, nedemn de poporul roman, care disprețuia artele de origine greacă. Atacul lui Cicero în acest domeniu este în același timp politic și patriotic. El susține chiar că nu are cunoștințe despre artă. Bineînțeles că e vorba despre un dispreț afectat, Cicero fiind foarte capabil să aprecieze „fleacurile" ce-i satisfăceau plăcerile lui Verres. Dar era important să te faci că nu ai auzit de numele lui Praxiteles, pentru a demonstra cu mai mare efect depravarea lui Verres, acest „amator de artă".

În ciuda ironiei lui Cicero, putem presupune că Verres era un adevărat cunoscător în materie, fiindcă, între obiectele furate, sunt descrise nu numai opere ale marilor maeștri din sec. V-IV î.e.n., ci și piese arhaice, denotând o veritabilă curiozitate de amator luminat. Prin convingere sau prin forță, Verres a obținut statui, tablouri, piese din aur și argint, broderii, pietre prețioase. Avea ochiul format în a recunoaște ceea ce dădea valoare unui obiect și se mulțumea adesea să scoată figurile montate în relief pe cupele de bronz, pentru a le aplica apoi pe vase din aur, într-un atelier din propria sa casă, în care adusese gravori și aurari. Nici un scrupul nu-l împiedica să acapareze operele râvnite. Sanctuarele cele mai venerate nu au fost la adăpost de jafurile puse la cale de el. A fost adesea necesară violența pentru a smulge nefericiților proprietari statuile, tablourile și cupele.

Unul din scopurile nemărturisite ale lui Cicero în acuzațiile sale a fost desconsiderarea aristocrației. Grotescul se amestecă cu scenele de groază: imaginii caricaturale a lui Verres, pornind în campanie tolănit pe perne umplute cu petale de trandafiri, i se alătură imaginea patetică a cetățeanului roman crucificat cu ticăloșie, în timp ce-și striga nevinovăția, în ultimele gemete ale agoniei. Sau: intrigile sordide ale lui Verres pentru procurarea operelor de artă care îi plăcuseră și spectacolul lamentabil al pretorului roman beat-mort, în timp ce piraților pătrundeau în Siracuza.

Verrinele trebuie citite ca niște adevărate „documente jurnalistice", destinate unei campanii de presă având ca scop desconsiderarea aristocrației.

Un ultim amănunt în legătură cu Verres: va muri în anul 43 î.e.n., victimă, ca și Cicero, a proscripțiilor (scoaterea în afara legii a adversarilor politici) lui Antonius, pentru că refuzase să-i cedeze acestuia frumoasele sale vaze de Corint. ■

În românește de
Mihai POPESCU

Comando. Iată un cuvânt care alăturat unui film sau unei cărți asigură o largă audiență. Poveștile despre acțiunile de comando — care de obicei se sfârșesc cu bine — sunt foarte atractive. Presa din întreaga lume și de la noi a relatat — cu cât mai multe amănunte posibile — despre operațiunile forțelor speciale executate în timpul războiului din Golf. Constituiți în echipe mici, supraoamenii aceștia au ținut în loc divizii, chiar corpuri de armată irakiene. Câteodată, în viața de zi cu zi, finalul este mai puțin fericit. Să ne aducem aminte de eșecul tentativei de eliberare a ostatecilor americani deținuți în clădirea Ambasadei S.U.A. din Teheran, care avea să contribuie decisiv la înfrângerea președintelui Carter în alegerile prezidențiale din 1980. Alteori, fiascoul se transformă într-un spectacol comic, cum s-a întâmplat acum câteva luni la Mogadiscio, unde forțele speciale au luat cu asalt în timpul nopții un presupus refugiu al generalului Aidid. Abia în zori au constatat vajnicii luptători coborâți pe frânghii din elicoptere că se războiau cu pașnicii funcționari O.N.U., veniți în Somalia să ajute populația înfometată.

Deci, nu întotdeauna obiectivele unei acțiuni de comando sunt atinse. Chiar atunci când totul se desfășoară conform planului și gruparea respectivă nu suferă nici o pierdere. O astfel de operațiune s-a derulat în timpul războiului din Vietnam. Scopul ei: eliberarea a aproximativ 60 prizonieri americani dintr-un lagăr nord-vietnamez aflat în apropiere de Hanoi. De ce nu a reușit vom afla din articolul ziaristului american Richard Harris, pe care îl reproducem, cu subtitlurile redacției noastre, din revista American History Illustrated **(Istoria americană ilustrată). O ultimă precizare: Ross Perot, patronul dispus să facă orice pentru a-și salva oamenii din mâinile iranienilor — despre care este vorba în finalul articolului — a fost cel de-al treilea candidat în cursa prezidențială din S.U.A., în anul 1992.**

RAID LA SON TAY

RICHARD HARRIS

Șase elicoptere, 123 avioane și nici un rezultat

Primăvara anului 1970. Într-o orezărie plasată la vest de Hanoi se află unul dintre lagărele în care sunt deținuți prizonierii de război americani. În celulele întunecoase zac 55 de militari. Toți aparțin forțelor aeriene și au fost doborâți în timpul unor misiuni de luptă. Aproximativ 40% dintre ei s-au rănit în momentul ejectării din carlinga aparatului de zbor. Sistemul de ejectare al piloților fusese testat în laborator, iar instrucțiunile pentru părăsirea aparatului în caz de avarie mergeau până la cele mai mici detalii. Se omisese un singur lucru: condițiile de pe planșetă sau chiar cele din timpul zborurilor de probă diferau fundamental de cele de pe câmpul de luptă.

Ideea de bază a oricărui militar luat prizonier este să evadeze. În condițiile junglei din Vietnamul de Nord și cu un procentaj atât de ridicat de răniți, o asemenea alternativă practic nu se punea. Atunci cuiva i-a venit ideea să semnalizeze poziția lor avioanelor americane de recunoaștere care survolau zilnic, la foarte mare altitudine, Vietnamul de Nord. În săptămânile care au urmat, garda nord-vietnameză a privit, fără să bănuiască ceva, cum prizonierii au depozitat gunoiul, cum au îngrămădit pietrele din curte, cum și-au pus hainele la uscat. Nu au bănuit nici o clipă că în felul acesta se puteau transmite mesaje.

Semnalul prizonierilor a fost recepționat la Fort Belvoir, statul Virginia, S.U.A. Sergentul Norval Clinebell, specialist în interpretarea fotografiilor făcute de celebrele avioane spion SR-71, a descifrat mesajul care avertiza asupra situației grele în care se găseau prizonierii, cel puțin dintre ei fiind în pericol să moară dacă nu erau ajutați imediat. Clinebell i-a prezentat fotografiile șefului său, colonelul George Iles. Acesta a telefonat comandantului unității speciale cunoscută sub numele de Asistență specială în lupta contra insurgenților și activității speciale (SACSA) și i-a spus:

— Ne-am făcut treaba, i-am găsit. Altcineva trebuie să meargă și să-i aducă.

În mai 1970, comandant al SACSA era generalul de brigadă Donald Blackburn. El a considerat că operația era posibilă, dar avea nevoie de aprobarea șefului statelor majore întrunite. Planul operației a fost prezentat spre aprobare la 10 iulie. Căpătând acordul șefilor, Blackburn a trecut la pregătirea operației de salvare. Urma să fie un raid cu elicoptere, având baza de pornire în Thailanda. Totul trebuia să dureze mai puțin de o jumătate de oră, iar prizonierii eliberați erau transportați înapoi în Thailanda. O serie de evenimente, asupra cărora beretele verzi nu aveau nici un control, le-au zădărnicit planurile.

În vara anului 1970, CIA desfășoară o serie de experimente pentru controlul și modificarea vremii în munții din nordul Laosului. Scopul urmărit: provocarea unor ploi diluviene, în timpul sezonului musonic, prin bombardarea norilor cu iodură de argint. Este greu de precizat în ce măsură experimentele respective au determinat râul Song Con să iasă din matcă și să inunde zona din jurul Son Tay-ului. Sigur este că prizonierii sunt mutați la 30 km spre est, în lagărul de la Dong Hoi.

În vremea aceasta, la Fort Bragg, sediul celebrelor berete verzi, continuă sub conducerea colonelului Simons pregătirea acțiunii de salvare a prizonierilor de la Son Tay. Sunt selecționați piloții elicopterelor de luptă, membrii echipelor de intervenție la sol. Acestea din urmă vor fi conduse de căpitanul Richard Meadows. Este o legendă vie. Pe când era doar sergent, a capturat o întreagă baterie de proveniență sovietică, aflată într-un depozit din Vietnamul de Nord. Elicopterele alese pentru misiune sunt marca Sikorsky HH-53, în greutate de 18 tone.. În timpul antrenamentelor, piloții exersează zborul pe timp de noapte la joasă altitudine și realimentarea din zbor, din marile avioane C-130. Pentru comandoul care trebuie să elibereze prizonierii s-a realizat o machetă a lagărului Son Tay la scara 1/1. În fiecare dimineață ea este demontată și remontată noaptea, ca să nu dea de bănuit sateliților de spionaj sovietici.

O atenție deosebită se acordă mijloacelor de detecție și de protecție antiradar. Elicopterele trebuie să înfrunte cel mai bine pus la punct sistem antiaerian din lume. Un C-130, plin cu cele mai sofisticate aparate electronice de bruiaj existente în acel moment, va face acoperirea întregului zbor. Un alt avion similar va ghida cinci

Generalul de brigadă Leroy J. Manor, comandantul operațiunii...

În p. 80: *generalul de brigadă Donald Blackburn, cel care a planificat operațiunea de salvare*

avioane de luptă A-1, care să intervină în cazul că grupa de comando va întâmpina o rezistență neobișnuită la sol. Cinci avioane F-105 vor acționa ca ținte pentru bateriile antiaeriene din zonă. În sfârșit, zece F-4 Phantom vor asigura protecția aeriană a întregii operațiuni. Marina urma să participe și ea la acțiune. O sută de avioane vor fi lansate de pe trei portavioane din Golful Tonki, pentru a efectua un raid de diversiune asupra portului Haiphong. Dar cum președintele Nixon încă respectă moratoriul privind bombardarea Vietnamului de Nord ordonat de predecesorul său, Lyndon Johnson, în 1968, cele o sută de avioane vor lansa rachete de semnalizare. Și toată această mobilizare de forțe pentru a elibera aproximativ 60 oameni!

Cine erau ocupanții „școlii secundare"?

În timpul antrenamentelor devine evident faptul că Meadows și oamenii săi trebuie să fie debarcați cât mai aproape de lagăr, pentru a împiedica pe paznicii nord-vietnamezi să îi omoare pe prizonieri. Lichidarea celor două turnuri de pază este o joacă pentru elicopterele HH-53, care dispun de tunuri Gatling cu șase țevi și mare cadență de tragere. Dar marile păsări nu pot ateriza între copacii și clădirile din curtea lagărului. Pe de altă parte, într-un elicopter Huey UH-1 — care poate ateriza fără probleme într-un spațiu mic — nu intră decât cel mult 10 oameni, iar Meadows are nevoie de cel puțin 14 pentru echipa de șoc. În plus, Huey nu se poate realimenta în zbor. Soluția vine de la maiorul Kalen, care se oferă să aterizeze forțat în curtea lagărului cu un HH-3, similar lui HH-53, dar mai mic. Kalen își amintește:

— Când am făcut propunerea prima oară, toată lumea s-a uitat la mine de parcă veneam de pe Marte. Dar cum nu au fost în stare să găsească altă idee mai bună, au acceptat-o pe a mea.

La 6 octombrie are loc repetiția generală, cu muniție de război. Totul s-a desfășurat ca la carte.

Acum nu mai au de așteptat decât ordinul de misiune. În timpul celui de-al doilea război mondial, el ar fi putut fi dat de un comandant de divizie. Războiul din Vietnam este însă în primul rând unul politic. Așa că la 18 noiembrie 1970, președintele Nixon

ascultă o informare făcută de generali despre rostul și modul de desfășurare al misiunii poreclită „Operația Kingpin" (Pivotul). Ultima frază a generalului Moorer, șeful statelor majore întrunite, spune că operațiunea are 97% șanse de succes. Nixon rămâne tăcut multă vreme, apoi își dă acordul.

Responsabilul operațiunii, generalul de brigadă Leroy J. Manor, are probleme cu vremea. Meteorologii prevăd însă o scurtă acalmie pentru ziua de 21 noiembrie. Vineri, 20 noiembrie, la ora 18.00, membrii comandoului sunt reuniți într-o sală a bazei forțelor aeriene tailandeze de unde vor pleca în misiune și li se comunică, pentru prima oară, obiectivul lor. La ora 23.00 se dă ordinul de luptă. Elicopterele se ridică în aer și pornesc, în șir indian, spre obiectivul aflat în Vietnamul de Nord. La ora 02.22, în ziua de 21 noiembrie, pilotul primului elicopter vede lagărul. În mai puțin de cinci secunde, cele două turnuri de pază sunt la pământ. Urmează „Banana Unu", indicativul elicopterului pilotat de Kalen, care constată cu groază că unii copaci sunt mai înalți decât anticipaseră. A fost mai mult o prăbușire decât o aterizare forțată. Meadows și echipa lui se strâng în spatele elicopterului.

— Când ne-am izbit de pământ, am avut senzația că mi-a ieșit tot aerul din plămâni.

Dar în secunda următoare este în picioare, cu arma într-o mână și porta-vocea în cealaltă. Repetă de mai multe ori mesajul pentru prizonieri:

— Suntem americani. Nu vă ridicați în picioare. Ajungem la celule în câteva minute.

Echipa lui Meadows deschide focul. După trei minute o explozie teribilă zguduie închisoarea. O altă echipă își croiește drum prin partea de sud a zidului închisorii. Dar nu este grupul lui Simons. Acesta tocmai constată că elicopterul l-a lăsat cu vreo 500 metri mai încolo, în dreptul unei construcții numită „școala secundară", despre a cărei destinație analiștii foto nu au putut oferi amănunte. De altfel, nici până azi nu s-a putut preciza cu siguranță cine erau ocupanții ei. Ceea ce pot spune în mod cert participanții la raid este că nu erau nord-vietnamezi și că au declanșat un foc susținut împotriva oamenilor lui Simons. În cinci minute însă, aceștia au omorât peste 100

...și colonelul Arthur Simons, cel însărcinat cu ducerea ei la bun sfârșit

dintre ocupanții barăcii.

În timp ce oamenii din echipele de comando trag cu tot armamentul din dotare în oricine mai mișcă, cele șase elicoptere ocupă poziții de așteptare. După zece minute, Meadows este sigur că la Son Tay nu se află nici picior de prizonier american. Îi raportează lui Simons și acesta ordonă retragerea. Peste încă patru minute, primul elicopter decolează.

Din punctul de vedere al planificatorilor militari, operațiunea decursese fără greșeală. Piloții penetraseră puternicul sistem antiaerian al nord-vietnamezilor, fără să fi fost detectați. Echipele de comando atacaseră în cea mai mare viteză, înainte ca inamicul să se dezmeticească. Retragerea s-a efectuat în perfectă ordine. Un singur lucru a lipsit: Obiectivul misiunii. Dar nici piloții, nici beretele verzi nu aveau vreo vină. Fotografiile recunoașterii aeriene arătaseră că activitatea la Son Tay se redusese simțitor. Iar cu câteva zile înainte de declanșarea raidului, spionajul american obținuse din Hanoi, ascunsă într-un pachet de țigări, lista lagărelor de prizonieri americani, de pe care Son Tay lipsea. De ce nu au ajuns aceste informații la planificatorii operațiunii? Nu știm.

Cei mai dezamăgiți au fost prizonierii mutați la Dong Hoi. Când au auzit primele schimburi de focuri, s-au repezit la ferestre. Au văzut și elicopterele și au înțeles că mesajul lor fusese recepționat. Pentru moralul lor, acțiunea a constituit un sprijin serios. De altfel, nord-vietnamezii au luat apoi măsura de a-i strânge pe toți prizonierii de război în închisorile din Hanoi, acordându-le și un tratament mai bun.

Epilog cu depresie și infarct

La mai puțin de o lună după „Operațiunea Kingpin", generalul de brigadă Donald Blackburn a fost înlocuit de la conducerea SACSA cu generalul Leroy J. Manor. Peste alte șapte luni s-a retras din armată.

Maiorul Richard Meadows a părăsit armata în 1976, continuând să lucreze pe bază de contract pentru departamentul apărării. În 1980 s-a infiltrat în Iran și a pregătit la Teheran casele în care urmau să fie adăpostiți și camioanele cu care urmau să fie transportați ostatecii de la

Ambasada S.U.A. pe care un comando Delta trebuia să îi elibereze. Cum se știe, operațiunea a eșuat după ce un elicopter și un avion C-130 s-au ciocnit la o bază intermediară plasată într-un deșert din Iran. Meadows a reușit să fugă din Iran o săptămână mai târziu. Colonelul Arthur D. „Bull" Simons s-a retras din armată în iulie 1971. În 1977 i-a murit soția. A fost foarte afectat și a suferit o depresie. În ianuarie 1979, când șahul Iranului a fost silit să abdice și gărzile islamice revoluționare au pus stăpânire pe țară, printre funcționarii americani luați ostateci s-au aflat și câțiva angajați ai firmei Electronic Data Systems. Patronul ei era Ross Perot. Acesta a încercat să îi răscumpere, dar fără succes. Atunci și-a amintit de colonelul pe care îl cunoscuse la o petrecere dată în onoarea participanților la raidul de la Son Tay. Simons a acceptat și a reușit ceea ce părea imposibil: i-a eliberat pe oamenii lui Perot din închisoare și, după ce a traversat peste 1 000 km, i-a trecut frontiera în Turcia. Nu a acceptat nici un fel de plată, declarându-i lui Perot că scena revederii dintre ostateci și familiile lor era cea mai bună recompensă. A murit în urma unui atac de cord, trei luni mai târziu.■

Introducere și traducere:
Dorin MATEI

CUM S-A NĂSCUT EUROPA

EDUARD CHIRICĂ

Originea cuvântului Europa trebuie cautata în Grecia arhaică, nașterea noțiunii geografice fiind strâns legată de descoperirile geografice și de fenomenul de colonizare, ce au marcat istoria de început a civilizației elenice[1].

Mulți istorici acceptă azi că etimologia cuvântului *Europa*, ca și cea a *Asiei*, vine dinspre Orient, nu din Fenicia — cum s-a crezut multă vreme —, ci din Asiria. Acolo au fost frecvent întâlnite în inscripții cuvintele *açî* (răsărit de soare) și *irib* sau *ereb* (întuneric). Ele au putut ajunge în zona egeeană prin Lydia.

Termenul Europa a fost folosit la început cu o altă accepție decât cea actuală. El apare în Imnul homeric adresat lui Apollo Pythianul ca un cuvânt ce desemna pământul locuit de grecii de pe continent, în opoziție cu insulele și peninsula Peloponesului. Și cum etimologia cuvintelor *Asia* și *Europa* o demonstrează, ele desemnau ulterior ținuturile dinspre est și cele dinspre vest de Marea Egee. Cel mai târziu la începutul secolului VI î.Hr., Europa desemna tot ținutul aflat la nord de Marea Mediterană, de la Pilonii lui Hercules (Gibraltar) în vest, până la Phasis în est. Europa era deci zona mai rece, iar Asia (în care intra și Libia) cea mai caldă.

Treptat, în operele geografilor greci Bosforul cimmerian și Tanais au devenit linia de demarcație dintre cele două continente. Părerea aceasta o găsim deja la Hecataeus. Cel care a consacrat frontiera dintre Asia și Europa pe Tanais a fost însă Polybius și opinia lui a rămas nemodificată până în Evul Mediu.

Anaximandru a fost primul om care a încercat să reprezinte pe o hartă Pământul, marcând și granițele dintre țările cunoscute atunci. Pentru el, Pământul avea o formă circulară, fiind înconjurat peste tot de Ocean. Centrul Pământului se găsea la Delphi, locul vestitului oracol al Antichității. Tot așa cum mai târziu Ierusalimul avea să fie punctul central al lumii pentru Dante și contemporanii săi. La fel de firesc, Grecia se afla în centrul lumii cunoscute. Pentru greci, centrul egeean al lumii cunoscute *(oikoumene)* constituia zona de normalitate, rațiune și frumusețe unde oamenii locuiau în orașe-state *(poleis)* organizate sub protecția zeilor. În afara lumii grecești, domneau lipsa de măsură, răul, viața primitivă, obiceiuri stranii. Discrepanța dintre lumea greacă și restul oikoumenei sporea pe măsură ce te îndepărtai de centru spre margini, viața devenind imposibilă.

La rândul ei, lumea barbară se împărțea și ea în zone opuse una alteia: nordul sudului, orientul occidentului. Trebuie să mai arătăm că vechii greci făceau adesea confuzie între nord și vest și între sud și est. Astfel, înțelegem de ce în viziunea grecilor s-au conturat două zone distincte în cadrul oikoumenei: sud-estul, ținutul Soarelui Răsare, al luminii și căldurii, tărâmul unor vechi civilizații. Opusă acestei lumi se afla, în nord-vestul oikoumenei, Europa. Era ținutul necunoscutului, locul unde soarele se ascundea sub pământ și unde începea tărâmul umbrelor. La marginea sa nu puteau exista mari civilizații, ci doar popoare primitive. Avantajul lor era că nu fuseseră corupte de civilizație, păstrând puritatea specifică „Vârstei de aur". Așa s-a constituit, în vremea geografilor ionieni, conceptul unui continent european delimitat de Ocean, Mediterana și Tanais, care unea Marea Neagră cu cea a Nordului.

Herodot, părăsind conceptul ionian al oikoumenei înconjurate de apele Oceanului, avea să scrie: „Dar frontierele Europei sunt practic necunoscute și nu există un om care să poată spune dacă vreo mare o scaldă fie spre nord, fie spre est...". Pentru el deci, Europa reprezenta tot pământul aflat la nordul Mediteranei și al Mării Negre, inclusiv partea asiatică a Rusiei.

Pe măsura expansiunii grecești spre vest, s-au creat două noțiuni de Occident. Unul foarte îndepărtat și altul apropiat, unde locuiesc de asemenea greci și care are multe asemănări cu orașele-mamă. Inospitalierelor ținuturi ale sciților și tracilor li se opuneau insulele ioniene, Sicilia și Italia de Sud, cu câmpii fertile și un climat asemănător celui egeean.

[1] În nr. 6/1973 revista *Magazin istoric* a publicat un articol al prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu despre originile Europei. Revenim acum cu acest articol, care reprezintă forma condensată a comunicării, pe care Eduard Cirică — student al Facultății de Istorie din București și bursier al Fundației Culturale Magazin Istoric — a prezentat-o la un simpozion consacrat începuturilor Europei ce s-a desfășurat anul trecut în Franța.

IANUARIE 1944

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Se stinge **din viață, în urma unui infarct miocardic, prof. Ion Simionescu, președintele Academiei Române (n. 1873, com. Fântânele, jud. Bacău). Președinte al înaltului for științific este ales prof. D. Gusti.**

• La Institutul **de Studii Balcanice, prof. Victor Papacostea, în cadrul ciclului de conferințe** Factori de unitate în viața popoarelor balcanice, **conferențiază pe tema** Popoarele balcanice și necesitatea studiilor comparate. **În cadrul aceluiași ciclu mai prezintă comunicări: Radu Vulpe** — Civilizațiile străvechi și elenismul; **C. Daicoviciu** — Romanitatea orientală; **S. Dragomir** — Românismul ca factor în etnogeneza popoarelor balcanice; **Gh. Fotino** — Dreptul bizantin și instituțiile Sud-Estului; **A. Oțetea** — Islamul; **Gh. I. Brătianu** — Orientul și Peninsula Balcanică.

• „Amintiți-vă — **notează** Curentul — **atunci când conversați că fiecare om preferă să vorbească despre propria lui persoană, despre necazurile și bucuriile sale".**

• Succesul **sezonului la Teatrul „Muncă și Lumină" —** Cumpăna inimii, **localizare de Paul Gusti, cu Al. Giugaru, Geo Barton, Irina Răchițeanu etc.**

• În sala **de cursuri de la ANEF se deschide Școala de arbitri de fotbal.**

• Cursul **unor monede**

„Începem un an nou cu un sentiment de temere, nu știm ce poate să ne aducă", scrie Pamfil Șeicaru în numărul de sâmbătă, 1 ianuarie 1944, al ziarului său *Curentul*[1].

Începem și noi, stimați cititori ai acestei rubrici — inaugurată în iulie 1981 — un nou episod al cronicii noastre dedicate evenimentelor din urmă cu cinci decenii, așa cum se reflectau ele în presa vremii. Spre deosebire de confrații noștri din urmă cu jumătate de veac, noi *știm* ce avea să aducă acel an 1944, atât pentru istoria românilor cât și pentru cea a continentului: o decisivă răsturnare a situației de pe frontul răsăritean și începutul sfârșitului nazismului.

Dar cum ne aflăm în ianuarie 1944, să-l urmărim pe directorul *Curentului:* „Știm că 1944 va fi anul decisiv — scrie el. Întrebarea este: care va fi fizionomia deciziei? Anglo-americanii să nu-și închipuie că pot înlătura consecințele unei victorii rusești. Dacă au această iluzie, înseamnă că nu-și dau seama de forțele rusești înmulțite de siguranța unei creșteri a prestigiului militar și politic.

Problema anului 1944, scrie P. Șeicaru, este: Europa va păstra nobilele ei tradiții sau va fi rusificată?

În definitiv, de ce am tot ocoli adevărul, de ce n-am recunoaște tragicul impas al acestui război? Învinge Rusia Sovietică? Atunci înseamnă că intrăm într-o nouă fază, într-o nouă formă a culturii umane.

Umbra ruinelor, încheie autorul, ne anticipează imaginea păcii europene.

An nou, speranță nouă! Cât ni se îngăduie să sperăm în aceste vremuri".

Deși războiul este în plină desfășurare, omenirea se întreabă: Cum vom trăi după război? Sub acest titlu, revista *Realitatea ilustrată,* în primul său număr pe 1944, grupează mai multe articole referitoare la viitorul transporturilor, al comunicațiilor, al locuințelor, al economiei, al energiei etc.

Astfel, automobilul viitorului, va fi realizat din mase plastice și dintr-un aliaj de magneziu și aluminiu, va fi foarte ușor de condus, „va fi de o perfecțiune uimitoare și de un preț accesibil oricărei pungi".

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Copertă a revistei Realitatea ilustrată

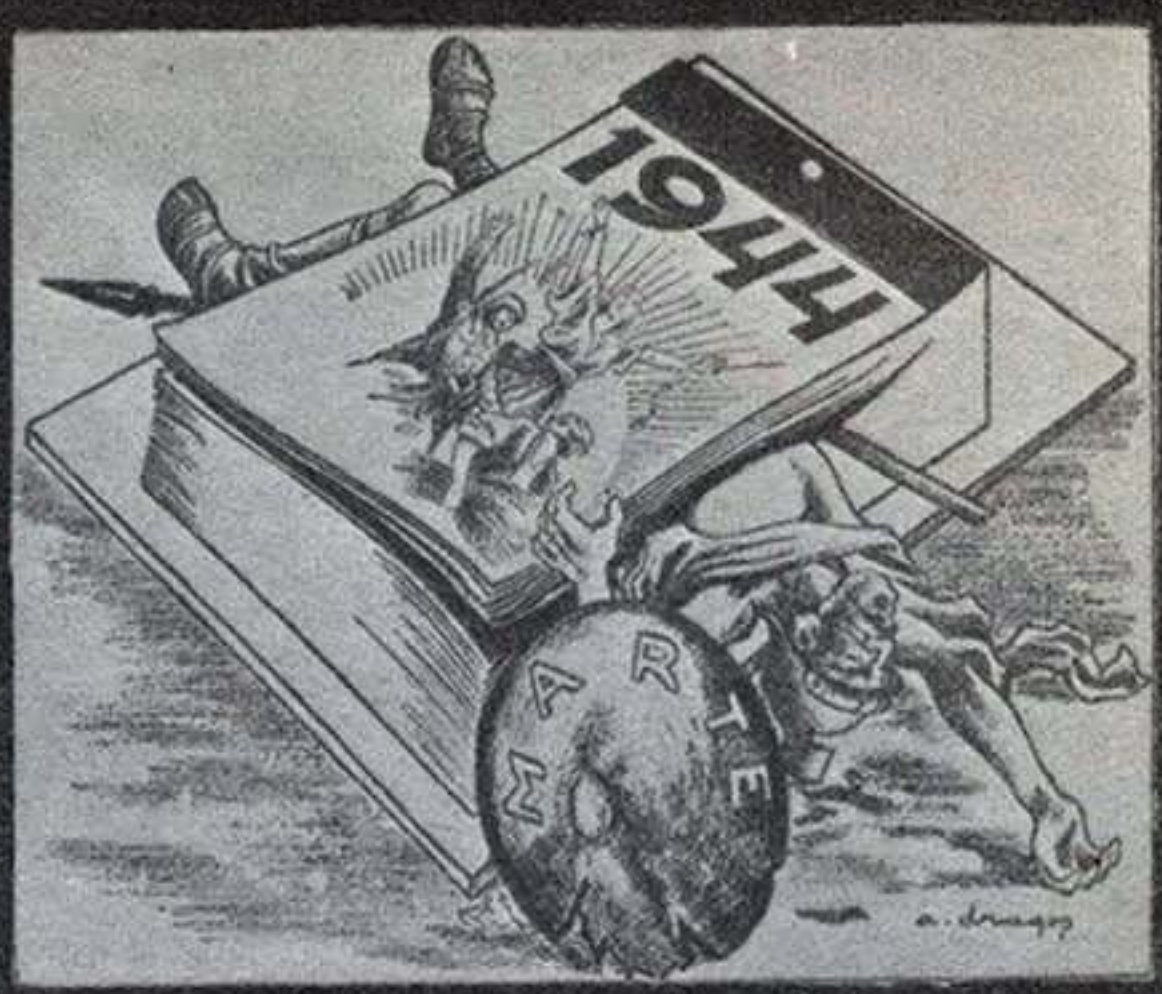

Desen din ziarul Curentul, **de la 1 ianuarie 1944**

Locuința viitorului va avea, între altele, la bucătărie, „pe lângă cele două robinete pentru apă fiartă și pentru apă rece și un al treilea din care va curge apă înghețată. Triumful casei de mâine, continuă revista citată, îl va forma bucătăria electrică. Ea se va compune din următoarele mașini: aparatul de spălat rufe, mașina de spălat vase, grătar electric, mașina de prăjit pâine, mașina de gătit propriu-zisă, frigoriferul electric, călcătoria electrică etc. Datorită acestor mașini, conchide *Realitatea ilustrată*, personalul de serviciu va deveni inutil, iar săracii sau oamenii modești vor putea să ducă o viață demnă".

În fine, se prevede un strălucit viitor televiziunii. „Un ecran sau poate chiar plafonul dormitorului pentru cei care vor voi să «televizioneze» culcați vor deveni centrul vieții familiale. Pungile modeste se vor mulțumi cu ecrane de dimensiuni reduse. Aparatul de lux va oferi imagini până la 2 m înălțime. Tot ceea ce înainte de război se constituia domeniul jurnaliștilor va deveni o posesiune a televiziunii. Reportajul internațional de fapte diverse, reportajul sportiv și artistic vor fi desființate.

Un nou câmp de activitate se deschide pentru geniul și inteligența omenească — televiziunea", încheie revista amintită.

La începutul lui 1944, Primăria Capitalei dă publicității bilanțul său pe anul precedent. „În plin război — se arată în acest comunicat — țara noastră se găsește în plină epocă de construcție. În afară de un strălucit efort militar, ea a făcut și un remarcabil efort pe tărâmul realizărilor urbanistice, edilitare și sociale".

Printre operele edilitare sunt amintite lucrările de modernizare a cinci șosele, cheltuielile însumând 314 632 168 lei, deschiderea bulevardului C. Brâncoveanu, repararea a 250 străzi etc. S-au construit 10 școli, alte 178 fiind reparate. S-au început lucrările de amenajare a piețelor: Palatului, Președinției, Teatrului, Națiunii. S-au luat măsuri pentru amenajarea a 20 850 metri pătrați spații de grădini și s-au plantat 40 155 arbori.

Se lucrează la construirea Halelor Obor, investindu-se 650 milioane lei „pentru lucrările de finisaj al scheletului metalic".

Se mai află, de asemenea, în construcție un mare pod la Pipera, s-au introdus conducte subterane pentru gazul de sondă și se continuă lucrările la canalul Argeș-București, pentru aducerea apei industriale în Capitală.

„Capitala țării — se arată în același comunicat — a fost în anul 1943 un strălucit stimulent și exemplu pentru celelalte orașe".

Cronică măruntă

străine la 1 ianuarie 1944: dolar: 142,50-157,53 (cumpărare-vânzare); francul belgian: 4,56-5,04; guldenul olandez: 76,64-83,60; francul elvețian: 33,03-36,51; lira turcă: 168,00 (vânzare); francul francez: 2,85-3,15; marca germană: 57,00-63,00.

● Tot cu... lei. **În 1943, românii au depus la C.E.C. peste 30 miliarde lei, fiind 560 000 depunători și 16 900 titulari de conturi.**

● Societatea Numismatică **împlinește 40 ani de la înființare. În ședința festivă iau cuvântul C. Moisil, președintele Societății, prof. E. Condurachi, Alex. Lapedatu, secretarul general al Academiei Române, A. Sacerdoțeanu, directorul general al Arhivelor Statului.**

● Tudor Teodorescu-Brăniște **publică romanul** Prințul **care, scriu ziarele, „obține un remarcabil succes de librărie".**

● Primul **diagnostic al gripei este din 1387, când s-a declanșat — din nordul Italiei — o epidemie cu această boală, răspândită apoi pe întreg continentul.**

● Călugărenii **este numele unui ziar „al tuturor vlăscenilor", al cărui prim număr a apărut la 1 decembrie 1943.**

● „Vitrinele **librăriilor** — **scrie** Curentul — **abundă în traduceri de romane din limbi străine care întrec în număr scrierile autorilor români. Versiunea în limba română a**

IANUARIE 1944

Mihai Antonescu (x), vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, Patriarhul Nicodem şi I. Petrovici (xx), ministrul Culturii Naţionale sosind la lucrările Consiliului Naţional Bisericesc

Cronică măruntă

scrisului de peste hotare nu numai că face o concurenţă celui autohton, dar păcătuieşte din cauza stilului neingrijit în care sunt prezentate romanele. Cine citeşte o carte în limba de origine a lucrării şi apoi o traducere în româneşte poate constata neştiinţa cu care se traduce".

• Topirea **zăpezii îi face pe unii şoferi să comită delictul de** eclabusaj — **stropirea cu noroi a pietonilor. Deşi Prefectura Poliţiei Capitalei a aplicat unele sancţiuni şoferilor vinovaţi, cazurile de eclabusaj sunt în creştere.**

• Din **cuprinsul** Jurnalului de actualităţi **ONC nr. 97 (10-17 ianuarie 1944): Pomul de Crăciun la Regimentul de gardă călare; mareşalul conducător în spitalele de răniţi; Consiliul de patronaj împarte daruri de Crăciun; Serbarea echipajelor de asalt ale tineretului olandez; Expoziţia picturii de război; Anul Nou la Sfânta Patriarhie; Exerciţii ale unităţilor antiaeriene letone; Bombardament de teroare asupra Berlinului.**

• Comandamentul **Tineretului Aviatic Român instituie un concurs pentru un afiş colorat de propagandă pentru tineret care să prezinte scene din domeniul aeromodelismului, zborului fără motor (planorismul) şi zborului cu motor**

• Colegiul **electoral bisericesc alege ca episcop al Cetăţii Albe şi Ismailului pe P.S. Antim Nica.**

Istoricul P.P. Panaitescu publică în *Revista Fundaţiilor Regale* din ianuarie 1944 studiul *„Perioada slavonă" la români*, în care „din analiza unor fapte, cele mai multe în general cunoscute, am ajuns la o preţuire mai dreaptă a culturii aşa-zise slavone la noi care a fost, în realitate, o cultură patriarhală şi religioasă potrivită unui popor agricol".

Slavonismul, arată istoricul, nu a împiedicat legăturile românilor cu cultura Occidentului. „Ceea ce ni se potrivea din cultura occidentală am adoptat la timp, încă din Evul Mediu.

Nu avem dreptul să depreciem trecutul nostru, continuă autorul. Perioada patriarhală a culturii noastre este bogată în valori morale: solidaritatea socială, avânt religios, spirit eroic. Putem oare s-o socotim o nenorocire, cu alte cuvinte să plângem pe strămoşii noştri că au fost altfel de cum înţelegem noi viaţa cu ideile noastre de azi?

Perioada aceasta aşa de lungă a trecutului nostru — continuă P.P. Panaitescu — nu a fost desigur o perioadă nefericită; valorile morale fac pe oameni mai fericiţi decât cele materiale, iar o cultură care se adaptează nevoilor sufleteşti ale neamului întreg, într-un anume stadiu al evoluţiei sale, este un bun spiritual pe care urmaşii trebuie să-l respecte".

Să reţinem şi concluzia finală a studiului: „În istoriografia noastră ideile simple şi formulele de-a gata sunt adesea repetate şi ţin loc de judecarea trecutului. Istoricii români au ajuns azi la un stadiu destul de înalt al cunoaşterii faptelor şi al criticii istorice ca să poată păşi la înţelegerea reală a valorilor trecutului.

Problema aceasta a valorii culturii «slavone» este una dintre cele dintâi care trebuie revizuită pentru înţelegerea adevărată a istoriei noastre. Numai din dreapta ei preţuire vom înţelege că istoria noastră n-a fost un lung accident nenorocit, ci o dezvoltare organică între viaţa materială şi cea spirituală".

În acelaşi număr al *Revistei Fundaţiilor Regale*, Aurel Vasiliu scrie despre *Eminescu şi Kogălniceanu*, studiu în care relevă, printre altele, atitudinea comună a celor doi, în 1875, împotriva serbărilor prin care autorităţile austriace marcau centenarul răpirii Bucovinei de Nord şi inaugurarea Universităţii din Cernăuţi.

În acel an 1875, Eminescu — notează autorul — „a trecut clandestin peste graniţă o ladă plină cu broşura, atât de puţin cunoscută de noi, scrisă de Kogălniceanu, dar nesemnată, intitulată, *Răpirea Bucovinei*". Broşura are ca moto cuvintele lui Ghica Vodă. „Partea ocupată a Moldovei întrece în îmbelşugare şi valoare toată cealaltă parte a ţării" şi pe cele ale cancelarului Kau-

Ismet Inönü președintele Turciei — țară care se pregătea să organizeze Expoziția Pacii — **în familie (fotografie din** Realitatea ilustrată)

De Sf. Bobotează la mănăstirea Sinaia

nitz „Prin Bucovina luăm în mâinile noastre cheia Moldovei".

Lucrarea lui Kogălniceanu, arată A. Vasiliu, i-a servit lui Eminescu drept sursă de documentare pentru o serie de articole despre Bucovina publicate în *Curierul de Iași* (1876-1877) și în *Timpul* (1878).

În introducerea scrierii sale, Kogălniceanu nota : „Când virtutea strămoșilor noștri va reînvia între noi, ne va reveni și dulcea Bucovină; căci minciuna, corupțiunea și răpirea niciodată nu pot constitui un drept; căci cauzele cele drepte, întocmai ca și dreptatea lui Dumnezeu, nu pier niciodată".

La rândul său, Eminescu scria, într-un articol din *Timpul* la 4 iunie 1878: „Astfel, lipsiți de sprijinirea poporului, înșelați de către împărăția în care nădăjduiseră, boierii Moldovei au pierdut o parte din vatra țării lor. Ei însă, prin purtarea lor, au păstrat numele bun al țării, au dat tărie încrederii în noi înșine și au dovedit că și chiar în cele mai ticăloase vremi românul rabdă, dar nu renunță".

În primul său număr pe 1944, revista *Convorbiri literare* publică un substanțial grupaj de documente Titu Maiorescu: scrisorile sale din 1858 către contesa Olga Coronini, din perioada studiilor la Viena, și prezentarea însemnărilor sale zilnice din anii 1887-1891.

Să reținem dintr-o scrisoare de la 8 mai 1858 către contesa Coronini, aceste gânduri ale tânărului învățăcel referitoare la învățătură: „Omul este cu atât mai netrebnic pe cât este mai puțin iubit și stimat de mai puțini oameni. Dacă știința se îndepărtează de omenire nu valorează nimic. De ce înveți? Dacă nu pentru binele semenilor sau dintr-un egoism nebun, dacă înveți pentru oameni și nu pentru binele lor, înseamnă vanitate. Abia după ce vei simți că este de datoria fiecăruia să se formeze pe sine pentru cei mai buni dintre oameni, numai atunci vei putea face ceva. Acesta este lucrul mare cu adevărat: a scoate din sine cu plină conștiință adevărul etern și a-l introduce în viață. Tot restul este aproape zero".

Și, din aceeași scrisoare, acest elogiu adus surorii sale, Emilia, de care îl lega o puternică afecțiune și stimă: „Fii încredințată că atunci când doi Maiorești se străduie împreună pentru ceva, va ieși ceva vrednic. Nu e vanitate, ci sinceritate. Astăzi, precum vezi, sunt sincer. Sunt doi ani de când am ajuns la conștiința că trebuie să aleg pe soră-mea ca măsură pentru toți oamenii cumsecade". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

● Se constituie **Asociația „Prietenii operei lui Camil Petrescu", cu sediul în București, str. Visarion, nr. 7; președinte — V. Trifu.**

● La sala **Dalles expune sculptorul Ion Vlasiu, „un viguros și extrem de fecund talent ardelean — scriu ziarele — care nemulțumindu-se cu posibilitățile pe care i le-au oferit literatura și pictura și valorificându-și polivalența creatoare a găsit în sculptură forma cea mai potrivită masivului său talent".**

● Luni **24 ianuarie, Federația Română de Turism și Alpinism organizează o mare gală de filme cinematografice și diapozitive în culori în cadrul acțiunilor de propagandă pentru cunoașterea frumuseților munților României.**

● Cât au consumat **bucureștenii în 1943: lapte dulce — 8 409 055 l, brânză — 7 140 183 kg, carne — 7 632 356 kg, untură — 1 990 286 kg, grâu — 7,8 milioane kg, porumb 31,159 milioane kg, cartofi — 58,75 milioane kg, vin 51,395 milioane l, țuică — 2,936 milioane l, ouă — 178,769 milioane, cafea — 10 601 kg, orez — 2,509 milioane kg, săpun — 999 272 kg, zahăr — 19,708 milioane kg etc.**

● Dirijorul **Herbert von Karajan la pupitrul Filarmonicii Române. În program: uvertura** Euryanthe, **de Weber,** Simfonia a IV-a **de Schumann** și Pinii din Roma, **de Respighi.**

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

Cu ultimii patru preşedinţi ai Consiliilor de Miniştri (Nicolae Iorga, Ion G. Duca, Constantin Angelescu şi Gheorghe Tătărescu) încheiem serialul nostru. Ne-am oprit la anul 1937, considerându-l ca punct final al epocii de democraţie parlamentară din România, viaţa politică din ţara noastră căpătând cu totul alte coordonate prin instituirea regimului personal al regelui Carol II, la 10 februarie 1938.

Magazin istoric **a creat astfel un serial documentar de mare actualitate nu doar ca informaţii pentru toţi cititorii, ci şi ca subiect de studiu pentru elevi şi studenţi.**

NICOLAE IORGA. S-a născut la 17 iunie 1871, la Botoşani. Studiile liceale le-a urmat în oraşul natal şi Iaşi, iar cele universitare la Iaşi (1889) şi apoi la Paris — unde a obţinut titlul de diplomat al Şcolii de Înalte Studii (1892), la Berlin şi Leipzig, unde şi-a obţinut doctoratul în filosofie (1893). Profesor de istorie medie, modernă şi contemporană la Universitatea din Bucureşti (1894), ctitor al unor importante instituţii de cultură în ţară şi peste hotare. Membru al Academiei Române (1910), s-a distins ca istoric de reputaţie internaţională, cu o operă monumentală, publicist, scriitor şi îndrumător al spiritului public.

Împreună cu A. C. Cuza, a pus bazele Partidului Naţionalist Democrat (1910); deputat şi senator. În timpul neutralităţii (1914-1916), s-a pronunţat pentru intrarea României în război alături de Antantă. A fost preşedintele primului Parlament al României reîntregite (1919). Rămas singur ca preşedinte al P.N.D., după plecarea lui A.C. Cuza (1920), N. Iorga a constituit, în 1924, Partidul Naţionalist al Poporului, care, în anul următor, s-a integrat în Partidul Naţional Român, N. Iorga devenind preşedinte, alături de Iuliu Maniu.

În 1926, şi-a reluat libertatea de acţiune. Şi-a declarat aderiunea la actul „restauraţiei" (1930), lăsându-se angrenat în manevrele regelui Carol II. A acceptat să formeze un guvern de „uniune naţională", fiind preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al cultelor şi instrucţiunii publice (18 aprilie 1931 - 31 mai 1932) şi interimar la interne (18 aprilie - 7 mai 1931); consilier regal (30 martie 1938). La 27 noiembrie 1940, a căzut victimă răzbunării mişcării legionare, fiind asasinat de o „echipă a morţii" în comuna Strejnic (judeţul Prahova).

ION G. DUCA. Fiul inginerului Gheorghe Duca, directorul general al Căilor Ferate Române şi al Şcoalei de poduri şi şosele, s-a născut la 20 decembrie 1879. După terminarea Liceului „Sf. Sava" din Bucureşti (1897), a făcut studii juridice la Paris, unde a obţinut doctoratul (1902). Întors în ţară, a intrat în magistratură, ca ajutor de judecător la Tribunalul Râmnicu

Vâlcea (decembrie 1902). După trei luni, a fost numit subdirector şi apoi director la Casa centrală a Băncilor populare.

În aprilie 1907, I.G. Duca a intrat în viaţa politică, fiind ales deputat pe listele Partidului Naţional Liberal. A devenit director al organului central de presă *Viitorul*, remarcându-se curând prin talentul său publicistic. A fost în mai multe rânduri ministru în cabinetele liberale: culte şi instrucţiune publică (4 ianuarie 1914 - 11 decembrie 1916; 11 decembrie 1916 - 26 ianuarie 1918; 29 noiembrie - 12 decembrie 1918); agricultură şi domenii (12 decembrie 1918 - 27 septembrie 1919); afacerile străine (19 ianuarie 1922 - 27 martie 1926), interne (21 iunie 1927 - 3 noiembrie 1928).

La 28 decembrie 1930, I.G. Duca a fost ales preşedinte al Partidului Naţional Liberal şi

numit președinte al Consiliului de Miniștri (14 noiembrie - 29 decembrie 1933). În noiembrie 1933, a scos Garda de Fier în afara legii, ceea ce i-a atras răzbunarea acesteia, fiind asasinat pe peronul gării Sinaia în ziua de 29 decembrie 1933. Este autorul unei valoroase opere memorialistice.

CONSTANTIN ANGELESCU. S-a născut la Craiova, în ziua de 10 iunie 1869. Studii primare și secundare în țară; absolvent al Facultății de medicină din Paris, obținându-și doctoratul în 1897. A lucrat ca chirurg în spitalele Brâncovenesc și Filantropia, profesor și director al clinicii chirurgicale a Facultății de medicină din București (1903). S-a angajat în activitatea politică, prin aderarea la Partidul Național Liberal; deputat (din 1901) și senator.

Dr. C. Angelescu a fost numit ministru al lucrărilor publice (4 ianuarie 1914 - 11 decembrie 1916), apoi ministru plenipotențiar la Washington (ianuarie - decembrie 1918). După război, acest „om al școalei prin excelență" — cum îl caracteriza Spiru Haret — a fost ministru al cultelor și instrucțiunii publice (19 ianuarie 1922 - 27 martie 1926) și ad-interim la comunicații (19-24 ianuarie 1922), ministru al instrucțiunii publice (21 iunie 1927 - 3 noiembrie 1928); ministru al instrucțiunii publice, cultelor și artelor (14 noiembrie 1933-3 ianuarie 1934) și, după asasinarea lui I.G. Duca, pentru scurt timp, președinte al Consiliului de Miniștri (29 decembrie 1933 - 3 ianuarie 1934); ministru al instrucțiunii publice, cultelor și artelor (5 ianuarie 1934 - 18 noiembrie 1937); ministru al educației naționale (18 noiembrie - 28 decembrie 1937). Și-a câștigat merite prin organizarea pe baze noi a învățământului.

Dr. C. Angelescu a susținut regimul carlist, fiind numit ministru secretar de stat (10 februarie - 30 martie 1938) și consilier regal (30 martie 1938). A încetat din viață la 14 septembrie 1948.

GHEORGHE TĂTĂRESCU. S-a născut în 1886, la Craiova. Urmează cursurile liceale în orașul natal, studii juridice la București, dobândind apoi doctoratul în drept la Paris (1912). Revenit în țară, a început să practice avocatura și s-a înregimentat în Partidul Național Liberal; deputat din 1919.

În cursul lungii sale cariere politice, Gh. Tătărescu a fost: subsecretar de stat la interne (30 octombrie 1923 - 27 martie 1926; 21 iunie 1927 - 3 noiembrie 1928); după care a fost ales secretar general al P.N.L. (1931) și numit ministru la industrie și comerț (14 noiembrie 1933 - 3 ianuarie 1934). A grupat în jurul său „tinerii liberali" în disputa surdă pentru preponderență în cadrul partidului, fiind ajutat din umbră și de Carol II. A fost numit președinte al Consiliului de Miniștri (5 ianuarie 1934 - 18 noiembrie 1937), titular la industrie și comerț (5-30 ianuarie 1934), ad-interim la apărarea națională (31 mai - 27 iunie 1934), ministru al armamentului (27 iunie 1934 - 18 noiembrie 1937) și ministru de interne (23 februarie - 18 noiembrie 1937); din nou, președinte al Consiliului de Miniștri (18 noiembrie - 28 decembrie 1937). În 1937, a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Gh. Tătărescu a susținut regimul dictaturii personale a lui Carol II, în calitate de: ministru secretar de stat și ad-interim la afacerile străine (10 februarie - 30 martie 1938), consilier regal (30 martie 1938); ministru plenipotențiar la Paris (20 decembrie 1938 - 7 septembrie 1939); președinte al Consiliului de Miniștri (24 noiembrie 1939 - 4 iulie 1940) și ad-interim la interne (24-30 noiembrie 1939), precum și ca vice-președinte al Frontului Renașterii Naționale (1940).

În anii războiului, gruparea lui Gh. Tătărescu s-a pronunțat pentru scoaterea României din alianța cu cel de al III-lea Reich inițiind în acest sens și unele acțiuni diplomatice. La 26 mai 1943 a semnat un acord de colaborare cu Partidul comunist. Inițiativele sale au fost refuzate de P.N.L. și P.N.Ț. — principalele forțe politice ale opoziției democratice în anii celui de al doilea război mondial. Îndepărtarea sa de P.N.L. a devenit radicală la 15 decembrie 1944, prin crearea Partidului Național Liberal (Gh. Tătărescu). A acceptat colaborarea cu forțele comuniste, intrând în guvernul dr. Petru Groza, ca vice-președinte al Consiliului de Miniștri și titular al afacerilor străine (5 martie 1945 - 5 noiembrie 1947). În mai 1948, comuniștii, stăpâni pe situație, l-au eliminat din viața politică. A fost arestat și întemnițat o vreme; după eliberarea din închisoare, a fost președinte al Comitetului român pentru repatriere. A încetat din viață în 28 martie 1957, la București.

Documentar realizat de dr. Ion MAMINA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Am păşit, deci, într-un nou an!

După tradiţie, vă adresăm, dragi cititori şi prieteni de pe băncile şcolilor şi din amfiteatrele facultăţilor, urări de La Mulţi Ani!, **cu multă sănătate, succese şi noi împliniri pe drumul vostru spre cunoaştere.**

Începem un nou an în care paginile acestei rubrici vă stau în continuare la dispoziţie pentru a vă afirma prin ele dragostea pentru istorie, pasiunea pentru descifrarea tainelor trecutului, pentru relatări privind activitatea cercurilor de istorie, pentru a lega noi prietenii sub semnul Muzei Clio etc.

Aşteptăm, mai ales, veşti privind difuzarea revistei în localităţile şi şcolile voastre, privind iniţiative de susţinere materială a revistei, prin donaţii, sponsorizări, alte contribuţii materiale.

Felicitându-i şi cu acest prilej pe cei 41 noi bursieri, elevi şi studenţi a căror listă a fost publicată în nr. 12/1993, vă dorim tuturor, dragi prieteni, cititori şi colaboratori ai acestor pagini, multe bucurii în noul an, noi şi noi satisfacţii în întâlnirile voastre cu universul Clio.

Şi acum, să parcurgem primele pagini din 1994 ale rubricii noastre.

DE LA DREPT ŞI MEDICINĂ

Iată ce gândesc despre istorie şi despre revista în paginile căreia, lună de lună, se întâlnesc cu fascinantul univers al Muzei Clio doi pasionaţi cititori-studenţi.

Primul, din *Arad:* „Mă numesc **CLAUDIU BOCA,** locuiesc în Arad, şi sunt student în anul I al Facultăţii de Drept—Universitatea de Vest «Vasile Goldiş».

Vă scriu această scrisoare în primul rând în calitate de cititor pasionat al *Magazinului istoric,* revistă care de-a lungul atâtor ani a reuşit să păstreze vie în conştiinţa oamenilor dragostea pentru această minunată disciplină care este istoria, atât legat de istoria pământului românesc, cât şi în ceea ce priveşte istoria universală. Personal, în prezent posed 129 de numere din 1969 şi până în 1993. Doresc să vă mulţumesc pe această cale pentru profesionalismul şi competenţa cu care reuşiţi să editaţi această revistă, atât pe planul studiilor şi comentariilor de specialitate cât şi pe plan grafic".

Al doilea, din *Iaşi:* „Mă numesc **NISTOR MIRCEA,** am 24 de ani şi sunt student al Facultăţii de Medicină Generală din Iaşi. Istoria fiindu-mi a doua pasiune, sunt un fidel cititor şi admirator al revistei dumneavoastră, la modelarea acestei pasiuni având un rol deosebit tatăl meu, cititor şi posesor a întregii colecţii a *Magazinului istoric.* Doresc să-mi exprim încrederea că, pe viitor, revista pe care o elaboraţi cu atâta devotament şi abnegaţie va publica materiale tot mai interesante, în folosul cunoaşterii adevărului istoric şi al formării cultului patriei la tânăra generaţie în mod deosebit".

În continuare, dl. Mircea Nistor ne trimite câteva comentarii şi semnalări documentare pe marginea articolului *Sar în aer Ploieştii?* (nr. 2/1993), pe care le-am transmis autorilor.

POVESTEA FĂRĂ SFÂRŞIT A ISTORIEI

Primim din partea domnişoarei **SANDA ROŞU,** de pe plaiuri sălăjene: „La revista *Magazin istoric* sunt abonată nu de mult timp, dar regret că nu mi-am procurat-o mai de mult. Cu ajutorul revistei, am descoperit

că istoria este o poveste fără sfârşit, datorită descoperirilor care se fac de-a lungul timpului şi care ne sunt cunoscute prin intermediul d-voastră. Sunt elevă în clasa a XII-a, Liceul teoretic Zalău şi cred că este de prisos ca să mai amintesc că principala materie pentru mine este istoria. De aceea aş dori ca să mă consideraţi abonata d-voastră la *Caietul Magazin istoric.* Aş mai vrea să ştiu dacă pe viitor revista o putem procura prin abonament sau direct de la redacţie".

Am trimis Sandei, şi credem că l-a şi primit, primul *Caiet Magazin istoric.* Pentru primirea cu regularitate a revistei, te poţi abona, dragă prietenă, şi direct la sediul redacţiei noastre, trimiţând costul abonamentului şi plata cheltuielilor poştale de expediţie pe adresa: *D-na Doina Pascu, red. Magazin istoric, CP 1-702, Bucureşti.*

1828. ABECEDARUL IUBIRII DE PATRIE

O veche carte de învăţătură pentru cei care se apropie pentru prima dată de tainele slovelor este *Abecedarul (Abeţedar înlesnitor pentru învăţătura copiilor),* apărut în urmă cu 165 ani, în Transilvania, prin grija lui Grigore Pleşoianu (1808-1857).

În scrierea sa *Din istoria literaturii didactice româneşti* (Bucureşti, 1916, reeditată în 1975), Onisifor Ghibu aprecia că *Abecedarul* lui Pleşoianu „e atât de frumos, atât ca fond, cât şi ca formă, încât întrece într-o privinţă tot ce s-a scris până astăzi [1916] la noi în acest ram. El nu e o simplă cărticică menită a-i învăţa pe băieţi slovele, ci el vrea să le inculce acestora cele mai mari şi mai înalte idei sociale, politice şi religioase pe care se poate baza viaţa unei societăţi şi a unei ţări".

Iată câteva dintre propoziţiile cuprinse în acest *Abecedar,* carte de învăţătură în cel mai adânc cuprins al cuvântului:

„Patrii tribue judecători drepţi,

Către cer' râdică mâinele ceice roagă pre Dumnezeu.

Către părinţi, să cuvine să fim' plecaţi.

Către ânvăţători să cuvine să fim 'cu respect'.

Către răsărit'se âmvârteşte Pământul'.

După mărturiea faptelor ţăranul are dreptate.

După nedreptatea prinţului, norodul' se scoală asupr'a lui.

După nedreptatea judecătorilor', norodul' cârteşte împotriv'a lor!

Sub cârmuirea Prinţului celui bun', înfloreşte Patriea.

Sub chipul' smerenii, făţarnicul' ânşală pre cei nevinovaţi.

Pentru lege şi patrie batem' războiu.

Pentru neam' şi mântuirea lui murim' mulţumiţi.

Pentru întărirea şcoalelor', ne rugăm' neâncetat'.

Pentru ţinerea statului cheltuim cu toţi".

În fine şi aceste învăţături despre ţărani:

„Când păzeşte omul această lege a lui Dumnezeu, poate să trăiască fericit or ân ce ţară.

Noi ânsă, iubiţii miei prieteni, avem ţar'a noastră, pe care o numim Patrie, au mum'a noastră, căci ea ne hrăneşte şi întrâns'a trăim'.

Dumnezeu ne mai porunceşte ca să iubim pe toţi fraţii noştrii rumâni şi mai mult' pă cei de la sate decât pre cei de la oraşe.

Căci cei de la ţară şi plugarii', lucrează pământul', şi scot tot felul de roade şi pâinea cu care trăiesc oroşanii.

Aşa dar, iubiţii miei prieteni, plugarii şi ţăranii care ne hrănescu pre noi tribue cinstiţi şi socotiţi ca nişte părinţi ai noştri.

Aceştia se lasă pe ei săraci şi ne facu noăû celor' după la oraşe toate făr de câte n-am putea trăi, pentru aceea nu se cuvine să-i nedreptăţim, să ne răstim' la dânşii, şi să-iânjurăm'au să-i ânşelăm' când âi vedem proşti".

UN NOU PRIETEN

Rubrica noastră şi revista noastră au încă un „fidel cititor", după cum semnează autorul scrisorii pe care o reproducem mai jos, felicitându-l pe autorul ei pentru frumuseţea gândurilor exprimate: „Mă numesc **STOIAN GHEORGHE** şi sunt elev în clasa a XII-a la Liceul Ion Barbu, secţia istorie-ştiinţe sociale. Doresc să devin unul dintre cei mai fideli cititori şi colaboratori ai revistei de cultură istorică *Magazin istoric.*

Pasiunea mea pentru istorie şi mai ales pentru istoria României a fost descoperită în mod întâmplător citind la sugestia d-lui Florian Georgescu o lucrare despre Ştefan cel Mare şi Sfânt, care îl are ca autor pe Şerban Papacostea (Florian Georgescu este profesorul meu de istorie).

Mă adresez dumneavoastră, stimaţi redactori, pentru a publica apelul meu către toţi iubitorii de istorie din toată România să corespondeze cu mine.

De asemenea, vă rog frumos să-mi publicaţi următorul text: *Stoian Gheorghe, comuna Măgurele, strada Aluniş, nr. 176, Sectorul Agricol Ilfov, Municipiul Bucureşti doresc să cumpăr colecţia completă a revistei de cultură istorică* Magazin istoric.

Cu cât mai repede voi primi această colecţie, cu atât mai bine. Doresc să-mi însuşesc această colecţie pentru a o folosi drept material informativ pentru admiterea în facultate şi în vederea susţinerii examenului de bacalaureat".

Jurnalul regal al lui Alexandru cel Mare

N.G.L. HAMMOND

A existat sau nu un jurnal al lui Alexandru cel Mare (Magazin istoric, **nr. 10/1971, 1/1972), aşa cum menţionează unele izvoare antice, precum Plutarh, Arrian, Athenaues şi Aelian? N.G.L. Hammond, de la Clare College, Cambridge, Marea Britanie, este de părere că a existat şi explică cum era redactat un astfel de jurnal regal, într-un articol publicat în revista de istorie antică** Historia, **ce apare la Stuttgart. Reproducem în continuare părţile cele mai semnificative ale demonstraţiei sale.**

Ştim despre mai mulţi regi macedoneni — începând cu Filip II (359-336 î.e.n.) şi până la Perseus (179-168 î.e.n.) — că obişnuiau să ţină arhive bine puse la punct, de care se ocupa un dregător anume. Arhivele respective au fost numite în mod diferit de către autorii antici: „jurnal regal", „însemnările" regelui sau „actele" regale. Se înregistrau toate mişcările şi faptele regelui, discuţiile lui cu diferiţii dregători, poruncile date, copiile după scrisorile expediate şi primite de suveran. Erau, aşadar, relatări de zi cu zi, care consemnau inclusiv orele de odihnă, locul unde a dormit, distracţiile regale etc. Pe baza înregistrărilor respective, dregătorii erau verificaţi dacă au executat cu strictеţe poruncile primite. Desigur că doar o parte dintre însemnări aveau un conţinut secret, dar cum suveranul dispunea de o singură arhivă, ea era în întregime secretă pe toată durata domniei lui şi chiar şi câţiva ani după aceea. Arhiva îl urma pe rege peste tot. Ştim că atunci când Alexandru cel Mare a murit în Babilon, ea se afla acolo. Se pare însă că, în loc să se întoarcă în Macedonia, „jurnalul" său a fost deturnat — împreună cu cadavrul şi armele sale — către Alexandria, în Egipt. Acolo, în celebra bibliotecă, a putut fi consultat de către Eratosthenes şi Strattis, acesta din urmă scriind cinci cărţi de comentarii *Despre efemeridele lui Alexandru.*

Ne apare acum mult mai clar că falsificarea unui astfel de „jurnal" — care să îl înlocuiască pe cel autentic — era o sarcină dificilă. Să ne gândim că autorul falsului trebuia să găsească subiecte pentru cele aproximativ 4 500 zile ale domniei lui Alexandru cel Mare, care să fie suficient de credibile pentru a-i înşela pe contemporani. A.B. Bosworth a afirmat că „jurnalul" ar fi fost falsificat la 18 luni după moartea lui Alexandru. Ca argumente aduce următoarele: relatarea simptomelor bolii regelui, exagerarea efectelor pe care le-a avut băutura asupra lui Alexandru la petreceri şi defilarea armatei pe lângă regele muribund. Dar la 18 luni după moartea regelui, martorii episoadelor respective mai trăiau şi nu puteau fi păcăliţi. Şi apoi, ne putem întreba care să fi fost motivul care să îl îndemne pe falsificator să se înhame la o treabă atât de anevoioasă. Cu ce profit?

Partizanii falsului — ipoteză acreditată pentru prima oară de către L. Pearson, în 1954 — aduc şi un alt element în sprijinul teoriei lor: consultarea divinităţii Sarapis la Babilon, de către Alexandru. Pasaje din Arrian, cât şi alte izvoare indică însă că în momentul prezenţei lui Alexandru în Babilon, cultul lui Sarapis era deja cunoscut acolo. De altfel, faptul că Strattis a scris cinci cărţi *Despre efemeridele lui Alexandru* ar trebui să constituie o dovadă suficient de elocventă că „jurnalul" acoperea întreaga domnie a regelui macedonean şi că lucrarea era accesibilă unui învăţat care credea în autenticitatea ei. Căci Strattis avusese la dispoziţie şi alte documente din vremea lui Alexandru.

TRUDA CLĂCAŞULUI

(Criptografie: 2, 2, 5, 2, 5)

$$\frac{ZK}{M}\ \frac{OE}{}$$

Gheorghe BRAŞOVEANU

UNIREA PRINCIPATELOR

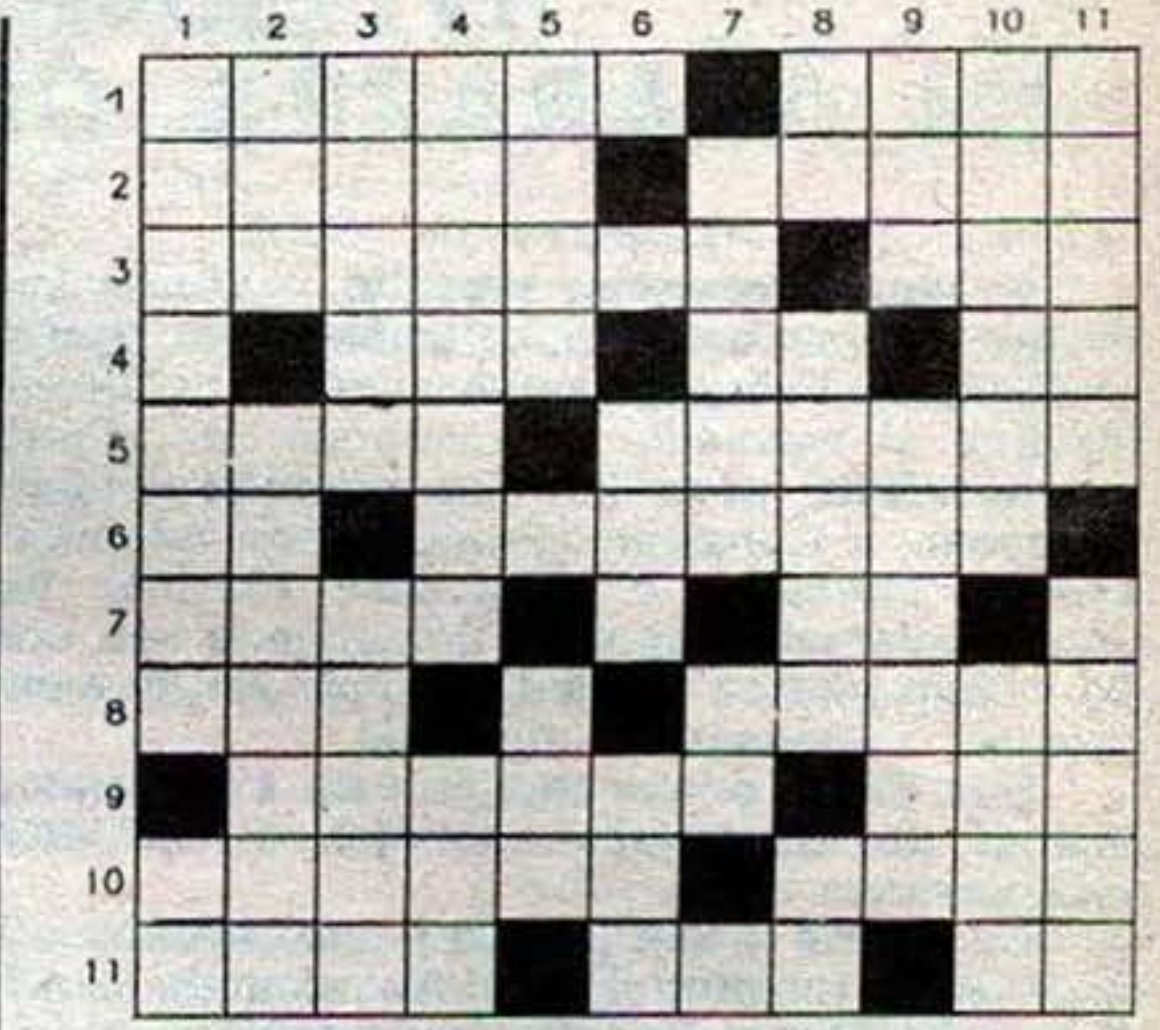

ORIZONTAL: 1) „Infernalul râuleț", „Styx de dezbinare" (Hasdeu), „golit dintr-o sorbire" (Alecsandri) o dată cu înfăptuirea Unirii — „... rurală", important act normativ, datat august 1864, prin care au fost desființate claca, podvezile și toate sarcinile feudale ale țărănimii. 2) Visul dintotdeauna al românilor, care a marcat o etapă decisivă prin dubla alegere a principelui Cuza atât pe scaunul Moldovei (5 ianuarie), cât și pe acela al Țării Românești (24 ianuarie) — Principele străin adus pe tronul țării în urma alungării lui Cuza la 11 februarie 1866. 3) Numele comun al celor două țări române după unirea de la 24 ianuarie 1859, prefigurat de o serie de intelectuali ai vremii, printre care și B.P. Hasdeu, directorul revistei cu același nume apărută cu un an înaintea istoricului eveniment — Dânsele. 4) Localitate în Etiopia — Cucerirea puterii! — Înăuntru. 5) Localitate în Italia — „... Transilvaniei" în care se spunea, într-un articol publicat la 7 mai 1855, „principatelor li se cuvine și le trebuie înlăuntru o neatârnare cu totul suverană, propice națională a lor... și să se unească într-un singur stat românesc", iar în ianuarie 1856 că „dorința cea mai de pe urmă a tuturor valahilor și moldovenilor [este] ca, într-o unire, să formeze un stat neatârnat". 6) Primele adunări ad-hoc! — Element din heraldica Țării Românești, îngemănat cu zimbrul moldovean în titlul unei reviste pre-unioniste apărute la Iași cu doar câțiva ani înaintea Unirii (pl.). 7) Diminutiv de la Elena — Notă din... Hora Unirii! 8) Singură — Pasăre de curte. 9) Instituție menită să apere integritatea teritorială a noului stat, reorganizată prioritar după Unire prin politica dusă de Cuza și de colaboratorii săi apropiați — Curelușă. 10) Mare putere europeană care a sprijinit constant și efectiv unirea principatelor române — Zburător legendar. 11) Domoală — ...penal, ...civil și... comercial, culegeri de acte normative profund restructurate după anul 1859 pentru a reflecta adecvat noile realități administrative și social-politice din țară (sing.) — Case!

VERTICAL: 1) Autorul poeziei *Răsunetul* (cunoscută mai ales sub titlul *Deșteaptă-te române*) în care, pentru a se curma „oarba neunire la Milcov și Carpații", face un patetic apel: „Români din patru unghiuri, acum ori niciodată/ Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri!" (Andrei) — Florica Lascu. 2) Localitate în Japonia — „... [divanuri] ad-hoc", organe consultative constituite în anul 1856 la Iași și la București în vederea consultării poporului în problema unirii. 3) Tărâmul izbăvirii — Categoria socială cea mai numeroasă în ambele țări române, ale cărei interese, îndeosebi legate de problema agrară, au fost aprig susținute în Divanuri de deputații lor, din rândul cărora s-au distins clăcașii Ion (Ioan) Roată în Moldova și Tănase Constantin în Țara Românească (sing.). 4) Orașul doljean în care Theodor Aman a surprins *Hora Unirii*, cea mai cunoscută operă plastică inspirată de acest important eveniment istoric — Monedă grecească de argint. 5) Mică insulă în Oceanul Pacific — Locul unde avea să se înfăptuiască reforma agrară, unul dintre multele idealuri onorate de fruntașii unirii. 6) Localitate în S.U.A. — Baston de biliard. 7) Sfârșit — Suflete de țărani! 8) Către — Degradare fizică sau morală. 9) Perioade mari de timp — Necredincios. 10) Deșertați — Iași, „... Unirii", unde la 5 ianuarie 1859 Adunarea electivă din Moldova l-a ales în unanimitate ca domnitor pe Alexandru Ioan Cuza, „omul epocii", „om nou... la legi nouă" după cum plastic l-a caracterizat Mihail Kogălniceanu (neart.). 11) Soția domnitorului Cuza, pe al cărei domeniu de la Ruginoasa vor odihni osemintele marelui domnitor înainte de înhumarea lor definitivă în criptele bisericii Trei Ierarhi din Iași — *Le Siècle, Journal des Débats, Messager du Midi, L'Independance Belge* sau *The Daily News*, organe de presă prin care pașoptiștii români în emigrație militau pentru susținerea cauzei unioniste prin eforturile de conștientizare a opiniei publice internaționale (sing.).

Dicționar: AIO, SANO, IRA, INO, MNA, OENO, GLO, TAC

Radu STOIANOV

Soluția careului *„Pe-al nostru steag": PO-RUMBESCU - S - ANA - IANUARIE - CO-TROCENI - UN - EA - ORI - AURII - ROS - UB - SEMN - SEICI - LA - AO - T - TURCANU - ST - ITUL - EJ - NO - R - ROZETA - MIHAI - BL - TS - CER - NB - EBI - EMINESCU - IENUPERI - LAN*

Soluțiile jocurior publicate în nr. 12/1993: *p. 31: ÎN-T-I/F-A-DĂ*; p. 88: *ÎN-I-D/N-ORI-G*

O VOCE DE MARE AUTORITATE INTERNAŢIONALĂ ÎN APĂRAREA GRUPULUI ILAŞCU

În ciuda protestelor repetate — făcute într-o solidaritate exemplară — ale Parlamentului, Preşedinţiei şi Guvernului României, ale Ministerului Afacerilor Externe, ale tuturor liderilor şi partidelor politice, ale înalţilor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, ale diferitelor organizaţii, instituţii şi asociaţii, ale oamenilor de ştiinţă, cultură şi artă, ale cetăţenilor României de felurite vârste, profesiuni sau orientări politice, cât şi a protestelor venite din partea Uniunii Europene, a Consiliului Europei (prin doamna Catherine Lalumière, secretarul său general), a Uniunii mondiale a românilor, Helsinki Watch, Amnesty International etc., autorităţile auto-proclamatei republici tiraspoliene l-au condamnat pe Ilie Ilaşcu la pedeapsa capitală, iar pe ceilalţi patrioţi români la mulţi ani de temniţă grea, ceea ce a ridicat un nou val uriaş de proteste româneşti şi mondiale.

Una dintre personalităţile care s-a pronunţat împotriva farsei judiciare de la Tiraspol, încă înainte de exprimarea sentinţei, a fost domnul George Soros, binecunoscutul financiar american.

Cu ocazia vizitei la Filiala din Chişinău a Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă, la rugămintea membrilor Fundaţiei, domnia sa a adresat o scrisoare-apel ministrului de externe al Federaţiei Ruse, Andrei Kozârev, pe care o reproducem.

Domnule ministru Kozârev,

Vă scriu pentru a-mi exprima marea îngrijorare faţă de procesul celor şase de la Tiraspol, intentat de auto-proclamata Republică Nistreană. Înţeleg că aceşti acuzaţi pot fi condamnaţi la moarte. Speranţa mea este că veţi interveni şi veţi informa autorităţile din Republica Nistreană că o astfel de sentinţă va stârni indignarea oamenilor din întreaga lume. Există rapoarte care arată că acuzaţii au fost bătuţi şi au fost supuşi unor tratamente batjocoritoare, că multă vreme nu li s-a acordat dreptul de a avea avocaţi, că Nina Sergheevna (cetăţean al Federaţiei Ruse) a fost ea însăşi ameninţată. Vă rog insistent să ordonaţi autorităţilor Republicii Nistrene să nu înceapă procesul până nu sunt asigurate procedurile legale şi până când nu li se va permite observatorilor internaţionali în problemele drepturilor omului să participe la proces.

Acuzaţii sunt: Ilie Ilaşcu, Alexandru Lesco, Tudor Petrov-Popa, Andrei Ivanţoc, Petru Godiac şi Vladimir Garbuz. Am fost informat că domnul Garbuz s-ar putea să colaboreze cu autorităţile Republicii Nistrene şi să depună mărturie împotriva celorlalţi. Solicitându-vă o intervenţie grabnică, vă aduc totodată la cunoştinţă că nu recunosc nici acuzaţiile formulate împotriva celor şase, nici statutul Republicii Nistrene. Singura mea preocupare este să mă asigur că acuzaţii vor fi judecaţi corect şi să împiedic pedeapsa cu moartea, în condiţiile în care au avut loc astfel de violări grave ale procedurilor legale.

Helsinki Watch şi Amnesty International au prezentat rapoarte ale acestui caz şi mi-au atras atenţia asupra lipsei procedurilor legale. Din păcate, se pare că autorităţile din Republica Nistreană nu au dat nici un răspuns acestor organizaţii internaţionale de prestigiu în domeniul drepturilor omului. De aceea apelez la bunăvoinţa dumneavoastră, pentru a opri o gravă încălcare a justiţiei.

V-aş rămâne foarte recunoscător dacă m-aţi putea informa asupra acţiunilor dumneavoastră în această problemă. Vă mulţumesc foarte mult pentru ajutorul dumneavoastră.

Cu cele mai bune şi sincere urări,
George Soros

(Reprodusă după România liberă **din 4 decembrie 1993)**

DIALOG CU CITITORII

Mulţumim călduros tuturor cititorilor şi abonaţilor noştri, din ţară şi din străinătate, care ne-au felicitat cu ocazia sărbătorilor de iarnă şi a Noului An 1994.

Am primit, şi cu acest prilej, pe lângă tradiţionalele urări şi asigurări din partea statornicilor şi devotaţilor noştri cititori şi susţinători că vor colabora cu noi şi în 1994 în menţinerea apariţiei revistei, sprijinindu-ne în eforturile noastre de a scoate, lună de lună, cea mai îndrăgită carte de istorie.

Mulţumim, din România, de asemenea, în numele „beneficiarilor", tuturor celor care prin donaţii şi subvenţii au acordat şi în anul 1993, prin intermediul Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, burse unor pasionaţi tineri istorici din şcoli şi facultăţi: familiilor Dimitrie Sturdza, C.C. Giurescu, Liviu Negru, Bogdan Goilav, Gheorghe Rosetti, Barbu Călinescu.

Tuturor, redacţia noastră le adresează tradiţionalul LA MULŢI ANI 1994! împreună cu călduroase urări de multă sănătate, fericire şi succese.

SIBIU, APRILIE 1943

DI. CANTEMIR TĂNĂSESCU, din Alexandria, **posesorul colecţiei complete** Magazin istoric, **ne trimite câteva fotografii din urmă cu cinci decenii.**

Reproducem alăturat una. A fost făcută cu prilejul vizitei unui grup de studenţi ai Universităţii din Bucureşti la Sibiu, — unde se afla refugiată Universitatea din Cluj (Magazin istoric, **nr. 4/1993).**

În imagine: studenţii bucureşteni sunt salutaţi de prof. Iuliu Haţieganu, rectorul Universităţii clujene.

Mulţumim pentru fotografiile trimise şi aşteptăm şi altele.

„ALBANEZUL"

Sub acest titlu a apărut seria nouă a publicaţiei întemeiate în 1879 la Bucureşti, revistă editată acum de Uniunea Culturală a Albanezilor din România.

Noua serie a revistei (redactor şef prof. Gelcu Maksutovici) apare — după cum se menţionează în editorialul primului număr (august 1993) — „din necesitatea de a comunica mai uşor cu compatrioţii noştri de pretutindeni şi a-i informa despre viaţa şi preocupările Uniunii Culturale a Albanezilor din România, de a-i strânge în jurul acesteia pe toţi cei ce se consideră a fi de origine albaneză şi vor să muncească la afirmarea culturală a acestei minorităţi naţionale ce a fost întotdeauna loială poporului român şi pământului pe care au trăit strămoşii lor şi locuiesc şi ei acum".

Adresăm revistei Albanezul **colegiale urări de succes şi cât mai multe apariţii!**

LA PODUL PRUTULUI...

Domnul OCTAVIAN C. PRETORIAN, din com. Ostroveni, jud. Dolj, **ne scrie:** Am citit în **Magazinul istoric,** nr. 301, din aprilie 1992, pag. 45, articolul intitulat **Târguri, oraşe şi cetăţi dintre Prut şi Nistru,** extras dintr-o operă a acad. Constantin C. Giurescu. Consider că titlul (fixat probabil de redacţie) este greşit, deoarece oraşul Cernăuţi nu a fost şi nu este aşezat între Prut şi Nistru. El se află pe malul drept al Prutului.

Aveţi perfectă dreptate, din punct de vedere geografic lucrurile aşa stau. Dar cum nu puteam rectifica titlul lucrării originale (care avea o cuprindere mult mai largă) şi am dorit să evităm denumiri geografice care divid Moldova lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, am preferat-o pe cea pe care o criticaţi. Credem însă că greşeala nu este prea mare, din moment ce, aşa cum ne scrieţi dv., până la ocupaţie (eu sunt născut în Cernăuţi), linia de tramvai a oraşului se oprea la podul Prutului.

CONTENTS (Romanian History) **I. Nistor** Significance of the Great Union • **R.R. Rosetti** When the Great Union was done (III) • **Şt. S. Gorovei** Family Chronicles: Sturdza • **Gh. David** Foreign Diplomats in the Romanian Principalities • **V. Cândea** Romanian Icons in the Abou Adal Melkit Art Collection • **G. Ştrempel** Ion Bianu, the Savant (1856-1935) • **C. Troncotă** The Iron Guard Rebellion from January, 1941, in Unknown Documents • **M. Radnev** Romanians against Holocaust • **G. Răceanu** 1958. Within the Romanian Communist Party • **G. Buzatu** From the History of the Romanian Exile • **E. Denize** A Spanish Mercenary in Transylvania, at the Middle of the XVIth Century • **H. Inalcik:** „I consider Myself a Pupil of the Romanian Historians, too". • In Bucharest, 50 Years Ago.

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. Nistor** L'importance de l'Union des Principautés • **R.R. Rosetti** Pendant la Grande Union (III) • **Şt. S. Gorovei** Chronique de la famille Sturdza • **Gh. David** Missions étrangères dans les Principautés Roumaines • **V. Cândea** Icônes roumaines dans la collection d'art melkite d'Abou Adal • **G. Ştrempel** Le savant Ion Bianu (1856-1935) • **C. Troncotă** Documents inconnus sur la rébellion legionnaire de Janvier 1941 • **M. Radnev** Roumains contre l'Holocauste • **G. Răceanu** 1958. Dans l'interior du Parti Communiste Roumain • **G. Buzatu** Pages de l'histoire de l'exil roumain • **E. Denize** Un mercenaire espagnole en Transylvanie, au milieu du XVI s. • **H. Inalcik** „Je me considère aussi un elève des historiens roumains" • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. Нистор** Значение Объединения • **Р.Р. Россетти** Дни Великого Объединения (III) • **Шт.С. Горовей** Род Стурдза • **Г. Давид** Иностранные посольства в Румынских Княжествах • **В. Кындя** Румынские иконы в коллекции мелкитского искусства Абу Адала • **Г. Штремпел** Учёный Ион Биану (1856-1935) • **К. Тронкотэ** Восстание легионеров в январе 1941 г. в неизвестных документах • **М. Раднев** Румыны против Голокауста • **Г. Рэчану** 1958. Внутри Румынской Коммунистической Партии • **Г. Бузату** Из истории румынского зарубежья • **Е. Денизе** Испанский наёмник в Трансильвании, в середине XVI в. • **Х. Инальчик** „Я считаю себя тоже учеником румынских историков" • В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. Nistor** Die Bedeutung der Vereinigung • **R.R. Rosetti** Während der grossen Vereinigung (III) • **Şt. S. Gorovei** Familienchronik: Sturdza • **Gh. David** Fremde Botschaften in den rumänischen Fürstentümern • **V. Cândea** Rumänische Ikonen in der Melkitkunstsammlung Abou Adal • **G. Strempel** Der Gelehrte Ion Bianu (1856-1935) • **C. Troncotă** Der legionäre Aufstand von Junuar 1941 in unbekannten Urkunden • **M. Radnev** Rumänen gegen den Holokaust • **G. Răceanu** 1958. Im Innern der Rumanischen Kommunistischen Partei • **G. Buzatu** Aus der Geschichte des rumänischen Exils • **E. Denize** Ein spanischer Söldner in Siebenbürgen, Mitte des XVI. Jh. • **H. Inalcik** „Ich betrachte mich auch ein Jünger der rumänischen Historiker" • In Bukarest vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **I. Nistor** La importancia de la Unión• **R.R. Rosetti** Durante los dias de la Gran Unión (III) • **Şt. S. Gorovei** Crónicas de familias: Los Sturdza • **Gh. David** Mensajeros extranjeros en los Principados rumanos • **V. Cândea** Iconos rumanos en la colección de arte maliquita Abu Adal • **G. Ştrempel** El cientifico Ion Bianu (1856-1935) • **C. Troncotă** La rebelión fascista de enero de 1941, en documentos desconocidos • **M. Radnev** Rumanos contra el Holocausto • **G. Răceanu** 1958. En el interior del Partido Comunista Rumano • **G. Buzatu** De la historia del exilio rumano • **E. Denize** Un mercenario español en Transilvania, a mediados del s. XVI • **H. Inalcik** „También me considero un alumno de los historiadores rumanos" • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 400**

SEMĂNĂM SEMINȚELE VIITORULUI

De mai bine de 150 ani îi ajutăm pe fermieri
să producă recolte sănătoase și abundente —
de la produse pentru alimentație până la fibre pentru îmbrăcăminte.
De asemenea, lucrăm la soluțiile agricole
pentru ziua de mâine, incluzând o gamă de produse noi
care vor ajuta la hrănirea și îmbrăcarea comunității,
a națiunii și a lumii noastre.
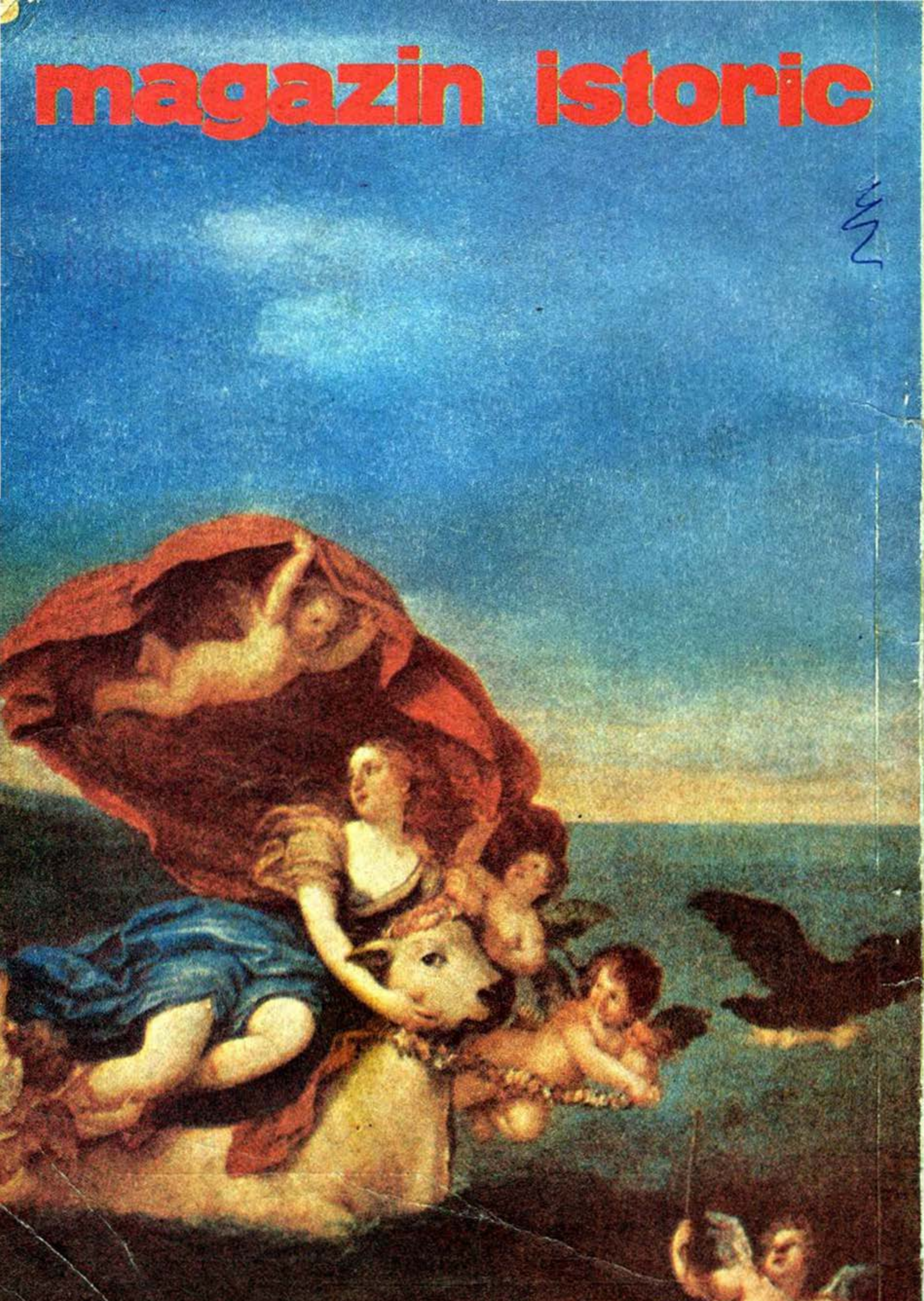
magazin istoric